

**OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHASİM DEVLET POLİTİKASI:
TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARI**

İbrahim BERCİ

Haziran - 2020

DENİZLİ

**OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHASİM DEVLET POLİTİKASI:
TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı**

İbrahim BERCİ

Danışman: Doç. Dr. Sezen KARABULUT

Haziran - 2020

DENİZLİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İbrahim BERÇİ

ÖNSÖZ

İtalya birliğini tamamladıktan sonra sömürge arayışına başlamıştır. Bu sırada ise Trablusgarp, coğrafi yakınlığı ve Osmanlı Devleti'nin mevcut durumu sebebiyle İtalya için öncelikli hedef alanı haline gelmiştir. Bu sırada ise Avrupa devletleri tarafından savaş hukuku kararları oluşturulmuştur. 1899 yılında Lahey'de imzalanan bu anlaşma ise 1907 yılında güncellenmiştir.

Almanya ve Fransa arasında Fas krizi çıkınca İtalya bunu fırsata çevirerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Trablusgarp'ı işgal etmek için uzun bir hazırlık sürecinden geçen ancak direnişler karşısında savaş hukuku kararlarına aykırı davranışlar sergileyen İtalya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin karadan ve denizden Trablusgarp'a asker gönderecek durumu olmadığı için hükümet tarafından Muhasım Devlet Politikası uygulamaları adı altında tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Fakat Muhasım Devlet Politikası uygulamaları hazırlandığı sırada Osmanlı Devleti tarafından savaş hukuku kararları henüz onaylanmamıştır. Buna rağmen bu uygulamalar uygulanırken savaş hukuku kararlarına Osmanlı Devleti'nin uymak zorunda kaldığı görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin hükümeti tarafından oluşturulan Muhasım Devlet Politikası ise ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanmıştır. Ancak, İtalya ve İtalyan tebaaya karşı Osmanlı Devleti tarafından bütün vilayetlerde uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamaları ile ilgili akademik çalışmalarda bu uygulamaların bir bütün olarak incelenmemiş olması önemli bir eksiklik olarak dikkati çekmektedir. Fakat bu politika uygulamaları bütün Osmanlı Devleti sınırlarında uygulansa da çalışma 1911 ve 1913 yılları arasındaki geniş bir zaman aralığını kapsadığı için Aydın vilayeti ile sınırlandırılmıştır. Fakat bazı uygulamalar Aydın vilayetinde uygulanmasa da Osmanlı Devleti genelinde uygulandığı için bu tez çalışmasının içinde işlenmiştir. Örneğin boğazların gemilere kapatılması uygulaması Aydın vilayetinde uygulanmasa da bu uygulamadan Aydın vilayeti etkilendiği için çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca gönüllü askerlik başvuruları konusunda da Aydın vilayetinde güvenlik amacıyla asker alımları gerçekleştirildiğinden bu konuda da başvurular nadiren görülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Muhasım Devlet Politikası ve savaş hukukunun oluşumu ile Trablusgarp Savaşı hakkında gerekli bilgiler verilerek İtalyan tebaaya uygulanan Muhasım

Devlet Politikası uygulamaları hakkında okuyucuya temel bir bilgi alt yapısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Bilgi alt yapısı kazandırıldıktan sonra ise Muhasım Devlet politikası uygulamalarının Aydın vilayetinde İtalyan tebaaya nasıl uygulandığı ve bu uygulamaların Lahey hukuk kurallarına uygun olup olmadığı incelenmiştir. Bu çalışma hazırlanırken ise başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgelerden ve Aydın vilayetinin o dönemdeki vilayet merkezi olan İzmir kentindeki İzmir Kent Arşivi ve Müzesi (APİKAM)'da bulunan dönemle ilgili gazetelerden yararlanılmıştır. Bu arşiv belgeleri incelenip basın taraması gerçekleştirildikten sonra da ayrıca dönemle ilgili ikincil kaynaklarla çalışma desteklenmiştir.

Bu tez çalışması sürecinde ise özellikle şahsıma konu seçimi de dâhil olmak üzere maddi, manevi her türlü konuda desteğini eksik etmeyen ve konuya farklı bakış açıları ile bakmamı sağlayan danışmanım Dr. Öğr. Ü. Sezen KARABULUT'a ve lisans eğitimimden itibaren desteğini esirgemeyip her türlü soruna rağmen bu çalışmaya başlayabilmemde en büyük pay sahibi olan hocam Doç. Dr. Umut KARABULUT'a en içten dileklerle teşekkür ederim. Bununla birlikte beni bu günlere getiren, zor zamanlarımda beni her konuda destekleyen ve benim için en değerli hazine olan annem Gülhizar İRİTAŞ'a ve beni teşvik etme konusunda her türlü desteği sağlayan kardeşlerim ile yeğenlerime teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, İzmir Kent Arşivi ve Müzesi olan APİKAM Arşivlerinden Aydın vilayetinin dönemle ilgili basını tedarik etmemde desteğini esirgemeyen ve büyük katkıları bulunan saygıdeğer abim Emrah KAYA'ya da teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHASİM DEVLET POLİTİKASI: TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARI

BERCİ, İbrahim

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Ü. Sezen KARABULUT

Haziran 2020, VII+246 Sayfa

Trablusgarp Savaşı, Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşmiştir. Bu savaş 29 Eylül 1911 tarihinde başlamış ve 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Barış Anlaşması imzalanana kadar devam etmiştir. Ancak Trablusgarp Savaşı, dünya tarihi ile Türkiye'nin tarihi üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Bunlardan biri, Osmanlı Devleti tarafından İtalya ve İtalyan tebaaya karşı Muhasım Devlet Politikası'nın ilk kez uygulanmasıdır. Bu uygulama devletler hukuku kararlarının önemli bir bölümünü oluşturan ve savaş kurallarının belirlendiği 1899-1907 Lahey Kararları ile 1864-1906 Cenevre Sözleşmelerine uygun olarak hazırlanmıştır.

Savaş sırasında, İtalyanlara karşı tepkilerin genellikle İtalyanların yoğun olarak yaşadığı şehir ve vilayetlerde yüksek olduğu ve bu yerlerde Muhasım Devlet Politikası'nın uygulanmasının daha ciddi olduğu gözlenmiştir. Bu yüzden Aydın vilayeti, İtalya'nın Trablusgarp saldırısına en fazla tepki gösteren yerlerden biridir. Bu nedenle, bu tez çalışmasında Osmanlı Devleti'nin Aydın vilayetindeki Muhasım Devlet Politikası uygulamaları incelenecektir.

Aydın vilayetinde İtalyan tebaaya yönelik uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamaları incelenirken Aydın vilayeti basınından ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden döneme ilişkin belgeler yorumlanacaktır. Ayrıca bu konuyla ilgili haber ve belgeler incelendikten sonra döneme ilişkin kitap ve makalelerle çalışma desteklenecektir. Bu çalışmada, Muhasım Devlet Politikası uygulamaları genellikle Siyasi, Ekonomik, Toplumsal ve Askeri uygulamalar olmak üzere dört kategoride sınıflandırılacaktır. Ardından, bu kategorilerdeki Muhasım Devlet Politikasının uygulamalarına değinilecek ve bu politika uygulamalarının Aydın vilayetinde yaşayan İtalyan tebaa üzerindeki etkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Aydın Vilayeti, Muhasım Devlet Politikası, Trablusgarp Savaşı, İtalyan Tebaa, Lahey Kararları, Devletler Hukuku, Savaş Hukuku.

ABSTRACT

THE HOSTILE STATE POLICY OF THE OTTOMAN STATE'S: THE TURCO-ITALIAN WAR AND ITALIANS IN AYDIN PROVINCE

BERCİ, İbrahim

Master Thesis

History Department

Turkish Republican History Programme

Adviser of Thesis: Asts. Prof. Sezen KARABULUT

June 2020, VII+246 Pages

The Turco-Italian War took place between the Ottoman State and Italy. This war started on 29 September 1911 and continued until the Ouchy Peace Agreement was signed on 18 October 1912. However, the Turco-Italian War has left a significant impact on Turkey's history with world history. One of them is the first time implementation of Hostile State Policy against Italy and Italian citizen by the Ottoman State. This practice has been prepared in accordance with 1899-1907 The Hague Decisions and 1864-1906 Geneva Agreements, which constitute a significant part of state law decisions and where the rules of war are determined.

During the war, it was observed that the reactions against the Italians were generally high in the cities and provinces where the Italians densely lived, and enforcement of the Hostile State Policy in these places was more serious. Therefore, the province of Aydın is one of the places that react the most to Italy's Tripoli attack. That's why in this thesis work, the Hostile State Policy practices of the Ottoman State in Aydın province will be examined.

While examining the Hostile State Policy practices against Italian citizen in Aydın province, from Aydın province press and National Archives of Turkey documents related to the period will be interpreted. In addition, after the news and documents related to this subject are examined, working with books and articles related to the period will be supported. In this study, Enemy State Policy practices will be classified into generally four categories, namely Political, Economic, Social and Military practices. Then, the applications of the Hostile State Policy in these categories will be addressed and the effect of these policy practices on the Italian citizens living in Aydın province will be examined.

Keywords: Aydın Province, Hostile State Policy, The Turco-Italian War, Italian Citizen, The Hague Decisions, Law of Nations, Laws of War.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKU VE OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHASİM DEVLET POLİTİKASI

1.1. Uluslararası Hukukun Oluşumu.....	7
1.1.1. Uluslararası Savaş Hukukunun Oluşumu.....	9
1.1.2. Toplantılar, Konferanslar ve Önemli Olaylar.....	10
1.2. Osmanlı Devleti'nde Muhasim Devlet Politikası'nın Oluşumu.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

TRABLUSGARP SAVAŞI (29 EYLÜL 1911- 18 EKİM 1912)

2.1. Osmanlı Devleti Yönetiminde Trablusgarp Vilayeti.....	22
2.2. Osmanlı Devleti İdaresinde Aydın Vilayeti ve İtalyan Tebaa.....	25
2.3. İtalya ve Osmanlı Devleti'nin Savaş Hazırlıkları.....	27
2.3.1. İtalya'nın Savaş Hazırlıkları.....	29
2.3.2. Osmanlı Devleti'nin Savaş Hazırlıkları.....	33
2.4. Trablusgarp Savaşı.....	37
2.5. Trablusgarp Savaşı'nın Etkileri, Tarafların Tutumları.....	54
2.5.1. İslam Coğrafyasında Savaşın Etkileri.....	55
2.5.2. Avrupa Coğrafyasında Savaşın Etkileri.....	57
2.5.3. İtalya'nın Tutumu.....	58
2.5.4. Osmanlı Devleti'nin Tutumu.....	60
2.6. Trablusgarp Savaşı'nın Sonuçlanması.....	64
2.6.1. Barış Görüşmeleri.....	64
2.6.2. Uşi Anlaşması.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ MUHASİM DEVLET POLİTİKASI: TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARINA SİYASİ VE ASKERİ AÇIDAN UYGULANMASI

3.1. Askeri Uygulamalar	73
3.1.1. Esir Alma	73
3.1.2. Güvenliğin Sağlanması ve Asker Alma	78
3.1.3. Gemileri Zapt Etme	82
3.1.4. Tebaaya Silah Dağıtma	85
3.2. Siyasi Uygulamalar	87
3.2.1. Boğazları Kapatma	87
3.2.2. Diplomatik Faaliyetler	92
3.2.3. Konsolosluk Kapatma	98
3.2.4. Kurum Kapatma	102
3.2.5. Pasaport Dağıtma ve Sınır Dışı Etme	105
3.2.6. Postane Kapatma	117
3.2.7. Sansür ve Haberleşme Yasağı	120
3.2.8. Sürgüne Gönderme	123
3.2.9. Tabiiyet Değiştirme	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ MUHASİM DEVLET POLİTİKASI: TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARINA EKONOMİK VE TOPLUMSAL AÇIDAN UYGULANMASI

4.1. Ekonomik Uygulamalar	136
4.1.1. Emlak ve Arazilerin Müsaderesi	136
4.1.2. Gemilerin Limanlara Girmesi ve Serbest Dolaşmasının Yasaklanması	138
4.1.3. Gümrük Vergisi	142
4.1.4. İşçilerin İşten Çıkarılması	147
4.1.5. İşyeri Kapatılması (İşletme)	153
4.1.6. Kapitülasyonları Feshi	156
4.1.7. Kükürt Meselesi	160
4.1.8. Temettü ve Diğer Vergilerin Alınması	164
4.1.9. Ticari Boykot (Harb-i İktisadi)	168
4.1.10. Ticari Ürünlere El Koyma	175
4.2. Toplumsal Uygulamalar	178
4.2.1. Boykot Uygulaması	178
4.2.2. Protesto ve Mitingler	186
4.2.3. İane ve Yardım Faaliyetleri	193
4.2.4. İttihad-ı Husumet Uygulaması	202
4.2.5. İşçi Eylemleri	207
4.2.6. Gönüllü Askerlik İstekleri	212
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	230
ÖZ GEÇMİŞ	246

KISALTMALAR

A.}MKT.MHM.	Sadaret Mühimme Evrak-1 Klemi
AIİT	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BEO.	Babıali Evrak Odası
bkz.	Bakınız
BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
çev.	Çeviren
ÇTTAD	Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
DBY	Dün Bugün Yarın Yayınları
DH.	Dâhiliye Nezareti
DH.HMŞ.	Dahiliye Hukuk Müşavirliği
DH.İD.	Dahiliye İdare
DH.MUI.	Muhaberat-ı Umumiye İdaresi
DH.SYS.	Dahiliye Siyasi Kısım
H	Hicri
haz.	Hazırlayan
HR.HMŞ.İŞO.	Hariciye Hukuk Müşavirliği İstişare Odası
İ.HB.	İrade-i Harbiye
İ.MBH.	İrade-i Mabeyn-i Hümayun
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
M	Miladi
MB.HPS.M.	Müteferrik
MV.	Meclis-i Vükela Mazbataları
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R	Rumi
s.	Sayfa
SAEMK	Stratejik Araştırmalar ve Etüdler Milli Komitesi
SUTAD	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diğerleri
YDTA	Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları
Y.EE.KP.	Yıldız Sarayı Kamil Paşa Evrakı

GİRİŞ

İtalyanlar 19. yüzyılın ortalarına kadar şehir devletleri şeklinde yönetilmiştir. Bu şehir devletleri 1789 Fransız İhtilali'nin milliyetçilik hareketinden etkilenmişlerdir. İtalyanlar, ilk kez Fransız çatısı altında birleşip birlik ve beraberliğin önemini kavramışlardır. Napolyon, İtalya'dan çekildikten sonra İtalyanlar yine şehir devletleri halinde örgütlenmişlerdir. 1840 yılından sonra İtalya'da İtalyan birliği oluşturma düşüncesi etkisini göstermeye başlamıştır. Çeşitli girişimlerden sonra İtalya birliğini 1870 yılında tamamlayabilmiştir.¹ İtalya birliğini tamamladıktan sonra sanayisi gelişmiş olan diğer Avrupa devletleri gibi hammadde ve pazar arayışına başlamıştır. İtalya bu arayışta ilk olarak Tunus'a yatırımlar yapmış ve Tunus'u elde etmeye çalışmıştır. Tunus'u 1881 yılında Fransa aldığı için İtalya, 1881 yılından sonra Mısır dışında Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki tek toprağı olan Trablusgarp'ı almak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur.²

Bu tarihten itibaren İtalya, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp vilayetini işgal etmek için hazırlıklara başlamıştır. İtalya tarafından hazırlıklara devam edilirken ise 1899 ve 1907 yılında savaş hukuku kararları olan Lahey sözleşmeleri ve bu sözleşmeye ek olarak da 1906 yılında Cenevre sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmelerle de İtalya ve Osmanlı Devleti arasında Trablusgarp Savaşı başlamadan önce devletlerin birbirlerine karşı uygulayabilecekleri savaş uygulamalarına sınırlamalar getirilmiştir.³

29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya, Uluslararası Savaş Hukuku kurallarına uymayan faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlere tepki olarak ise Osmanlı Devleti hükümeti tarafından Muhasım Devlet Politikası oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti hükümeti oluşturduğu Muhasım Devlet Politikasını kendi sınırları içinde yaşamakta olan İtalyan tebaaya uygulamıştır. Bu çalışmanın konusu Osmanlı Devleti hükümeti tarafından oluşturulan ve uygulanan Muhasım Devlet Politikasının İtalyan tebaaya nasıl uygulandığını incelemektir. Bu konunun seçilme nedeni; I. Dünya Savaşında Osmanlı

¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 1-4.

² Ömer Osman Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut Bombardımanı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 51, (Kasım-2001), s. 727-728.

³ Umut Karabulut ve Ersin Bozkurt, "Osmanlı Devleti'nde Savaş Hukukunun Oluşumu Bağlamında Lahey Konferansları ve Birinci Dünya Savaşındaki Uygulamalar", *SUTAD*, Sayı: 45, (Nisan-2019), s. 89-90.

Devleti'nin uyguladığı Muhasım Devlet Politikası'nın Trablusgarp Savaşı sırasında oluşturulması, ilk kez Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlara karşı uygulanması ve bununla ilgili akademik çalışmaların makale düzeyinde incelenmiş olmasıdır. Ancak, Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı ile ilgili çalışmalara genel olarak bakıldığında ise Trablusgarp Savaşı'nın gerçekleştiği cephelerde yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca, bu savaşta mücadele eden kişilerin hatıraları da önemli kaynaklar olarak ön plana çıkmaktadır. Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı-İtalya ilişkileriyle ilgili ilk araştırma ve çalışmalar Trablusgarp Savaşı bittikten sonra Trablusgarp Cephesinde savaşmış ya da görev yapmış olan Mustafa Kemal Atatürk, Enver Paşa, Halil Kut, Doktor Nihat Sezai, Eşref Kuşçubaşı, Fuat Bulca ve Ali Fethi Okyar gibi önemli kişilerin hatıralarını kaleme almasıyla başlamaktadır. Bu yüzden bu hatıraları birleştirip eser haline getiren Orhan Koloğlu'nun "*Trablusgarp Savaşı(1911-1912) ve Türk Subayları*" isimli eserinin bu alanda önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.⁴

Türk-İtalyan ilişkileri alanında ise Hale Şıvgın'ın "*Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan ilişkileri*" isimli eseri önemlidir. Hale Şıvgın, Trablusgarp Savaşı'nın öncesi, sonrası ve savaş sırasında gerçekleşen olayları eserinde anlatmaktadır.⁵ İsrail Kurtcephe "*Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916)*" isimli eserinde Hale Şıvgın'ın eserindeki anlattıklarına ek olarak I. Dünya Savaşı sırasındaki Türk-İtalyan ilişkilerini detaylı bir şekilde aktarmakta ve İtalya'nın birliğini nasıl kurduğu hakkında bilgiler vermektedir.⁶ İdris Bostan ve Ali Kurumahmut'un birlikte kaleme aldığı "*Trablusgarp ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*" eseri de Trablusgarp Savaşı sırasında gerçekleşen olaylar ve bölgedeki yaşayan kişilerin nasıl tepki verdiklerini dönemin iletişim araçlarından biri olan telgrafları yorumlayarak aktardığı için önemli bir yer tutar.⁷ Timothy W. Childs'ın "*Italo-Turkish Diplomacy and the War Over Libya:1911-1912*" isimli eseri de İtalya ve Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı öncesi ve sonrasında diğer devletlerle kurdukları diplomatik ilişkileri anlatması bakımından önemlidir.⁸

⁴ Orhan Koloğlu, *Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve Türk Subayları*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara, 1979.

⁵ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

⁶ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, 1995.

⁷ İdris Bostan ve Ali Kurumahmut, *Trablusgarp ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, SAEMK, Ankara, 2003.

⁸ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, (çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

H.C. Seppings-Wright, 1850 yılında İngiltere'nin Cornwall kentinde dünyaya gelmiştir. Rus-Japon, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarını görmüş bu savaşlar sırasında savaş muhabirliği ve ressamlığı yapmıştır. H.C. Seppings-Wright savaşı kendi gözleriyle görmesi ve döneme ait resimleri çekmesinden dolayı önemli bir kişidir. Yazar, *“Two Years Under the Crescent”* isimli eserinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında savaş muhabirliği ve ressamlığı yaparken elde ettiği bilgileri ve çektiği resimleri eserinde kullanmış olduğu için eser bu alanda önemli bir yer tutmaktadır.⁹ Trablusgarp Savaşıyla ilgili yukarıda belirtilen önemli eserler dışında akademik olarak yüksek lisans ve doktora tezi çalışmaları bulunmaktadır.

“Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası: Trablusgarp Savaşı ve Aydın Vilayeti İtalyanları” başlığı altında hazırlanan bu tez çalışmasında temel olarak ele alınacak olan Muhasım Devlet Politikasıyla ilgili eserler sınırlıdır. Bu eserlerin başında Ramazan Sonat'ın yazdığı Doç. Dr. Feridun Ata'nın danışmanlığında hazırlanan *“I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)”* isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Başlığından da anlaşılacağı gibi I. Dünya Savaşı sırasında uygulanmış olan Muhasım Devlet politikası uygulamalarını içermektedir.

Trablusgarp Savaşı sırasında uygulanan Muhasım Devlet Politikasıyla ilgili yazılmış tez çalışması mevcut değildir. Fakat bu alanda yazılmış önemli makaleler bulunmaktadır. Bu makaleler içinde öncelikle bu tez çalışmasının yöneticisi olan Dr. Öğr. Ü. Sezen Karabulut'un kaleme aldığı *“Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”* başlıklı makalesi bu alanda önemli yer tutmaktadır. Makale Trablusgarp Savaşı sırasında İzmir kentinde Muhasım Devlet Politikası'nın nasıl uygulandığıyla ilgili bilgi vermektedir.¹⁰

Doç. Dr. Umut Karabulut'un yazdığı *“İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)”* isimli eseri de 1908-1912 yılları arasında İzmir'de gerçekleştirilen toplumsal hareketleri incelediğinden hem dönemle ilgili çalışmalar arasında hem de bu tez çalışmasının değerlendirilmesinde önemli yer tutmaktadır.¹¹ Ayrıca, Hasan

⁹ H. C. Seppings-Wright, *Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Hilal Altında İki Yıl*, (çev. Derin Türkömer), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013. (eserin orijinali 1913 yılında yazılmıştır.)

¹⁰ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”, *YDTA Dergisi*, (2018/2), Cilt: 17, Sayı: 34, s. 185-205.

¹¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul,

Babacan'ın “*Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi*”, Fatma Ürekli'nin “*Trablusgarp Savaşı'nın (1911-1912) Osmanlı Kurumlarında Çalışan İtalyan Sanatkârlara Etkisi ve İdari Uygulamalar*” ve Mehmet Temel'in *Trablusgarp Savaşında Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar*” isimli makaleleri de Trablusgarp Savaşı sırasında uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamaları hakkında bilgi veren önemli akademik çalışmalardır.

Bu çalışmada siyasi bir politika incelenmesine karşın çalışma süreli yayınlarla desteklenerek dönemin sosyal konularına toplumun nasıl tepki verdiğinin yanıtları da araştırılmıştır. Bunun nedeni Osmanlı Devleti hükümetinin oluşturduğu Muhasım Devlet Politikası'nın çok çeşitli alanlarda uygulanmış olması, uygulamalardan bütün tebaanın etkilenmesi ve bu etkilerinde süreli yayınlar yoluyla incelenmesidir. Bu çalışmanın amacı; Uluslararası Savaş Hukuku kararlarına göre hazırlanan Muhasım Devlet Politikası'nın İtalyan tebaayı ve Osmanlı tebaasını nasıl etkilediği, Trablusgarp Savaşı'nın seyrini nasıl değiştirdiği, uygulamanın hangi alanlarda yapıldığı sorularına yanıt aramak ve yanıtlarını Aydın vilayeti özelinde bulmaktır.

Trablusgarp Savaşı sırasında Aydın vilayeti, bir buçuk milyonu aşan nüfusun yaşadığı Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan bir vilayetti. Bu dönemde Aydın vilayeti önemli tarım alanları, gelişmiş demiryolu ağı ve İzmir Limanı aracılığıyla gelişmiş bir ticaret ağına sahipti. Aydın vilayetinin merkezi İzmir şehriydi ve İzmir'de yaklaşık 250.000 kişi yaşamaktaydı. İzmir, ticaret şehri olmasından dolayı şehir Rum, Ermeni ve Yahudiler başta olmak üzere farklı kültürlere sahip insanlara ev sahipliği yapmaktaydı.¹² Bu yüzden Aydın vilayetinin gelişmişliği ve kozmopolit yapısı basında da kendisini göstermiş ve bu dönemde İzmir'de çeşitli gazete ve dergiler yazılmıştır. Bunların içinden *Ahenk*, *Anadolu*, *Çabkın*, *İttihad* ve *Köylü* gazeteleri başta gelenleridir.

Çalışma konusu yukarıdaki gibi Muhasım Devlet Politikasını incelemek olduğu için çalışmada öncelikle Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, Aydın vilayetini incelemek amacıyla da Aydın vilayeti sınırları içerisindeki dönemle ilgili gazetelerin taraması yapılarak çalışma gerçekleştirilmiş ve ikincil kaynak olarak nitelendirilen

2017.

¹² Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 19-22.

dönem hakkında yazılmış eserlerle çalışma desteklenmiştir.

Tez çalışması toplamda dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kendi içinde iki kısımdan oluşup ilk kısımda Uluslararası Savaş Hukuku'nun nasıl oluşturulduğu incelenecektir. İkinci kısımda ise Uluslararası Savaş Hukuku kararları hakkında bilgi verilecek ve Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikasını nasıl oluşturduğunun cevapları aranacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde de Trablusgarp Savaşı hakkında genel durum değerlendirmesi yapılacak, tarafların savaşa nasıl hazırlandıkları incelenecek ve Trablusgarp Savaşı sırasında gerçekleşen olaylar hakkında bilgi verilecektir.

Şüphesiz ki tez çalışmasının asıl içeriğini oluşturan konu Muhasım Devlet Politikasının nasıl ve hangi alanlarda uygulandığıdır. Tez çalışmasının ilk iki bölümü çalışmayı iyi anlayabilmek için okuyucuyu bilgilendirme amacını taşımaktadır ve tez çalışmasının önemli olan yerleri ise üçüncü ve dördüncü bölümlerdir. Üçüncü bölümde Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetinde askeri ve siyasi yönden nasıl uygulandığı incelenecektir. Kendi içerisinde iki kısımdan oluşan üçüncü bölümün ilk kısmında Muhasım Devlet Politikası'nın askeri yönden uygulamalarına değinilecektir. Buna göre de esir alma, güvenliğin sağlanması ve asker alma, gemilerin zaptı ve silahlara el koyma ile tebaaya silah dağıtma uygulamalarının İtalya ve İtalyan tebaaya nasıl uygulandığı incelenerek bunların uygulanması sırasında karşılaşılan zorluklar anlatılacaktır. Ayrıca ikinci kısımda ise Muhasım Devlet Politikası'nın siyasi yönden uygulamaları incelenecektir. Buna göre de siyasi uygulamalarla boğazların gemilere kapatılması, diplomatik faaliyetler, kurum kapatma, konsolosluk kapatma, postane kapatma, pasaport dağıtma ve sınır dışı etme, sansür ve haberleşmeyi önleme, sürgüne gönderme ve tabiiyet değişimi uygulamalarına değinilecektir.

Tez çalışmasının dördüncü bölümü de kendi içinde iki kısımdan oluşmaktadır. Üçüncü bölümün devamı niteliğinde olan dördüncü bölümde ise Aydın vilayetinde toplumsal ve ekonomik açıdan Muhasım Devlet Politikası'nın nasıl uygulandığı incelenecektir. Buna göre de dördüncü bölümün ilk kısmında Muhasım Devlet Politikası'nın ekonomi alanındaki uygulamaları incelenecektir. Buna göre de ekonomik uygulamalar başlıklı bölüm altında emlak ve arazi müsaderesi, gemilerin limanlara serbestçe girmesi ve dolaşmasının yasaklanması, gümrük vergisi, işyeri kapatılması, kapitülasyonların feshi, işçilerin işten çıkarılması, temettü ve diğer vergilerin alınması,

ticari boykot uygulaması ile ticari ürünlere el koyma uygulamaları anlatılacak ve ayriyeten kükürt meselesine değinilecektir. Bununla birlikte dördüncü bölümün ikinci kısmında ise Muhasım Devlet Politikası uygulamasının Osmanlı toplumunda ve Aydın vilayetinde nasıl yankı uyandırdığı incelenecektir. Buna göre de bu toplumsal uygulamalar başlıklı bölüm içeriğinde Osmanlı tebaasının tepkileri sonucunda uygulanmaya başlanan boykot uygulaması, protesto ve mitingler, iane ve yardım faaliyetleri, ittihad-ı husumet uygulaması, işçi eylemleri ve gönüllü askerlik istekleri ile ilgili konular irdelenecektir. Ayrıca, sonuç kısmında da Trablusgarp Savaşı sırasında uygulanan Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetindeki Osmanlı tebaası ile Aydın vilayeti sınırları içinde yaşayan İtalyan tebaaya etkisi değerlendirilecek ve Muhasım Devlet Politikası'nın Trablusgarp Savaşı'na etkisi yorumlanarak bu politikanın Savaş Hukuku Kararlarına uygun olup olmadığı değerlendirilip tez çalışması sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI SAVAŞ HUKUKU VE OSMANLI DEVLETİ'NİN MUHASİM DEVLET POLİTİKASI

1.1. Uluslararası Hukukun Oluşumu

Ulus, aralarında duygu, gelenek, görenek, dil, tarih, ülkü birliği bulunan ve aynı topraklar üzerinde yaşayan insanlardan oluşan topluluktur.¹³ Devlet ise siyasal olarak belirli bir toprak üzerinde örgütlenmiş milletler topluluğu tarafından vücuda getirilmiş bir oluşumdur.¹⁴ İnsanlar doğası gereği gruplar halinde birbirleriyle etkileşim içinde yaşamış ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu yaşam biçimi insanlar arasında sosyal bir bağ olması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.¹⁵ Bu sosyal bağın etkisiyle insanlar toprağı işlemeyi öğrendiğinde yerleşik yaşam tarzına geçmişler ve köy adı verilen yerleşimler oluşmaya başlamıştır. Bu yerleşimler giderek büyüyüp şehir haline gelmişlerdir. Şehirler ise ulus, devlet ve medeniyetin oluşmasına öncülük etmişlerdir.

İnsanlar yerleşik yaşama geçince hem sayısı hem de birbirleriyle olan ilişkileri artmıştır. İnsan ilişkileri zamanla değişiklik gösterdiği için toplum ilişkileri de zamanla değişiklik gösterir. Bundan dolayı insanlar ilişkilerinde düzen ve güvenin devamlılığını sağlama ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu nedenle ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli kurallar oluşturmaya başlamışlardır. Hukukun insanların ilişkilerini belirli bir düzen içinde ve güvenli bir şekilde devam ettirmelerini sağlamak için oluşturulan kurallar olduğu göz önüne alındığında aslında hukukun bu ihtiyacı giderdiği görülmektedir.¹⁶

Günümüzde gelenek, töre gibi isimler verdiğimiz yazılı olmayan bu kuralları eski devirlerde yaşayan insanlar topluluk halinde yaşamının bir zorunluluğu olarak görüp uyguladılar. Bu kurallar yazılı olmadığı için her toplulukta ve her grupta farklılık göstermekteydi. Ayrıca gücü elinde bulunduran insanlar istedikleri gibi kuralları değiştirebilmekteydi. Bu durumdan rahatsız olan insanlar yazının icat edilmesiyle kuralların yazıya aktarılmasını gerekli gördüler. Böylece, bu insanlar tarafından ilk

¹³ <https://www.turkcebilgi.com/ulus>, Erişim: 02.04.2019.

¹⁴ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, 2005, s. 514.

¹⁵ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, 4. Baskı, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s. 1.

¹⁶ Ekrem Memiş, *Eski Çağ Medeniyetleri Tarihi*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009, s. 41-42.

yazılı hukuk metinleri oluşturulmaya başlandı. Ayrıca, ilk yazıyı icat eden ve sözlü hukuk kurallarını ilk kez yazıya geçiren medeniyet Sümerler oldu.¹⁷

Uluslararası hukukun ortaya çıkışı yazılı hukuk kurallarının oluşturulup savaştan ilk devletlerin anlaşma imzalamalarıyla başlamaktadır. Coğrafi Keşiflerin başladığı Rönesans ve Reform dönemlerinin yaşandığı Avrupa’da uluslararası gelişmeler kendini göstermeye başlamıştır. Bu gelişmelerin en başında sayılabilecek ilk gelişme olarak Peter Von Hagenbach’ın 1474 yılında uluslararası nitelikleri taşıyan bir mahkemede yargılanması yer almaktadır.¹⁸ Fakat modern anlamda uluslararası hukukun oluşmaya başlaması 16. Yüzyıl’ı bulmuştur. Uluslararası Hukuk’un gelişiminde birçok yazarın katkısı olmakla beraber kurucusu *Hugo Grotius* (1583-1645) olarak bilinmektedir. Çünkü *Denizlerin Serbestliği*, *Ganimet Hukuku* ile *Savaş ve Barış Hukuku* adlı eserlerinde Uluslararası Hukuku bütünüyle ele alan ilk yazar Hugo Grotius olmuştur.¹⁹

Uluslararası hukuk oluşturulmadan önce devletlerle imparatorluklar kendi aralarında savaşarak üstün gelen devlet veya imparatorluğun hâkimiyeti altına giriyorlardı. Bu yönetimleri denetleyebilecek üst bir hukuki oluşum gerçekleşmediğinden imparatorluklar ve devletler kendi aralarındaki anlaşmalarla varlıklarını devam ettiriyorlardı. Uluslararası hukuk devletlerin birbirleriyle aralarındaki sorunlarını çözen ve ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Fakat devlet halini almamış oluşumların da haklarını koruyup korumayacağı tartışmaları devam etmektedir. Her devletin kendine özgü dini, ahlaki ve kültürel yapısı vardır. Bu farklılıklardan dolayı uluslararası hukuk devletlerin genel çıkarlarının korunması için oluşturulmuştur. Ancak uluslararası hukuk oluşturulmaya başlanırken devletler hukuku ve uluslararası hukuk olarak terim tartışmaları kendini göstermiştir.²⁰ Bu nedenle uluslararası hukuk kapsam olarak *Deniz ve Su Hukuku* (Okyanus Hukuku), *Uluslararası Ticaret Hukuku*, *Uluslararası Özel Hukuk*, *Savaş ve Barış Hukuku* gibi kendi içinde alanlara ayrılmaktadır.

Şu aşamada Uluslararası Savaş Hukuku’nun oluşumuna geçmeden önce Ulus, Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Hukuk’un oluşumunu ifade etmeye çalıştık. Sonraki

¹⁷ Ekrem Memiş, *Eski Çağ Medeniyetleri Tarihi*, s. 31-34.

¹⁸ Özgür Beyazıt, “La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması”, *TAAD*, Sayı: 5, (Nisan-2011), s. 311.

¹⁹ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, s. 37-40.

²⁰ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 1-4.

başlıklarda Savaş Hukuku'nun oluşması ve bu süreçte gerçekleşen toplantılara değinilecektir.

1.1.1. Uluslararası Savaş Hukukunun Oluşumu

Savaş, ister devlet ya da imparatorluk olsun isterse özel kişiler olsun birbirleri arasındaki anlaşmazlıkları zorlama ile çözmeye çalışma yöntemine verilen isimdir. Hugo Grotius'un deyimiyle savaşa barışı sağlamak için girilmektedir. Hukuk'un olmadığı yerde bütün anlaşmazlıklar savaşa yol açar. Anlaşmazlığa basit ifadeyle devlet ya da kişiler arasındaki fikir ayrılıkları denilebilir. Bu anlaşmazlıklar çözülemediğinde tartışmalar başlar ve ilerler. Bunun sonucunda da devletlerin arasında savaş başlar.²¹

Savaşın ortaya çıkmasında birçok neden vardır. Savaşın nedenlerini gruplara ayıracak olursak genel olarak savaşın haklı nedenleri, savaşın haksız nedenleri ve savaşın kesin olmayan nedenleri olarak bunlar sınıflandırılabilir. Savaşın en temel nedeni savaşılan kişinin, bireye daha önce bir haksızlık işlemiş ve zarar vermiş olmasıdır. Bu konuda hukukun yetersiz kalması halinde silahlı çatışma başlar. Savaşın önemli nedenleri arasında kendini savunma, kaybedilenleri geri alma ve haksızlık işleyen cezalandırma faaliyetleri yer alır. Devletler açısından bakıldığında savaşın nedenleri öncelikle kendi topraklarını savunmak ve kaybedilen toprakları geri almaya çalışmaktır. Bunlar savaşa girmek için haklı görülen nedenlerin başında gelirler.²²

Savaşa haksız olarak girilen nedenler oldukça çeşitlidir. Bunların başında karşıdakine üstünlüğünü göstermek, çeşitli avantajlar elde etmek, daha verimli topraklar elde etmek ve birbirlerinin gücünü test etmek amaçları yer alır. Böyle durumlarda haklılık yerine silah gücünü kullanarak istediğini elde etme amacı vardır. Bu bağlamda düşünülebilecek her şey savaşın haksız nedenleri olarak görülebilir.²³

Savaş belirsizliklerle doludur önceden hesaplanamaz ve ne zaman başlayacağı kestirilemez. Savaşın her anında sonraki gelişmelerin nasıl olacağı sorusu hep vardır. Savaşların başlaması için görüldüğü üzere çok çeşitli sebepler bulunur. Fakat savaşın sonuçları bir tarafın yenilgisi ya da iki tarafında zarar görerek savaşa son vermesiyle

²¹ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, s. 219-256.

²² Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, (çev. Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s. 51-56.

²³ Hugo Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, s. 156-162.

sonuçlanır. Bunlara bağılı olarak yenilen tarafın kazanan tarafın isteklerini kabul etmek zorunda kalması söz konusudur. Ayrıca savaşa girilirken savaş sırasında başka bir devletin savaşa dâhil olarak savaşın sonuçlarını değiştirmesi ve savaşı daha yıkıcı hale getirip uzatması olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır.²⁴

Uluslararası anlaşmaların barışı sağlamak için yapıldığı düşünöldüğünde Uluslararası Savaş Hukuku'nun oluşumuyla Devletler Hukukunun oluşması ve gelişmesinin birlikte ilerlediği görölmektedir. Savaş Hukuku'nun gelişmesinde din ile ahlak kurallarının iyilik yapılmasını emretmesi ve hukuk kurallarının kötölüğü yasaklaması nedeniyle bu kurallara uyulmasını sağlama düşüncesi yer almıştır. Bu düşüncüyü gerçekleştirmek için bütün devletleri bağlayıcı uluslararası sözleşmeler yapılmıştır. Ancak, sözleşmelerin hazırlanması 19. yüzyılda gerçeklemeye başlamıştır ve devletleri bağlayıcı olan bu uluslararası sözleşmeler savaşan taraflar arasında dost-düşman ayrımı olmadan savaşta zarar görmüş olan kişilerin, esirlerin ve işgal edilmiş olan devletin kurumları ile kültürlerinin korunmasını amaçlamıştır.²⁵

Uluslararası Savaş Hukuku; devletlerin arasındaki anlaşmazlıkları savaş çıkmadan çözmek, savaş sırasında insanların daha az zarar görmesini sağlamak için sınırlamalar getirmek ve savaşa başlayacak devletlerin üzerinde baskı kurup devletleri savaştan caydırmak için oluşturulmuştur. Her ne kadar Savaş Hukuku'nun hazırlanması 19. yüzyılda gerçekleşmiş olsa da Savaş Hukuku'nun oluşum süreci Uluslararası Hukuk'un gelişmeye başladığı ilk anlaşma olan 1648 Westphalia Barışı'na kadar inmektedir.

1.1.2. Toplantılar, Konferanslar ve Önemli Olaylar

Uluslararası Savaş Hukuku'nun oluşumunda ilk önemli toplanma 1618-1648 yılları arasında gerçekleşen ve Otuz Yıl Savaşları'nı sonlandıran 1648 Westphalia Barışı'dır. Otuz Yıl Savaşları, Hristiyanlar arasında Protestanlığın yayılmasına karşı olan Kutsal Roma imparatoru Ferdinand'ın baskıcı tutumuna karşı gerçekleşmiştir. Bu savaş sırasında yüzlerce yerleşim yeri yakılıp yıkılmış bölge nüfusunun üçte biri ölmüştür. 1648 Westphalia Barış görüşmeleri ilk defa binlerce diplomatın görev yaptığı

²⁴ Cemil Oktay, *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 19-48.

²⁵ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, Sayı: 79, 2008, s. 236.

ve yaklaşık 100 devlet liderinin katıldığı bir konferans olmuştur.²⁶ Bu yönden bakıldığında eski klasik düzen olan 2-3 devletin antlaşma imzalaması durumu değişmiş ve uluslararası antlaşmaların ilki imzalanmıştır.

Westphalia Barış görüşmeleri sırasında Savaş Hukuku açısından bakıldığında din ve mezhep ayrımının savaşa neden olmaması için çalışmalar yürütülmüş ancak bütün devletleri bağlayıcı bir kural olarak imzalanmamıştır. Fakat bu düşünce Avrupa devletleri tarafından kural olarak imzalanmasa bile Avrupa devletleri, din ve mezhep nedeniyle savaşa girmekten kaçınmışlardır. Bu yönüyle savaş hukukunun oluşması ve barışın sağlanması için Westphalia Barış görüşmelerinde ilk önemli adım atıldığı görülmektedir. Ayrıca, antlaşma sırasında papa temsilcisinin dinlenmemesi ve antlaşmanın papaya onaylatılmaması yönüyle de Westphalia Barışı önemli yer tutmaktadır.²⁷ Üstelik Westphalia Barışı'ndan sonra Avrupa'da din ve mezhep ayrımı sebebiyle savaş çıkmaması için Avrupa devletleri siyasi dengelere dayanan bir barış ortamı kurmaya çalışmışlardır.

Westphalia Barışı'ndan sonra toplu olarak devlet liderlerinin katıldığı barış 1699 Karlofça Barışı olmuştur. Karlofça Barışı; Osmanlı Devleti ile Venedik, Rusya, Polonya ve Avusturya arasındaki savaşa son verme amacını taşır. Karlofça Barışı'nın önemi Avrupa'da gelişmekte olan geniş katılımlı konferanslara Osmanlı Devleti ve Rusya'nın ilk defa katılmış olmalarıdır. Karlofça Barışı'ndan sonra devlet liderlerinin toplu olarak katıldığı görüşme 1713 Utrecht Barışı'dır. Utrecht Barışı, Avrupa Devletleri arasındaki İspanya Veraset Savaşları'nı sonlandırmak için yapılmıştır. Westphalia, Karlofça ve Utrecht Barışları sırasında milletlerarası diplomasi yöntemi kullanılarak savaşlar sonlandırılmış, anlaşmazlıklar çözülmüştür. Bu üç antlaşma sonucunda diplomasiyle savaşları sonuçlandırma, anlaşmazlıkları konferans sistemiyle çözme yöntemleri yerleşmiştir. Konferans ve görüşmeler sırasında görüşme yapılan bölgenin tarafsız olması kuralı getirilmiştir. Konferans ve görüşme yöntemi milletler arasında sorunları çözmek için iyi bir yöntem olarak gözüktüğü de her devletin kendi çıkarlarına göre hareket etmeleri toplantılarda şiddetli tartışmalar çıkmasına ve görüşmelerin uzamasına neden olmuştur. Bu yüzden barış görüşmelerinin Utrecht Barış görüşmelerinde olduğu

²⁶ Memet Yetişgin, *Modern Avrupa Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara, Haziran-2014, s. 150- 155.

²⁷ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, s. 41.

gibi 13-14 ay kadar devam ettiği, bazı durumlarda kesintiye uğradığı görülmüştür.²⁸

Westphalia Barışı'nın devamındaki iki toplanmadan sonra Devletler Hukuku ve Savaş Hukuku'nun gelişmesi açısından en önemli olay 1789 Fransız İhtilali'dir. Fransız İhtilali'nin gerçekleşmesinde ilk olarak Fransa'nın yayılmacı politikalar izlerken aşırı harcamalar yapması ve kazanç getirmeyen uzun süreli savaşlardan çıkması etkili olmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra hiyerarşik düzenin bir uygulaması olarak soylu sınıfın vergi vermemesi ve aşırı harcamalardan dolayı oluşan açığın köylü halka yüklenen aşırı vergilerle kapatılmaya çalışılması Fransız İhtilali'nin büyük bir etki oluşturmasında önemli rol oynamıştır. Fransa Kralı, ekonomik çıkmazdan kurtulabilmek amacıyla vergileri arttırmanın yetersiz kaldığını görerek Asiller Meclisi'ni toplamıştır. Fakat Asiller Meclisi toplantısında soyluların vergi vermeyi reddetmesi ve nüfus artışına bağlı olarak yaşanan kıtlığın artması Fransız İhtilali'ne giden süreci hızlandırmıştır.²⁹

Fransa'da işler kötüye gitmeye başlayınca Kral XVI. Louis, 1788 yılında Genel Meclis'i toplama kararı almıştır. Bu nedenle seçimlere gidilmiş 600 köylü, 300 asil, 300 din adamı temsilcisi seçilmesine karar verilmiştir. Seçimler tamamlandıktan sonra 5 Mayıs 1789 yılında Genel Meclis toplanmıştır. Versaille Sarayı'nda gerçekleşen toplantıda kral din adamı ve asillerin temsilcilerini selamlarken köylü sınıfının temsilcilerini iki saat bekletmiştir. Bu yüzden kralın tutumu karşısında köylü temsilcileri 17 Haziran'da kendilerini Millet'in Meclisi ilan etmişlerdir. Ayrıca gerçekleşen bu siyasi gelişmelerden sonra halkın huzursuzluğu da artmış ve 14 Temmuz 1789 yılında 80.000 kişilik kalabalık Bastille Hapishanesi'ni basarak Fransız İhtilali'ni başlatmıştır. Üstelik Fransız İhtilali sonucunda 26 Ağustos 1789 yılında İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi hazırlanmıştır.³⁰

Fransız İhtilali, devlet liderleri ile elçilerinin toplandığı bir görüşme veya konferans olmamasına karşın Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik, eşitlik gibi kavramlar hem Devletler Hukuku'nun hem de Savaş Hukuku'nun temel prensiplerinin oluşmasında yararlanan kavramlar olmuşlardır. Fransız ihtilalinden hiç şüphesiz en çok etkilenen krallıklar ve imparatorluklar olmuştur. Krallıklar ile imparatorluklar

²⁸ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 15-20.

²⁹ Memet Yetişgin, *Modern Avrupa Tarihi*, s. 229-234.

³⁰ Memet Yetişgin, *Modern Avrupa Tarihi*, s. 235-240.

asırlardır farklı uluslardan olan beylikleri kendi topraklarına katarak geniş coğrafyalara yayılmış ve çok uluslu bir yapıya bürünmüşlerdir. Bunların başında Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya gelmektedir. Osmanlı Devleti, Avusturya ve Rusya'nın etkilenme nedenleri hâkimiyeti altında bulundurduğu ulusların bağımsızlık istemeleri, kendi devletlerini kurmak için ayaklanmaya başlamalarıdır.

Fransız İhtilali'nden sonra Savaş Hukuku ve Devletler Hukuku için önemli olan görüşme 1815 Viyana Kongresidir. Fransız İhtilali sonucunda başlayan karışıklıklar yaklaşık 10 yıl sürmüştür. Bu karışıklıkları 1799 yılında Paris'e gelerek yönetimi eline alan Napoleon Bonaparte sonlandırmıştır. Napoleon'un Fransa yönetiminin başına geçmesinden sonra Avrupa coğrafyasında yeniden savaşlar başlamıştır. 1815 Viyana Kongresi, Napoleon Savaşları adı verilen bu savaş ortamına son vermek amacıyla toplanmıştır. Viyana Kongresi ile Avrupa'da düzen yeniden kurulmuştur. Savaş Hukuku ve Devletler Hukuku açısından Viyana Kongresi'nde diplomasi temsilcilerinin rütbe ve konumları belirlenmiştir. Ayrıca köle ticaretinin önlenmesi ve milletlerarası nehirler ile akarsularda ulaşımın serbestliğini sağlamak için düzenlemeler yapılmıştır. Viyana Kongresi'nin önemli noktalarından biri de ilk defa bütün Avrupa ülkeleri tarafından İsviçre'nin tarafsız devlet olarak tanınmasıdır. Daha önceki görüşmelerde şehir ve devletlerin geçici olarak tarafsızlığı kabul edilmiş görüşme bitince tarafsızlığı son bulmuştur. Fakat İsviçre'nin tarafsızlık statüsü Viyana Kongresi'nde kabul edildikten sonra günümüzde de devam etmektedir.³¹

1815 Viyana Kongresi'nde alınan kararlardan sonraki gelişmeler 1856 Paris Barış Konferansı'nda gerçekleşmiştir. Paris Barış Konferansı, Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki Kırım Savaşı'nı sonlandırmak için toplanmıştır. Bu konferans ile Osmanlı Devleti ilk defa bir Avrupa devleti sayılmıştır.³² 30 Mart 1856 yılında Paris Barışı imzalandıktan sonra toplantılar devam etmiş 16 Nisan'da Paris Deniz Hukuku Beyannamesi hazırlanmıştır. Bu beyannameyle korsanlığın kaldırılması, tarafsız gemilerde bulunan eşya ve kişilerin savaş kaçağı olmadıkça el konulmasının önlenmesi konularında anlaşmaya varılmıştır.³³

1856 Paris görüşmelerinden sonra Savaş Hukuku'nun gelişimi yaşanan siyasi

³¹ Enver Bozkurt vd., *Devletler Hukuku*, s. 42.

³² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997, s. 250-251.

³³ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri", s. 236-237.

gelişmelere bağlı olarak hız kazanmıştır. Paris Barışı sonrasında gerçekleşen 1864 Cenevre toplantılarına 16 devlet katılmış ve Savaş Hukuku ile ilgili ilk yazılı sözleşme kaleme alınmıştır. 1864 tarihli I. Cenevre sözleşmesi adıyla anılan yazılı belgede savaşta hastalanan ve yaralananlara nasıl davranılması gerektiği ile binalar ve yolların bakımının nasıl yapılacağı konularında düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca, sağlık hizmeti veren yerlerde Kızıl Haç simgesi kullanılmasına karar verilmiştir.³⁴ Osmanlı Devleti ise 1865 yılında Cenevre sözleşmesini imzalamış ve 1877 yılında sağlık kurumlarında Kızılay sembolünü kullanmaya başlamıştır. 1864 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi 1906 yılında yeniden gözden geçirilmiştir ve 28 maddeden oluşmaktadır.³⁵ 1864 Cenevre Sözleşmesinin onaylanmasından kısa bir süre sonra 1868 yılında Saint-Petersburg Sözleşmesi hazırlanmıştır. Bu sözleşmeyle ilk defa savaşın araç ve yöntemleri düzenlenmiş, yanıcı ve patlayıcı malzemelerin savaşlarda kullanılması yasaklanmıştır. 7 Mayıs 1871 yılında hazırlanan Washington Sözleşmesiyle de tarafsız devletlerin savaş zamanındaki sorumlulukları belirlenmiştir.

Devletler bir yandan savaşı yasaklama çabası içindeyken diğer yandan savaş kurallarını düzenlemekle uğraşmışlardır. Bu devletler dönemin mevcut uluslararası düzenini korumaya çalışmışlar fakat savaş tamamen engellenemediği için oluşacak zararları en aza indirme yoluna başvurmuşlardır. Bu hedef doğrultusunda da uluslararası sözleşmelerle kararlar almışlardır. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'na kadar olan süreçte Savaş Hukuku'na yönelik şu sözleşmeler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır;

- 1- *Korsanlığın kaldırılması, deniz kuşatmalarının fiali olması, tarafsız gemilerdeki düşman eşyasının ve düşman gemilerindeki tarafsız eşyanın savaş kaçağı olmadıkça müsadere edilmemesine ilişkin 16 Nisan 1856 tarihli Paris Deniz Hukuku Beyannamesi,*
- 2- *22 Ağustos 1864 tarihinde Cenevre'de imzalanan Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi ve bu sözleşmeye 20 Ekim 1868 tarihinde eklenen maddeler,(Kızılhaç Teşkilatının kurulması)*
- 3- *1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarında da geçerli olmasına dair 1868 tarihli III Nolu La Haye Sözleşmesi,*

³⁴ Muzaffer Sencer, "İnsan Hakları ve Savaş", *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Cilt: 12, 1990, s. 15.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti (DH.), Müteferrik (MB.HPS.M.), 2/109, H.29 Zilhicce 1329/ R.8 Kanunuevvel 1327/M.21 Aralık 1911.

- 4- *Savaş yöntem ve araçlarını ilk defa düzenleyen 22 Ağustos 1868 tarihli Saint- Petersburg Sözleşmesi,*
- 5- *Savaşlarda patlayıcı ve yangın çıkarıcı maddelerin kullanılmasını yasaklayan 11 Aralık 1868 tarihli Saint-Petersburg Sözleşmesi,*
- 6- *Tarafsızların savaş zamanındaki yükümlülüklerini öngören 7 Mayıs 1871 tarihli Washington Sözleşmesi,*
- 7- *Kara savaşının kurallarını düzenleyen 29 Temmuz 1899 tarihli La Haye Sözleşmeleri,*
- 8- *Savaşta hastane gemilerinin devlet yararına konulmuş bütün vergi ve harçlardan muaf tutulmasına dair 21 Aralık 1904 tarihli La Haye Sözleşmesi,*
- 9- *Savaşta hasta ve yaralıların durumlarının iyileştirilmesine dair 6 Temmuz 1906 tarihli Cenevre Sözleşmesi,*
- 10- *Birinci La Haye Sözleşmeleri'nin yeniden gözden geçirilmesi ve genişletilmesi sonucu imzalanan 10 ve 18 Ekim 1907 tarihli la Haye Sözleşmeleri,*
- 11- *Londra Deniz Konferansı'nın 26 Şubat 1909 Tarihli Son Protokolü ve Deklerasyonu,*
- 12- *Uluslararası Zorlun Mahkemesi'nin Kurulmasına Dair Sözleşme'ye ek 19 Eylül 1910 tarihli Protokol.*³⁶

Avrupa'da bilim ve teknolojinin gelişmesiyle savaşlarda öldürme gücü yüksek silahlar kullanılmaktaydı. Bu durum karşısında devletler savaşların önüne geçebilmek için siyasi ittifaklar kurdular. Fakat siyasi ittifaklar kurulması sırasında diplomatik ilişkiler gelişti ve diplomatik ilişkilerin gelişmesiyle savaş bir kurala bağlama ihtiyacı belirdi. Bu ihtiyaç karşısında önceki toplantılarda görüldüğü üzere Lahey kararlarına kadar bir ya da birkaç konu üzerinde görüşülerek sözleşmeler imzalandı.

Savaş Hukuku hakkında modern fikirleri ilk yazma girişimi Amerikan İç Savaşı sırasında 24 Nisan 1863 yılında yazılan Lieber Kodu oldu. Lieber Kodu yazıldıktan sonra 1864 yılında Avrupa devletlerinin temsilcileri, İsveç öncülüğünde Cenevre'de bir konferansta toplandı. Savaş sırasında yaralıların tedavisiyle ilgili kararlara varılan bu

³⁶ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri", s. 236- 238.

toplantıda Cenevre Sözleşmesi imzalandı.³⁷

Cenevre Sözleşmesi'nden sonra Lieber Kodu'nun tekrar düzenlenmesi gerektiği düşünülmeye başlandı ve Lieber Kodu, 1874 yılında Brüksel'de tekrar gözden geçirildi. Böylece, Savaş Hukuku kararlarının temeli hazırlandı. 1874 Lieber Kodu ve Cenevre Sözleşmesi, 1899 Lahey görüşmelerinde 26 devlet temsilcisi katılımıyla Savaş Hukuku kararları olarak tek çatı altında toplandı.

Rus Çarı II. Nikola'nın 24 Ağustos 1898 yılında yazdığı ferman sonucu toplanan Lahey Konferansı silahsızlanma, barışın korunması ve devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi amaçlarını taşımaktadır. Silahlanma yarışı nedeniyle ekonomisi zor duruma düşen devletler bu görüşmeyi olumlu karşılamışlardır.³⁸ Hollanda'nın Lahey kentinde gerçekleşen toplantı ile ilk defa Daimi Hakem Mahkemesi kurularak 29 Temmuz tarihinde ilk kapsamlı Savaş Hukuku kararları olan Lahey kararları imzalanmıştır. Bu yüzden 3 bildirme ve 3 sözleşme şeklinde imzalanan kararlar I. Lahey Sözleşmeleri adını taşımaktadır. I. Lahey Sözleşmeleri kara savaşlarını düzenleyen Savaş Hukuku kararlarıdır.³⁹ 1899 Lahey Sözleşmeleri şu sözleşmelerden oluşmaktadır:

1. *II Nolu Kara Savaşının Yasa ve Teamüllerine Dair Sözleşme ve eki,*
2. *III Nolu Deniz Savaşı Kurallarını Düzenleyen Cenevre Sözleşmesinin Uyarlanmasına Dair Sözleşme,*
3. *IV Nolu Balonlardan Mermi ve Patlayıcıların Fırlatılmasının Beş Yıl Süreyle Yasaklanmasına, Boğucu Gazların ve Vücutta Genişleyen Mermilerin Kullanılmamasına Dair Sözleşmeler*⁴⁰

19. yüzyılda uluslararası siyasette baş aktörler büyük devletlerdir. Bu yüzden savaşın bireyler değil devletler arasında olan bir yarış olduğu düşüncesiyle hareket edilmeye başlanmıştır. Bu düşünceden hareketle de bu alanda hukuki düzenlemeler yapılması gerekli görülmüştür. Büyük devletlerin içindeki siyasetçiler ve hukukçular bu alanda çalışmalar yapmışlar ve sözleşme taslakları hazırlayıp sunarak Savaş Hukuku'nun oluşturulmasında yardımcı olmuşlardır. Bunlardan biri olan Rus Friedrich

³⁷ Gulzhaukhar Kokebayeva vd., "Violation of International Conventions Relatively to the Treatment of Prisoners of War During the First World War", *International Journal of Enviromental and Science Education*, Vol: 11, No: 11, 2016, page 4232.

³⁸ Özgür Beyazıt, "La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması", s. 320.

³⁹ Düstur, "I Lahey Sözleşmesi", 1. Tertip, Cilt: 7, s. 307-341.

⁴⁰ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri", s. 238-239.

Martens, Brüksel Kodu ve Lahey Sözleşmeleri'nin taslak metinlerini yazmıştır. Kamu bilincinin gelişmesi ve kitleleri etkilemesi yeni başladığı için Martens'in ilk girişimi olan 1874 Brüksel Konferansı başarıya ulaşamamıştır. Bu nedenle Martens girişimlerinde 1899 Lahey Konferansı'na kadar beklemek zorunda kalmıştır.⁴¹

İlk Lahey Görüşmeleri ile savaşın önlenmesi için büyük adımlar atılmıştır. Halledilemeyen konular için sonraki toplantılarda görüşülmesi kararlaştırılmış fakat net bir tarih belirtilmemiştir. İkinci Lahey Konferansı'nın toplanması için ilk girişim ABD'den gelmiştir. 1904 yılında St. Louis'de gerçekleşen yıllık toplantı sırasında Lahey Konferansı'nın tekrar toplanmasını sağlamak amacıyla Cumhurbaşkanı Roosevelt'e istekte bulunulmuştur. ABD diğer devletlere yazı göndererek tekrar Lahey Konferansı'nın toplanıp toplanmayacağıyla ilgili diğer devletlerin nabzını yoklamıştır.

Rus-Japon Savaşı'nın sonuçlanmasından sonra I. Lahey Konferansı'nı toplayan Rusya teklifi yapmıştır. II. Lahey Konferansı 15 Haziran 1907 yılında toplanmıştır. Bu görüşmelere ABD'nin ısrarıyla Latin Amerika devletleri de katılmıştır. 44 devlet temsilcisi ve yardımcısıyla toplam 356 kişinin katıldığı görüşmeler dört ay kadar sürmüştür. Konferans sırasında ABD temsilcisi Lahey Konferansı'nın sekiz yılda bir tekrar toplanılmasını teklif etmiş ve teklif onaylanmıştır. Fakat I. Dünya Savaşı başladığı için toplantı gerçekleştirilememiştir.⁴² II. Lahey görüşmeleriyle kara savaşları için alınan kararlar deniz savaşlarını da içine alacak biçimde genişletilip kabul edilmiştir. İlk konferansta Osmanlı Devleti temsilcisi bulunmazken ikinci görüşmede Osmanlı Devleti'nden temsilci olarak Turhan Paşa başkanlığındaki temsilcilerimiz katılmışlardır.⁴³ 1907 tarihinde imzalanan Lahey sözleşmeleri şu sözleşmelerden oluşmaktadır:

- 1- *III Numaralı Çatışmaların Başlamasına Dair Sözleşme,(8 madde)*
- 2- *IV Numaralı Kara Savaşı Kuralları Sözleşmesi,(Mukavele 9 ve ek 56 madde)*
- 3- *V Numaralı Kara Savaşında Tarafsızların Hak ve Yetkilerine Dair Sözleşme,*

⁴¹ Tuba İnal, "Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(ma)yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899-1907)", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29, (Bahar-2011), s. 34-36.

⁴² Mehmet Gönülbol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, s. 65-67.

⁴³ Umut Karabulut ve Ersin Bozkurt, "Osmanlı Devleti'nde Savaş Hukukunun Oluşumu Bağlamında Lahey Konferansları ve Birinci Dünya Savaşındaki Uygulamalar", s. 89.

- 4- *VI Numaralı Çatışmaların Başlangıcında Ticaret Gemilerine Uygulanacak İşlemlere Dair Sözleşme,(11 madde)*
- 5- *VII Numaralı Ticaret Gemilerinin Savaş Gemisi Durumuna Sokulmasına Dair Sözleşme,(12 madde)*
- 6- *VIII Numaralı Denizaltı Mayınlarının Dökülmesine Dair Sözleşme,(13 madde)*
- 7- *IX Numaralı Savaş Zamanında Denizden Bombalamaya Dair Sözleşme,(13 madde)*
- 8- *X Numaralı Deniz Savaşı Kuralları Sözleşmesi,(28 madde)*
- 9- *XI Numaralı Deniz Savaşında Müsadere Hakkının Sınırlandırılması Sözleşmesi,*
- 10- *XII Numaralı Uluslararası Zorlum Mahkemesi Kurulmasına Dair Sözleşme,*
- 11- *XIII Numaralı Deniz Savaşında Tarafsız Devletlerin Hak ve Görevlerine Dair Sözleşme,*
- 12- *XIV Numaralı Balonlardan Patlayıcı Madde Atılmasının Yasaklanmasına Dair Sözleşme⁴⁴*

Osmanlı Devleti ve İtalya arasında geçen Trablusgarp Savaşı hem kara hem de deniz savaşıdır. Ancak, Trablusgarp Savaşı sırasında uçaklar ilk kez kullanıldığı için hava saldırıları ile ilgili savaş hukuku kararları o dönemde mevcut değildir. Bu sebeple Lahey Kararları içinde en önemlileri Lahey Konferansı Kara Savaşı Kuralları Sözleşmesi ve Deniz Hukuku Kararları Sözleşmesi olan Cenevre Sözleşmesidir. Kara Savaşı Kurallarını içeren sözleşme 9 madde ve buna bağlı olan ek 56 maddeden oluşmaktadır.⁴⁵ Deniz Hukuku Kararları da 28 maddedir. Lahey Sözleşmeleriyle dost ve düşman devlet ayrımı yapılarak kara ve denizden gerçekleştirilecek saldırılarda uyulması gerekli olan kurallar belirlenmiştir. Ayrıca karşılıklı zarar verme ilkesine bağlı olarak sürgüne gönderme, gümrük vergilerini yükseltme, boykot, ticaret ürünlerine el koyma, okul ve iş yerlerini kapatma gibi uygulamalar yasal hale getirilmiştir. Bu sözleşmelere göre de Osmanlı Devleti hükümeti tarafından İtalya'ya karşı Trablusgarp savaşı sırasında Muhasım Devlet Politikası oluşturulmuştur. .

⁴⁴ M. Yasin Aslan, "Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri", s. 239-240.

⁴⁵ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

1.2. Osmanlı Devleti'nde Muhasım Devlet Politikası'nın Oluşumu

Çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin bu yapısından dolayı sınırları içinde farklı uluslardan insanlar yaşamıştır. Ecnebiler, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan ancak diğer devletlerden birine bağlı olan kişilerdir. Ecnebiler, Osmanlı Devleti'nde genellikle ticaret ve zanaatla uğraşan sınıftır. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti güç ve toprak kaybetmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak diğer devletler çeşitli imtiyazlar kazanmışlardır. Tabiiyet, kişiyi devletin veya milletin bir parçası yapan ve kişiyi devlete bağlayan bağlıdır. Diğer devletlerin tabiiyetine bağlı olan ecnebler özellikle savaş zamanlarında Osmanlı Devleti için sorun oluşturmaya başlamıştır. XIX. yüzyılda ticari ilişkilerin gelişmesi ve savaşların artması sonucunda Osmanlı Devleti kendi güvenliğini sağlamak ve suistimalleri önlemek amacıyla kendi sınırları içinde yaşayan yabancıların hukuki durumlarını tespit etme gereği duymuştur.⁴⁶ Bu amaçla Tabiiyet-i Osmaniye Nizamnamesi hazırlanmıştır. 1869 yılında çıkarılan bu nizamnameye göre de yabancılara savaş sırasında muhasama ve barış sırasında da ecnebi denilmiştir.⁴⁷

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan Avrupa asıllı kişilere Osmanlı Devleti'nde Levanten adı verilirdi. Levantenler Tabiiyet-i Osmaniye Nizamnamesi'nde düzenlenmiş olan ecneblerin bir kısmıdır. Bu ecnebler özellikle Fransız asıllı olmakla birlikte İngiliz, İtalyan ve Macar kökenlilerde bu tanımlama içinde yer alır. XIX. yüzyılda Avrupa devletlerinin güçlenip çeşitli imtiyazlar kazanmasından dolayı Levantenler çeşitli ayrıcalıklar kazanmışlardır. Bu ayrıcalıkların bir sonucu olarak Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne göç edenler artmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde Levantenlerin sayısının XIX. yüzyıldan sonra hızla artmasına yol açmıştır. Levantenlerin çoğu ticaret ve zanaatla uğraşmasına karşın savaş zamanlarında Osmanlı Devleti sınırları içinde çeşitli sorunlara yol açmışlardır. Levantenlere dâhil olan ve Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan İtalyan asıllı kişiler genellikle İzmir, Atina, Kahire, Beyrut, Trablusgarp ve İstanbul gibi ticaretin yoğun olduğu yerlerde yaşamışlardır.⁴⁸

⁴⁶ İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu ", *OTAM*, Sayı: 29, (Bahar-2011), Ankara, s. 194-205.

⁴⁷ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar ", s. 188.

⁴⁸ Salih Narin, *İzmir Levantenleri ve Kültür ve Etkileri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

28 Eylül 1911 yılında İtalya, Osmanlı Devleti'ne nota vererek savaş ilan etmiştir. Bu tarihte birlikte Osmanlı Devleti ve İtalya arasında Trablusgarp Savaşı başlamıştır. Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya savaş hukuku kararları olan Lahey Kararlarına aykırı hareketlerde bulunmuştur. Ayrıca, İtalya donanması 1912 yılının Şubat ayında Beyrut Limanı'nı bombardımana tutarak Lahey Kararlarına göre belirlenmiş olan savaş alanı kurallarının dışına çıkmıştır. Üstelik bununla da yetinmeyen İtalya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş sırasında Lahey Kararlarına göre yasaklanmış olan esirlere kötü muamele etme, sulara zehir koyma, şehirleri bombardımana tutma ve sağlık kurumlarına saldırıp yararlıları öldürme gibi davranışlarda bulunmuştur.⁴⁹ Trablusgarp vilayeti ile Osmanlı Devleti arasındaki kara bağlantısı olan Mısır'ın İngiliz işgalinde bulunması nedeniyle kara bağlantısı sağlanamamıştır. Osmanlı Devleti hükümeti, İtalya'nın savaş hukuku kararlarına aykırı tutumları ile Trablusgarp'a kara bağlantısının olmaması ve deniz gücünün yetersiz kalması sonucu bölgeye destek gönderememiştir. Bu nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti hükümeti, Muhasım Devlet Politikası'nı hazırlamak zorunda kalmıştır.

Lahey kararları, toplumsal tepkiler ve siyasi karışıklıklar Muhasım Devlet Politikası'nın hazırlanmasını etkilemişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin çok uluslu bir yapıya sahip olması da Muhasım Devlet Politikası'nın hazırlanmasını etkilemiştir. Osmanlı Devleti hükümetinin Muhasım Devlet Politikası'nı hazırlaması bu gelişmelerin sonucunda tamamlanmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, Muhasım Devlet Politikası'nı ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'ya karşı uygulamıştır. Osmanlı Devleti uygulamış olduğu Muhasım Devlet Politikası ile İtalya'yı savaştan caydırmayı ve kendi sınırlarını korumayı amaçlamıştır. Muhasım Devlet Politikası uygulamaları Osmanlı Devleti'nin amacını gerçekleştirmek için İtalya'ya karşı gösterdiği tutum ve faaliyetleri kapsamaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu Muhasım Devlet Politikası uygulamaları; askeri uygulamalar, ekonomik uygulamalar, siyasi uygulamalar ve toplumsal uygulamalar olarak dört ana başlık altında sınıflandırılabilir.

Bu sınıflandırmaya göre Osmanlı Devleti'nin İtalya ve İtalya tebaasına karşı uyguladığı Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından askeri uygulamalar içinde esir alma, güvenliğin sağlanması ve asker alma, gemilerin zaptı ve silahlara el koyma ile

Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2012, s. 7-14.

⁴⁹ Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler", *YDTA*, (3/2004), Sayı: 6, s. 71-72.

tebaaya silah dağıtma uygulamaları incelenecektir. Siyasi uygulamalarla da boğazların gemilere kapatılması, diplomatik faaliyetler, kurum kapatma, konsolosluk kapatma, postane kapatma, pasaport dağıtma ve sınır dışı etme, sansür ve haberleşmeyi önleme, sürgüne gönderme ve tabiiyet değişimi uygulamalarına değinilecektir. Bununla birlikte ekonomik uygulamalarla da emlak ve arazi müsaderesi, gemilerin limanlara serbestçe girmesi ve dolaşmasının yasaklanması, gümrük vergisi alınması, işyeri kapatılması, kapitülasyonların feshi, işçilerin işten çıkarılması, temettü ve diğer vergilerin alınması, ticari boykot uygulaması ile ticari ürünlere el koyma uygulamaları incelenecek ve ayriyeten kükürt meselesine değinilecektir. Ayrıca dördüncü sıradaki toplumsal uygulamalar kısmında da Osmanlı tebaasının tepkileri sonucunda uygulanmaya başlanan boykot uygulaması, protesto ve mitingler, iane ve yardım faaliyetleri, ittihad-ı husumet uygulaması, işçi eylemleri ve gönüllü askerlik istekleri ile ilgili konular irdelenecektir.

Bu başlıkta politikanın tanımı yapılarak Osmanlı Devleti politikasının nasıl belirlendiği ifade edilmiş ve Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu Muhasım Devlet Politikası'nın oluşum süreci ele alınmıştır. Bu süreç sonunda Muhasım Devlet Politikası hazırlanırken politikayı hazırlayan kişilerin etkilendikleri olaylar incelenerek Muhasım Devlet Politikası uygulamalarına kısaca değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası uygulamaları bütün devlet genelinde uygulanmıştır. Sonraki başlıklarda tez çalışmasının başlığında ifade edildiği gibi Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetinde nasıl uygulandığı incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TRABLUSGARP SAVAŞI (29 EYLÜL 1911- 18 EKİM 1912)

2.1. Osmanlı Devleti Yönetiminde Trablusgarp Vilayeti

Trablus isminin kökeni, Leptis Magna, Sabratha ve Oea adlarındaki tarihi üç şehrin Yunanca ifade şekli “Tripolis” isminin Arapçaya geçmiş hali olan “Tarablus” kelimesinden gelmektedir. Trablus’u Osmanlı Devleti fethettiğinde Suriye’de aynı isimli bir şehir bulunduğu için bölgenin batıda bulunduğunu belirtmesi amacıyla “garp” ifadesini eklemiştir. Sonrasında ise Kufra, Bingazi ve Fizan bölgelerinin eklenmesiyle tüm bölgenin genel ismi Trablusgarp olmuştur. Kuzey Afrika’da bulunan ve XX. yüzyılda sancak merkezi de dâhil olmak üzere 4 liva, 20 kaza ve 20 nahiye olarak teşkilatlanan Trablusgarp vilayeti⁵⁰, 1 milyon nüfusa ve Osmanlı Devleti’nin 1/7’sini kapsayan geniş bir alana sahiptir. Trablusgarp coğrafyası güneyinde Sahra Çölü, batısında Tunus, kuzeyinde Akdeniz ve doğusunda Mısır ile çevirili olan günümüzde Libya topraklarının olduğu Bingazi, Trablus ve Fizan’ı içine alan bölgedir.

Trablusgarp’ın deniz kıyısında Akdeniz iklimi görülürken büyük bir kısmını çöl kaplamaktadır. Bu sebeple Trablusgarp bölgesinde nüfusun çoğunluğu kıyı kesiminde yaşamaktadır. Trablusgarp halkının geçimi hurma, üzüm, zeytin, tütün gibi Akdeniz ikliminde yetişen ürünlerden ve sahildeki tuzlalardan elde edilen tuz gelirlerinden sağlanmaktadır. Trablusgarp vilayetinde hayvancılık önemli yer tuttuğu için dokumacılık gelişmiştir ve ithalat ürünlerinin başında pamuk, çay ve şeker yer almaktadır. Ayrıca maden yönünden de zengin olan bölgede altın ve gümüş madenleri bulunmaktadır. Trablusgarp bölgesi Trablus, Humus, Mısrata, Zuvara ve Bingazi gibi önemli ticaret limanlarına sahiptir ve ticaretin çoğunluğu bu limanlar aracılığıyla yapılmaktadır.⁵¹

Trablusgarp Eyaleti, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kaptan-ı Derya Sinan

⁵⁰ 1864 yılında çıkarılan Vilayet-i Umumiye Kanunu’ndan önce Trablusgarp vilayeti, salyaneli eyalet statüsünde olduğu için Trablusgarp’ın tarihsel süreci anlatılırken Trablusgarp eyaleti şeklinde yazılmıştır.

⁵¹ Mehmet Yüksel, *Osmanlı Son Döneminde Trablusgarp Vilayeti'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1872-1911)*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2016, s. 1-2.

Paşa ve Turgut Reis tarafından 1551 yılında Malta şövalyelerinin elinden alınarak Osmanlı Devleti yönetimine geçmiştir. Arapça bilen ve Trablusgarp halkının desteğini alarak Trablusgarp'ın alınmasında önemli rol üstlenen Murat Ağa'da Trablusgarp'a ilk vali olarak atanmıştır.⁵² Osmanlı yönetimine geçtikten sonra Kuzey Afrika'da Tunus, Cezayir ve Trablusgarp ilk zamanlarında müşterek Garp Ocakları adıyla, sonra ayrı ayrı birer eyalet şeklinde yönetilmişlerdir. Garp Ocakları, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz hâkimiyeti için askeri üs haline getirilerek Avrupa devletleriyle yapılan deniz savaşlarında ve devletin savunulmasında önemli rol oynamışlardır. Garp Ocakları adıyla bilinen bu eyaletler diğer Osmanlı Devleti eyaletlerinden farklı olarak yıllık vergisi devlet hazinesine aktarılan ve diğer devletlerle ticaret anlaşmaları yapabilen salyaneli eyaletler olarak yönetilmişlerdir. Garp Ocakları içinde devlete en bağlı olan Trablusgarp olmuştur.⁵³

Osmanlı Devleti yönetiminde Trablusgarp idaresi dört döneme ayrılmaktadır. Bunlar; İlk Valiler Dönemi, Dayılar Dönemi, Karamanlı Ailesi Dönemi ve II. Osmanlı Dönemi'dir. İlk Valiler Dönemi'nde Osmanlı Devleti bölgeye tam olarak hâkim konumdadır. Bu dönemde kültürel açıdan bölge zenginleşmiş ve nüfusu artmıştır. Ayrıca, Trablusgarp'a suyu ve camiler yapılarak bölgenin kalkınması sağlanmıştır. Trablusgarp'ın merkezden uzak olması sebebiyle bölgede Osmanlı hâkimiyetinin zayıflamaya başlamasıyla Dayılar güç kazanmaya başlamıştır. Dayılar, korsanlıkla geçimini sağlayan, Garp Ocakları limanlarını koruyan ve başına buyruk davranan denizcilerdir. Dayılar, 1603 yılından sonra yeniçerilerin baskısıyla güçlerini arttırmış ve bölgenin yönetiminde söz sahibi olmuştur.⁵⁴ 1632-1649 yılları arasında Trablusgarp en parlak dönemlerinden birini yaşamıştır. Sakızlı Mehmet Paşa idaresindeki bu dönemde Dayılar'ın korsanlık faaliyetlerinden elde edilen gelirlerle yeni camiler ve hamamlar yapılmış halk zenginleşmiştir. Yeniçeriler kendi isteklerine göre dayıları seçip, çıkarlarına ters düşenleri indirmeye başlamış ve Dayılar Dönemi'nin sonunu hazırlamıştır. 1712 yılında ise Karamanlı Ahmet Paşa düşmanlarını yenerek Trablusgarp'ın idaresini eline alınca Dayılar Dönemi sona ermiştir.⁵⁵ Bu tarihle birlikte

⁵² Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE), Ankara, 1985, s. 20-21.

⁵³ Seydi Vakkas Toprak, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 22, (Bahar-2012), s. 233-236.

⁵⁴ Mehmet Yüksel, *Osmanlı Son Döneminde Trablusgarp Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1872-1911)*, s. 5-6.

⁵⁵ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2010, s. 5-6.

Trablusgarp'ta Karamanlı Ailesi Dönemi başlamıştır.

Karamanlı Ahmet Paşa ile birlikte Dayılık babadan oğula geçmeye başlamış ve saltanat şeklini almıştır. Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılda gücünü kaybetmesinden dolayı başına buyruk davranan yöneticilerin bağımsızlığını ilan etmemesi için bu kişilere yetkiler vermek zorunda kalmıştır. Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti merkezine uzak bir eyalet olmasından dolayı idareyi eline alan Karamanlı Ahmet Paşa da başına buyruk davranmaya başlamıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, Karamanlı Ahmet Paşa'ya yetki vermek zorunda kalmış ve Trablusgarp'a beylerbeyi olarak atamıştır. Karamanlı Ailesi Dönemi'nde yarı bağımsız eyalet gibi hareket eden Trablusgarp'ta Karamanlı Ailesi iktidarı 1835 yılına kadar sürmüştür. Karamanlı Ailesi Dönemi'nde korsanlıklara devam edilmiş, yabancı gemiler haraca bağlanıp diğer devletlerle anlaşmalar yapılmıştır.⁵⁶ Avrupa devletlerinin teknoloji yönünden ilerlemesi ve gelişmiş gemiler üretmeye başlamalarıyla korsanlık faaliyetleri giderek azalmıştır. Bu durum korsanlık faaliyetleriyle alınan haraçların azalmasına yol açmış ve Trablusgarp ekonomisi kötüleşmeye başlamıştır. Trablusgarp ekonomisinin kötüleşmesiyle Karamanlı Ailesi diğer devletlerden borç almak zorunda kalmıştır.

1827 yılındaki ekonomik krizden sonra Karamanlı Ailesi borçları ödeyememiş ve alacakları olan devletler Trablusgarp üzerinde baskı kurmuştur. Bölge halkından borçların tazmin edilmeye çalışılmasıyla halk ayaklanmış ve bu durum Karamanlı Ailesi Dönemi'nin Trablusgarp'ta sonunu getirmiştir. İstanbul'dan 1835 yılında Osmanlı donanmasının Trablusgarp'a gelerek Karamanlı Ailesi Dönemi'ne son vermiş ve bölgenin merkeze bağlanmasıyla II. Osmanlı Dönemi başlamıştır.

Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti yönetimi altındaki dördüncü dönemi olan II. Osmanlı Dönemi'nde devlet bölgede tam hâkimiyeti tekrar sağlamıştır. 1864 yılında çıkarılan Vilayet-i Umumiye Kanunu ile bu dönemde Trablusgarp eyaleti, vilayet haline getirilmiştir. 1872 yılında uygulanmaya başlanabilen bu kanun ile Trablusgarp vilayeti Fizan, Homs, Cebel ve Trablus sancağı şeklinde teşkilatlanmıştır. Beşinci sancak olan Bingazi sancağı ise 1888 yılında tekrar Trablusgarp'a bağlanmıştır.⁵⁷ Bu dönemde Osmanlı Devleti, Trablusgarp'a yatırımlar yapmış sanayiye geliştirmeye çalışmış fakat

⁵⁶ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 4-5.

⁵⁷ Mehmet Yüksel, *Osmanlı Son Döneminde Trablusgarp Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1872-1911)*, s. 7-9.

diğer devletlerin sömürge faaliyetleri ve sınır sorunlarından dolayı Trablusgarp'ın durumu daha kötü hale gelmiştir. II. Osmanlı Dönemi, Trablusgarp'ın Osmanlı idaresindeki son dönemi olmuş ve İtalya, 1912 yılında Trablusgarp'ı alınca dönem sona ermiştir.

2.2. Osmanlı Devleti İdaresinde Aydın Vilayeti ve İtalyan Tebaa

Aydın vilayeti ismini Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu Mehmet Bey'den almıştır. Aydın vilayeti batısında Adalar Denizi ve Ege Adaları, güneyinde Cezayir-i Bahr-ı Sefid vilayeti, kuzeyinde Hüdavendigâr vilayeti, doğusunda Konya ve Hüdavendigâr vilayetleri ile çevrilidir. Büyük ve Küçük Menderes nehirlerinin sularıyla beslenen verimli ovalara sahip olan Aydın vilayeti XIX. yüzyıl seyyahlarının tasvirlerine göre darı, pamuk, mısır, susam, incir gibi ürünlerin üretimi yapılan bağ ve bahçelerin bol olduğu bir bölgedir.⁵⁸

Aydın vilayetinde ithalat ve ihracatın büyük çoğunluğu deniz kıyısındaki limanlardan yapılmaktadır. Eski dönemlerde Çeşme, Efes ve Kuşadası limanları üzerinden ticaret yapılırken İzmir Limanı'nın XVII. yüzyıldan sonra önem kazanmasıyla birlikte Aydın ve çevresinin ticareti İzmir Limanı üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Aydın vilayetinin merkezi Aydın Valisi Damat Halil Paşa tarafından 1850 yılında İzmir'e taşınmıştır. 1867 yılındaki düzenlemelerden sonra Aydın eyaleti, vilayet haline getirilmiştir. Aydın vilayeti; Aydın, Menteşe, Denizli, İzmir ve Saruhan olarak beş sancaktan oluşmaktadır. 1905 yılında Aydın vilayetinin alanı 53.000 kilometrekare ve nüfusu 1.688.391 kişidir.⁵⁹ Bölgede, Akdeniz iklimi görülür. Aydın vilayetinde zımpara taşı ve krom başta olmak üzere kömür, kurşun ve manganez gibi madenler çıkarılıp ihraç edilmektedir.⁶⁰

Aydın vilayeti, 1310-1426 yılları arasında Aydınoğulları Beyliği olarak varlığını sürdürmüş ve 1426 yılında Aydınoğlu Cüneyd'in ölümüyle Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.⁶¹ Aydınoğulları Beyliği, Osmanlı Devleti'nin topraklarına

⁵⁸ Çiğdem Taş, *Maarif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayeti'nde Eğitim*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006, s. 8-11.

⁵⁹ Biray Tugay, *Aydın Vilayeti'nde Sürgün (Tanzimat'tan Cumhuriyete)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2013, s. 177-181.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerife Yorulmaz, *Aydın Vilayeti'nde Madenler(1850-1908)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİT Enstitüsü, İzmir, 1994.

⁶¹ Abdullah Uğur, "Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1(2), s. 48.

katıldıktan sonra bir eyalet haline getirilmiştir. Aydın Eyaleti, Osmanlı Devleti idaresinde uzun yıllar boyunca devletin tarım ihtiyacını karşılayan tahıl ambarı konumunda kalmıştır. Bu durum XIX. yüzyılda İzmir Limanı'nın ticaret merkezi haline gelmesiyle değişmeye başlamıştır.

XVI. yüzyılda Avrupa nüfusunun artması ve yaşanan kıtlıkların sonucunda Avrupalı tüccarların Aydın vilayeti limanlarına uğrama sıklığı artmıştır. Cenevizlilerin Aydın vilayetine en yakın ticaret merkezi olan Sakız adası Osmanlı Devleti tarafından alınca adadaki tüccarların İzmir'e taşınmalarıyla İzmir Limanı'nda ticaret canlanmaya başlamıştır. XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti durumu kabullenerek Aydın vilayetinin diğer limanlarında ticaret yapılmasını kısıtlamıştır. Bu durum İzmir Limanı'nın gelişmesini hızlandırmıştır. Avrupa tüccarlarının hammadde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla en çok uğradığı yerlerden biri haline gelen İzmir Limanı'nın etkisiyle Aydın vilayetinde Osmanlı Devleti'nin ilk demiryolu ağları olan İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolları inşa edilmiştir. 1850 yılında Aydın valisi vilayet merkezini İzmir'e taşıyınca Osmanlı Devleti yıkılana dek İzmir vilayetin merkezi olmuştur.⁶²

Osmanlı idaresi altında Aydın vilayetine ticaret amaçlı ilk gelenler İtalyan kent devletleri Venedik ve Ceneviz'in tüccarları olmuştur ve bunları Fransızlar izlemiştir. Bu tüccarlara Levanten adı verilmiştir. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Balta Limanı Ticaret Anlaşmasıyla Avrupalı tüccarların bölgeye uğrama sıklığı artmış ve 1858 Arazi Kanunnamesi ile mülk edinme hakkından yararlanarak bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Vilayet merkezi olan İzmir'de Avrupa devletlerine tabi olan Levantenlerin nüfusu artınca Avrupa devletleri burada konsoloshane ve okullar açmaya başlamıştır. Aydın vilayetine en çok Fransız ve İtalyan tebaası olan Levantenler yerleşmiştir. Ayrıca, Levantenler mülk edinme hakkına sahip olduklarından kendilerine has konutlar yaptırmış ve kendi açtığı okullarda eğitim görmüşlerdir.⁶³

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesiyle Avrupa devletleri Aydın vilayetiyle ilgilenmeye başlamıştır. En önemli girişimler Fransa'dan gelmiş ve İzmir'de Fransız kökenli Levantenlerin nüfusu hızla artmıştır. Aydın vilayetinde ilk

⁶² Elif Yeneroğlu Kutbay, *Doğu Ege Adalarının Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİT Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 2005, s. 109-117.

⁶³ Fatih Öztop, *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2014, s. 50-55.

yabancı okulu Fransızlar açmıştır. 1833 yılında kolej olarak kurulan ilk Fransız okulu hastanenin yanında küçük çaplı eğitim vermekteyken St-Vicent rahibeleri tarafından 1848 yılında okul haline getirilmiştir.⁶⁴ Yabancı okulların artmasına bağlı olarak Osmanlı Devleti yeni usul okul açma çalışmalarına başlamıştır. 1872-73 yılları arasında Aydın vilayetinde yabancı okullar ve meslek okulları dışında 151'i Usul-ü Cedid ve 420'si Eski Sıbyan okulları olmak üzere 571 okul eğitim vermektedir.⁶⁵

Fransızlardan sonra Aydın vilayetinde İtalyanlar yabancı okul açma girişiminde bulunmuştur. İtalya birliğini 1870-1871 yılları arasında tamamladığı için Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan tebaa XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar kendi çabalarıyla okul açmıştır. İtalya'nın Osmanlı Devleti topraklarında okul açmak için ilk resmi girişimi 1904 yılında gerçekleşmiş olmasına rağmen okul açma iznini 1906 yılında alabilmiştir.⁶⁶ Bu nedenle İtalya'nın Aydın vilayeti ve İzmir Limanı'nı elde etme çalışmaları 1906 yılında başlamıştır.

Bu başlıklar altında Trablusgarp ile Aydın vilayetlerinin coğrafi konumlarını, sosyo-ekonomik durumlarını ve XX. yüzyıla kadar Osmanlı yönetimi altındaki tarihsel süreçlerini ifade etmeye çalıştık. Sonraki başlıkta İtalya'nın bağımsızlığını kazanması ve İtalya ile Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı öncesi hazırlıklarına değinilecektir.

2.3. İtalya ve Osmanlı Devleti'nin Savaş Hazırlıkları

İtalya asırlardan beri kent devletleri şeklinde yönetilmekteydi. İlk defa Fransız İhtilali'nden sonra Napoleon'un tüm İtalya'yı tek bayrak altında toplamasıyla birleşti. Fakat 1815 yılında Napoleon Bonaparte'ın Waterloo'da yenilmesiyle İtalya tekrar eski düzenine döndü.⁶⁷ 1840 yılından sonra da İtalya'da İtalyan kent devletlerini bir çatı altında toplama fikirleri kendini göstermeye başladı. Piyemonte Kralı Vittorio Emanuele ve yardımcısı Di Cavour'un öncülüğünde bu fikirler eyleme dönüştü. Di Cavour uzun süren girişimlerinin ardından büyük bir devletin yardımı olmadan İtalyan birliğinin sağlanamayacağını anlayınca büyük devletlerin desteğini kazanma yollarını

⁶⁴ Salih Narin, *İzmir Levantenleri ve Kültür ve Etkileri*, s. 56-57.

⁶⁵ Çiğdem Taş, *Maarif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayeti'nde Eğitim*, s. 17-18.

⁶⁶ Halil Özeçoğlu, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi", *ÇTTAD*, VII/16-17, 2008, s. 13.

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, s. 78-80.

aradı. Osmanlı Devleti'nin Kırım'da Rusya ile yaptıkları savaştan istifade ederek oraya birlik göndermeye karar verdi. Senato'da 27'ye karşı 63 oyla kabul edilen bu girişimle Kırım'a 15.000 asker gönderildi. 16 Ağustos 1855 tarihinde Piyemonte ordusunun Kırım Savaşı sırasındaki tek çatışması olan Çernaya Nehri yakınlarındaki muharebede 155 asker yaralandı, 29'u öldü. Ancak 1300 asker cephedeki kolera salgınından dolayı savaşmadan hayatını kaybetti. Bu girişimle Piyemonte, Fransa'nın desteğini sağladı.⁶⁸ Bunun neticesinde Di Cavour, Fransa Kralı III. Napoleon ile 1858 yılında Plombeires'te görüştü. Fransa desteğinin alınmasıyla Piyemonte tarafından Avusturya'ya savaş açıldı. Yapılan savaşta Avusturya yenilince İtalyan birliğinin büyük kısmı tamamlandı. 1861 yılında parlamento toplanarak Piyemonte Kralı II. Vittorio Emanuele'i İtalya Kralı seçti. Fakat Roma, Fransa'nın elinde olduğundan dolayı İtalyan birliğinin tamamlanması gecikti. 1870 yılında Fransa-Prusya savaşı çıkınca Fransa, Roma'dan askerlerini çekmek zorunda kaldı. Bu durumdan yararlanan İtalya, Roma'yı 20 Eylül 1870 yılında alarak birliğini tamamladı.⁶⁹

İtalya milli birliğini tamamladıktan sonra vakit kaybetmeden diğer Avrupa devletleri gibi sömürge alanı bulma çalışmalarına başlamıştır. İtalya birliğini geç tamamladığı için hammadde ve pazar alanı olarak görülen yerlerin büyük bir kısmı paylaşılmıştır. Bu nedenle İtalya, Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesinden yararlanarak Osmanlı Devleti topraklarını almaya yönelmiştir. İtalya, ilk olarak kendi topraklarına coğrafi yakınlığı nedeniyle Tunus'u ele geçirmeyi planlamıştır. Fakat 1863 yılında daha önce Habeşistan'da keşiflik yapmış olan Giuseppe Sapeto'nun tavsiyesiyle İtalya, Doğu Afrika topraklarıyla ilgilenmeye başlamıştır. Süveyş Kanalı'nın açılacak olmasıyla bölge önem kazandığı için İtalya'nın da ilgisi diğer Avrupa devletleri gibi Doğu Afrika topraklarına yönelmiştir. Bu yüzden 1869 yılında İtalya, Kızıldeniz sahilinin Assab Körfezi'nde arazi satın alarak ilk sömürge elde etme girişimlerine Doğu Afrika'da başlamıştır. Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla İtalyanlar, 1882 yılında Rubattino Company aracılığıyla alınan Assab bölgesinde koloni kurmuş ve 1885 yılında Musavva sahilini ele geçirip 1890 yılında Eritre'yi topraklarına katmıştır.⁷⁰ Bu durumdan Habeş Kralı IV. Yohanna rahatsız olmuştur. 1887 ve 1896 yıllarında Habeş Kralı ile İtalyanlar arasında savaş gerçekleşmiştir. Habeş kralı, İtalya ile yaptığı savaşları kazanmıştır. 1896

⁶⁸ Fabio L. Grassi, *Türk- İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, (çev. Sadriye Güneş), Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 46-62.

⁶⁹ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 1-4.

⁷⁰ Durmuş Akalın ve Selim Parlaz, *Osmanlılar ve İtalyanlar*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 171-173.

yılındaki Adave Savaşı'nı İtalyanlar kaybedince İtalya'nın bölgede yayılması durmuştur.⁷¹

İtalya bir yandan Doğu Afrika ile ilgilenirken diğer yandan Tunus'a yatırımlar yapmaktaydı. 1881 yılında Fransa, Tunus'u alınca İtalya ilgisini Trablusgarp'a çevirdi. Bu tarihten sonra İtalya, Trablusgarp'ı ele geçirmeyi düşünürken Kızıldeniz'de koloniler kurmaya devam etti. Fakat İtalya, Kızıldeniz'de yaptığı savaşları kaybedince askeri açıdan yeterince güçlü olmadığını farkına vardı ve yayılmacı politikaları gerçekleştirirken dikkatli hareket etmeye başladı. Bu başlık altında İtalya'nın milli birliğini tamamlama ve kuruluş süreci ile ilk sömürge elde etme hareketlerini ifade etmeye çalıştık. Sonraki başlıkta Trablusgarp Savaşı öncesi İtalya'nın yaptığı hazırlıklar ve uyguladığı siyaset ile Osmanlı Devleti'nin aldığı önlemler incelenecektir.

2.3.1. İtalya'nın Savaş Hazırlıkları

Birliğini geç tamamlayan İtalya'nın 1878 Berlin Konferansı sırasında Lord Salisbury'nin etkisiyle ilgisini Trablusgarp'a yönlendirdiği ileri sürülmektedir. İtalya başlarda Tunus'u almayı hedeflemiştir. Ancak 1881 yılında Fransa, Tunus'u aldığı için Tunus'tan vazgeçip Trablusgarp'a yönelmek zorunda kalmıştır.⁷² Diğer Avrupa devletlerinin Trablusgarp'ı almasını önlemek isteyen İtalya, ilk olarak diplomatik anlaşmalarla Trablusgarp'ın kendi sömürge alanı olduğunu kabul ettirmek için fırsatlar aramıştır.

Fransa'nın Tunus'u almasından sonra İtalya, 20 Mayıs 1882 yılında Almanya ve Avusturya-Macaristan ile Üçlü İttifak Antlaşması'nı imzalamıştır. Beş yıllık bu anlaşma ile İtalya, Trablusgarp'ı elde etmek için Almanya ve Avusturya'nın desteğini almıştır.⁷³ Üçlü İttifak'ın verdiği güvenden dolayı İtalya sömürge faaliyetlerine hız verse de yeterli desteği göremediğinden rahatsız olmuştur. Bu nedenle ittifak antlaşmasının süresi dolmaya yakinken yapılan müzakerelerin gözden geçirme çalışmaları sırasında İtalya, bazı isteklerde bulunmuştur. İtalya'nın bu istekleri de kabul edilerek 20 Şubat 1887 yılında antlaşma yenilenmiştir.⁷⁴ Bu yenilenen antlaşma ile de İtalya, Trablusgarp'ı ele

⁷¹ Durmuş Akalın ve Selim Parlaz, *Osmanlılar ve İtalyanlar*, s. 300.

⁷² Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco Di Roma'nın Trablusgarp'daki Faaliyetleri", *Belleten*, C. LI /200, Ankara, 1987, s. 830-831.

⁷³ Hasan Tevfik Güzel, " 'Hasta Adam' Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı", s. 85.

⁷⁴ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 1.

geçirme çalışmalarında Fransa'ya karşı Almanya'nın desteğini almıştır. Almanya'nın desteğini alan İtalya, 12 Şubat 1887 yılında Fransa'nın yarış halinde olduğu İngiltere ile anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmayla İngiltere, İtalya'nın Trablusgarp faaliyetlerini destekleyeceğinin ve İtalya'da İngiltere'nin Mısır'daki faaliyetlerine destekte bulunacağını sözünü vermiştir.⁷⁵ Yine aynı tarihte Rusya'nın Akdeniz'e inmesini engellemek amacıyla İngiltere, Avusturya-Macaristan ve İtalya birlikte hareket edecekleri konusunda anlaşma imzalamıştır. Böylece İtalya, İngiltere'ye isteklerini kabul ettirmiş ve Fransa'ya karşı bir müttefik daha bulmuştur.⁷⁶ Ancak anlaşma imzalayan devletlerden Almanya dışındakiler güvence vermedikleri için İtalya, Trablusgarp'a saldırmaktan çekinmiştir.

Fransa ile İtalya arasındaki ilk yakınlaşma Fransa'nın 1898 yılındaki Faşoda yenilgisinden sonra başlamış ve görüşmeler nota değişimiyle sona ermiştir. Böylece Fas'ı Fransa'ya bırakan İtalya, Trablusgarp'ın kendi sömürge alanı olduğunu Fransa'ya kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu anlaşmayı 1902 yılındaki Prionetti-Barrere Anlaşması izlemiştir. Diplomatik olarak İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal hazırlığındaki son adım ise 24 Ekim 1909 yılında Racconigi'de Tittoni ile Rus dışişleri bakanı olan İzvolksi arasında imzalanan antlaşmadır. Racconigi Antlaşması ile diplomatik yönden İtalya hazırlığını tamamlamıştır. İtalya, Üçlü İttifak'a girerek Almanya ve Avusturya'nın desteğini sağladıktan sonra ise Venosta-Barrere görüşmeleriyle başlayan diplomatik faaliyetlerinin sonucunda da İngiltere, Fransa ve Rusya ile de arasını iyi tutmayı başarmıştır. Böylece hem Üçlü İttifak hem de Üçlü İtilafın desteğini almıştır.⁷⁷

İtalya, Trablusgarp'ta öncelikle deniz ticaretiyle etkinliğini göstermeye başlamıştır. Trablusgarp Limanı'nda İngiliz gemileri üstün konumdayken 1876 yılından sonra İtalyan gemileri üstün konuma geçmiştir. 1905 yılına gelindiğinde İtalyanlar Trablusgarp'ta en yakın rakibi olan Fransa'yı deniz ticaretinde ikiye katlamıştır. İtalya, ticaret aracılığıyla zenginleşen İtalyan tüccarlarını teşvik ederek Trablusgarp'tan mülk satın almaya yönlendirmiştir. Bu teşvikle birlikte Trablusgarp'ta İtalyan nüfusu hızla artmaya başlamıştır. İtalyan nüfusunun artmasına bağlı olarak İtalya, Trablusgarp'ta

⁷⁵ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 11.

⁷⁶ Hasan Tevfik Güzel, “‘Hasta Adam’ Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı”, s. 86-87.

⁷⁷ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 5-12.

okullar açmış ve açılan okulların sayısı 1911 yılında 10'a ulaşmıştır.⁷⁸

İtalya, sömürge alanı olarak belirlediği ve yayılmak istediği bölgelerde öncelikle yetimhane ve okullar açarak İtalyanları yerleştirmeyi amaçlamıştır. Bu yöntemi ilk Trablusgarp'ta uygulayan İtalya, devamında İstanbul, Beyrut, İzmir, İşkodra ve Üsküp'te de okul açmaya çalışmıştır. 1904 yılında İtalya, Osmanlı Devleti'ne okul açmak istediğine yönelik talep sunmuştur. Bu talebe Osmanlı Devleti cevabında İzmir dışındaki yerlerde İtalyan nüfusun yetersiz olduğunu söyleyerek kabul etmemiştir. Ancak, İzmir'de 5000 civarında İtalyan tebaası yaşadığı için İtalya tarafından İzmir'de okul açılmasına izin vermiştir. Fakat bu tarihten önce de İtalyanlar, Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'de okul açmıştır. Ayrıca, Trablusgarp Savaşı'na kadar İtalyanlar tarafından İzmir'de 11, Trablusgarp'ta 10 okul açıldığı görülmektedir.⁷⁹

İtalya, Trablusgarp'ta etkinliğini arttırmaya devam ederken şirket kurma çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmaları engellenince İtalya, Banco Di Roma vasıtasıyla Trablusgarp'ı borçlandırmaya çalışmıştır. Trablusgarp Valisi, İtalya'nın Trablusgarp'ı almaya çalıştığını bildiğinden İtalya'nın bölgede banka kurmasına engel olmak için uğraşmıştır. Bu yüzden Trablusgarp valisi ile İtalya arasında gerilimler yaşanmıştır. 1907 yılında İtalya dışişleri bakanının baskıları sonucunda Osmanlı Devleti, İtalya'ya banka açması için izin vermek durumunda kalmıştır. Böylece 1907 yılının Nisan ayı sonlarında İtalya, Trablusgarp'ta Banco Di Roma'yı açmıştır. Trablusgarp'ta İtalyanlar Banco Di Roma'yı 44 milyon Franklık sermaye ile açınca vakit kaybetmeden bölgede arazi ve emlak satın almaya başlamıştır.⁸⁰ Trablusgarp'ta Banco Di Roma aracılığıyla etkinliğini arttıran İtalya, 21 Nisan 1908 yılında vapur işletme iznini almıştır. İtalyanlar bu yöntemle bir yandan arazileri satın alırken diğer yandan Trablusgarp'taki tebaayı borçlandırmıştır.

İtalya'nın Trablusgarp'ı ele geçirmek için uyguladığı politiklardan biri de Trablusgarp valisini uzaklaştırmaya çalışmak olmuştur. İtalya, amacı için bölgedeki yiyecekleri stoklayıp tebaayı kıtlığa sürüklemiş ve yerel kabilelerle anlaşmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar sonucunda da Trablusgarp vilayetinde 514 kişi açlıktan ölmüş

⁷⁸ Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco Di Roma'nın Trablusgarp'daki Faaliyetleri", s. 831.

⁷⁹ Halil Özeçoğlu, "Modernleşme Sürecinde İzmir'de İtalyanların Eğitimi", s. 13-16.

⁸⁰ Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco Di Roma'nın Trablusgarp'daki Faaliyetleri", s. 832-842.

ve 200.000 kişi komşu ülkelere göç etmiştir.⁸¹

İtalya, Habeşistan'da yaşadığı yenilgiden sonra Trablusgarp'ı almak için uzun süren bir hazırlık aşaması geçirmiştir. Bu hazırlığı sırasında da öncelikle diplomatik yöntemlerle kendisini güvence altına almıştır. İtalya, bir yandan diğer devletlerle diplomatik çalışmalarını yürütürken diğer yandan Trablusgarp'ta ticaret aracılığıyla etkisini arttırmaya başlamıştır. Ayrıca İtalya, tüccarlarının Trablusgarp'ta mülk edinmesini teşvik ederek bölgede güçlenmiştir. Bölgede güç kazandıktan sonra yetimhane ve okullar açan İtalya, Banco Di Roma vasıtasıyla da Trablusgarp'ta kitleyi arttırmıştır. 1907 yılından sonra ise yerli kabilelerle anlaşıp Trablusgarp'ta karışıklıklar çıkararak Trablusgarp valilerini zor duruma düşürmüştür.

İtalya, Trablusgarp ile ilgilendiği ilk yıllarda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma bahanesiyle Trablusgarp'ın diğer devletlerin eline geçmesini önlemeye çalışmıştır. Fas'ın Fransa tarafından alınmasıyla İtalya, Trablusgarp'ı diğer devletlerin alacağından endişe etmeye başlamıştır. Bu durum karşısında İtalya basını da etkili yazılar yazarak İtalya'yı harekete geçirmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti'nin boykot uygulamasından çekinen İtalya önce Osmanlı Devleti'nden diplomatik yollarla Trablusgarp'ı almaya çalışmıştır. Bu yöntemde başarısız olunca Trablusgarp'taki *La Tribuna* gazetesi aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamıştır. Bir yandan savaş için yiyecek stoklayıp asker toplayan İtalya, diğer yandan basını kullanarak Trablusgarp'taki İtalyanlara kötü muamele edildiği yönünde iddialarda bulunmuştur.⁸²

Uzun süren bu hazırlık döneminde işgal için 23.000 askerinin yeterli geleceğini düşünen İtalyan Harbiye Reisi General Polli'nin aksine İtalya'da dışişleri bakanı seçilen Giovanni Giolitti bu sayının 40.000'e çıkarılmasını emretmiştir. Ayrıca, İtalya hazırlıklarını tamamladığında Trablusgarp işgaline katılacak asker sayısı 80.000 kişiyi bulmuş ve savaşa başlarken İtalya kuvvetleri iki kısma ayrılmıştır.⁸³ Bu başlıkta İtalyanların Trablusgarp Savaşı'na kadar yaptığı savaş hazırlıkları ve Osmanlı Devleti'nden imtiyazları nasıl elde ettiklerini ifade etmeye çalıştık. Sonraki başlıkta Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya karşı Trablusgarp'ta aldığı tedbirler ve savaş öncesi

⁸¹ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 26.

⁸² Zoubeir Khalafallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 74-75.

⁸³ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, (haz. Tahsin Yıldırım), DBY Yayınları, İstanbul, 2012, s. 59-65.

Trablusgarp'ın durumu incelenecektir.

2.3.2. Osmanlı Devleti'nin Savaş Hazırlıkları

XX. yüzyıla girerken Osmanlı Devleti'nin başında padişah II. Abdülhamit bulunmaktadır. II. Abdülhamit, Tunus'un Fransa tarafından alındığı sırada İtalyanların aşırı tepki göstermelerinden şüphelenmiştir. Bu şüphesinden dolayı Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgal edilebileceğini düşünmüştür. Bu düşünce çerçevesinden hareketle II. Abdülhamit Trablusgarp'ta tedbirler almaya ve İtalyanlara engel olmaya çalışmıştır. II. Abdülhamit genellikle Avrupa devletlerinin çıkar çatışmalarından yararlanıp İtalya'yı engellemek istemiştir. Fakat İtalya'nın gizli anlaşmalarla Avrupa devletlerini kendi yanına çekmesinden dolayı girişimleri sonuçsuz kalmıştır.

İtalya, anlaşmaları gizli tutmaya çalışmıştır. Fakat II. Abdülhamit'in gizli istihbarat örgütü tarafından anlaşmalar öğrenilmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti, II. Abdülhamit'in istihbarat örgütü aracılığıyla gizli anlaşmaları öğrenmiş olsa da devletin yeterli gücü olmadığı için protesto ve uyarı göndermekten öteye gidilememiştir. İtalya'nın saldırgan tutumu karşısında savaş çıkmasını istemeyen II. Abdülhamit barışçı tutum izlemiştir. Ancak diğer devletlerden diplomatik desteği bulamayınca İtalya'nın isteklerini istemeden de olsa kabul etmiştir. İtalya'nın 1905 yılında imtiyaz hakkını elde ettiği sırada Trablusgarp Limanı'nın inşası için yapılan ihaleyi II. Abdülhamit, Fransa'ya vererek İtalya ve Fransa'nın arasını açmaya çalışmıştır.⁸⁴ Bu yöntemle İtalyan kamuoyunun Fransa'ya karşı tutum almasını sağlamıştır. Fakat II. Abdülhamit'in beklediği ikili çatışma gerçekleşmemiştir.

II. Abdülhamit bir yandan diplomatik yollarla İtalya'yı engelleme yolları ararken diğer yandan Trablusgarp'ın savunmasını güçlendirecek tedbirler almaya çalışmıştır. Bu tedbirlerin en başında ise Trablusgarp'taki asker sayısı ve bunlara yardımcı kuvvet olarak Kuloğulları teşkilatındaki kişi sayısı arttırılmıştır. Ayrıca depolarda 40.000 Martini ve Snider tüfeği muhafaza etmiştir.⁸⁵

II. Abdülhamit döneminde askeri yönden Trablusgarp'ın savunması arttırılırken İtalya'nın Osmanlı Devleti'nden imtiyaz hakkını kazandıktan sonra Trablusgarp'ta etkisini arttırması tehlike olarak belirmiştir. Bu tehlikeyi önlemek amacıyla Osmanlı

⁸⁴ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 76.

⁸⁵ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 20.

Devleti, İtalyan bankası olan Banco Di Roma'ya karşı Trablusgarp'ta Bank-ı Osmani'yi faaliyete geçirmiştir. Bank-ı Osmani aracılığıyla Trablusgarp tebaasının İtalyan bankasından borç almasını engellemeye çalışan Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamit, İslamcılık politikası gereği Trablusgarp'ta teşkilatlanmış olan Senusilerle yakın ilişkiler kurmuştur.⁸⁶ Senusi liderleri ile gerçekleştirilen yazışmalar ve verilen hediyelerle Senusileri kendi tarafına çeken II. Abdülhamit Senusileri, İtalyan işgalini önlemek için güçlü bir destek olarak görmüştür. Bu nedenle II. Abdülhamit döneminde Osmanlı Devleti tarafından Senusilere top ve cephane desteği sağlanmıştır.⁸⁷

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde büyük değişimler ve karışıklıklar yaşanmıştır. Bu karışıklıklar sırasında Trablusgarp'ta Vali olan Recep Bey İtalyanları engellemeye çalışmıştır. İtalya, Trablusgarp'ta güçlü konumda olan Hassune Paşa'yı kendi yanına çekerek valiyi zor duruma düşürmüştür. Bu baskılar karşısında Trablusgarp Valisi Recep Paşa 1908 yılında istifa etmiştir.⁸⁸ Recep Paşa'nın Trablusgarp'tan ayrılması sırasında bölgede Hürriyet'e karşı isyan çıkmıştır. Bu isyan devam ederken güvenliğin sağlanması için Mustafa Kemal, Trablusgarp'a gönderilmiş ve asayiş sağladıktan sonra geri dönmüştür.⁸⁹

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanı ve Girit'in Yunanistan'a bağlılığını bildirmesi ile meşrutiyetin getirdiği olumlu hava tersine dönmüştür. Bu durum Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet karşıtlarını arttırmış ve 31 Mart Vakasına gidişi hızlandırmıştır. 31 Mart Vakasının sonunda II. Abdülhamit tahttan indirilmiş ve bu tarihten itibaren Meşrutiyet'in ilanında başrolü üstlenmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde söz sahibi olmaya başlamıştır. Ancak, İttihat Terakki yönetimi sırasında da karışıklıklar devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde ise İmam Yahya Yemen'de, Seyid İdris Asir'de ayaklanmış ve Arnavutlar ise 1911 yılının Mart'ında isyan başlatmıştır.⁹⁰

Osmanlı Devleti tarafından İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme tehlikesine karşı

⁸⁶ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 14.

⁸⁷ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 77-78.

⁸⁸ Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco Di Roma'nın Trablusgarp'daki Faaliyetleri", s. 844-845.

⁸⁹ Afet İnan, "Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyân", *Bellekten*, Cilt: VII, Sayı: 31, 1944, 387-402.

⁹⁰ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 42.

II. Abdülhamit döneminde Trablusgarp'ı savunmak için önlemler alınmıştır. Ancak Meşrutiyet'in ilanında sonra Osmanlı Devleti'nde karışıklıklar başlamıştır. Bu karışıklıklar sırasında da Osmanlı Devleti'ni yöneten İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin dış politikadaki tecrübesinin yetersizliği ile yaşanan iç sorunlardan dolayı Trablusgarp ihmal edilmiştir. Özellikle 12 Ocak 1910'da sadrazam olan Hakkı Paşa'nın görev yaptığı zaman diliminde Trablusgarp'taki mevcut olan tedbirlerin azaltılarak İtalyanların bölgeye çıkması kolaylaştırılmıştır.⁹¹

İtalya, 1910 yılında Fas krizinin tekrar çıkmasıyla Trablusgarp'ta faaliyetlerine hız vermiştir. Bu tarihte ise Hakkı Paşa Kabinesi'nin ilk icraatı Trablusgarp'ın savunulması için büyük bir öneme sahip olan Kuloğulları Teşkilatı'nı kaldırmak olmuştur. Kuloğulları Teşkilatı'nın kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ta 50.000 kişilik yardımcı kuvvetten yoksun kalmıştır. Bunun dışında Trablusgarp Savaşı öncesi Arnavutluk ve Yemen'de isyanlar çıkmıştır. Bu isyanlar sırasında Trablusgarp'ın savunulması için kullanılacak olan kuvvet Mahmut Şevket Paşa'nın verdiği emirle Yemen'e yönlendirilmiş ve Trablusgarp'taki taburların mevcudiyetleri 800 kişiden 300'e indirilmiştir. Bütün bu uygulamaların yanında Trablusgarp'taki depolarda bulunan silahlar yenilenmek üzere İstanbul'a götürülmesine rağmen yenileri gönderilmemiştir. Bu yüzden Hakkı Paşa Kabinesi dönemindeki uygulamalarla İtalya'nın Trablusgarp'ı alma tehlikesi yok sayıldığı gibi üstelik Trablusgarp'ın savunulması için teçhizatlar getirilmeyip mevcut olanların büyük bölümü başka bölgelere sevk edilmiştir. Ayrıca, Trablusgarp'a atanan yetkililerin bölge dilini ve coğrafyasını bilmemesi de Trablusgarp Savaşı sırasında iletişimi zorlaştırmıştır.⁹²

Hakkı Paşa hükümeti sırasında Trablusgarp'ta valilik yapan İbrahim Paşa, hükümetin ilgisizliğine karşı kendi çabalarıyla İtalyanlara engel olmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarından dolayı da Roma Bankası şikâyet etmeye başlamıştır.⁹³ Bu sırada Roma Elçisi Kazım Bey ve Roma Askeri Ataşesi Ali Fuat Bey'in hükümete gönderdikleri uyarı raporları Şubat 1911 yılında mecliste okunmuş olmasına rağmen Hakkı Paşa hükümeti Trablusgarp'ta tedbir almamıştır. Ayrıca, İttihat ve Terakki tarafından 11 Ağustos 1911 yılında İbrahim Paşa'da görevden alınarak hatalar zincirine bir yenisi daha eklenmiş ve yerine Bekir Sami Bey atanmıştır. Bekir Sami Bey, Trablusgarp'a

⁹¹ Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", *Araştırmalar- İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, (1999-2), s. 92.

⁹² İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 24-26.

⁹³ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 32.

atanmış olsa da bölgede sevilmediğinden Trablusgarp'a gitmemiş ve bu karışıklığın devam ettiği zaman diliminde de Miralay Neşet Bey Trablusgarp'ın idaresini yürütmüştür.⁹⁴

Osmanlı Devleti, 1911 Eylül ayının başlarında nezarete gönderilen uyarı raporları ve İtalyan basınında Trablusgarp hakkındaki yazıların artmasıyla İtalya'nın Trablusgarp'a saldıracağını fark etmiştir. Bu durum karşısında 20 Eylül'de Trablusgarp halkı ileri gelenleri toplanarak Osmanlı Devleti'nden gerekli önlemlerin alınmasını isteyip İtalyan mallarına boykot ilan ederek protesto ve mitingler düzenlemiştir.⁹⁵ Bu tepkilerin yanında Ağaoğlu Ahmet gibi yazarlar birlik ve beraberlik yazıları yazarak Osmanlı Devleti'nin bir bütün olduğunu vurgulayıp bölgenin ileri gelenlerini İtalya'ya karşı tek vücut olmaya çağırılmış ve işgale karşı direnişe yönlendirmeye çalışmışlardır.⁹⁶

İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceği anlaşıldığında ise ilk olarak Mahmut Şevket Paşa tarafından Trablusgarp'ın durumu sorulup destek amacıyla Derne vapuru gönderilmiştir. Derne vapurunun Trablusgarp'a gelmesiyle Trablusgarp halkı, İtalyan basınının yaydığı Trablusgarp'ın kendi haline bırakıldığı haberlerinin gerçeği yansıtmadığını anlamıştır. İtalyan gemisinin sıkı takibine rağmen gelen destekle halkın morali artmış ve gönüllü olarak Arap kabileleri savaşa katılmaya başlamıştır. Ayrıca İtalyan ablukasının başladığı 26 Eylül'de Mahmut Şevket Paşa, Trablusgarp valisine içinde savunma tedbirlerinin yazılı olduğu dokuz maddeden oluşan bir telgraf yazmıştır.⁹⁷

Mahmut Şevket Paşa tarafından hazırlanan savunma planıyla Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı topraklarını korumaya çalışacaktır. Bu plan doğrultusunda İtalyan saldırısına karşı elde bulunan taburlarla mücadele edilecek ve İtalyanlar karaya çıktığında savunma kuvveti yetersiz kalırsa kuvvetler içlere çekilip mücadele çete savaşları şeklinde yürütülecektir. Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp'ın savunulması için Tunus ve Mısır aracılığıyla 150.000 lira yardım parası gönderilecek ve İtalyanlar bölgeyi savaşmadan almak amacıyla teslim olma teklifinde bulunduğu görevliler tarafından İtalyanlar oyalanarak savunma kuvvetlerinin

⁹⁴ Zoubair Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 85-86.

⁹⁵ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, s. 2281-2282.

⁹⁶ Fahri Sakal, "Ağaoğlu Ahmed'in Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Harpleri Esnasında Kaleme Aldığı 'Birlik ve Beraberlik' Yazıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 33, s. 704-705.

⁹⁷ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 54-55.

hazırlanması için zaman kazandırılmaya çalışılacaktır.⁹⁸ Ayrıca, İtalyanlar karaya asker çıkarırsa tarafsız bölgeler oluşturulup savunma amaçlı 30.000 metre dikenli tel gönderilmesi planlanarak Trablusgarp Valisi Neşet Bey'e 50 bin ahşap kazık hazırlanması emri verilmiştir. Ancak sonraki gün İtalyan gemileri sahilde görülmüştür.⁹⁹ Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ta gerekli tedbirleri almaya çalışırken Seyit Ahmet Şerif'in öncüsü olduğu Senusiler ve diğer Arap kabileleriyle yakın ilişkiler kurulmuştur. Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ta güvenliği sağlayıp Avrupa devletlerinin desteğini alarak savaşı sona erdirebileceğini düşünmüştür.¹⁰⁰ Üstelik savaş sırasında hasta ve yaralıların tedavisi için Hilal-i Ahmer görevlendirilerek savaşlarda kayıplar azaltılmıştır.¹⁰¹ Bu başlıkta Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı başlayana kadar Trablusgarp'taki uygulamaları ve İtalya'nın savaş ilan edeceği fark edildiğinde alınmaya çalışılan savunma tedbirlerini ifade etmeye çalıştık. Sonraki başlıkta İtalya ve Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'nın hangi cephelerde ve nasıl devam ettiği incelenecektir.

2.4. Trablusgarp Savaşı

1910 yılına gelindiğinde İtalya, Trablusgarp'ın işgali için diplomatik hazırlıklarını tamamlamıştı. Bunun verdiği destekle birlikte Trablusgarp'ı ele geçirmek için faaliyetlerini hızlandırdı. İtalya Dışişleri Bakanı Guicciardini, İtalyan parlamentosundaki 14 Şubat 1910 tarihli konuşmasında İtalya'nın Trablusgarp'ı elde etme niyetlerini açıkça belirtmişti. Fas krizinin çıkmasıyla birlikte savaş hazırlıklarına başlayan İtalya, Osmanlı Devleti'ne gönderdiği şikâyet yazılarıyla savaş başlamadan yaklaşık 2 ay önce Trablusgarp Valisi İbrahim Paşa'yı görevinden aldirmayı başardı. 1 Mart 1911 tarihine gelindiğinde İtalya'da Giolitti başbakanlık görevine geldi. Giolitti'nin başbakanlığı sırasında İtalya'da gizlilik içinde sürdürülen askeri hazırlıklar hız kazandı. Osmanlı Devleti'ni şüphelendirmemek için İtalyan basını yalanlayan hükümet dostluk mesajları vermeye çalıştı. İtalya basını bir yandan İtalya hükümetini harekete geçirmek için baskı kurmaya çalışırken diğer yandan Ağustos 1911'de Osmanlı Gazetesi'nin İtalyan ordusunu küçümseyen yazılar yazmasıyla Osmanlı Devleti'ne karşı olan yazılarını arttırdı. Bu artışla Osmanlı Devleti ve İtalyan basını

⁹⁸ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 75-77.

⁹⁹ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 36.

¹⁰⁰ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 139-140.

¹⁰¹ Seçil Akgün ve Murat Uluğtekin, "Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı", *OTAM*, Sayı: 3, 1993, s. 21-23.

arasında yayın savaşı başladı.¹⁰²

26 Nisan 1911 tarihinde Fas'a Fransız ordusunun girmesi ve basın baskısıyla İtalya, Trablusgarp'ı almak için savaşa girmeye karar verdi. Fransa ile 1902 yılında imzaladığı anlaşmaya göre Trablusgarp'a girme serbestliğini kazanan İtalya'da hükümet öncelikle diplomatik yollarla durumu Avrupa devletlerine anlatmayı düşündü. Bu amaçla İtalya hükümeti, Temmuz 1911'de elçilere harekete geçme emri verdi. İlk harekete geçen İtalyan elçisi Londra'da bulunan Margi İmperiali oldu. İmperiali, İngiltere Dışişleri Bakanı Grey ile 26 Temmuz'da görüşüp durumu anlattı ve İngiltere'den olumlu yanıt aldı.¹⁰³ Bu tarihlerde Almanya'nın Fas'a gemi göndermesiyle İngiltere ve İtalya 16 Ağustos'ta tekrar görüştü. İngiltere işi ağırdan almak istedi ve Sellum Limanı'nın Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye terk edilmesi konusunda İtalya'nın sessiz kalmasıyla taraflar anlaşabildi. İngiltere'den desteği aldıktan sonra İtalya'ya karşı Fransa'nın 1902 yılındaki anlaşma yükümlülüklerini yerine getirme zamanı gelmişti. Bu maksatla İtalya'nın Paris Büyükelçisi Tittoni ile Fransa'nın Dışişleri Bakanı De Selves Eylül 1911'de görüştü. Bu görüşme sonunda İtalya, Fransa'dan olumlu yanıt alınca Osmanlı Devleti'ne sunacağı notayı hazırlamaya başladı.¹⁰⁴

İtalyan ve Avrupa basınlarında İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme konusunda diğer devletlerle anlaşığı ve savaş hazırlığı yaptığıyla ilgili haberler sürekli artmaya devam etmiştir. Bu haberler gazetelerde yer almasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin savaşa ihtimal vermemesi ile gönderilen uyarı telgraflarının görmezden gelinmesinden dolayı Osmanlı Devleti savaşa hazırlıksız yakalanmıştır. Ağustos ayının sonlarına gelindiğinde elçiliklerden ve ataşelerden Osmanlı Devleti'ne İtalya'nın Trablusgarp savaşı için hazırlık yaptığını anlatan raporlar gelmeye başlamıştır. Bu raporlardan sonra 3 Eylül tarihinde Harbiye Nazırlığı görevinde bulunan Mahmut Şevket Paşa, Trablusgarp'ta İtalyan işgali ihtimaline karşı Miralay Neşet Bey'e erzak durumunu sormuştur. Miralay Neşet Bey gönderdiği cevabında Trablusgarp'ta 15.000 kişiye altı ay yetecek kadar erzak bulunduğu ve bütün imkânlar kullanılırsa erzağın en fazla 30.000 kişiye yetebilecek kadar olduğunu yazmıştır. Neşet Beyin cevabı sonucunda Trablusgarp'ta durumun iyi olmadığı anlaşılınca Osmanlı Devleti tarafından

¹⁰² İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 30-36.

¹⁰³ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 42-44.

¹⁰⁴ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 96-97.

Trablusgarp'a silah, para ve erzak gönderilme kararı alınmıştır. Bu amaçla 18 Eylül'de Derne isimli gemi İstanbul'dan Trablusgarp'a doğru yola çıkmıştır.¹⁰⁵

Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgal edileceğini Osmanlı Devleti, Eylül ayında fark edebilmişti. Bu sıralarda İtalya, hazırlıklarını tamamlayıp savaşı ne zaman başlatacağını düşünüyordu. Osmanlı Devleti'ne açılacak savaşın kesin tarihini belirlemek amacıyla İtalya Başbakanı Giolitti ile Dışişleri Bakanı San Gioliano 14 Eylül tarihinde gizlice görüştü. Bu görüşmeden sonra Kasım ayında savaşa başlanmasına karar verildi. Sonraki gün ise karardan vazgeçilip tarih daha öne alındı. Ayrıca 17 Eylül'de de De Martino savaşa başlamak için en uygun zamanın geldiğini ve Trablusgarp'ta üç bin civarında Osmanlı askerinin bulunduğunu İstanbul'dan gönderdiği yazıyla bildirdi. Bu yazıyla birlikte Giolitti daha erken harekete geçilmesi gerektiğine karar verdi. 20 Eylül'de San Gioliano, Trablusgarp harekâtına karar verildiğini diplomatlarına söyleyip 22 Eylül'de İtalyan gemilerinin Trablusgarp'a yola çıkacaklarını hükümete bildirdi.¹⁰⁶

Tunus'u elinden kaçıran İtalya, Trablusgarp'ı da kaybetmek istemediği için Fas krizinde aralarında sorunlar çıkan Almanya ve Fransa'nın anlaşmasından tedirgin olmuştur. Bundan dolayı İtalya, daha fazla vakit kaybetmenin kendilerini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünerek 23 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne nota vermiştir. İtalya bu notaya göre;

1. Trablusgarp ile Bingazi'de hayatlarını devam ettiren İtalyanların can güvenliğinin olmadığı ve bu yüzden İtalyan ailelerinden bazılarının bölgeyi terk etmeye başladığını,
2. Silah ile asker taşıyan gemilerin Trablusgarp'a gönderilmesinden rahatsız olduğunu bildirmiştir.

Bu notayı verdikten iki gün sonra üç İtalyan savaş gemisi Trablusgarp kıyılarına gelmiştir. Bu gemiler Osmanlı Devleti'nin bölgeye yardım göndermesini engellemek amacıyla bütün gemileri kontrol etmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti de 26 Eylül'de İtalyanlar için böyle bir sorunun olmadığını, güvenliğin sağlanması için bölgede yeterli

¹⁰⁵ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 45-50.

¹⁰⁶ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk- İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 65-66.

gücün bulunduğunu ve endişe edilmemesi gerektiğini İtalya'ya bildirmiştir.¹⁰⁷

İtalya, Osmanlı Devleti'nden ilk notasının cevabını aldığı gün Almanya ve Avusturya'nın desteğini sağlamak amacıyla diplomatik girişimde bulundu. İstanbul ve Viyana'da elçiler arasında görüşmeler yapıldı. Avusturya, İtalya'nın Trablusgarp isteklerini savaşın Balkan topraklarına yayılmaması konusunda güvence vermesi şartıyla kabul etti. Almanya ve İtalya arasındaki görüşme ise Türk-Alman dostluğunu kurmaya çalışan Baron Marchall ile İtalyan Elçisi olan De Martino arasında gerçekleşti. Bu görüşme öncesi Sadrazam Hakkı Paşa'da Alman elçisinin İtalya ile Osmanlı Devleti arasında arabulucu olmasını ve İtalya'ya iktisadi her türlü imtiyazı vereceklerini bildirdi. Alman elçisi olan Marchall ülkesinin çıkarlarını düşünerek savaşı ertelemeye çalıştı. İtalyan elçisi ise İtalya'nın sabrının bitmiş olduğunu söyleyerek arabuluculuk teklifini geri çevirdi. Böylece Alman elçisi, İtalya'ya destek olacaklarının sözünü verdi. İtalya Hükümeti tarafından 26 Eylül'de yazılan nota İstanbul'a 28 Eylül'de ulaştı. İstanbul'daki Alman gazetesi olan Osmanischer Lloyd Gazetesi'ndeki 27 Eylül tarihli yazıda Trablusgarp'taki İtalyan çıkarlarını korumak için İtalya Hükümeti'nin nota vereceğini ve Osmanlı Devleti notayı kabul etmezse İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkaracağından söz etmekteydi. Almanya'nın onayını almadan notayı vermek istemeyen İtalyan elçisi, Alman elçisiyle görüşmelerini sürdürdü. Osmanischer Lloyd gazetesinin 27 Eylüldeki yazısı aracılığıyla Osmanlı Devleti'ni bilgilendirerek Osmanlı Devleti ile dost olduğunu göstermeye çalışan Almanya, bu yazıdan sonraki gün İtalyan elçisine onayı verdi.¹⁰⁸

Alman Elçisi Marchall'dan onay alındıktan sonra 28 Eylül 1911 yılında İtalyan Elçisi De Martino tarafından Osmanlı Devleti'ne İtalya'dan gönderilmiş olan bu nota teslim edildi. İtalya tarafından gönderilen bu notaya göre de bu notadaki şartlar yerine getirilmezse İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne 24 saat içinde savaş açacağı bildirildi.¹⁰⁹ Osmanlı Devleti'ne nota gelir gelmez Sadrazam Hakkı Paşa tarafından Meclis-i Vükela toplantısına çağırıldı. Osmanlı Devleti'ne hakaret içeren cümleler taşıyan bu İtalyan notasına karşı uzlaşmaya yönelik hazırlanan Meclis-i Vükela'nın cevabı 29 Eylül'de yazılıp İtalya'ya gönderildi.¹¹⁰ Ancak, Osmanlı Devleti'nin verdiği cevap İtalya'nın isteklerine uygun olmadığı için İtalya tarafından 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne

¹⁰⁷ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 53.

¹⁰⁸ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 33-34.

¹⁰⁹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 64.

¹¹⁰ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 65.

savaş ilan edildiği bildirildi. Bu yüzden savaş ilanı ile Osmanlı hükümeti istifa etti ve Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı başlamış oldu.¹¹¹ Ayrıca aynı gün içinde 12 savaş gemisi ve 25.000 kişilik askerle İtalyan donanması Trablusgarp'a gelip şehrin teslim olmasını istedi. Karadan ve denizden asker gönderemeyecek durumda olan Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ta 2880 asker, 540 at, 56 top ve Bingazi'de 1.200 asker, 150 at, 28 toptan oluşan savunma kuvveti bulunmaktaydı. Eli silah tutan kişileri de ekleyince yaklaşık 20.000'e ulaşan bu kuvveti cihat ilanı ile ayaklanan Arap kabileleri destekledi.¹¹²

Trablusgarp Savaşı'na hazırlıksız yakalanan Osmanlı Devleti'nde Trablusgarp'ın ihmal edilmesinden dolayı kendisinin suçlanacağını bilen Hakkı Paşa, 29 Eylül'de istifa etti. Padişah Sultan Mehmet Reşat, sadrazamlığı Hakkı Paşa'dan önce 7 defa görevde bulunmuş olan Sait Paşa'ya verdi. Sait Paşa, 14 Ekim'de açılış nutkunu okuduktan sonra yeni kabineyi kurmaya yöneldi. Yeni kabineyi Sait Paşa, 18 Ekim'de Meclis'e sunduktan sonra kabine 19 Ekim'de güvenoyu alarak görevine başladı. Sait Paşa kabinesi göreve gelince ilk olarak Trablusgarp Savaşı için alınacak önlemler üzerine kararlar aldı.¹¹³

Osmanlı Devleti'nde Hakkı Paşa'nın istifasıyla yeni kabine oluşturulurken İtalya ise Trablusgarp'ı işgal etmeye başladı. İlk olarak 22.500 asker, 6.000 at, 800 kamyon dan oluşan birlik harekete geçti. İkinci kademedede 13.200 asker ve 30 top ve 4 uçaklık destek birliğini gönderdi. İtalya tarafından bu kuvvetin yetersiz olduğu anlaşıldıktan sonra 55.000 asker, 8.300 hayvan, 1.346 araç, 154 toptan oluşan yeni bir kuvvet hazırlandı.¹¹⁴

Osmanlı Devleti'nin uzlaşmacı siyasetiyle İtalyan isteklerini kabul etmesi ve İtalya'nın işgal hazırlıklarını fark etmekte gecikmesinden dolayı Trablusgarp Savaşı, İtalyan generalleri tarafından "Askeri Turistik Sefer" şeklinde tanımlandı.¹¹⁵ İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edeceği açıkça anlaşıldığında Osmanlı Devleti tarafından ilk adımda Derne gemisi aracılığıyla Trablusgarp'a destek gönderildi. Sonrasında ise

¹¹¹ Orhan Koloğlu, *İttihatçılar ve Masonlar*, 3. Baskı, Eylül Yayınları, İstanbul, 2002, s. 246.

¹¹² Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 25-28.

¹¹³ İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", *OTAM*, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 236-238.

¹¹⁴ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 29.

¹¹⁵ İsrail Kurtcephe, "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 6, Cilt: 2, Kasım-1990, s. 361-362.

Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın savunma planı uygulanarak İtalyanlara engel olmaya çalışıldı.

Osmanlı Devleti'nin yöneticileri savaşı önlemek için diplomatik çalışmalara başlasa da çalışmalar sonuçsuz kaldı. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti tarafından yaralı ve hastaları tedavi etmek amacıyla doktorlar gönderildi. 19 Ekim 1911'deki Meclis toplantısı sırasında Emrullah Efendi'nin “*donanmamız olmadığı için bu belalara uğradık. Bu kadar geniş memleketi, donanmasız muhafaza etmenin mümkün olmadığını düşünemedik.*” sözlerinden anlaşılacağı gibi denizden asker gönderilememesi Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp Savaşı sırasında zor durumda bıraktı.¹¹⁶ Ayrıca, karadan da Mısır'ın İngiliz kontrolünde olmasından dolayı asker gönderilemediği için Osmanlı Devleti, kimlik değiştirerek giden gönüllü subaylar vasıtasıyla savaşı yürütmek zorunda kaldı.

Trablusgarp'a giden subaylar arasında öne çıkan isimler Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal, Fuat Bey, Nuri Bey, Halil Bey, Eşref Bey, Ali Fethi Bey, Ekrem Bey ve Albay Neşet Beydi. Fakat Trablusgarp'a gönüllü gidenler sadece subaylar değildi. Subayların yanı sıra gönüllü olarak giden doktorlardan Refik (Saydam), Nihat Sezai ve Eczacı Nasip ile sivillerden Şeyh Baruni, Yusuf Şetvan ve Musa Bey'de Trablusgarp Savaşı sırasında önemli rol üstlenmişlerdi.¹¹⁷ Ayrıca Trablusgarp Savaşı'na gönüllü olarak gidenler arasında İngiliz Teğmen Gerald Montagu¹¹⁸ ve Harp Muhabiri H.C. Seppings Wright¹¹⁹ gibi yabancılar da bulunuyordu.

Osmanlı Devleti karışıklıklarla uğraşırken İtalyan donanması Trablusgarp'a geldi. Savaş öncesinde 116 İtalyan gemisine karşılık Türk donanmasının 34 gemisi vardı. Fakat bu 34 geminin 13'ü 20 Eylül'de Beyrut'ta iken savaş ilanı ile birlikte Beyrut'tan ayrıldı. Trablusgarp Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı donanması toplanmak için Sakız adasına yola çıkmıştı. Bundan dolayı donanmanın nerede olduğu sorusu Osmanlı basınında sıklıkla yer aldı.¹²⁰ 26 Eylül'de üç gemiyle Trablusgarp'ta ablukaya başlayan İtalyan gemi sayısı savaş ilanı olan 29 Eylül'de 22'ye ulaştı ve aynı gün bir

¹¹⁶ İsrail Kurtcephe, “Osmanlı Paramentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, s. 238-239.

¹¹⁷ Orhan Koloğlu, *Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve Türk Subayları*, s. 20-21.

¹¹⁸ Detaylı bilgi için bkz. Memet Yetişgin ve Ömer Fatih Başkan, “Trablusgarp Savaşı'nda İngiliz Teğmen Herbert Gerald Montagu'nun Faaliyetleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, 2018, s. 1536-1553.

¹¹⁹ Detaylı bilgi için bkz. H.C.Seppings-Wright, *Hilal Altında İki Yıl*.

¹²⁰ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 51.

İtalyan torpidobotu beyaz bayrak çekip İtalyanları götürdü. Ayrıca kalanlar ise konsolosluga sığındı. Böylece İtalya, kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlamış oldu. İtalyanlar Trablusgarp'tan çıkarıldıktan sonra İtalyan amirali tarafsız gemilerin limanı boşaltmasını istedi. 30 Eylül'de Trablusgarp ablukaya alınarak sahile çıkan İtalyanlar, Neşet Bey'den Trablusgarp'ı teslim etmesini istedi. Neşet Bey'de İtalyanların bu isteğine merkezden gelecek olan karara göre hareket edileceği şeklinde cevap vererek Mahmut Şevket Paşa'nın telgrafla göndermiş olduğu savunma planını uyguladı.¹²¹

1 Ekim günü, Amiral Oberi komutasındaki İtalyan donanmasından beyaz bayrak çeken bir torpido gemisi "Sayyad-ı Derya" gambotu vasıtasıyla Osmanlı gemilerinin teslim olmasını istedi. Teslimi kabul etmeyen Osmanlı komodoru düşman eline geçmemesi için gemilerin batırılmasına karar verdi. Bu durum karşısında İtalyanlar Derne'yi topa tutmaya başladı ve Trablusgarp'ın teslimi için karaya inerek Trablusgarp komutanıyla görüşmek istedi.¹²²

İtalyan zırhlıları Derne'ye 80 top atışı yapıp geri döndükten sonra 2 Ekim'de Amiral Thaon De Revel ve yanındaki iki subay şehrin teslimini istedi. Amiral Faravelli'nin bulunduğu gemide gerçekleştirilmek istenen görüşmeye Neşet Bey hasta olduğunu söyleyerek gitmedi. Neşet Bey'in yerine gemiye giden Besim Bey elinde İtalyanların isteklerini barındıran ultimatomla geri döndü.¹²³ Bu ultimatomla İtalyanlar şu isteklerde bulunmuşlardı:

- 1- İstanbul'dan şehrin teslimiyle ilgili cevap gelene kadar hiçbir saldırıya uğramadan İtalyan gemilerinin serbestçe dolaşmasına izin verilecek.
- 2- Bütün savunma araçları, batarya ve istihkâmlar İtalyanların güvenliği için etkisiz hale getirilecek.
- 3- Görevlendirilen İtalyan subaylarına bu şartların yerine getirilip getirilmediğini denetlemesi için izin verilecek.

İtalyanlar, isteklerinin cevabını almak amacıyla 3 Ekim'de subay gönderdiler ve gönderilen subay Neşet Bey'den ret cevabını aldı. Bu cevap Amiral Faravelli'ye ulaştıktan sonra İtalyan donanması, Benedetto Brin isimli amiral gemisinden atılan

¹²¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 76-78.

¹²² Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 52.

¹²³ İsrail Kurtcephe, "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları", s. 362-363.

mermiyle Trablusgarp'ı bombardımana başladı. Akşama kadar kale ve donanma arasında top atışları şeklinde devam eden mücadelede İtalyan donanması, Türk toplarının menzilini anladıktan sonra 3.500 metreden atış yaparak şehri bombardımana başladı. Bu durum Trablusgarp'ta paniğe yol açtı ve bombardıman sırasında 11 kişi öldü, 20 kişi yaralandı.¹²⁴

İlk saldırılarda İtalyan donanması menzil dışından atışlar yaptığı için akşamdan sonra kaleden yapılan atışlar sustu. Bu durum Trablusgarp'ta moralleri kötü etkiledi ve Kargariş'teki ordugâha doğru Osmanlı kuvvetleri geri çekildi. Kaleyi savunan tümen şehirden çekildikten sonra Trablusgarp'ta karışıklıklar arttı. 4 Ekim'de İtalyan donanması tekrar bombardımana başladı ve bu bombardıman sırasında Turgut Tabyası'nın cephaneliği patladı.¹²⁵ Cephanelik patladıktan sonra Hassune Paşa önderliğinde şehrin ileri gelenleri çocuklarını kurtarmak için şehrin savunmasız kaldığını Besim Bey'e bildirerek Trablusgarp'ın İtalyanlara verilmesini istedi. Besim Bey'in cevabı yetersiz bulununca şehrin ileri gelenleri camide toplanıp İtalyan Amirali Faravelli'ye bir heyet gönderdi. Bu olay karşısında şehrin teslim edileceği haberleri yayılmaya başladı. Şehrin kargaşasından faydalanan İtalyanlar para karşılığı tuttukları işbirlikçilerini kullanarak ümitsizliğe kapılan halkın ellerindeki tüfekleri satın almaya başladı. Tüfeklerin tanesinin 10 Franga satın alınacağı duyuruldu ve iki gün içinde İtalyanlar tarafından satın alınan tüfeklerin sayısı 10.000'i geçti.¹²⁶

Bu fırsattan yararlanan İtalya'da Amiral Faravelli karaya asker çıkarma emrini verdi ve 5 Ekim'de Albay Umberto Cagni komutasındaki donanma Trablusgarp'a geldi. Herhangi bir direnişle karşılaşmayan İtalyan ordusuna gönüllü olarak Yahudiler rehberlik etti. Yahudilerin rehberliğiyle İtalyan kuvvetleri Trablusgarp işgalini akşama doğru tamamladı. İtalyan ordusu tarafından Vali Vekili Besim Bey tutuklandı ve Amiral Borea Ricci Trablusgarp valiliği, Albay Cagni'de işgal kuvvetlerinin komutanlığı görevine getirildi. 7 Ekim'de Vali Borea Ricci tebrik için toplanan yabancı konsolosları kabul etti ve 9 Ekim'de Egari isimli İtalyan gemisi Türk subay ve ailelerinin bulunduğu 254 kişiyi Malta'ya götürdü. Trablusgarp'ta bu olaylar yaşanırken Kurmay Albay Neşet Bey telgraflarıyla merkeze iletip yardım beklerken merkezden suçlama yazıları aldı. Suçlama dolu yazılara sinirlenen Neşet Bey gerçekleri yazdığında Mahmut Şevket Paşa

¹²⁴ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 81-82.

¹²⁵ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 38-39.

¹²⁶ İsrail Kurtcephe, "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları", s. 366-367.

sadece temenni içeren telgrafi cevap olarak yazabildi.¹²⁷

Trablusgarp'ta bu gelişmeler yaşanırken 4 Ekim'de İtalyan kuvvetleri Tobruk'u ele geçirdi. 16 Ekim'de Derne ve 20 Ekim'de Bingazi şehirleri işgal edildi. Böylece İtalyan kuvvetleri tarafından Trablusgarp vilayetinin kıyı kesimlerindeki önemli noktalar ele geçirilmiş oldu.¹²⁸ İtalyanlar 20 Ekim'den itibaren ele geçirdikleri kentlerde kontrolü sağlamlaştırdıktan sonra iç bölgelere ilerlemeye çalıştı. İtalyanlar iç bölgelere ilerlemeye çalışırken ilk başarılı direniş bölgede bulunan subaylar ve Arap yerliler tarafından 23 Ekim'de yapıldı. İtalyanların ele geçirdiği bölgeleri geri kaptırmamak için asker ve silah yığmaya devam ettikleri sırada Türk komutanı saldırı kararı aldı. Bu ilk saldırı sırasında halkın da ayaklanmasıyla başarılı bir direniş gerçekleştirildi. Ancak kuvvet yetersizliğinden dolayı İtalyanları hırpalamaktan öteye gidilemedi. Hani Taarruzu adıyla bilinen bu saldırılarla İtalyanlar huzursuzluğa düştü. 26 Ekim'de Türk kuvvetleri iki koldan Cemil Bey Konağı çevresindeki İtalyan kuvvetlerine tekrar saldırdı. Fakat Türk kuvvetleri yine sonuç alamadı. Bu iki direniş sırasında 13 subay ve 361 askerini kaybeden İtalyan kuvvetleri, 30 Ekim'de yeni destek kuvvetleri gelene kadar direniş güçlerine karşı saldırıya geçemedi.¹²⁹ Bu direnişler sırasında İngiliz General Herbert Gerald Montagu ve gazeteci H.C. Seppings-Wright, Türk direnişinde bulundu. General Montagu direnişe katıldığı için İngiliz ordusundan ihraç edildi. Fakat yüzbaşı rütbesiyle Türk direnişinde görev aldı.¹³⁰

Trablusgarp'ta bulunan Türk kuvvetleri iç bölgelere çekilip direniş mücadelelerine başladığında gönüllü subaylar İstanbul'dan Trablusgarp'a doğru yola çıktı. Fakat Trablusgarp'a yola çıkan gönüllü subaylar, karadan ve denizden yardım gönderilememesi ve yakalanma riski bulunduğu için gerçek kimliklerini gizlemek zorunda kaldılar. 3 Kasım tarihinde Trablus tümen komutanının Mahmut Şevket Paşa'dan aldığı yazıda Enver Bey'in Tobruk'ta asker topladığı, Mustafa Kemal'in Senusilerle bazı şeyhleri teşkilatlandırmaya gittiği ve bölgeye para ile erzakın gönderildiği haber alınınca direniş güçlerinin morali yükseldi.¹³¹ Bu yükselen moral ile 3 Kasım tarihinde İtalyan kuvvetlerine baskın yapıldı. Baskın başarıyla sonuçlanınca da

¹²⁷ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 40-41.

¹²⁸ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 65.

¹²⁹ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 45-46.

¹³⁰ Memet Yetişgin ve Ömer Fatih Başkan, "Trablusgarp Savaşı'nda İngiliz Teğmen Herbert Gerald Montagu'nun Faaliyetleri", s. 1539.

¹³¹ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 56.

İtalyan kuvvetleri bölgeden çekilme kararı aldı. Bu yüzden İtalyan hükümeti zor duruma düştü ve 5 Kasım'da Trablusgarp ve Bingazi'yi ilhak ettiğini açıkladı. Direnişler karşısında istediği başarıyı alamayan İtalyan ordusu hükümetten yardım isteğinde bulundu.¹³²

Gönüllü subaylar Trablusgarp'ı savunmaya geldiklerinde Trablusgarp savunması üç bölgeye ayrıldı. Birinci bölge Kurmay Albay Neşet Bey komutasındaki Trablus Komutanlığı, ikinci bölge Kurmay Yarbey Enver Bey komutasında bulunan Bingazi Komutanlığı ve üçüncü bölge 27 Kasım'da binbaşı rütbesine yükseltelen Mustafa Kemal komutasındaki Derne (Tobruk) Komutanlığıydı. Türk subaylarının direnişe katılmasıyla Osmanlı kuvvetleri, 23 Ekim'den itibaren İtalyanlara karşı düzenli saldırılar gerçekleştirmeye başladı ve özellikle Enver Bey'in halifenin damadı olarak Trablusgarp'a gelmesi Arap direnişçilerinin desteklerini arttırdı.¹³³

Trablusgarp'a İtalyanlar destek kuvvet getirdiğinde Osmanlı Devleti kuvvetleri iç bölgelere Ayn-ı Zara'ya çekilmişlerdi. Osmanlı kuvvetleri, bölgenin şartlarını kendi avantajına kullanarak İtalyanları yıpratmaya devam ettiler. 26 Kasım'da İtalyan Komutanı General Caneva takviye birlikleri geldikten sonra havalar düzeler düzelmez Osmanlı kuvvetlerine karşı harekâta geçti. Bu harekâta İtalyan kuvvetleri beklediklerinden fazla zarar görünce içlere doğru 1.500-2.000 metre civarında ilerleyebildiler. 27 Kasım'daki ikinci saldırıda Ayn-ı Zara'yı kısa bir süre ele geçiren İtalyan kuvvetleri, Osmanlı kuvvetlerinin gelmesiyle geri çekildiler. Bu saldırıyla moralleri yükselen İtalyan kuvvetleri 4 Aralık'taki saldırılarında başarılar kazanıp şehri alsalar da Osmanlı kuvvetlerinin toparlanmasıyla başarıya ulaşamadılar. İki hafta kadar kendilerini toplayamayan İtalyan birlikleri bu tarihte daha hazırlıklı şekilde saldırıya geçtiler. 19 Aralık'ta gerçekleşen Tobras Muharebesi'nde kesin bir yenilgi alınınca İtalyan kuvvetlerinin iç bölgeleri ele geçirme cesaretleri kırıldı ve yenilgiyi hazmedemeyen İtalya'da çoğu komutan ve görevli kişiler görevlerinden alındı.¹³⁴

İtalyanlar Trablusgarp dışında Homs, Bingazi, Derne gibi kentleri işgal ettiler. Fakat iç kesimlerdeki Osmanlı kuvvetlerinin başarılı savunması karşısında ilerleyemediler. Trablusgarp'ta Osmanlı Devleti'ne karşı ilerleme elde edemeyen İtalya,

¹³² Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 48-50.

¹³³ Mümtaz Onur Gürer, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 114-115.

¹³⁴ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 50-54.

1912 yılından itibaren savaşı Akdeniz'e yaymaya karar verdi. Savaş Akdeniz'e yayılınca İtalyanlar iç bölgelere saldırı düzenlemek yerine işgal ettikleri yerleri korumaya çalıştılar. Fakat Osmanlı kuvvetleri ile İtalya arasındaki çatışmalar savaş sona erene kadar devam etti.¹³⁵

Trablusgarp dışında İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı ilk saldırı girişimleri ise kendi sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla Osmanlı Devleti'ne 28 Eylül'de savaş notasını verdikten sonra Adriyatik'e gemilerini göndermesiyle başladı. Bu sırada kaçakçılığı önlemek için Preveze'de devriye görevi yapan Osmanlı donanmasına bağlı Tokat, Alpagut ve Trablusgarp gemileri bulunuyordu. Saat 14:30'da yola çıkan Osmanlı gemileri devriye görevindeyken 15:30'da 4 İtalyan zırhlı gemisiyle karşılaştı. Bu karşılaşma sırasında ise İtalyan gemileri, savaş ilanından önce gerçekleştiği için selamlama hazırlığı yapan Osmanlı gemilerine ateş açtı. Fakat saldırı karşısında kaçmaya çalışan Osmanlı gemileri batırıldı ve İtalyan gemileri Şingin'e doğru yola çıktı. Bunun sonucunda da Osmanlı gemilerine ve limanlarına saldıran İtalya'ya karşı, İşkodra'da sıkıyönetim uygulanmaya başlandı.¹³⁶

İtalyan gemilerinin savaş ilanından önce Osmanlı gemilerine ateş açıp batırması Avrupa devletleri tarafından tepkiyle karşılandı. Bu tepkiye İtalya, Osmanlı gemilerinin İtalyan sahillerine saldırma niyetinde olduğunu söyleyerek karşılık verdi ve Balkanlardaki düzenin korunacağını söyleyerek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini açıkladı. İtalyan gemilerinin bombardımanından sonra 2 Ekim'de yapılan açılış konuşması sırasında Padişah Mehmet Reşat, İtalya'nın Adriyatik saldırısı ve savaş ilanını duyurarak gerekli tedbirlerin alınmasını istedi.¹³⁷

İtalyanların Adriyatik ile Yunan sahillerini topa tutması ve Avusturya'nın gemilerini durdurarak araması Avusturya'yı rahatsız etti. Bu olaydan sonra Avusturya, İtalyan elçisi D'Averno'ya İtalyan faaliyetlerinin yapılan anlaşmaya uymadığını ve İtalya'nın bölgede askeri harekâta devam etmesi halinde savaş ilan edeceğini bildirdi. Avusturya'nın sert tepkisiyle karşılaşan İtalya, Avusturya Dışişleri Bakanı Arental'a elçi vasıtasıyla kendi limanlarını korumak için limanlara saldırdığını ve anlaşmaya uyacağını ifade etti. Avusturya ile İtalya arasında bu gerginlikler yaşanırken İtalyan

¹³⁵ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 93.

¹³⁶ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 97-98.

¹³⁷ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 153-154.

donanmasının Preveze'ye saldırısı sırasında Amiral Aubry'nin Preveze'yi bombalamak için istediği izinden Rusya haberdar oldu. Bunun üzerine Rusya, İtalyan elçisi Malegori'ye Adriyatik'te yapılacak bir askeri harekâtın Balkanlardaki düzeni bozacağını ve bu durumun İtalya tarafından Rusya'ya verilen söze uymadığını ifade etti. Rusya'nın bu uyarısına da Avusturya'ya benzer şekilde cevap veren İtalya, karşılaşılan tepkilerden sonra donanmasını zorunlu olarak geri çekti.¹³⁸ Bu yüzden gelen şiddetli tepkilerden sonra İtalyan kuvvetleri Adriyatik ve Yunan sahillerinde askeri harekât gerçekleştiremedi.

İtalyan kuvvetleri, Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetlerinden çok üstün olmalarına rağmen sadece sahil kıyısında bir kaç şehir alabildiler. İtalyanların sahilde tutunmalarını ise donanmalarında bulunan uzun menzilli toplar sağladı. Osmanlı Devleti'nin gönüllü subayları ve Arap direnişçilerinin başarılı mücadeleleri, 100.000 kişiyi aşan kuvveti bulunan İtalyanların istediklerine ulaşmasını engelledi. Bu yüzden İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için deniz gücünün üstünlüğüne güvenerek Osmanlı Devleti'nin diğer sahil kentlerine saldırmaya karar verdi. Bu amaçla Beyrut, Çanakkale, Anadolu sahilleri ve Kızıldeniz kıyılarını bombardımana tutarak işgal çalışmalarına başladı.¹³⁹

İtalya, savaş ilanından sonra Avrupa'nın izleyeceği tutum konusunda endişeliydi. Bu yüzden Trablusgarp'ta beklenen ilerlemeyi gerçekleştiremeyince Ege Adalarını işgal edip, Çanakkale ve İstanbul'a saldırarak Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak istedi.¹⁴⁰ İtalya, savaşı Akdeniz'e yönlendirirken; Trablusgarp'a giden erzak ve insan desteğini engellemeyi, Osmanlı Devleti'nin moralini bozup barışa zorlamayı, İtalyan kamuoyundaki huzursuzlukları gidermeyi, Avrupa devletlerinin desteğini almayı, ileride Anadolu'ya yerleşmek için önemli yerler elde etmeyi ve Osmanlı Devleti'nin boykot uygulamasını önlemeyi amaçladı.¹⁴¹ Bu nedenle Aehrenthal'ın Üçlü İttifakında yer alan 7. maddede Avusturya'nın sergileyeceği tutum İtalya açısından önem barındırıyordu ve 27 Ekim'de San Giuliano, Ege adaları hakkında Avusturya'nın vereceği tepkiye göre hareket edecekti. Fakat Avusturya, İtalya'nın düşüncesine karşı

¹³⁸ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 99.

¹³⁹ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 98.

¹⁴⁰ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", *ÇTTAD*, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 269.

¹⁴¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 101-102.

çıkınca İtalya, Ege adalarına düzenleyeceği askeri harekâtı ertelemek zorunda kaldı.¹⁴²

Avusturya'nın Hariciye nazırlığı görevinde bulunan Aerenthal'ın 17 Şubat'ta ölümünden sonra yerine Berchtold geçti. Berchtold'un nazırlığında Avusturya, İtalya ile aralarındaki ilişkiyi düzeltme eğilimindeydi. İtalya bundan yararlanarak Ege adalarını geçici olarak işgal edeceği hakkında Avusturya'yı ikna etmeye çalışıyordu. Avusturya'nın tutumunun değişmesiyle İtalya, uzun süredir Trablusgarp Savaşı'nı Akdeniz'e yaymaya yönelik düşüncelerini uygulamaya başladı.¹⁴³ İtalya vakit kaybetmeden Beyrut'un bombardımanına karar verdi. İtalya, Beyrut'a saldırırken Kudüs'e yakınlığı ve kendisinin Beyrut'a çıkmasını istemeyecek olan Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne savaşı sonlandırması için baskı yapacağını düşündü.¹⁴⁴

İtalya tarafından 20 Şubat 1912'de Mersin çevresinde denetleme yapan Garibaldi Kruvazörü ile Farrucio zırhlısına Beyrut'ta bulunan ve Trablusgarp'a kaçak yardım yapan Ankara Torpidosu ile Avnullah Korveti'ni batırma görevi verildi. Bunun üzerine 24 Şubat günü sabah 7'de Beyrut açığına gelen İtalyan gemileri Amiral Revel'in komutasında Osmanlı gemilerinin teslim olmasını istedi.¹⁴⁵ Görevlilerle yapılan görüşmeler sona ermeden saat 9'da İtalyan gemilerinin bombardımana başlamasıyla Osmanlı gemileri batırıldı. Osmanlı gemilerini batırdıktan sonra tekrar bombardımana başlayan İtalyan zırhlıları Beyrut'taki yapılara zarar vererek Çanakkale'ye doğru ilerledi.¹⁴⁶ Ayrıca bombardımanda 15 kişi öldü, 100 kişi yaralandı ve 180 İtalyan tebaası sınır dışı edilerek 5 İtalyan ailesi Osmanlı vatandaşlığına geçti.¹⁴⁷

Bu bombardımandan sonra Beyrut çevresinde galeyan ve karışıklıklar çıktı. Bu karışıklıkların önlenmesi ve asayişin sağlanması için 500 kişilik bir kuvvetle Osmanlı Devleti harekete geçti.¹⁴⁸ Beyrut'ta iki gemisini bulundurduğu için Lahey kararlarında yer alan açık limanların bombalanamayacağı ile ilgili maddeden yararlanamayan Osmanlı Devleti, İtalyanların savaşı denizlere yaymasından çekindiği için uygulamakta tereddüt ettiği Muhasım Devlet Politikası'nı uygulamaya başladı. İtalyanlar, Beyrut'u bombardımana tuttuktan sonra beklediği tepkiyi göremeyince büyük güçlere Osmanlı

¹⁴² Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 111-112.

¹⁴³ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 103.

¹⁴⁴ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 127.

¹⁴⁵ Ömer Osman Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut Bombardımanı", s. 734-735.

¹⁴⁶ İsrail Kurtcepe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 107.

¹⁴⁷ Ömer Osman Umar, "Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut Bombardımanı", s. 737-757.

¹⁴⁸ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 128.

Devleti'ni barışa zorlamak için aracılık etmelerini istedi. Fakat İtalya barış görüşmelerini beklemeden Çanakkale'ye saldırmak için donanmasını gönderdi.¹⁴⁹

Beyrut bombardımanından sonra İtalya'nın büyük güçler arasında İstanbul'a gelebileceği ancak İstanbul'u alamayacağını düşünen Rus Dışişleri Bakanı Sazanov İtalya'yı Çanakkale harekâtı konusunda destekledi. Bu destekle İtalya, Çanakkale'ye saldırı gerçekleştirilmeyi düşünmeye başladı. Fakat Avrupa devletlerinin tepkileri, Osmanlı Devleti'nin boğazları kapatmaya yönelik tehdidi ve Çanakkale'de savunma tedbirleri almaya başlamasından dolayı İtalya saldırısını ertelemek zorunda kaldı. İtalya'nın Çanakkale'ye saldırması için ilk olarak Avusturya'nın tutumunu değiştirmesi gerekiyordu. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Venedik ziyaretinden sonra San Giuliano, Avusturya'ya karşı İtalyan isteklerini kabul ettirmek için baskısını arttı. İtalya'nın baskıları karşısında ise Avusturya'nın Üçlü İttifak'ı zayıflatacağını düşünen Alman Elçisi Jagow durumu Berlin'e bildirdi. Bu düşünceyle hareket eden Almanya, Avusturya'ya karşı İtalya'nın tarafını tuttu ve Avusturya, 6 Nisan'da İtalyanların Çanakkale'ye saldırmasına onay verdi.¹⁵⁰

Ege Denizi'nde serbestçe savaşabileceğini gösterip meclisin açıldığı gün bombardımana başlamayı planlayan İtalya, Osmanlı mebuslarını etkileyerek Osmanlı Devleti'ni barışa zorlayabileceğini düşünüyordu. Bu düşünceden hareketle İtalya, Çanakkale Boğazı'na saldırmak için Almanya'nın İtalya tarafında tutum takınmasıyla Avusturya'ya isteklerini kabul ettireceğini anlayınca vakit kaybetmeden hazırlıklara başladı.¹⁵¹ Bu amaçla 42 gemilik İtalyan donanması 30 Mart'ta Taranto Limanı'ndan Çanakkale'ye doğru yola çıktı ve 6 Nisan'da Stampalia Adası'na geldi. İtalyan donanması Çanakkale'ye gitmeden önce Ege Adalarının Anadolu sahilleriyle iletişimini sağlayan telsiz hatlarını keserek bölgedeki iletişimi engelledi.¹⁵²

17 Nisan'da Gökçeada, Selanik, Limni ve Çanakkale çevresindeki adaların telsiz iletişimini kestikten sonra 18 Nisan sabahı 24 gemiden oluşan İtalyan donanması Çanakkale'ye saldırmak için harekete geçti.¹⁵³ Sabah 6.30 civarında Amiral Viale'nin

¹⁴⁹ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 68-69.

¹⁵⁰ Nuri Karakaş, "Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, s. 86-88.

¹⁵¹ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 130.

¹⁵² İsrail Kurtcephe, "İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı Geçme Teşebbüsleri", *OTAM*, Sayı: 2, (Ocak-1991), s. 305.

¹⁵³ Elif C. N. Keleş, *İtalyan İşgali Sırasında Doğu Ege Adaları*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler

komutasındaki İtalyan donanması Tekke Burnu'nda beklerken Pisa, Amalfi ve San Marco gemilerinin Nara'da demirli olan Osmanlı filosunu kıskırtmasıyla İtalya'nın Çanakkale Harekâtı başladı. Ayrıca üç saat süren bombardıman sonunda ise İtalya boğazı geçemeyeceğini anladı ve bombardımanda İtalyanlar 352 top mermisi, Osmanlı Devleti ise 150 top mermisi kullandı.¹⁵⁴

İtalya, Çanakkale bombardımanında başarısızlığa uğrayınca Osmanlı Devleti boğazları kapatıp İtalyanları sınır dışı etmeye karar verdi. Fakat kendi topraklarında yaşayan 50 bin civarındaki İtalyan nüfusu sınır dışı etmeye karar veren Osmanlı Devleti'ni Avrupa devletleri girişimleriyle kararından vazgeçirdi. Bu sebeple Osmanlı Devleti, İtalyan tebaanın çoğunu sınır dışı edemedi. İtalya'nın Çanakkale'ye saldırmasından sonra Osmanlı Devleti boğazları kapattı. Boğazların kapatılmasıyla Avrupa Devletleri zarar gördü. Bu durum karşısında Avrupa Devletleri hem Osmanlı Devleti'ne hem de İtalya'ya baskı yapmaya başladı. Boğazlar kapatıldığında 150 civarında ticaret gemisi durduruldu çoğu İngilizlere ait olan bu gemiler ise İngiltere'den yardım istedi. Bu istekler üzerine İngiltere ve Rusya boğazların açılması için Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başladı. Böylece Rusya ve İngiltere'nin yoğun baskıları karşısında Osmanlı Devleti, 2 Mayıs'ta boğazları ticarete yeniden açtı.¹⁵⁵

Beyrut ve Çanakkale saldırılarından istediği sonucu elde edemeyen İtalya, Çanakkale'ye giderken telsiz hatlarını tahrip ettiği Ege adalarını işgal etmeye yöneldi. İtalya adaları işgal ederek Trablusgarp'a giden yardımları önlemeyi, İtalyan kamuoyunun hoşnutsuzluğunu gidermeyi, Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne baskı yapmasını sağlamayı, Anadolu'daki nüfuzunu arttırmak için başlangıç yapmayı, başlatılacak olan boykotu önlemeyi ve Osmanlı Devleti'ne karşı barış görüşmelerinde elinde koz bulundurmamayı düşünüyordu. Bu amaçla İtalya, 24 Nisan'da adaların işgaline başladı.¹⁵⁶

3 Mayıs'ta Astrapolya'yı üs edinerek Rodos'a doğru yola çıkan İtalya, 4 Mayıs'ta adaya gelerek top atışlarına başladı.¹⁵⁷ Adada bulunan 1200 Osmanlı askerine karşın 14.000 civarında İtalyan askeri Rodos'a indi. Akşama kadar direnen Osmanlı

Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014, s. 36.

¹⁵⁴ Nuri Karakaş, "Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)", s. 95-96.

¹⁵⁵ Elif C. N. Keleş, *İtalyan İşgali Sırasında Doğu Ege Adaları*, s. 38-42.

¹⁵⁶ Mümtaz Onur Gürer, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 135.

¹⁵⁷ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", s. 273.

askerleri düşmanın sayı üstünlüğünden dolayı teslim olmak zorunda kaldı. Rodos'un alınmasından sonra 9 Mayıs'ta Herke, 12 Mayıs'ta Kilimli, Patmos, İlyaki, Kerpe, Kaşot, İncirli ve Leros, 16 Mayıs'ta Lipsos, 19 Mayıs'ta Sömbeki ve 20 Mayıs'ta İstanköy adaları İtalya'nın eline geçti.¹⁵⁸ Bu sırada ise İtalya'nın işgal girişimleri Aydın vilayetinin valisi olan Celal Bey tarafından merkeze bildirildi.¹⁵⁹

İtalya'nın Adaları işgalinden sonra Mayıs ayının sonlarında İngiltere gemilerine Karadeniz'den ve Boğaz'dan çıkmalarını emretti. Bu durum Osmanlı Devleti'nde İtalya'nın tekrar Çanakkale'ye saldıracağı şüphelerini kuvvetlendirdi. Bu yüzden Tevfik Paşa, 5 Haziran'da Çanakkale Boğazı'nın savunmalarının artırılmasını önerdi ve İtalya'nın Çanakkale'ye yeniden saldırmasını önlemek için Osmanlı Devleti tarafından Edremit, Bursa, İstanbul ve Çanakkale'de savunma tedbirleri alındı.¹⁶⁰

İtalya, ilk Çanakkale'ye saldırdığında Osmanlı Devleti'nin boğazları kapatmasından 250 milyon frank zarar eden Avrupa devletlerinin tekrar bunu göze alamayacağını düşünerek Temmuz ayında tekrar harekete geçti. 18 Temmuz'da Çanakkale'yi geçmek için 5 İtalyan zırhlısı saldırdı. Yarım saat süren çatışmadan sonra İtalyan zırhlıları geri çekildi.¹⁶¹ İtalya'nın iki kez Çanakkale'yi geçmeye çalışması İstanbul'un tehlikede olduğu şüphelerini arttırdı. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, İtalya'nın ikinci saldırısından sonra da Çanakkale Boğazı'nın savunmasını güçlendirmeye devam etti.¹⁶²

Ayrıca İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra Kızıldeniz'deki sömürgelerini korumak ve Trablusgarp'taki Osmanlı direnişinin önemli destekçilerinden olan Senusilere yardım edilmesini önlemek amacıyla savaşı Kızıldeniz'e de yaydı. Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'den Senusilere yardım etmesini önlemek için İtalya'nın uzun bir sahil şeridini ablukaya alması gerekiyordu. Bu yüzden Kızıldeniz'de büyük miktarda kuvvete ihtiyacı olduğunu bilen İtalya, çözüm olarak

¹⁵⁸ Necdet Hayta, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", *OTAM*, Sayı: 5, Ankara, 1994, s. 133- 136.

¹⁵⁹ İdris Bostan ve Ali Kurumahmut, *Trablusgarp ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, s. 3-122 ve s. 311- 364.

¹⁶⁰ Mehmet Mercan, *Harb Ceridesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s. 1-37.

¹⁶¹ Mümtaz Onur Gürer, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 142.

¹⁶² Elif C. N. Keleş, *İtalyan İşgali Sırasında Doğu Ege Adaları*, s. 64.

Arabistan ve Yemen’de karışıklıklar çıkarmaya karar verdi.¹⁶³

Trablusgarp Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, Arap yarımadasında Yemen İsyaniyla uğraşmaktaydı. Bu isyan sebebiyle Trablusgarp’ta bulunan 20.000 kişilik kuvvet Ahmet İzzet Paşa’nın emrinde Yemen’e gönderilmişti. Osmanlı Devleti’ni Kızıldeniz’de uğraştıran iki isyancı bulunmaktaydı. Bunlar Yemen’de güçlenmiş olan İmam Yahya ve Asir’de bulunan Seyyid İdris’ti.¹⁶⁴ Trablusgarp Savaşı başladığı sırada İmam Yahya’nın isyanı, Ahmet İzzet Paşa’nın Sana’yı almasıyla sona ermişti. Ancak Seyyid İdris’in isyanı devam ediyordu.

Trablusgarp Savaşı’nın başlamasıyla Osmanlı Devleti, İtalya’nın sömürgesi olan Eritre’den kuvvet göndererek Arabistan kıyılarına saldıracağı düşüncesindeydi. Bu yüzden İmam Yahya ile anlaşılıp İtalyan donanmasının saldırma ihtimaline karşı bölgede önlem alınması gerekliydi. Bu tehlike karşısında Ahmet İzzet Paşa aldığı emirle Asir harekâtını iptal ederek 13 Ekim 1911’de İmam Yahya ile anlaştı. Büyük tavizler verilerek yapılan anlaşmayla Osmanlı Devleti, Kızıldeniz’de kendisine müttefik bulmuş oldu.¹⁶⁵ Bu anlaşmadan sonra Osmanlı Devleti, Asir’de bulunan Seyyid İdris’in İtalyanlarla anlaşmasını engellemeye çalıştı. Fakat bunda başarılı olamadı.¹⁶⁶

İtalya, padişah taraftarı olan ve İttihat Terakki’ye karşı bir tutum sergileyen Seyyid İdris’in Osmanlı Devleti’ne karşı kendilerini destekleyeceğini düşünerek Seyyid İdris’i Osmanlı Devleti’ne karşı kullanmak istedi. Bunun için İtalya, Mısır Hıdivi Abbas’ın yardımından faydalanarak Seyyid İdris ile bağlantı kurdu. Bu bağlantıyla İdris, İtalya’dan Osmanlı Devleti’ne karşı mücadelesinde yardım talep etti.¹⁶⁷ Bu istekler üzerine İtalya, Seyyid İdris’e 10.000 tüfek, 3 batarya top ve para yardımında bulundu. Cizan limanına indirilen bu yardımlardan sonra Seyyid İdris, İtalya’dan 14 top daha istedi. İtalyanların Seyyid İdris ile bağlantıya geçtiği Osmanlı Devleti tarafından fark edilince Ahmet Senusi ile bağlantı kuruldu.

Osmanlı Devleti, Seyyid İdris’le uğraşırken İtalya, Hudeyde limanını ablukaya alıp bazı kıyı kesimlerini bombaladı. Bunun üzerine 18 Aralık 1911’de Paris Sefiri Rıfat Paşa bir beyanname yazdı. Trablusgarp Savaşı sırasında Kızıldeniz’de söz sahibi olan

¹⁶³ İsrail Kurtceppe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 130.

¹⁶⁴ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 102.

¹⁶⁵ İsrail Kurtceppe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 131.

¹⁶⁶ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 156.

¹⁶⁷ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp’ı Nasıl Aldık ?*, s. 120-122.

İngiltere'ydi. İtalya'nın Kızıldeniz'de tüm gemileri durdurup araması ve bölgede karışıklıklar çıkarması İngiltere'nin çıkarlarına aykırıydı.¹⁶⁸ Bu durum İtalya'nın Kızıldeniz'deki faaliyetlerini engellemekteydi. Yine de İtalya, Ege'de faaliyete geçtiği sırada Kızıldeniz'deki çalışmalarına hız verdi ve Nisan ayında Kızıldeniz limanlarına Ceziretü'l-Arabiye adı altında saldırı girişiminde bulundu. Ayrıca, 21 Temmuz'da Lahey Kararlarına uymayarak açık liman şehirlerinden biri olan Hudeyde'yi topa tuttu.¹⁶⁹ Bunun Üzerine Osmanlı Devleti, İtalya'yı tekrar protesto etti. Fakat beklediği tepki gelmedi. Bu saldırıdan sonra İtalya'nın Kızıldeniz'deki faaliyetleri Uşi Anlaşması imzalanana kadar sürdü.

2.5. Trablusgarp Savaşı'nın Etkileri, Tarafların Tutumları

Trablusgarp Savaşı, Avrupa ve Osmanlı Devleti'nde basının gelişmeye başladığı, kamuoyunun basın vasıtasıyla yönlendirildiği ve sömürgecilik yarışının zirveye ulaştığı bir dönemde gerçekleşmişti. Bu nedenle Avrupa devletleri sömürgecilğe hızla devam ederken birliğini geç tamamlayan devletlerin ele geçireceği topraklar sınırlı hale gelmişti ve Avrupa devletleri arasında I. Dünya savaşından önceki son gruplaşmalar yapılmaktaydı. Bu dönemde milliyetçilik akımından etkilenmiş olan Osmanlı Devleti ise meşrutiyet yönetimiyle tanışmıştı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimi altındaydı. Fakat çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nde milliyetçilik akımından etkilenen uluslar Yemen, Arnavutluk ile Makedonya'da karışıklıklar ve isyanlar çıkardığı için Osmanlı Devleti zor bir süreçten geçmekteydi.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önderliğinde Meşrutiyet'i ikinci kez ilan etmiş olan Osmanlı Devleti'nde II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesiyle siyaset tecrübesi olmayan genç subaylar devletin yönetiminde yer alıyordu.¹⁷⁰ Bu sırada İtalya ise Trablusgarp'ı almak için savaş hazırlıkları içindeydi ve Fas krizini bahane ederek savaş ilan etmeye karar vermişti. İtalya'nın 28 Eylül'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle Osmanlı Devleti'nde 31 Mart hareketinden itibaren giderek güç kazanmaya başlayan İttihat ve Terakki yönetimine karşı muhalefet artmaktaydı. Savaş ilanı ile kabinenin istifa etmesinden sonra oluşan muhalefeti önlemek için 1912 yılında İttihat ve

¹⁶⁸ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 132-133.

¹⁶⁹ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 133.

¹⁷⁰ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, 9. Baskı, (çev. Nüzhet Salihoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 84.

Terakki Cemiyeti, seçimlerde baskı uyguladı. Bu yüzden 1912’de ki seçimlere sopalı seçimler adı verildi.¹⁷¹ Sopalı seçimlerden sonra İtalya, savaşı denizlere yaydı ve Trablusgarp Savaşı’nın sonlarına doğru Balkanlarda karışıklıklar çıktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, İtalya ile barış imzalamak zorunda kaldı. Bununla ilgili de bir önceki bölümde Osmanlı Devleti ve İtalya’nın Trablusgarp Savaşı sırasında mücadele ettiği cepheler ve alınan önlemleri ifade etmeye çalıştık. Bu başlık altında ise Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı’nın devletlerde oluşturduğu tepkiler incelenecektir.

2.5.1. İslam Coğrafyasında Savaşın Etkileri

28 Eylül 1911 yılında İtalya, Osmanlı Devleti’ne savaş notası verdi. Ancak, İtalya bu notayı verdiğinde de Hakkı Paşa başta olmak üzere Osmanlı Devleti ile İslam Dünyası’nda da büyük bir şaşkınlık yaşandı.¹⁷² Fakat savaş ilanından önce gazetelerde yayımlanan makaleler vasıtasıyla İtalya’ya karşı tepkiler kelimelere dökülmekteyken İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesiyle İslam Dünyası tarafından İtalya’ya karşı tepkiler uygulanmaya başlanabilmektedir.

İslam Dünyası’nda İtalya’ya karşı ilk tepkiyi Türk basını gerçekleştirmiştir. Türk basınındaki gazetelerde yayınlanan makaleler vasıtasıyla İslam Dünyası, birliğe ve İtalya’ya karşı mücadeleye davet edilmiştir. Bu davetlerin yanında Osmanlı Devleti’nin donanmasını güçlendirmesi için Ahmet Agayef tarafından yardım çağrısı yapıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti, İtalya’nın savaş ilanını bildiren notasının şaşkınlığını atlatmadan Trablusgarp’a İtalyan gemilerinin saldırısının başladığını haber almıştır. Bu durum karşısında milli duyguları kabaran Müslüman halk İzmir, Bursa, Bağdat gibi şehirlerden telgraflar yazarak savaşa katılma izni istemiştir. Bu isteklerle birlikte de bir yandan para yardımı yapan Müslüman halkın diğer yandan gönüllü olarak savaşa isteğiyle toplandıkları anlaşılmaktadır.

İtalya’ya karşı savaşmak için gönüllü olanların başında Arnavut Müslümanları geliyordu. Arnavut Müslümanlarının bu tepkisiyle Osmanlı Devleti’nin diğer vilayetlerinde Müslümanların gönüllü olarak Trablusgarp Savaşı’na katılma istekleri artmaya başladı. 2 Ekim’de ise Şuf kaymakamı olan Şekib Arslan yazdığı telgraf

¹⁷¹ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 4. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 59-65.

¹⁷² İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 69-71.

vasıtasıyla Lübnan Müslümanları, Trablusgarp sorunundan dolayı galeyana içinde bulduklarını ve vatanı korumak için savaşa hazır olduklarını söylüyorlardı. Devamında Selanik'te bulunan subaylardan bazıları Tahsin Paşa'ya, Trablusgarp'a gitmek için başvurup yol ücreti istedi.¹⁷³ Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde halkın yanı sıra devlette görev yapan memurlar bulunmaktaydı. Memurlar görevlerinden dolayı savaşa katılmadıkları için İtalya'ya karşı yapılacak savaşa destek olmak amacıyla savaş bitene kadar maaşlarının %20'sini ayıracaklarını bildirdiler.

Osmanlı Devleti savaşa karşı karşıya kaldığında donanması güçsüz durumdaydı ve donanmanın güçlendirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle donanmanın güçlendirilmesi için halk tarafından vergilerin arttırılması istendi.¹⁷⁴ Bu istekler için doğrudan hazineye başvuran halk vergi zamlarını öderken sorun yaşamaktaydı. Bu sorunu göz önünde bulunduran Maliye Nezareti halkın isteklerini kabul etmeyerek Meclis'in kararı vereceğini söyledi.¹⁷⁵

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasından Osmanlı Devleti sınırları dışındaki Müslümanlarda etkilendi. Özellikle İngiliz işgalindeki Mısır Müslümanlarında büyük tepkilere yol açtı. Bu tepkilerin ilki Mısır'da görevli olan subaylardan bazılarının İtalyanlarla savaşmak için Trablusgarp'a gitme isteğiyle merkeze başvurmaları oldu. Bu başvuruların devamında Mısır'da Müdafaa-ı Vatanîye Cemiyetleri kuruldu. Bu cemiyetler vasıtasıyla Trablusgarp'a erzak ve gönüllü asker götürüldü. Ayrıca İane Cemiyetleri kurularak yardım paraları toplanmaya başlandı ve toplanan yardım paraları 15 gün içinde Deutsche Banc'ta 450.000 markı buldu.¹⁷⁶

Mısırlılar tarafından Osmanlı Devleti'ne yardımlar toplanırken Trablusgarp'a giden gönüllüler Bingazi'deki İtalyan saldırılarına karşı direndiler. Toplanan yardım paraları da Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile Trablusgarp'a gönderildi. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ise Aralık ayında üç ekip olarak örgütlenen 9 doktor ve 6 eczacı ile sağlık eşyalarıyla donatılmış şekildeydi ve Cemiyet masraflarının büyük bölümü Mısırlılar tarafından karşılanmıştı.¹⁷⁷

¹⁷³ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 139-140.

¹⁷⁴ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2286-2287.

¹⁷⁵ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2294.

¹⁷⁶ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 142.

¹⁷⁷ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 144.

Mısır'da bu gelişmeler yaşanırken İtalyan saldırıları protesto edildi ve Osmanlı donanmasına yardım için halktan Osmanlı Bankası'na 10 Mısır Lirası yatırılması istendi. İtalya'nın Trablusgarp saldırısına Osmanlı ve Mısır dışında bulunan Müslümanlar da Osmanlı kamuoyuna benzer tepkiler verdi. Örneğin Azerbaycan'da Ahmet Ağaoğlu yazılarıyla vatan sevgisi ve Osmanlı'nın kahramanlıklarından bahsederek halkı mücadeleye davet etti.¹⁷⁸

İtalya'nın bu saldırısı İslam Dünyası tarafından kendilerine yapılan bir saldırı olarak görüldü. Dini hislerin etkisiyle Endonezya, Hindistan, Afganistan ve Rusya Müslümanları arasında da bu yönde düşünceler oluştu. 1 Ekim'de Hindistan'da miting yapıldı. Afganistan ve Cezayir'den gönüllüler savaşmak için yola çıktı.¹⁷⁹ İtalyanların Trablusgarp'a saldırıları karşısında İslam Dünyası'nın tepkisi Osmanlı Devleti, Uşi anlaşmasını imzalayıp bölgeden çekildikten sonra dahi bir süre daha devam etti.

2.5.2. Avrupa Coğrafyasında Savaşın Etkileri

İtalya, Trablusgarp'ı kendi sömürge alanı olarak ele geçirme niyetindeydi. Fakat Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'tan vazgeçmeyeceğini ifade etmişti. Bu yüzden İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş kaçınılmaz hale geldi. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaş çıkmadan önce Avrupa devletleri sömürgeciliğin hız kazanması ve gelişen teknolojinin sonucunda büyük bir savaşın ayak seslerini hissetmeye başlamıştı.¹⁸⁰ Bu nedenle çıkacak büyük bir savaş durumunda oluşacak zararı en aza indirmek amacıyla Lahey Savaş Hukuku kararlarını oluşturarak kendilerini sınırlamışlardı. İtalya ve Osmanlı Devleti'nin de imzaladığı bu kararlara imzalayan tüm devletler uymak zorundaydı.¹⁸¹

Trablusgarp Savaşı'nın ilk haftalarında İtalya, Trablusgarp'ta başarılı saldırılar düzenleyip kıyılara asker çıkarmıştı. Fakat Osmanlı Devleti'nin gönüllü subayları ve Arap direnişçileri karşısında İtalya iç bölgelere ilerleyemeyince Lahey kararlarına uymayan faaliyetlerde bulunmaya başladı. İtalya'nın bu faaliyetleri ise Avrupa kamuoyunda rahatsızlık oluşturdu ve basın Osmanlı Devleti lehine yön değiştirdi. Özellikle Avrupa kamuoyunda, Osmanlı Devleti lehine protesto ve miting yapanlar

¹⁷⁸ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2290.

¹⁷⁹ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 175-176.

¹⁸⁰ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 148.

¹⁸¹ Mehmet Temel, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler", s. 71.

genellikle sosyalistler oldu. Örneğin, Fransız Sosyalistler, İtalyanları kınayarak Paris'te mitingler düzenledi.¹⁸²

Trablusgarp Savaşı sırasında her Avrupa devleti kendi çıkarlarına göre hareket etmekteydi. Bu çıkarları doğrultusunda İtalya ile Osmanlı Devleti'nin savaş halinden yararlanan Avrupa devletleri oldu ve Avrupa devletlerinin başında da İngiltere ile Fransa bulunmaktaydı. Trablusgarp'ta çıkan karışıklıklarla İngilizler Sellum Limanı ve Bingazi'nin bir kısmını Osmanlı Devleti'nden boşaltmasını istedi. Fransa ise Tunus'taki sınır sorunlarıyla sömürge alanlarını genişletip Tarat Vadisi'ne yerleşti.¹⁸³ İngiltere ve Fransa'nın dışında Yunanistan ise Osmanlı Devleti'nin boykotu kaldırmasıyla gerçekleştireceği savaş için stok yapmaya başladı ve Trablusgarp meselesini dikkatle takip etti.

Avusturya, Almanya ve Rusya savaşın geniş alanlara yayılmaya başlamasından sonra İtalya'ya karşı tepkisini arttırdı.¹⁸⁴ Bu tepkiler İtalya'nın Çanakkale'ye saldırması sonrası Osmanlı Devleti'nin boğazları kapatmasıyla en üst seviyeye çıktı. Fakat Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp savaşında İtalya'ya karşı Avrupa devletleri tepki göstermiş olsalar da İtalya ile diplomatik anlaşma imzaladıklarından dolayı sessiz kaldılar.¹⁸⁵

2.5.3. İtalya'nın Tutumu

İtalya, milli birliğini tamamladığında diğer Avrupa devletleri dünyadaki toprakların büyük bir bölümünü sömürge olarak paylaşmıştı. Bu sebeple İtalyanlar arasında “vakit kaybetmeden sömürge elde etmeliyiz” düşüncesi hâkim olmaya başladı. Böylece İtalya, ilk olarak Tunus'a yatırımlar yapmaya başladı. Bu yüzden Fransa, Tunus'u işgal edince İtalya, yoğun itirazlarda bulundu.

Tunus'u Fransa'nın ele geçirmesi ve Mısır'ı da İngiltere'nin almasıyla Trablusgarp'ın İtalyanlar için önemi bir hayli arttı. 1881 yılından sonra İtalya'nın en çok üzerinde durduğu konu Trablusgarp haline geldi. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmek için ilk hareketi Üçlü İttifak'a girerek kendisini güvene almak oldu. Üçlü İttifak'a

¹⁸² İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 149.

¹⁸³ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 165-167.

¹⁸⁴ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 28-31.

¹⁸⁵ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 150.

girmesinin sebepleri ise Tunus konusunda Fransa ile gerginliği ve İngiltere'nin Mısır'ı ele geçirmesine karşın Trablusgarp'ı da rahatlıkla alabilecek güçte olmasıydı.¹⁸⁶

İtalya, Üçlü İttifak'ın avantajlarını kullanarak İngiltere ile anlaşma imzalamayı başardı ve 1896 yılında Fransa sömürge mücadelesinde yenilgi yaşayınca İtalya ile yakınlaşmaya başladı. 1909 yılında diplomatik hazırlıklarını tamamlayan İtalya, Trablusgarp için askeri hazırlıklara hız verdi. Ancak, İtalya'nın Habeşistan'da yaşadığı yenilgiden dolayı güveni kırıldığı için Trablusgarp'ı ele geçirme hazırlıkları 1911 yılının sonlarına kadar sürdürdü.¹⁸⁷

İtalyan basınında Osmanlı Devleti'ne karşı saldırgan tutum 1911 Mart'ında sergilenmeye başladı. 1 Mart'ta *L'idea Nazionale* gazetesinde yayımlanan manifestoyla Trablusgarp'ın işgal edilmesi hakkında düşünceler ilk kez kaleme alındı. Bu günden itibaren İtalyan gazetelerinde sıklıkla gündeme getirilen Trablusgarp'a İtalyan gazeteciler gitmeye başladı. Bu tarihlerde de Enrico Corradini, Trablusgarp ile ilgili seminerlerde konuşmalar yaparak toplumu etkilemeye çalıştı.

1911 yılında İtalyan kamuoyu iki parçaya bölünmüştü. Savaş yanlıları olanlar ve savaş karşıtı olan sosyalistler birbirlerinin görüşlerini çürütmeye çalışıyordu. Savaş yanlıları; Trablusgarp'ın alınmasıyla ülkeye fayda sağlamayan Amerika'ya göç eden işçileri Trablusgarp'a göndererek kazanç elde edilebileceği, Trablusgarp'ın ekonomik getirilerinin İtalya'ya büyük yararlar sağlayacağı düşüncesindeydi.¹⁸⁸

İtalyan basını, İtalya hükümetine giderek baskı yapmaya başlamıştı. Fakat İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması için bir bahane gerekliydi. Bu bahane ise Fas krizi oldu. Fas'ı Fransa'nın ele geçirmesiyle Avrupa ve Akdeniz'in siyasi dengesi bozuldu. Böylece İtalya, Avrupa devletlerinin baskılarıyla karşılaşmak istemediği için diğer Avrupa devletlerinin birbirleriyle uğraşmalarından yararlanarak donanmasını savaşa hazırladı.¹⁸⁹ İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde Trablusgarp'taki Müslümanların direnişe katılacağını biliyordu. İtalyanların Trablusgarp'ı almakta zorluk yaşayacağını habercisi ise 24 Eylül'de basının elde ettiği bilgiydi. Bu bilgiye göre Trablusgarp'ta cami imamlarının vaazlarıyla bütün kâfirleri imha etmeleri için toplumu

¹⁸⁶ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 81-84.

¹⁸⁷ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 66-67.

¹⁸⁸ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 86-87.

¹⁸⁹ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 88-90.

etkilediği ve vaazlardan etkilenenlerin silahlanarak çete halinde örgütlendiği anlaşıyordu. Bu yüzden elde edilen bilgi Trablusgarp'taki İtalyanların katliam endişesi yaşamasına neden oldu.¹⁹⁰

İtalyan basını Trablusgarp'ta İtalyanların güvenliğinin tehlikede olduğunu ve zulme uğradıklarını iddia ediyordu. Bu bahaneyi kullanarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilmişti. Ancak, İtalyanların savaş sırasında sivil halka karşı uyguladıkları tutum tam tersini gösteriyordu. İtalyan ordusu savaş sırasında kadın, çocuk demeden sivilleri kurşuna dizmekteydi. Trablusgarp'a gelen Avrupalı gazetecilerin İtalyanların kötü faaliyetleriyle ilgili haberleri gazetelerine göndermesiyle İtalyanların saklamaya çalıştığı gerçekler ortaya çıktı. Bu haberlerden rahatsız olan İtalya, gazetecileri engellemeye çalıştı ve İtalyanca dışındaki dilde yazılan yazıların geçişine izin vermedi. Ayrıca sansür uygulaması getirerek Avrupa kamuoyunun tepkisinden kaçınmaya çalıştı.¹⁹¹

Osmanlı Devleti'nin başarılı direnişleri karşısında zorluklar yaşayan İtalyanlar savaşın uzayacağını anladıklarında İtalya'da huzursuzluklar artmaya başladı. Buna ordunun masrafları ve Osmanlı Devleti'nin uyguladığı boykot sebebiyle yaşanan işsizlik ve iflaslar eklenince İtalyan hükümeti savaşı hızlı şekilde sonuçlandırmak için Ege adaları, Beyrut ve Çanakkale'ye saldırılar düzenleyerek kamuoyu baskısından kurtulmak istedi. Ancak, Osmanlı Devleti ve İtalya'nın arasındaki savaşa son veren Balkan Savaşları'nın başlaması oldu.

2.5.4. Osmanlı Devleti'nin Tutumu

İtalya bağımsızlığını kazandıktan sonra diğer Avrupa devletleri gibi sömürge elde etmek istiyordu. Bu yüzden coğrafi yakınlığı sebebiyle ilk olarak Tunus'a yatırımlar yapmaya başladı. Fakat Tunus'u Fransa alınca Trablusgarp, İtalyanlar için diğer Avrupa devletlerine kaptırılamayacak kadar önemli bir yer haline geldi. Ancak İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi için dikkatli hareket etmesi gerekiyordu. Bu nedenle İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmek için ilk adımı diğer Avrupa devletleriyle anlaşıp kendini güvenceye almak oldu.

Osmanlı Devleti, İtalya'nın Trablusgarp konusundaki düşüncelerinden ilk kez

¹⁹⁰ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 111.

¹⁹¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 150-153.

1902 Ocak ayında haberdar oldu. Bu tarihten bir yıl önce Fransa ve İtalya'nın anlaşmasını öğrenen Osmanlı Devleti, anlaşmanın içeriğini Roma ve Paris'e sordu. Fransa ve İtalya'nın Trablusgarp hakkında anlaşması öğrenildiğinde Osmanlı Devleti tarafından Berlin Antlaşması'na uymadığı belirtilerek Fransa ve İtalya protesto edildi.¹⁹²

Habeşistan'da yenilgiye uğradıktan sonra İtalya, Trablusgarp'ı ele geçirmek için daha dikkatli hareket etmiş olsa da II. Abdülhamit döneminde Osmanlı Devleti'nde işgale karşı tedbirler alındı. Bu dönemde Trablusgarp'ın asker sayısı arttırıldı. Senusilerle anlaşmalar yapıldı ve İstanbul'dan silah gönderilip cephaneliklerde depolandı.

Bu dönemde Osmanlı Devleti, İtalya'ya karşı tedbirler olsa da İtalya'nın baskılarına karşı Avrupa'dan diplomatik destek göremediği için karşı koyamıyordu. Bu yüzden Osmanlı Devleti, İtalya'ya imtiyazlar vermek zorunda kalmıştı. Bu imtiyazlardan faydalanarak İtalya ise Osmanlı Devleti ile ticari faaliyetlerini arttırdı. Ayrıca 1908 yılından sonra II. Abdülhamit'in etkisinin azalması ve iç sorunlarla uğraşan Osmanlı Devleti'nde 1909 yılına gelindiğinde meşrutiyet rejimine geçilmişti.¹⁹³

II. Abdülhamit döneminde alınan tedbirlerden dolayı İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmekten çekinmişti. 1910 yılında ise dış politikada yeterli tecrübeye sahip olmayan İttihatçılar, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde söz sahibi olmuşlardı. Ancak İttihatçılar, İtalya ile dost yanlısı tutumunu koruyarak tavizler vermeye devam etti. Özellikle 12 Ocak 1910 tarihinde Hakkı Paşa, Roma elçiliğinden sadrazamlığa getirildikten sonra Trablusgarp'ın ihmal edilmesi İtalya'yı cesaretlendirdi. Ayrıca, bu dönemde de Hüseyin Cahit ve Bekir Sami Bey örneğinde olduğu gibi Osmanlı basınının çoğu İtalya'nın verilen ekonomik tavizlerle savaştan vazgeçebileceği ve Osmanlı Devleti ile savaşı göze alamayacağı düşüncesindeydi.¹⁹⁴

Osmanlı Devleti'ne İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceğiyle ilgili elçiliklerden raporlar 1911 Haziran ayından sonra gelmeye başladı. Ancak, İtalyan basını ve Osmanlı basını arasında Trablusgarp'la ilgili yayın mücadelesi 1911 Mart ayından beri devam etmekteydi. Ağustos'a gelindiğinde Osmanlı Devleti'ne İtalya ile ilgili gelen raporların

¹⁹² Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 63-64.

¹⁹³ Fatma Ürekli, "Trablusgarp Savaşı'nın (1911-1912) Osmanlı Kurumlarında Çalışan İtalyan Sanatçılara Etkisi ve İdari Uygulamalar", *Tarihin Peşinde Bir Ömür*, Kronik Kitap, 2018, s. 652-658.

¹⁹⁴ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", *İSAM*, Sayı: 38, 2011, s. 238.

artması Osmanlı Devleti'nde savaşın başlayacağına yönelik şüpheleri arttırdı. Bu şüpheler artmasına rağmen Osmanlı kamuoyu, İtalya'nın Osmanlı Devleti ile arasındaki yoğun ticareti kenara atıp savaş ilan edeceğini düşünmemekteydi. Öyle ki Rum basınının 20 Eylül 1911 tarihli haberlerinde İtalyan donanmasının Trablusgarp'a doğru harekete geçtiği haberleri sıklıkla yer almasına rağmen Osmanlı kamuoyu bunun gerçek olmadığını düşünüyordu.¹⁹⁵ Bu yüzden İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde Osmanlı basını şaşkındı.

İtalya, 29 Eylül'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Bu savaş ilanından sonra Osmanlı kamuoyunda hem savaş ilanının şaşkınlığı yaşanırken hem de İtalya'ya karşı alınması gereken tedbirler tartışılmaktaydı. Bu yüzden hükümetin İtalya'ya karşı vereceği tepki Osmanlı kamuoyunda merakla beklenmekteydi. Ancak Osmanlı Devleti'nde Hakkı Paşa kabinesi istifa ettiği için seçimlere gidilmişti.

Savaş başladığında Osmanlı kamuoyu, hükümetin İtalya'ya karşı tüm imkânlarıyla savaşaacağını düşünmekteydi. Fakat Osmanlı Hükümeti, İtalya'ya karşı Avrupa Devletleri'nden destek aramaya çalışırken Avrupa kamuoyunun tepkisini çekmemek için topyekûn savaştan kaçındı. Bu maksatla da hükümet tarafından Osmanlı Devleti'nde yaşayan yabancı tebaanın güvenliğine öncelik verildi.

Osmanlı hükümeti, Avrupa'dan beklediği desteği göremeyince kamuoyunda tartışılan İtalyanlara karşı alınacak tedbirleri uygulamaya başladı. Bu tedbirlerden öne çıkanlar şunlardı:

- 1- İtalyanların savaş esiri olarak rehin alınması,
- 2- İtalyanların emlak ve arazilerinin ellerinden alınması,
- 3- İtalyanların kurumlarının kapatılması,
- 4- İtalyanlarla ticari ilişkilerin kesilmesi,

Osmanlı hükümeti, kamuoyunun önerilerini ve İtalya'nın savaş sırasında savaş hukuku kararlarına uymamasını göz önünde bulundurarak Muhasım Devlet Politikası'nı oluşturmaya başladı. Osmanlı hükümeti, yabancı tebaanın güvenliğini sağlayıp Muhasım Devlet Politikası'nı oluştururken kamuoyunun baskısını azaltmak için

¹⁹⁵ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 100-104.

sıkıyönetim kararı aldı.¹⁹⁶ Bu süreçte öncelikle Osmanlı kamuoyu tarafından İtalyanlara karşı boykot ve ittifad-ı husumet hareketi başlatıldı.

Osmanlı Devleti, Trablusgarp Savaşı'ndan önce Avusturya ve Yunanistan'a karşı boykot uygulamıştı. Bu uygulamalarda başarılı sonuçlar elde edildiği için Osmanlı kamuoyu İtalya'ya karşı, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Osmanlı basınının yönlendirmesiyle boykot ilan etti. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal girişimine kamuoyu protesto hareketine giriştikten sonra Osmanlı hükümetinin verdiği ilk tepki İtalyanlara ait işletmelerin kapatılmasıyla ilgili kararı almak oldu.¹⁹⁷

İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal hareketine karşı kamuoyunun tepkisi boykot, ittifad-ı husumet, protesto hareketleri gibi toplumsal tepkilerle başladı. Ardından Osmanlı hükümeti, İtalya'yı savaştan vazgeçirmek için ticari olarak zor duruma düşürmenin yeterli olacağını düşündü. Bu sebeple İtalya'ya karşı kapitülasyonlar kaldırıldı, ticaret gemilerinin geçişi yasaklanıp İtalyan işletmeleri kapatıldı ve gümrük vergileri arttırıldı.¹⁹⁸ Bu uygulamaların İtalya'yı savaştan vazgeçirmeye yeterli olmaması karşısında Osmanlı Devleti'ndeki İtalyanların ihracı, askeri önlemlerin arttırılması ve İtalyan kurumlarının kapatılması basında gündeme geldi. Bu düşüncelerin dikkate alınmasıyla Osmanlı hükümeti tarafından Muhasım Devlet Politikası hazırlandı. Bununla ilgili kanun 25 Aralık'ta meclise geldikten sonra detayları tartışılmaya başlandı. Ancak, padişah Mehmet Reşat'ın 15 Ocak 1912 yılında meclisi feshetmesiyle Osmanlı Devleti seçimlere gitti. Şubat'ta seçimler yapıldı ve 18 Nisan'da Osmanlı Meclisi yeniden açıldı. Fakat Osmanlı Hükümeti, İtalya'nın Beyrut Bombardımanına kadar oluşturmuş olduğu Muhasım Devlet Politikasını uygulamakta çekimser davrandı. Bunun en büyük sebebi ise İtalya'nın Trablusgarp Savaşı'nı Akdeniz'e yaymasından endişelenilmesiydi.¹⁹⁹

İtalya, Trablusgarp'ta istediği başarıyı elde edememişti ve Osmanlı Devleti'nin boykot uygulamasından etkilendiği için ekonomik sorunlar yaşamaktaydı. Bu durum İtalyan basınından huzursuzluğa yol açtı. Bunun üzerine İtalya hükümeti, kamuoyundaki huzursuzluğu gidermek ve savaşı çabuk bitirmek için savaşı Akdeniz'e taşıdı. İtalya tarafından Trablusgarp Savaşı Akdeniz'e taşınınca Osmanlı Devleti,

¹⁹⁶ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 168.

¹⁹⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 225-226.

¹⁹⁸ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2293.

¹⁹⁹ İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 250-251.

oluşturduğu Muhasım Devlet Politikası'nın siyasi ve askeri uygulamalarını uygulamaya karar verdi. Osmanlı Devleti'nin tüm vilayetlerinde uygulanan Muhasım Devlet Politikasından en çok etkilenen vilayetlerin başında Aydın, Trablusgarp ve Beyrut vilayetleri oldu. Osmanlı Devleti'nde kamuoyu İtalya'ya karşı her alanda tepkisini gösterirken hükümetten beklenen tepki gelmedi. Trablusgarp Savaşı'nın ilk aşamasında İtalya'nın savaşı Akdeniz'e yaymaması için İtalyanlara karşı sert politika uygulanmadı. Ancak İtalya, savaş alanını genişletip Çanakkale ve Beyrut'u bombalayıp Ege adalarını işgal ettikten sonra da Avrupa devletlerinin tepkisini çekmemeye çalıştı. Ayrıca İtalyan ürünlerine ihtiyaç olması ve devlet sınırları içinde çalışan İtalyan mühendis ile işçilerin yerine geçecek işçi bulunamaması yüzünden Osmanlı Devleti, Muhasım Devlet Politikası'nı uygularken esneklik göstermek zorunda kaldı.²⁰⁰

Avrupa devletlerinin İtalya'yı destekleyen tutumu karşısında Osmanlı hükümeti, İtalyanlara karşı uygulamaya koyduğu kararları ertelemek zorunda kaldığı için Osmanlı basını tarafından yoğun eleştirilere maruz kaldı. Özellikle Almanya'nın baskısı karşısında hükümetin almış olduğu İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararında din adamları, işçiler, kadın ve dulların hariç tutulması Osmanlı basınında büyük tepkilere sebep oldu.²⁰¹

2.6. Trablusgarp Savaşı'nın Sonuçlanması

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı 18 Ekim 1912'de sona ermiştir. Ancak savaşın sonuçlanması için barış girişimleri İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne notayı verdiği 28 Eylül 1911 tarihine kadar indirgenebilir. Bu tarihten itibaren Avrupa devletleri, arabulucu rolü üstlenerek savaşı sonuçlandırmaya çalışmıştır. Bu başlıkta Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp savaşının barış görüşmeleri ve barış görüşmelerinden sonra imzalanan Uşi anlaşması incelenecektir.

2.6.1. Barış Görüşmeleri

İtalya'nın savaşı denizlere taşıyacağı öğrenilmesiyle Osmanlı Devleti tarafından Çanakkale ve Adalara saldırı olursa boğazların ticarete kapatılacağı duyuruldu. Bunun üzerine Avrupa devletleri toplanarak savaşın sona ermesi için

²⁰⁰ İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 257-258.

²⁰¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 169-170.

arabuluculuk yapmaya karar verdi. Fakat Avrupa devletlerinin arabuluculuk için önce hangi devlete başvuracaklarını tartıştıkları sırada İtalya, Beyrut'u bombaladı.

Beyrut bombardımanında istediği tepkiyi alamayan İtalya, yeniden Avrupa devletlerinin arabulucu olarak müdahalede bulunmalarını istedi. Bunun üzerine 9 Mart 1912'de Avrupa devletlerinin elçileri, San Giuliano'yu ziyaret ettiler ve Avrupa devletleri tarafından 15 Mart'ta İtalya'nın barış şartları öğrenildi. Bu şartlarda ise savaştan İtalyan şikâyetlerini görmezden geldiği için Osmanlı Devleti sorumlu tutuluyor, Osmanlı Devleti'nin askerlerini Trablusgarp'tan çekmeleri isteniyordu.²⁰²

Büyük devletlerin desteğini alarak Osmanlı Devleti'ne istediklerini yaptırmaya çalışan İtalya'ya Osmanlı kamuoyundan büyük tepkiler gelmiştir. Bu yüzden Osmanlı kamuoyu tarafından hükümetin baskılara boyun eğmemesi için çağrılar yapılmıştır. Ancak, bu sırada İtalyan saldırıları Akdeniz'e yayılmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin boğazları kapatmasından endişelenen Rusya, İtalya'yı desteklemiştir. Rusya'nın İtalya'yı destekleyen tutumu Osmanlı Devleti tarafından öğrenildiğinde ise Osmanlı Devleti, İtalya ile eşit muamele görmek istediğini bildirmiştir. Bunun üzerine harekete geçen Rusya Hariciye Nazırı Sazanof, Osmanlı Devleti'ne baskı uygulanması fikrini öne sürmüştür. Rus nazırının fikri kabul görmeyince de Avrupa devletlerinin elçileri, 16 Nisan'da Osmanlı Devleti'nin barış şartlarını bildirmesini istemiştir.²⁰³

Avrupa devletleri birleşerek Osmanlı Devleti'ne barış şartlarını sorduklarında İtalya'nın Çanakkale'ye saldırısı gerçekleşmiştir. 18 Nisan'da da Meclis'in açılış gününe isabet eden İtalyan saldırısından dolayı Osmanlı Devleti, barış şartlarını 23 Nisan'da bildirebilmiştir. İtalya'nın Çanakkale'ye saldırmasından etkilenen Osmanlı meclisinin bildirdiği barış şartlarında ise İtalya ile yapılan savaşın yedi aydır sürmekte olduğu ve İtalya'nın iç kısımlara ilerleyemediği belirtilerek, İtalya'nın Trablusgarp'taki askerlerini geri çekmesi ve Trablusgarp'taki Osmanlı hâkimiyetinin İtalya tarafından tanınması istenmiştir. Ayrıca, İtalya'ya böyle cevabın verilmesinde ise seçimlerden dolayı yaşanan huzursuzluk ve meclisin kamuoyu desteğini almak istemesinin etkili olduğu söylenebilir.

Ancak, Osmanlı Devleti'nin ileri sürdüğü barış şartları İtalya'yı çok

²⁰² Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 123-125.

²⁰³ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 177-179.

sinirlendirdi. Bunun üzerine İtalya, Ege adalarını almak için harekete geçti. Mayıs ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı terk etmeyeceğini anlayan İtalyanlar güç bir durumda bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nin direnişi karşısında ilerleyemeyen ve kendi isteklerinden vazgeçmek istemeyen İtalya'nın savaşa son vermek için diplomatik çözümlerden başka seçeneği kalmamıştı. Bu yüzden İtalya, Avrupa devletlerine başvurmuştu. Bu başvurudan sonra ise Avrupa devletleri tarafından bir konferans gerçekleştirilerek Osmanlı Devleti'ne İtalya'nın istekleri kabul ettirilmeye çalışılmıştı.²⁰⁴

İtalya'nın Ege Adalarını işgal etmeye başlamasının ardından 14 Mayıs'ta Avusturya ve Fransa elçileri Osmanlı Devleti'nin sadrazamı Sait Paşa'yı ziyaret etti. 15 Mayıs'ta Sait Paşa'nın Osmanlı meclisine sunduğu barış önerisi mebuslar tarafından kabul edilmedi. 19 Mayıs'ta tekrar toplanan Osmanlı meclisinde Paris Sefiri Rifat Paşa'nın telgrafı okunduktan sonra Sadrazam Sait Paşa, Avrupa devletlerinin politikaları hakkındaki görüşlerini ifade etti. Bu meclis toplantısında Avrupa devletlerinin İtalya'nın tarafında oldukları belirtildikten sonra Sait Paşa'ya göre Osmanlı Hükümeti'nin izleyebileceği üç seçenek bulunmaktaydı. Bu seçeneklerden birincisine göre savaşa devam edip barış şartlarına direnelecekti. İkincisine göre, konu meclise götürülerek kamuoyunun kararına göre hareket edilecekti. Üçüncü ve son seçeneğe göre ise Trablusgarp'ta özel bir yönetim oluşturulacak, gerekirse İtalya ile ortak bir komisyon kurularak Osmanlı Devleti'nin hakları Trablusgarp'ta devam ettirilmeye çalışılacak ve Avrupa devletlerinin savaşı sonlandırmak için teklifte bulunmasını sağlamak amacıyla gizli siyasi girişimlerde bulunulacaktı.

20 Mayıs'tan itibaren Osmanlı meclisinde tartışmalar yaşanmaktaydı. Bu sırada Sadrazam Sait Paşa, savaşa son verme ve barış görüşmelerine katılma taraftarıydı. Bu tarihte Osmanlı Meclisi tarafından Avusturya elçisinin barış önerisi tartışılırken mecliste anlaşmazlık yaşandı. Ayrıca, bu anlaşmazlık sırasında da Sait Paşa istifa tehdidinde bulunarak konumunu güçlendirdi.²⁰⁵

Haziran ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde savaşın uzamasından dolayı mali durumlar çok kötü bir hale gelmiş ve Balkanlarda savaş tehlikesi kendini göstermeye başlamıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nde barış görüşmelerine

²⁰⁴ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, s. 129-131.

²⁰⁵ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 180-190.

başlanması fikrinde olanların sayısı artıyordu. 18 Haziran'da Avrupa devletlerinin elçileri arabuluculuk teklifinde bulununca Osmanlı hükümeti, İtalya ile savaşı sonlandırmak için ön görüşmelere girmeye karar verdi.²⁰⁶ Avrupa devletlerinin görüşleri alındıktan sonra barış eğilimi güçlenen Sait Paşa'nın 3 Temmuz tarihindeki toplantısında ise barış görüşmelerine gitmeden önce alınabilecek önlemler sıralandı. Sait Paşa tarafından alınabilecek tedbirler tartışıldıktan sonra meclis üç seçenek üzerine odaklandı. Bunlar sırayla; İngiltere'ye arabulucu olması için başvurma, Reval görüşmelerinin sonucunu bekleme ve İtalya ile kurulan teması devam ettirmektir.²⁰⁷

Uzun süren arabuluculuk görüşmeleri ve başvuruların ardından 12 Temmuz'da İtalya ve Osmanlı Devleti'nin temsilcileri Lozan'a gelerek barış görüşmelerine başladılar. Bu görüşmeler sırasında Osmanlı Devleti'ni Sait Halim Paşa temsil ederken İtalya'yı Guido Fusinato ve Giuseppe Volpi temsil etti.²⁰⁸ Barış görüşmeleri Sait Halim Paşa'nın Osmanlı Devleti'nden emir alamaması sonucu uzamaktaydı ve 16 Temmuz'da Sait Paşa hükümeti istifa etti. 19 Temmuz'da İtalyan delegeleri teklif sunduklarında Osmanlı hükümetinin başında sadrazam bulunmamaktaydı ve Osmanlı temsilcisi Sait Halim Paşa'ya bu teklifler sunulduktan 2 gün sonra da Gazi Ahmet Muhtar Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Bu yüzden İtalya ile barış görüşmeleri yapıldığı sırada yaşanan kabine değişikliği görüşmelerinin ertelenmesine neden oldu.²⁰⁹

Ahmet Muhtar Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Osmanlı Devleti, İtalya ile savaşa son verilmesi gerektiğini düşünmekteydi. Bu nedenle 5 Ağustos'ta Osmanlı Meclisi, barış şartlarını belirlemek için toplandı ve toplantı sırasında komisyon tarafından hazırlanmış olan beş barış paketi kabul edildi. Bunun ardından Nabi Bey ve Fahrettin Bey, Osmanlı temsilcisi olarak görevlendirildi. İtalyanlar tarafından Osmanlı Devleti'nin barış görüşmelerini tekrar başlatma kararı olumlu karşılandı ve 13 Ağustos'ta barış görüşmelerine başlandı.²¹⁰ 13 Ağustos 1912 yılında İsviçre'nin Caux kentinde başlayan barış görüşmelerinde İtalyan temsilcileri barış sağlanabilmesi için Osmanlı Devleti'ne üç şart öne sürdü. Bu şartlar şunlardı:

1- Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki haklarına karşılık İtalya ilhak

²⁰⁶ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 145.

²⁰⁷ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 196-198.

²⁰⁸ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 174-175.

²⁰⁹ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 77-78.

²¹⁰ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 207-208.

kararından vazgeçmeyecek,

- 2- İmzalanan anlaşma iki devletin arasında anlaşmazlık oluşturmayacak şekilde çözümlenecek,
- 3- Ateşkes ilan edilecek.²¹¹

İtalya, bu üç şartı sunduktan sonra Osmanlı Devleti'nin beş barış önerisini de kabul etmedi. Bu yüzden görüşmelerin tekrar kesilmesi tehlikesi belirdi. 27 Ağustos'ta devam eden görüşmelerde ise Osmanlı temsilcilerinin önerileri bitince İtalyan temsilciler kendi önerilerini ileri sürdüler. İtalyan temsilcilerinin ileri sürdüğü önerilerse şunlardı:

- 1- Trablusgarp ve Bingazi'ye muhtariyet verilecek,
- 2- Padişah, yerli halk eşrafından birini vekil olarak atayacak,
- 3- Atanacak vekilin unvanı bulunmayacak ve bu vekil Duyun-u Umumiye ve Reji gibi kurumlarda Osmanlı çıkarlarını korumaktan sorumlu olacak,
- 4- İtalya, muhtariyeti dikkate almadan Trablusgarp'ta yasa çıkarabilecek ve Osmanlı vekilini tanıyacaktı.²¹²

2.6.2. Uşi Anlaşması

Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki barış görüşmeleri Caux şehrinde devam ederken havaların soğumasından dolayı temsilciler 3 Eylül'de Ouchy'ye geçtiler. Ouchy şehrinde barış görüşmeleri sürdürülürken Balkanlarda savaş kendini gösterdi. 8 Ekim'de Karadağ Osmanlı Devleti ile ilişkilerini kesti. Ardından Bulgaristan ve Sırbistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, İtalya ile anlaşmak zorunda kaldı.²¹³ 15 Ekim'de gizli anlaşma ve 18 Ekim'de asıl anlaşma imzalanarak Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaşa son verildi.²¹⁴

İsviçre'nin Ouchy şehrinde imzalandığı için Uşi Anlaşması adıyla bilinen anlaşma 11 gizli ve 11 açık maddeden oluşmaktadır. 15 Ekim'de imzalanan gizli anlaşmadaki 11 gizli maddede ise şu kararlar yer almaktadır.

²¹¹ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 149-150.

²¹² Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 80-81.

²¹³ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", s. 285-286.

²¹⁴ Fatma Ürekli, "Trablusgarp Savaşı'nın (1911-1912) Osmanlı Kurumlarında Çalışan İtalyan Sanatkârlara Etkisi ve İdari Uygulamalar", s. 666.

1. Madde: Osmanlı hükümeti, bu antlaşmanın imzasından itibaren üç gün zarfında Trablusgarp ve Bingazi ahalisine hitaben bir padişah fermanı yayınlayacaktır.

2. Madde: Bu antlaşma ile kararlaştırılmıştır ki, Naibüssultan diye adlandırılacak ve padişahı temsil edecek zat ile tayin edilecek dini görevliler için İtalyan hükümetinin onayı alınacaktır.

3. Madde: İtalyan hükümeti, adı geçen fermanın yayınlandığı tarihten en geç üç gün sonra bir emir yayınlayacaktır.

4. Madde: Osmanlı hükümeti, İtalyan askerince işgal olunup Osmanlı Devleti'ne iade olunacak olan adalar halkına antlaşmanın imzası tarihinden itibaren yedi gün zarfında bir padişah iradesi ile bir genel af ilan edecektir.

5. Madde: tarafların her birine adı geçen üç ek yayınlanır yayınlanmaz antlaşma metni delegelerce imzalanacaktır.

6. Madde: Bu antlaşma metni ile şurası kararlaştırılmıştır ve şart koşulmuştur ki, Osmanlı hükümeti, Trablusgarp ile Bingazi'ye silah, mühimmat ve asker göndermemeyi taahhüt eder.

7. Madde: İtalyan hükümeti, Balkan sorununun Osmanlı çıkarlarına en uygun bir şekilde çözümlenmesi hususunda Osmanlı Devleti'ne her türlü yardımda bulunmayı ve gerek Balkanlar'da gerekse Akdeniz'deki mevcut düzenin korunmasına çalışmayı taahhüt eder.

8. Madde. Osmanlı hükümeti, Seyid İdris ve taraftarları için bu gizli antlaşmanın imzalanmasına müteakip kendilerine yapılacak tebligat tarihinden itibaren yedi gün zarfında bir genel af ilan edecektir.

9. Madde; Taraflar akd edilen bu antlaşmayı, Osmanlı Mebuslar Meclisi'ne götürülünceye kadar gizli tutmayı taahhüt ederler.

10. Madde: Osmanlı hükümeti, barış antlaşmasının onuncu maddesinde kararlaştırılmış olan yıllık taksitini sermayeye çevirmek isterse, İtalyan hükümeti tebliğinden itibaren on beş gün zarfında Osmanlı Duyun-ı umumiye veznesine nakit olarak ödemeyi taahhüt eder.

11. Madde: Trablusgarp ve Bingazi'nin yerli halkından olup, bugün Osmanlı topraklarında bulunan ve bir de Osmanlı Devleti'ne diğer kısımları ahalisinden olup da Trablusgarp ile Bingazi'de geçici veya daimi surette ikamet edenler, Osmanlı vatandaşlığı haklarını koruyacaklardır.²¹⁵

²¹⁵ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 18-20.

Ayrıca, gizli anlaşma metninde Trablusgarp ve Bingazi'deki yönetim şekli ve bölgeye atanacak görevliler hakkındaki düzenlemeler yer alırken aynı zamanda Seyid İdris'e af çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti ile İtalya arasında bu gizli anlaşma metni imzalandıktan üç gün sonra ise açık metin imzalanmıştır. 18 Ekim'de imzalanmış olan bu açık metin de 11 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler ise şu hükümleri barındırmaktadır.

1. Madde: Osmanlı Devleti ile İtalya arasında barış yapılmıştır. Her iki hükümet de bu antlaşmanın imzalanmasını müteakip aynı anda çarpışmayı son vermeyi taahhüt ederler.

2. Madde: İşbu antlaşmanın imzasını takiben Hükümetlerden her biri, yani Osmanlı hükümeti Trablusgarp ile Bingazi'den İtalyan hükümeti de Ege Denizi'nde işgalinde bulundurduğu adalardan subay, asker ve memurlarını çekme hususunda emir vermeyi taahhüt ederler.

3. Madde: Savaş esirleri ile rehinelere mümkün olan en kısa sürede değiştirilecektir.

4. Madde: İtalyan hükümeti, çarpışmalara iştirak eden Trablusgarp ve Bingazi halkı ve Osmanlı hükümeti de aynı durumda bulunan Adalar ahalisi haklarında bir umumi af ilan etmeyi taahhüt ederler. Adi suçlar umumi affa dâhil değildir. Bununla birlikte hangi sınıf veya mevkide bulunursa bulunsun hiçbir şahıs savaş sırasında icra ettiği siyasi ve askeri faaliyetten veyahut açıkladığı fikirlerden dolayı, şahsı, emvali ve hukukundan istifadesi itibariyle takip edilmeyecek ve cezalandırmayacaktır.

5. Madde: Savaş ilanından önce taraflar arasında yapılmış olan 'muahedat ve mukavelat ile her türlü taahhütler tekrar yürürlüğe girecek ve iki Hükümet ile vatandaşları arasında savaştan evvel mevcut olan vaziyet aynen yeniden tesis edilecektir.

6. Madde: İtalyan hükümeti, diğer devletler ile yürürlükte olan ticaret antlaşmalarını yenilediği sırada, Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletler Hukuku esası üzerine bir ticaret antlaşması yapmayı taahhüt eder, yani Osmanlı Devleti'ne kapitülasyonlar ve bugüne kadar yapılmış antlaşmalarla kayıtlı olmayarak bütün iktisadi serbestisini ve bütün Avrupa devletleri benzeri ticaret ve gümrüğe ilişkin maddeleri uygulama hakkı vermeye muvafakat eyler.

7. Madde: İtalyan hükümeti, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde postahaneleri mevcut olan diğer devletler postahanelerini lağvettikleri zaman, kendisi de

postahaneleri lağvetmeyi taahhüt eder.

8. Madde: *Babiâli, Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan uhud-ı atika usulüne son vermek ve yerine devletler hukuku usulünü uygulamak üzere ilgili olan Büyük Güçler ile bir Avrupa konferansında veya başka bir şekilde müzakerata girişmek niyetinde bulunduğundan İtalyan hükümeti, Babiâli'nin bu niyetinin haklı olduğunu tasdik ederek bu hususta her türlü yardımda bulunacağını şimdiden beyan eyler.*

9. Madde: *Osmanlı Devleti, kendi idare ve dairelerinde çalışıp da savaş ilanıyla sınır dışı etmeye mecbur olduğu İtalyan vatandaşlarına mevkilerini iadeye hazır olduğunu beyan eyler.*

10. Madde: *İtalyan hükümeti, savaş ilanından evvelki üç seneden her biri zarfında Trablusgarp ile Bingazi gelirlerinden Düyun-ı Umumiye'ye tahsis edilmiş olan meblağın ortalama miktarına eşit bir meblağı Osmanlı hükümeti hesabına, her sene Osmanlı Düyun-ı Umumiye veznesine ödemeyi taahhüt eder.*

11. Madde: *Bu antlaşma imzalandığı gün yürürlüğe konacaktır.*

Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki savaş Ouchy anlaşmasıyla sona ermiştir.²¹⁶ Ancak, Osmanlı Devleti bu kez de Balkanlarda karışıklıklar çıkmasından dolayı Balkan devletlerine karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, Trablusgarp'tan çekilmesine rağmen İtalya'nın Trablusgarp'ta mücadelesi 1917 yılına kadar devam etmiştir.²¹⁷ Bu bölümde Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı'nı ifade etmeye çalıştık. Sonraki bölümlerde ise Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı sırasında uygulamış olduğu Muhasım Devlet Politikası uygulamalarının Aydın vilayetinde yer alan İtalyan Tebaaya uygulandığı incelenecektir.

²¹⁶ Mümtaz Onur Gürer, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 156-158.

²¹⁷ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 24-25.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ MUHASİM DEVLET POLİTİKASI: TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARINA SİYASİ VE ASKERİ AÇIDAN UYGULANMASI

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşmiş olan Trablusgarp Savaşı bilindiği gibi 28 Eylül 1911 yılında İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş notasını göndermesiyle başlamıştır. Bu tarihten itibaren bir yıl boyunca devam etmiş olan Trablusgarp Savaşı'nda İtalya'nın amacı Trablusgarp'ı Osmanlı Devleti'nden almak olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti, Trablusgarp'a karadan ve denizden yardım gönderecek gücü olmadığı için İtalya'ya karşı Lahey kararlarına uygun olarak Muhasım Devlet Politikası'nı hazırlamıştır. İtalya, Trablusgarp'ı işgal etmeye çalışırken 1907 yılında imzalamış olduğu Lahey kararlarına uymayan faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak İtalya'nın faaliyetlerine Osmanlı hükümeti, kamuoyunun beklediği seviyede bir tepki ortaya koyamamış ve bu yüzden Osmanlı kamuoyunda hükümete karşı olan tepki artmaya başlamıştır. Fakat Osmanlı kamuoyu, hükümete baskı uygulamasına rağmen Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası'nı uygulamaya başlamasının geciktiği ve İtalya'nın savaşı Akdeniz'e doğru genişletme amacıyla Beyrut'a saldırmasından sonra ciddi olarak politikayı uygulamaya başladığı görülmüştür.²¹⁸

Osmanlı Devleti'nde Muhasım Devlet Politikası ile ilk gerçekleştirilecek uygulama düşüncesi İtalyan tebaayı sınır dışı etmek olmuştur. Bu düşünceden sonra Muhasım Devlet Politikası uygulamaları genişletilerek siyasi, ekonomik, askeri ve toplumsal alanlarda uygulanmıştır. Bu politikayla da İtalya ve İtalyan tebaa zor duruma düşürülerek Osmanlı hükümeti tarafından Trablusgarp'ın işgaline engel olunmaya çalışılmıştır. Ayrıca uygulama Osmanlı Devleti'nin bütün sınırlarında uygulanmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nde mevcut 50 bin civarında İtalyan tebaa yaşamakta ve çoğunluğu İstanbul, İzmir, Beyrut gibi liman kentlerinde bulunmaktadır.²¹⁹ Bu yüzden Muhasım Devlet Politikası'nın en etkin şekilde uygulandığı bölgeler ise bu kentlerin bağlı buldukları vilayetler olmuştur.

Aydın vilayeti de merkezi İzmir ile birlikte 10.000 civarında İtalyan tebaanın

²¹⁸ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 188-191.

²¹⁹ Mehmet Şükrü, "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 1.

yaşadığı bir bölge olduğu için Muhasım Devlet Politikası uygulamalarının etkin olarak uygulandığı vilayetlerden biridir.²²⁰ Bu yüzden Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayeti uygulamaları tez çalışması olarak seçilmiştir ve tez çalışmasında Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayeti uygulamaları dört ana başlık etrafında sınıflandırılmıştır. Bu bölümde ise dört ana başlıktan ikisi olan Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetindeki askeri uygulamaları ve siyasi uygulamaları incelenecektir.

3.1. Askeri Uygulamalar

3.1.1. Esir Alma

Devletlerarasında bir savaş başladığı zaman savaşan devletler tarafından gerçekleştirilen ilk uygulama tarafların kendilerine düşman olan devletin askerlerini ya da vatandaşlarını esir almak olmuştur. Bu uygulama ile devletler eski çağlardan günümüze kadar birbirlerini zor duruma düşürerek çeşitli avantajlar elde etmeye çalışmıştır. Doğal olarak Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki Trablusgarp Savaşı başladığında da esir alma uygulaması iki devlet tarafından uygulanmış ve bu savaşta da diğer savaşlarda olduğu gibi ilk esirler cephelerde alınmıştır.

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı sırasında cephe haricinde alınan ilk esirler ise İtalya tarafından alınmıştır. Bu haber ise 17 yaşındaki bir gencin matbaaya verdiği bilgiler dikkate alınarak yazılmıştır. Buna göre de İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra Trablusgarp'a giden bir Osmanlı vapurunu donanmasıyla kuşatarak Napoli'ye götürdüğü ve vapurda bulunan 41 kişiyi de Napoli'ye indirdikten sonra esir alıp daha sonra Fiume'ye gönderdiği ve ardından sınır dışı ettiği görülmüştür.²²¹

İtalya'nın savaş başladıktan sonra Lahey kararlarına uymayan tutumlar sergilemesi ve savaşı Ege adalarına yayacağına anlaşılması sonucunda gerekli tedbirlerin alınması ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. İtalya'nın Ege adalarına saldırması halinde ise Osmanlı Devleti'nin Türkiye'deki İtalyanları savaş esiri kabul edeceği ifade

²²⁰ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 197.

²²¹ "Mesail-i Mühimme-i Dahiliye", *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 1.

edilmiştir.²²² Bu durum karşısında İtalyanların yoğun olarak bulunduğu Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'deki halk huzursuz olduğundan vilayete başvurmuş ve vali gerekli tedbirlerin alınması için hükümete yazı göndermiştir. Bunun üzerine alınan tedbirlerden biri de çevreyi iyi bilen gemici ve balıkçıların savaş esiri kabul edilmeleri olmuştur.²²³ Bunun üzerine de Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının savaş esirleri ile ilgili 4-20. maddelerine uygun olarak hazırlanan Muhasım Devlet Politikasının esirlere yönelik uygulaması Aydın vilayetindeki İtalyan tebaaya uygulanmıştır.²²⁴

Meclis kararına göre savaş esiri kabul edilen İtalyan tebaanın ise “...*İtalya tabiyetine haiz olan kapudan ve mürettebatın da şamil olup bunlar hakkındaki tesirati esir-i harp edilerek mahal-i muayyende nezaret altında bulundurulmak suretinde olur...*” ifadeleriyle gözetim altında tutulmaları gerekli görülmüştür.²²⁵ Bununla ilgili bir haberde de İzmir çevresindeki ilk uygulamanın Foça sahilinin etrafında balıkçılık yapanlara uygulandığı ve balıkçıların savaş esiri kabul edilerek gözetim altında tutulmaya başlandığı anlaşılmaktadır.²²⁶

Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında bulunan Aydın vilayetindeki İtalyanlara karşı tedbirler alınırken İtalyan tebaa dışındaki yabancılara da nasıl davranılması gerektiği sorunu ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili de ticaret amaçlı gelmiş olan diğer devletlerin tebaasından olanların da İtalyan tebaası olan gemici ve balıkçılar gibi limanın içini iyi bildiklerinden İtalyan donanmasına yardım etme ihtimali bulunduğu vurgu yapılmıştır. Bu yüzden gerekli görüldüğünde tüm yabancı devlet tebaasına da savaş esiri muamelesi uygulanıp gözetim altında tutulması için İzmir komodorluğundan istekte bulunulmuştur.²²⁷

Aydın vilayetinde yer alan İtalyan tebaa savaş esiri olarak tutulmaya devam edilirken 1911 yılının Aralık ayına gelindiğinde tarafsız devletlere ait ticaret gemilerinde görev yapan İtalyanlara nasıl davranılacağı sorunu gündeme gelmiştir.

²²² “Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasası”, *Ahenk*, 26 Ekim 1911, s. 2.

²²³ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”, s. 198-199.

²²⁴ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

²²⁵ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 157-91, H.29.Şevval 1329/R.10 Teşrinievvel 1327/M.23 Ekim 1911.

²²⁶ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 30 Ekim 1911, s. 2.

²²⁷ “İzmir'deki İtalyanlar”, *Ahenk*, 15 Kasım 1911, s. 3.

Bunun üzerine, “İzmir limanına gelmekte olan bitaraf sefain-i ticariyenin bazılarında düşman tebasından tabib ve kamarot ve saire bulunmakta olduğu anlaşıldığından bu gibiler hakkında ne türlü muamele icrası lazım geleceği makam-ı sami-i sadaret penahilerine istizar olunduğu bahriye nezaretine bildirilmiştir.” ifadesiyle durum sadaret makamına yazılmıştır.²²⁸ Böylece İzmir limanında tarafsız devletler tabiiyetinde bulunan tüccarlarının gemilerinde İtalyan görevliler bulunduğu ve bunlara nasıl bir uygulama gerçekleştirileceğinin hükümete telgrafla sorulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tarafsız devlet gemileriyle gelerek bu gemilerde görev yapan İtalyanlar hakkında ise “...sefaini ticariye-i ecnebiye ile mevki-i sahiliyemize çıkmak isteyen İtalyalıların memleketimize müsaade olunmaması ve ilanı muharebeden sonra İtalya mürettebatı bahriyesinden ve kaptanlarından memlekete dâhil olabilenler olacağı halde hemen usulü vecihle iadeleri... işbu kararın Almanya sefaretine tebliği...” ifadesiyle Osmanlı Devleti’nin İtalyan tebaa hakkında mecliste aldığı karar Almanya konsolosluğuna bildirilmiştir.²²⁹ Bu kararlar da ticaret için gelen ve tarafsız devletlerin ticaret gemilerinde bulunan İtalyanların Osmanlı Devleti’ne girişi yasaklanmış ve gelenler bir süre savaş esiri olarak tutulduktan sonra sınır dışı edilmiştir.

Aydın vilayetinde bulunan İtalyanlara savaş esiri muamelesi yapılacağı Almanya konsolosluğuna bildirildikten sonra Almanya konsolosluğunun verdiği cevaptan Osmanlı Devleti’ne onay gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti; “Dünkü gün taraf-ı vilayetten bir ilan name neşr edilerek İzmir’de bulunan İtalyanlarla ailelerinin altı güne kadar memleketi terke davet edildikleri ve aksi halde kendilerine esir-i harp muamelesi icrasına karar verildiği...” ifadesiyle İtalyan tebaa hakkında aldığı kararı daire-i sadareten Aydın vilayeti valisine bildirmiştir.²³⁰ Ayrıca, Osmanlı hükümeti tarafından İzmir’deki İtalyan tebaaya sınır dışına çıkmaları için altı gün süre verildiği ve bu süre içinde Osmanlı Devleti’nden ayrılmayan İtalyan tebaanın da savaş esiri kabul edileceği ifade edilmiştir.

Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın savaş esiri olarak gözetim altında tutulmasıyla bölgenin güvenliği sağlanırken Trablusgarp’ta İtalyanlar, esirlerine Osmanlı Devleti’nin işkence ettiği yalanını fotoğraflar çekerek yaymıştır. Ancak, daha sonra İtalya’nın bunları kasten yaptığı ve bunların gerçekleri yansıtmadığı

²²⁸ BOA, Babıali Evrak Odası (BEO), 3971 - 297811 - 2/1, H.11 Zilhicce 1329/R.20 Teşrinisani 1327/M.3 Aralık 1911.

²²⁹ BOA, BEO., 3971/ 297811 - 2/2, H.11 Zilhicce 1329/R.20 Teşrinisani 1327/M.3 Aralık 1911.

²³⁰ BOA, BEO., 3971/ 297988 - 1/2, H.19 Zilhicce 1329/R.28 Teşrinisani 1327/M.11 Aralık 1911.

anlaşılmıştır.²³¹ Ayrıca, Bingazi'den kaçıp Malta'ya giden bir İtalyan esirinin de kendisine soranlara Osmanlı Devleti'nin İtalyan esirlere iyi muamele ettiğini anlattığı görülmüştür.²³²

İtalyanlar genellikle savaş dışında zırhlılarıyla çevirdiği posta vapurlarından ve rastgele buldukları Osmanlı Devleti tebaasından kişileri de esir olarak alabilmektedir. Örneğin, Napoli'ye giden İtalyan Minas gemisi tarafından on iki Osmanlı esirinin kayıkta yakalandığı anlaşılmaktadır.²³³ Ayrıca bu sıralarda Osmanlı Devleti tarafından esir değişimi için başvuruda bulunulduğu ve sonuç alınmadığı belirtilmektedir.²³⁴ Bu konuyla ilgili de “*İtalyan tayyarecilerinden olup Trablusgarp muharebesinde esir düşen ve ailece münasebeti sıhhiyeleri olan kaptan Rişard Moizon'un devleteyn beyninde musalaha akd oluncaya kadar tayyare kullanmayacağına dair kendisinden söz alınmak ve İtalya'da bulunan Osmanlı zabitanından biriyle mübadele olunmak üzere iadesi...*” ifadesi yer almıştır.²³⁵ Buna göre Trablusgarp'ta savaş sırasında esir düşen Tayyareci Rişard Moizon'un savaş bitene kadar tayyare kullanmayacağına söz vermesi şartıyla esir düşen bir Osmanlı zabiti ile değişiminin gerçekleştirilmesine izin verilmiştir.

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Trablusgarp savaşı devam ederken 1911 yılının son günlerine doğru İtalya'da bulunan bir Osmanlı zabitanının gönderdiği telgrafta İtalyanların Osmanlı esirlerine nasıl davrandıkları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu telgraftaki bilgilerden de İtalyan kışlalarında bulunan Osmanlı esirlerinin güneş yüzü göremedikleri, nemden dolayı hastalanma ihtimallerinin yüksek olduğu ve oturacak sandalye dahi bulamayıp pencereleri açamadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, İtalyanların Osmanlı esirlerine değiştirecek kıyafet vermedikleri ve Osmanlı sağlık ekiplerinin esirleri tedavi etmelerine engel oldukları Osmanlı zabiti tarafından özellikle ifade edilmektedir.²³⁶ Bu yüzden İtalya'nın imzalamış olduğu halde Lahey kararlarının 4 ve 20. maddeleri arasında düzenlenmiş olan savaş esirlerinin hakları ile ilgili kararlara uymadığı söylenebilir.

1912 yılının Ocak ayına gelindiğinde Osmanlı Devleti, Fransız gemisi olan

²³¹ “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 14 Aralık 1911, s. 2.

²³² “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 26 Kasım 1911, s. 2.

²³³ “İtalyanlar Nasıl Esir Alıyorlar?”, *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 2.

²³⁴ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 15 Aralık 1911, s. 2.

²³⁵ BOA, İ.MBH., 10/26 - 2/1, H.24 Şevval 1330/R.23 Eylül 1328/M.6 Ekim 1912.

²³⁶ “Bir Osmanlı Esirinin İhtisasatı”, *Ahenk*, 4 Ocak 1912, s. 2.

Manoya vapuruyla Lahey kararlarının 21. maddesinde yer alan ve Cenevre Sözleşmelerine atıf yapılarak esir ve yaralıları tedavi etmek için sağlık kurumlarının tarafsız olduğunu ifade eden maddeye dayanarak Trablusgarp'a hasta bakıcı ve doktor göndermeye karar vermiştir.²³⁷ Ancak, bu amaçla yola çıkan Hilal-i Ahmer'e bağlı 29 hasta bakıcısının ise İtalya tarafından esir alındığı görülmektedir.²³⁸ Bu yüzden Fransa'nın serbest bırakılmasını istediği Osmanlı görevlilerinden İtalya'nın şüphelendiği, doğruluğunu kontrol etmek için tabip ile hasta bakıcıları oluşturduğu komisyonla sınava tabi tuttuğu ve sınavdan başarılı şekilde geçenleri de Fransa'nın baskısıyla serbest bırakmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.²³⁹

Ancak, bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nde meclis seçimleri yaşanırken İtalyanlarla ilgili Aydın vilayetinde çıkan haberlerin yerini seçim haberleri almıştır. Bundan dolayı İtalyanlarla ilgili Aydın vilayetinde haberlerin tekrar yoğun olarak yer alması İtalyanların Beyrut'a saldırdığı tarihle birlikte başlar ve Ege Adalarına saldırmasıyla en üst noktalarına ulaşır. Bunun nedeni de Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etmesi ve savaş esiri kabul edip tutuklamasına misilleme olarak İtalya'nın elinde avantaj buldurmak istemesidir. Böylece İtalya, işgal ettiği adalardaki Osmanlı memurlarını esir alarak İtalya'ya götürmüştür. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti'nin önceliği ise "*Düşmanın işgal ettiği adalarda harp esiri olarak İtalya'ya sevk edilen memurların ailelerinin tespiti ve bunların iaşelerinin temini.*" ifadeye göre adalardaki esirlerin ailelerinin tespit edilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur. İtalya'nın her işgal ettiği adaya Osmanlı Devleti, ayrı ayrı tespit ve iaşe temini için belge hazırladığından Osmanlı Devleti arşivlerinde bu konuyla ilgili bolca belge mevcut durumdadır. Bu belgeler ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Dâhiliye Nezareti'nin siyasi kısmında yer almaktadır.²⁴⁰ Ayrıca, 14 Haziran tarihli bir haberde de Ege adalarından biri olan Rodos'un işgaliyle İtalya'ya gönderilen esirlerin durumunun iyi oldukları anlaşılmaktadır. Bu yazıya göre ise Ege adalarından İtalya'ya götürülen esirlerin günlük yaşamı hakkında bilgi edinilmekte ve sadece tütün sıkıntısı çektikleri ifade edilmektedir.²⁴¹ Savaş sırasında iki devlette cephelerde birbirlerinden esirler almışlardır. Ancak cephe dışında İtalya, vapur

²³⁷ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

²³⁸ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 24 Ocak 1912, s. 2.

²³⁹ "Osmanlı-İtalya Muharebesi", *Anadolu*, 1 Şubat 1912, s. 1.

²⁴⁰ BOA, DH.SYS., 75/1 - 19/1 - 2, H.18 Cemaziyelahir 1330/R.22 Mayıs 1328/M.4 Haziran 1912.

²⁴¹ "İtalya'daki Osmanlı Üserası", *Ahenk*, 14 Haziran 1912, s. 2.

kontrollerinde veya rastgele sandallarda yakaladığı Osmanlı tebaasını esir olarak İtalya'ya götürmüştür. Buna karşılık ise Osmanlı Devleti de bu konuda İtalyan tebaadan balıkçılar ve casusluk şüphesi bulunanları esir olarak gözetim altına almıştır. Bu yüzden Aydın vilayetinde de özellikle İzmir'in denize kıyısı olması ve İtalyan tebaanın çoğunluğunun burada yaşamasından dolayı burada da Osmanlı Devleti genelinde olduğu gibi balıkçı ve gemici İtalyan tebaanın savaş esiri olarak gözetim altında tutulduğu görülmektedir.

İtalya ile Osmanlı Devleti arasında devam eden Trablusgarp Savaşı, 18 Ekim 1912 tarihinde sonuçlanana kadar iki tarafta uygulamalarına devam etmiştir. Ancak savaş sonuçlandıktan sonra esirlerin değişimi zaman almıştır. Çünkü bu sırada Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında savaş başlamıştır. Bu yüzden İtalya ile esir değişimi yapılırken Osmaniye vapuru ile İtalya'dan gelen Osmanlı esirlerinin Pire Limanı'nda Yunanlılar tarafından esir alınmasıyla esir değişimine ara verilmiştir.²⁴² Bu sebeple İtalya ve Osmanlı Devleti, esir değişimini Balkan Savaşı'nın bitişine kadar ertelemiştir. Böylece esirler misafir olarak bir süre daha memleketlerinden uzakta kalmıştır.²⁴³

3.1.2. Güvenliğin Sağlanması ve Asker Alma

Osmanlı Devleti, ilk aylarda İtalya ile savaşın uzun sürmeyeceğini düşünmüştür. Bu nedenle İtalyan tebaaya karşı gerekli olan tedbirleri almamıştır. Fakat İtalya, savaş Trablusgarp'ın dışına taşıyıp Çanakkale, Beyrut ve Ege Adalarına saldırılar düzenlediğinde ise Aydın vilayeti tebaası endişeye kapılmıştır. Çünkü İtalya'nın Aydın vilayetine özellikle İtalyan nüfusun yoğun olarak bulunduğu İzmir'e saldırma ihtimali belirlemiştir. Bu durum basında da sıklıkla dile getirilmeye başlanınca Osmanlı Devleti, Aydın vilayeti ve çevresinde zorunlu olarak ciddi tedbirler almaya başlamıştır.²⁴⁴

Trablusgarp Savaşı sırasında İtalyan donanması İzmir ve çevresinde görülmeye başlanınca, İtalya donanması ile İzmir'den İstanbul'a gitmek üzere olan Osmanlı Devleti donanması arasında savaş çıkacağı hakkındaki söylentiler ortaya çıkmıştır. Bu yüzden İzmir limanına gemilerin giriş ve çıkışları yasaklanmıştır. Ancak, bundan

²⁴² "Esaretten Esarete", *Ahenk*, 20 Ekim 1912, s. 2-3.

²⁴³ "İtalya'daki Zabitan-ı Osmaniye", *Ahenk*, 17 Aralık 1912, s. 3.

²⁴⁴ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 197- 198.

habersiz olan Hacı Davut şirketine ait bir vapur ise İzmir limanına girmek istemiş ve top atışlarından dolayı limandan uzaklaşmıştır.²⁴⁵ Bu olayın duyulmasından sonrada padişah tarafından Aydın vilayeti valisine sadrazamın imzası bulunan bir telgraf metni gönderilmiştir. Bu telgraf metninden de her Osmanlı bireyinin huzuru ve haklarının Kanun-u Esasi hükümlerine göre korunmasına öncelik verildiği ve İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne Trablusgarp'ı ele geçirmek için savaş ilan etmesine rağmen Osmanlı Devleti hükümetinin kendi sınırları içinde yaşayan İtalyan tebaanın güvenliğinin sağlanması ve haklarının korunmasını valilerden istediği anlaşılmaktadır.²⁴⁶ Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Aydın vilayetinde İtalyanlara karşı aldığı tedbirlerden biri de bölgede yaşayan İtalyan nüfusun yoğunluğundan dolayı güvenlik tedbirlerini arttırmak olmuştur. Güvenlik tedbirlerini arttırmak ise yerleşim yerlerindeki denetimlerin çoğaltılması anlamına geldiğinden Aydın vilayetinde de doğal olarak görevli ve asker ihtiyacı artmıştır. Ancak, 9 Ekim 1911 tarihine kadar Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaaya nasıl davranılacağı ve nasıl tedbirler alınması gerektiği üzerine karara varılamamıştır.²⁴⁷ Bunun sebebi ise İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği sırada Hakkı Paşa'nın kabineden istifa etmesi ve Osmanlı Devleti'nin yeni kabineyi oluşturmaya çalışmasıdır. Bu yüzden Osmanlı Devleti hükümetinde İtalyanlar hakkında nasıl davranılacağı üzerine tartışmalar devam ederken ilk olarak bölgedeki İtalyanların haklarının korunması ve güvenliğinin sağlanması üzerinde durulmuştur.

Aydın vilayetindeki İtalyanların haklarının korunması ve güvenliği üzerine alınan bir kararda da “İzmir’de on bin ve civarında iki bin İtalya tebaası mevcut olmakla Avrupa ajanslarının haber verdikleri taarruz ve hücum vaki olursa... tebaayı merkumenin masuniyet-i şahsiye ve hukukiyelerine itina olunması... İzmir komodoru Hikmet Beyin İhzarına binaen bahriye nezaretinden ifade olunduğu...” ifadesiyle İtalya'nın saldırısı gerçekleşirse İtalyan tebaanın güvenliği ve haklarının korunmasına öncelik verileceği belirtilmiştir.²⁴⁸ Ayrıca, bu konuyla ilgili 6 Ekim 1911 tarihli belgede yer alan “...İzmir’de altı bin ve mülhakatta dahi dört bin İtalyan bulunduğu tahmin edilmekte olup bunların ihlal-i asayişe cüret edemeyecekleri...” ifadeye göre de Osmanlı Devleti hükümetinin Aydın vilayetinde yaşayan İtalyan tebaanın karışıklık

²⁴⁵ “Donanmamız Nerede?”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

²⁴⁶ “Sadaret Tebeddülü”, *İttihat*, 2 Ekim 1911, s. 2.

²⁴⁷ “İtalyan Tebaası”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.

²⁴⁸ BOA, BEO., 3957/296724 – 1/2, H.10 Zilkade 1329/R.20 Teşrinievvel 1327/M.2 Kasım 1911.

çıkaramayacağı düşüncesinde olduğu görülmektedir.²⁴⁹

Osmanlı Devleti, Aydın vilayetinde yaşayan İtalyan tebaanın karışıklık çıkaramayacağını düşünse de İtalya'nın saldırma ihtimaline karşın güvenlik tedbirlerini arttırma yoluna gitmiştir. Bu yüzden İtalya, alınan tedbirlerden zarar görmüş ve Osmanlı Devleti'ne tedbirlerinden vazgeçmesi şartıyla barış görüşmelerini kabul edebileceğini bildirmiştir.²⁵⁰ Fakat Osmanlı Devleti de İtalya'ya Trablusgarp'ı işgal etmekten vazgeçerse aldığı tedbirleri uygulamayı bırakacağını cevabında bildirmiştir. 1911 Kasım ayından itibaren İtalya'nın Trablusgarp'ın iç kısımlarına ilerlemesinin durmasıyla İtalya savaşı Akdeniz'e taşımaya karar vermiştir. Bu haberler Osmanlı Devleti basınında da yer almaya başlayınca Aydın vilayetinde bölgedeki İtalyan tebaa hakkında nasıl davranılması gerektiği ve alınması gereken tedbirler tekrar gündeme gelmiştir. Bunun üzerine İzmir'deki İtalyan tebaadan balıkçı olanların esir olarak tutulması ve iç kısımlarda yaşayanlarının ise gözetim altında bulundurulması istenmiştir. Böylece İzmir Redif Taburu Kumandanlığı tarafından seferberlik emri çıkarılarak taburdaki askerlere toplanma emri verildiği fakat gelemeyecek olanlardan bedel-i nakdi alınacağı ve olası İtalyan saldırısı karşısında da donanma bulunmamasına dikkat çekilerek iane faaliyetlerine başlanacağı ifade edilmiştir.²⁵¹

İtalyanların Aydın vilayeti ve İzmir'e saldırma ihtimaline karşın güvenliğin arttırılmasına yönelik asker ve görevli alımıyla ilgili gazetelere ilan verilmiştir. Buna göre de İzmir'e İtalyanların saldırma ihtimali bulunduğu ve İzmir şehrinin 10 mıntıkaya ayrıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, her mıntıkaya 600 kuruş maaşlı 1 memur, 500 kuruş maaşlı 1 muavin, 400 kuruş maaşlı muakkip ve bu görevlilerin emrinde belediye çavuşu alınacağı Osmanlı tebaasına bildirilmiştir.²⁵² Bu ilan yayınlandıktan yaklaşık bir ay sonra da İzmir fırkasının bedel-i nakdi alımı için 200 kişiyi görevlendirdiği ve bedeli ödemek istemeyenlerin ise fırka kumandanlığına başvurmaları gerektiği Osmanlı tebaasına duyurulmuştur.²⁵³

İtalya'nın Trablusgarp'ta başarılı sonuçlar alamaması üzerine 1912 Şubat ayından itibaren Osmanlı Devleti, İtalya'nın Ege adalarına saldıracağını düşünmeye

²⁴⁹ BOA, BEO., 3957/296724 – 2/1, H.10 Zilkade 1329/R.20 Teşrinievvel 1327/M.2 Kasım 1911.

²⁵⁰ “Meseleye Ait Mühim Haberler”, *İttihat*, 1 Kasım 1911, s. 3.

²⁵¹ “İzmir'deki İtalyanlar”, *Ahenk*, 15 Kasım 1911, s. 3.

²⁵² “İzmir Belediyesi”, *Ahenk*, 19 Ocak 1912, s. 3.

²⁵³ “Belediyeden”, *Ahenk*, 16 Şubat 1912, s. 4.

başlamıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Lahey sulh heyetine başvurmuştur. Lahey heyetinin aldığı kararlara göre ise Osmanlı Devleti'nin Ege adalarında İtalyanlara karşı alabileceği tedbirler şu şekilde ifade edilmiştir:

1- *Düşmanın şehri uzaktan yalnız top ile tahribi halinde evrakı lazime ile nüfusu mevcudenin ve telgrafi müzakerenin ateşten masun mahallerde nakl ve muhafazası için tedabir-i ittihazı.*

2- *Asayiş mahallenin idamesi için icap eden tertibatın yapılması.*

3- *Hapishane ateşe maruz bir mekide ise mahpusların firarına meydan verilmemek üzere emin mahaller olduğu halde buralara nakli.*

4- *İcap eder ise belde istizan hemen idareyi örfiye ilan.*

5- *Ciheti askeriye mutalibinin hemen icrası.*

6- *Düşman yalnız karaya asker ihracıyla şehrin zaptına kıyam eder ise kuvve-i askeriye tarafından son hadde kadar mukavemet olunacağından bu müddet zarfında şehirde bir kargaşalık zuhuruyla emir müdafaanın düçar tenakis olmasına meydan verilmemesi.*

7- *Kuvve-i askeriye geriyeye çekilerek müdafaaya devam olunmasına lüzum görüldüğü halde memurini mülkiyenin esaretten vakayası ve memleketin haysiyet ve şerefının muhafazası ve hükümet-i Osmaniye'nin idamesi için şehirde yalnız muhafazayı asayiş ve mahpusların başka mahallere nakline imkan olmadığı halde bunların firarlarına meydan verilmemek üzere bir miktar jandarma ile bir zabıta bırakılarak ... memurini mülkiyenin kuvve-i askeriye ile birlikte çekilmiş ve evrak ve nü kudun nakli*

8- *Hastahanelere Hilal-i Ahmer bayraklarının keşidesi.*

9- *Düşmanın hem bombardıman hem asker ihracına teşebbüsü halinde mevad-ı salifenin umumen nazarı dikkate alınması.*

10- *İşbu tertibat ve tedabirin ciheti askeriye ile müştereken memurini hükümetin şimdiden tertip ve ihzarı.*²⁵⁴

Bu alınan kararlardan sonra ise İtalya donanmasının İzmir'e uzaktan top atışlarıyla saldırma ihtimaline karşı tebaa ve bölge ile ilgili önemli belgeler güvenli yerlere götürülmeye başlanmıştır. Ayrıca bölgedeki güvenliğin sağlanması için gerekli önlemler alınarak saldırı altında kalabilecek hapishanelerde tutuklu bulunan kişiler güvenli yerlere gönderilmiştir. Böylece tutukluların hapishaneden kaçıp tebaaya zarar vermesine engel olunmuş ve bölgede asker alımı gerçekleştirilmiştir. Bunun üzerine de İtalya tarafından İzmir'e asker çıkarılması durumunda tebaanın heyecana kapılarak direnişe engel olmaması için gerekli önlemler alınmış ve hastanelere de Hilal-i Ahmer bayrağı çekilmiştir.

Ancak, İtalyanların Beyrut'u bombalamasından sonra Aydın vilayetinde tekrar

²⁵⁴ BOA, MV., 162/38 – 1/2, H.10 Rabiulevvel 1330/R.15 Şubat 1327/M.28 Şubat 1912.

İtalyan donanmasının İzmir'e saldırma ihtimali belirmiştir. Bu ihtimal üzerine de İzmir'de güvenlik tedbirleri arttırılmaya başlanmıştır. Böylece İtalyanların İzmir'e saldırımları durumunda top ve tüfek olmayan yerlerden askerlerini indirecekleri üzerinde durulmuş ve saldırı gerçekleşirse de Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya şiddetle karşı koyacağı ifade edilmiştir.²⁵⁵ Ayrıca, bu konu hakkındaki haberler devam ederken de “Beşinci, altıncı ve dördüncü kolordular kıtaatinin ve Yanya Kalesi'nin takviyesi için Yozgat, Denizli, Samsun, Karahisar, Sungurlu, İzmir, Isparta, Giresun ve Ereğli redif, fırka ve alayları devair-i ikmali efradı taht-ı silaha celp olunacaktır.” ifadesine yer verilmiştir.²⁵⁶ Buna göre de Aydın vilayeti ile çevresinde bulunan İzmir, Denizli, Isparta ve Karahisar gibi şehirlerde askerler silah altına çağırılmaya başlanmıştır.

1912 Mayıs ayına gelindiğinde ise İtalyan donanması Ege adalarını işgal etmeye başlamıştır. Bu işgal sırasında “İtalyanların İzmir'e saldırıp saldırmayacakları bilinmediği halde şehrin şimdiden tahliye edilmeye başlanması doğru değildir. Eğer İtalyanlar İzmir'e saldırırsa bu konuda yetki askeriyeye aittir.” ifadesine göre İtalyanların İzmir'e saldırabileceği ve eğer saldırı olursa yetkinin ordu komutanında olduğu belirtilmiştir.²⁵⁷ Ancak bu sırada İtalyanlar Anadolu coğrafyasına ve işgal edeceği adalara casuslar göndererek Osmanlı tebaasının düşünceleri hakkında bilgi edinmeyi amaçlamıştır. Fakat İtalyanların Anadolu ve Ege adalarına casus gönderdiği Osmanlı Devleti tarafından anlaşılmıştır.²⁵⁸ Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarında belirlenen casuslarla ilgili 29,30 ve 31. maddelere uygun olarak Muhasım Devlet Politikası uygulamaları adı altında gerekli tedbirler alınmış ve yakalanan casuslar tutuklanmıştır.²⁵⁹ Bununla ilgili de Aydın vilayetine bağlı olan Kuşadası'nda üç İtalyan casusun yakalandığı ve casuslardan birinin de bölgenin ayrıntılı haritasını çıkarmaya geldiği ifadesinden anlaşılmıştır.²⁶⁰

3.1.3. Gemileri Zapt Etme

Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından bir diğeri de gemileri zapt etme uygulamasıdır. Bu uygulama ise ordunun ihtiyaçlarında yaşanan

²⁵⁵ Trabzonluzade Hakkı, “İtalya İzmir'e Gelecek Mi Gelebilir Mi?”, *Ahenk*, 14 Mart 1912, s. 1.

²⁵⁶ BOA, İHB., 111/55 – 2/1, H.05 Cemaziyellevvel 1330/R.9 Nisan 1328/M.22 Nisan 1912.

²⁵⁷ BOA, BEO., 4190/314249 – 1/1, H.15 Cemaziyelahir 1330/R.19 Mayıs 1328/M.1 Haziran 1912.

²⁵⁸ “İtalya Casusları”, *Ahenk*, 23 Mayıs 1912, s. 3.

²⁵⁹ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

²⁶⁰ “İtalyan Casus”, *Ahenk*, 29 Mayıs 1912, s. 3.

sıkıntıları gidermek ve İtalya'nın gizlice silah nakletmesine de engel olmak amacıyla uygulanmıştır. Ayrıca, uygulama Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının ordu ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli durumlarda düşman tebaanın eşyalarına ve araçlarına el konulmasıyla ilgili 52, 53 ve 54. maddelerine uygun olarak Muhasım Devlet Politikası uygulamaları adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanmıştır.²⁶¹ Bu politika uygulaması gereği Osmanlı Devleti, Trablusgarp Savaşı'nın başlamasından itibaren bazı eşyaları savaş kaçağı listesine almıştır. Bu yüzden listede yer alan eşyaları taşımakta olan düşman ve tarafsız ülke gemilerine rastlanıldığında Osmanlı Devleti tarafından önlem olarak eşyalarına el konulmuştur. Fakat savaş kaçağı olarak kabul edilip edilmeyen eşyalar 1909 tarihinde bildirilen Londra Beyannamesi'nin 22 ve 34. maddeleri arasında belirlenmiş olsa da İtalya ve Osmanlı Devleti, beyannameyi imzalamadığından Trablusgarp savaşı sırasında Londra Beyannamesi'ne uymak zorunda değildir. Fakat Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin tepkisini çekmemek için bu kurallara uyduğu görülmektedir.²⁶²

Her ne kadar Osmanlı Devleti, Muhasım Devlet Politikasına göre İtalyan gemilerine ve gemilerdeki eşyalara el koymaya savaş ilanından sonra başlamış olsa da savaş ilanından birkaç ay önce de askerlerin nakledilmesi amacıyla gemilere el konulduğu durumlar olmuştur. Örneğin “*Sevkiyatı askeriye cihetiyle Polya İtalyan şirketine mahsus... mevcut otuz beş kadar yerli kayıktan sekiz on adedinin emval-i ticariye nakline tahsisi ile hal-i seferberiyede gayr-ı usulde bunların nakliyat-ı askeriye için zapt olunması...*” ifadesine göre asker sevkiyatı amacıyla İşkodra'da ticaret gerçekleştiren İtalyan Polya şirketine ait kayıklara el konulmuştur.²⁶³ Bunun üzerine İtalya'nın İşkodra konsolosu “*İşkodra'da işlemekte olan bazı sefinelerin zaptından dolayı İtalya konsolosunun protestosu...*” ifadesine göre kayıklara el konulmasından dolayı İtalyan tüccarlar zarar gördüğü için İtalya konsolosluğunun Osmanlı Devleti'ni protesto ettiği belirtilmektedir.²⁶⁴

Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş başladıktan sonra gemileri zapt etme ile ilgili de Osmanlı sınırlarında karşılaşılacak tüm İtalyan gemilerine el konulacağı

²⁶¹ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

²⁶² Mehmet Temel, “Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 2, (Aralık-2005), s. 134-135.

²⁶³ BOA, DH.İD., 19/40 – 1/1, H.08 Ramazan 1329/R.20 Ağustos 1327/M.2 Eylül 1911.

²⁶⁴ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 120/6 – 1/1, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

bildirilmiş ve aynı gün içerisinde Trablustan açılan savunma ateşiyle İtalyan askerlerini taşıyan iki şalupanın batırılıp 120 İtalyan askerinin öldüğü anlaşılmıştır.²⁶⁵ Ardından ise Karadeniz’de hareket halinde olan ve içinde tahıl ürünleri bulunduran bir İtalyan ticaret gemisine el konulduğu görülmüştür.²⁶⁶ Ayrıca, İtalyan bayrağı taşıyan bütün gemilere el konulmaya devam edildiği belirtilmiştir.²⁶⁷ Üstelik bununla ilgili de İtalyan ticaret gemileri ve su depolarının yanı sıra ecnebi tebaaya ait gemilere ve İtalyanlar dışındaki yabancı tebaaya ait olan maden kömürü vesaire gibi eşyalara da Osmanlı Devleti’ne tehdit oluşturması halinde el konulacağı ifade edilmiştir.²⁶⁸

Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nin gemilere el koyma uygulaması devam ederken ise Aydın vilayeti ve çevresindeki el konulan gemilerden bazıları da 100 varil tıbbi eşya taşıırken yakalanan İtalyan bandıralı bir gulet ile dört kayıktır.²⁶⁹ Ancak, Osmanlı Devleti’nde İtalyan gemilerine ve eşyalarına el konulmaya devam edilirken el konulan gemi ve eşyalarla ilgili İtalya tarafından protestolar yazıldığı görülmektedir. Örneğin “*Tevkif olunan iki İtalya sefinesine müteallik cevabı protesto namenin bil-tanzim mukavelat-ı muharrirliği vüsatatıyla tebliğ edilmesi lüzumuna dair sebk eden işara cevaben... ganaimi bahriye mahkemesine verildiği...*” ifadesiyle el konulmuş olan iki İtalyan gemisi için İtalya tarafından protesto yazılmış ve protestonun cevabında ise gemilerin deniz ganimetleri mahkemesine verildiği bildirilmiştir.²⁷⁰

Osmanlı Devleti uyguladığı gemilere el koyma politikasıyla İtalyan gemilerine el koymakla birlikte Trablusgarp’ta da savaş sırasında İtalyan ordusuna ait savaş malzemelerine el koymuştur. Örneğin Derne’deki Osmanlı askerleri İtalyanlardan 4 mitralyöz ve 2 top ele geçirdiği ve bir bölük Osmanlı askerinin ise cephedeki İtalyanları esir aldığı anlaşılmaktadır.²⁷¹ Bu sırada ise Osmanlı Devleti tarafından İtalyanların gemilerine ve eşyalarına el konulmaya devam edilirken Selanik’te bulunan Lüve acentesinin kaçak silah taşıdığı tespit edilmiştir. Bununla ilgili de Girit’in Hanya limanından Selanik’te bulunan Lüve acentesine zeytinyağı götürmekte olan teknelerin içinden 9.000 martini fişegi bulunmuş ve fişeklere de Osmanlı Devleti tarafından el konulmuştur. Ancak fişeklerin nereye ait olduğu bilinmediğinden Lüve acentesi

²⁶⁵ “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

²⁶⁶ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.

²⁶⁷ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.

²⁶⁸ “İtalya Merakib-i Bahriyesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

²⁶⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Ekim 1911, s. 3.

²⁷⁰ BOA, BEO., 3956/296642 - 1/2, H.8 Zilkade 1329/R.18 Teşrinievvel 1327/M-31 Ekim 1911.

²⁷¹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 3.

hakkında sadece denetim tedbiri alınabilmiştir.²⁷²

1912 yılına kadar İtalya, Trablusgarp'ta istediği başarıyı elde edemeyince savaşı geniş alana yaymaya karar vermiş ve sonra Ege Adaları ve Çanakkale'ye saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılardan sonra da Osmanlı Devleti, kendi sınırları içindeki İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye başlamıştır. Bununla ilgili de Aydın vilayetinde Rus ve Bulgar vapurlarıyla İzmir'den birçok İtalyan tebaanın sınır dışı edilmekte olduğu, olaylar sırasında bir İtalyan gemisine el konulduğu ve bu geminin içinde bulunan yedi İtalyan tebaasının da vapura bindirilip sınır dışı edildiği anlaşılmaktadır.²⁷³

Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki savaş sonuçlana kadar Osmanlı Devleti tarafından gemilere ve silahlara el koyma uygulaması uygulanmaya devam edilmiş ve savaş sonuçlandıktan sonra el konulmuş olan İtalyan gemilerinin satışına başlanmıştır. Bu gemilerin içinde Eliza gemisi ve Roma Römorkörü de bulunmaktadır. Ancak, *“Trablusgarp muharebesinin bidayetinde İzmir'de zapt olunmuş olan Eliza namındaki İtalya yelken gemisinin bu günlerde hükümeti mahalliyeye furuht edildiği ve diğer bazı merakib-i bahriye ile martini ve şürekasına ait roma römorkörü ile dokuz mavnanın müzayedeye konulduğu... mübadele-i sefain hakkında hükümet tebaasının fikri istimzaç edilmek üzere müzayedenin bir müddeti münasebe için tehiri...”* ifadesine göre İzmir'de el konulan Eliza gemisi ve Roma Römorkörü ile dokuz adet mavna satışa çıkarılmış fakat gemilerin mübadelesi görüşülene kadar satışları ertelenmiştir.²⁷⁴

3.1.4. Tebaaya Silah Dağıtma

Osmanlı hükümeti tarafından İtalya'nın Trablusgarp'ı ele geçirmek için savaş ilan edeceği anlaşıldığında tebaanın direnişe devam edilebilmesini sağlamak için Osmanlı Devleti tarafından bölgeye silah gönderilmiştir. Bu yüzden Trablusgarp'ta istediği başarıları elde edemeyen İtalya, savaşı diğer bölgelere taşımaya karar vermiştir. İtalya'nın savaşı diğer bölgelere taşıyacağı anlaşıldığında ise Osmanlı Devleti tarafından önemli bölgelerdeki askeri depolarda silah muhafaza edilmeye başlanmıştır. Her ne kadar tebaaya silah dağıtılması Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası kapsamında uygulanmamış olsa da gerçekleşen saldırılardan dolayı tebaanın galeyana gelerek vatanı savunma amacıyla hükümetten silah talebinde bulunabileceği göz önüne

²⁷² “Osmanlı Ajansı'nın ”, *Ahenk*, 28 Aralık 1911, s. 2.

²⁷³ “Tart Olunan İtalyanlar”, *Ahenk*, 16 Mayıs 1912, s. 3.

²⁷⁴ BOA, MV., 173/36 – 1/2, H.24 Safer 1331/R.20 Kanunusani 1328/M.2 Şubat 1913.

alınmıştır. Bu taleplerden ise İtalya'nın Beyrut'u bombardımanı sırasında gerçekleşen talepler gazetelere yansımıştır. Bununla ilgili de Beyrut'ta bombardıman başlar başlamaz tebaanın galeyana gelerek vatani savunmak için hükümetten silah talep ettiği ancak silah talebine yanıt kısa sürede gelmediğinden tebaanın silah deposuna saldırıp silahları eline aldığı ve bu yüzden hükümetin ise galeyanı azaltmak için Beyrut'a asker gönderdiği anlaşılmaktadır.²⁷⁵ Ancak, İtalya donanmasının Beyrut'ta bulunan Osmanlı gemisini batırdıktan sonra Beyrut şehrini top ateşine tuttuğu ve bombardıman sırasında ise Beyrut şehrinin galeyana kapıldığı ifade edilmektedir. Bu yüzden Beyrut'taki tebaanın baskısıyla silah depolarının kapılarının açıldığı, tebaanın silahlanarak rıhtıma doğru hareket ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, İtalyan donanması tarafından yapılan bombardıman sonrasında ise 20 ölü ile 50 yaralı bulunduğu ve Osmanlı Bankasının zarar gördüğü anlaşılmaktadır.²⁷⁶ Üstelik bu durumun basında “*Ahali cebren silah alıyor – Beyrut ahalisi düşmana karşı müdafaa ve mukavemet için askeri depolarından cebren silah almaktadırlar.*” sözleriyle vurgulandığı görülmektedir.²⁷⁷ İtalya'nın Beyrut'a saldırması üzerine gerçekleşen karışıklıkların ardından ise Beyrut vilayetine Osmanlı hükümeti tarafından telgraf gönderilmiştir. Beyrut vilayetine gönderilen telgrafta ise;

“Ahalinin depoyu basıp esliha ve cephane almalarına meydan verilmemek lazım idi. Orada bulunan kuvay-ı askeriye şayet müdafaaya kâfi olmayıp da ahalinin de teslimine kumandan paşa tarafından lüzum görüldüğü halde eslihanın usul-ü muntazamı üzere tevzi ve bunu alacakların hissi tahriki kezalik lazım idi. Birde ahaliden silah alacakların oradaki müfreze-i askeriyeye iltihak ile kumandanın emrine tabi ve alamat-ı farikaya hamil olmaları lazımdır Kendiliklerinden asakir-i gayr-i muntazamı suretinde hareket etmelerine katiyen mahal verilmemelidir...”

ifadesine yer verilmiştir.²⁷⁸ Bu ifadeye göre de halkın heyecana kapılıp silahları almasına izin verilmesinin sorunlara yol açabileceği anlatılmıştır. Bu yüzden silah alacak olan tebaanın da oradaki askeri kumandan emrine bağlı olarak hareket etmeleri ve kendi başlarına hareket etmemelerinin sağlanması için kumandana emir verildiği anlaşılmaktadır.

²⁷⁵ “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1.

²⁷⁶ “Beyrut Bombardımanı”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1-2.

²⁷⁷ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 2.

²⁷⁸ BOA, BEO., 4006/300448 – 1/2, H.6 Rabiulevvel 1330/R.11 Şubat 1327/M.24 Şubat 1912.

Aydın vilayeti de Beyrut gibi İtalyan tebaanın yoğun olarak yaşadığı yerlerdendir. Ancak İtalyanlar Ege adalarına saldırmış olsa da Aydın vilayetine saldırı gerçekleştirilmemiştir. Bu yüzden tebaaya silah dağıtma durumu Aydın vilayetinde yaşanmamıştır. Fakat İtalya'nın Ege adalarına saldırdığı sırada Aydın vilayeti sahillerine asker çıkarma ihtimali üzerinde durulduğundan Aydın vilayetinde de gerektiğinde tebaaya dağıtılmak üzere askeri depolarda silah muhafaza edildiği söylenebilir.

3.2. Siyasi Uygulamalar

3.2.1. Boğazları Kapatma

İtalya, güçlü bir donanma ve büyük bir orduyla Trablusgarp Savaşı'na başlamasına rağmen sahillerden ilerisini işgal edememiştir. Bunun nedeni ise Trablusgarp'ta yaşanan çete savaşlarıdır ve Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki çete savaşlarından rahatsız olmadığı aksine bundan memnun olduğu Giolitti'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çünkü Giolitti'ye göre bundan dolayı İtalya diğer devletlerle yaptıkları diplomatik anlaşmaların meyvesini toplayamamaktadır. Bu durum ise Osmanlı Devleti'ni barışa zorlayabilmek için İtalya'yı başka çözümler bulmaya sevk etmiştir. Bu yüzden İtalya, savaşı Trablusgarp'ın haricinde Akdeniz ve Ege Adaları'na doğru genişletme kararı almıştır.²⁷⁹

Bu yüzden İtalyan basınına göre İtalyan hükümeti savaşa son vermek ve istediğini almak için iki amaç üzerine yoğunlaşmıştır. İtalya'nın amaçları ise geçici olarak Ege Adalarını işgal etmek ve Çanakkale boğazına saldırı girişiminde bulunmaktır. Bu söylentilerin yayılması üzerine adalarda yer alan Osmanlı tebaası İzmir limanına göç etmeye başlamıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti tedbir alma zorunluluğu hissederek 1 Aralık 1911 tarihine kadar stratejik bölgelerde bulunan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar vermiş ve uygulama için de İzmir'de bununla ilgili bir komisyon kurmuştur.²⁸⁰ Ayrıca İtalya'nın savaşı Trablusgarp'ın dışına taşıma düşüncesi karşısında ise İtalyanların boğazlara saldırmaması için Avrupa devletlerinin birleşerek müzakereye başladıklarına değinilmektedir.²⁸¹ Ancak, Avrupa devletleri müzakereye devam ederken ise Kasım ayı sonlarında İtalya'nın Osmanlı Devleti'ni Çanakkale'yi

²⁷⁹ Elif C. N. Keleş, *İtalyan İşgali Sırasında Doğu Ege Adaları*, s. 31-33.

²⁸⁰ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", s. 267-270.

²⁸¹ "Çanakkale Boğazı", *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

kuşatmakla tehdit ettiği ve tehdit karşısında Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine nota gönderdiği belirtilmektedir. Bu notaya göre de Osmanlı Devleti'nin eğer İtalya Çanakkale'ye saldırırsa ciddi önlemler alacağı ve önlemlerden dolayı Avrupa ticareti zarar görürse sorumluluk kabul etmeyeceği ifade edilmektedir.²⁸²

İtalya'nın savaşı Trablusgarp'tan Adalar Denizi'ne yaymasının başlarda bir takım diplomatik sorunlar çıkarmasına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Örneğin daha Şubat ayı başında Avusturya dışişleri bakanının savaşın balkanlara etki etmesine engel olacağını ifade ettiği ve gerekirse İtalya'ya savaş ilan edebileceklerini söylediği görülmektedir. Çünkü Avusturya dışişleri bakanı durumun üçlü ittifak anlaşmasının yedinci maddesine aykırı olduğunu savunmaktadır. Ancak Rusya dışişleri bakanı ise İtalya'yı bu konuda destekleyerek ifadesinde İtalya'nın Osmanlı Devleti'nin önemli noktalarından birine saldırması halinde hem Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybedebileceğini hem de Jön Türklere darbe indirebileceğini İtalya'ya söylediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Almanya'nın da Çanakkale saldırısına olumlu bakmasıyla Avusturya'nın da ikna edildiği görülmektedir. Ancak İtalya tarafından gerçekleştirilecek böyle bir saldırı girişiminin Osmanlı Devleti'nde büyük bir etki yaratıp durumu tersine çevirme ihtimali olduğunun da göz ardı edilmemesi gerektiği Avrupa devletlerinin siyasetçileri tarafından İtalyan hükümetine bildirilmiştir. Bu yüzden Çanakkale saldırısı ihtimaline karşın Osmanlı Devleti tarafından tedbirler alınmaya başlanmış ve alınan tedbirlere göre de Çanakkale Boğazı'na saldırı olursa Osmanlı Devleti tarafından İtalyanların sınır dışı edileceği ve Çanakkale Boğazı'nın ticarete kapatılacağı ifade edilmiştir.²⁸³

İtalya altı aydır Osmanlı Devleti ile savaş halinde olduğu halde Trablusgarp ve Bingazi'yi işgal edememiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin yenilgiyi en hızlı şekilde kabul etmesini sağlamak için İtalyanlar Çanakkale boğazını geçerek Osmanlı donanmasını yok etmeyi hedeflemişlerdir. Fakat Beyrut bombardımanının tepkileri, Avrupa devletlerinin barış teşebbüsleri ve Osmanlı Devleti'nin Çanakkale'yi mayınla doldurup boğazları kapatmakla tehdit etmesi üzerine İtalyanlar istediğini gerçekleştirememiştir.²⁸⁴

²⁸² "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 28 Kasım 1911, s. 2.

²⁸³ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 103-105.

²⁸⁴ İsrail Kurtcephe, "İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı Geçme Teşebbüsleri", s. 306.

İtalya'nın Çanakkale'ye saldırma ihtimalinin kesinleşmesiyle birlikte 6 Mart 1912 tarihinden itibaren gece vakti boğazlar deniz ticaretine kapatılmıştır.²⁸⁵ Bununla ilgili de Osmanlı hükümetinin Trablusgarp savaşı sona erene kadar deniz ticaretinin İzmir limanı üzerinden yapılmasına karar verdiği Avrupa devletlerine bildirilmiştir.²⁸⁶ Bu olayların devamında ise 18 Nisan 1912 tarihinde İtalyan donanmasının Çanakkale'ye saldırısı gerçekleşmiştir. İtalya, Çanakkale'ye saldırdığında da Osmanlı Devleti daha önce bildirdiği üzere boğazlardan gemilerin geçişini yasaklamıştır. Bu durum Avrupa devletlerinin hepsini rahatsız etmiş ve uygulamadan en büyük zararı gören ise özellikle buğday ticareti için boğazları kullanan Rus tüccarları olmuştur.²⁸⁷ Bu yüzden boğazlar deniz ticaretine kapatılınca Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne nota vereceği haberlere yansımıştır.²⁸⁸

Giolitti'ye göre Türklerin tek ümidi siyasi karışıklıklar çıkarmaktır. Bu nedenle Osmanlı Devleti saldırıyı fırsata çevirerek Çanakkale'yi ticaret gemilerine kapatmıştır. Bu durum karşısında diğer ülkelerin ticareti zarar gördüğünden şartlar İtalya'ya karşı yön değiştirmeye başlamıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin boğazları kapatma hakkının İtalya'ya göre 1841 Londra Anlaşması ile verilip 1858 ve 1871 yıllarında imzalanan anlaşmalarla desteklenmesine karşın boğazların sadece savaş gemilerine kapatılması hakkını Osmanlı devletine tanıdığı ileri sürülmüştür. Bu düşüncesinden hareketle de İtalya, boğazların ticaret gemilerinin geçişine kapatılmayacağını iddia ederek Osmanlı Devleti'ne protesto yazısı göndermiştir. Ayrıca, durumdan en çok zararı Rusya göreceği için Rusya'da İtalya'ya destek çıkararak Osmanlı Devleti'ne protesto göndermiştir.²⁸⁹ Bu protestoda ise Rusya'nın boğazların ticarete açılmaması halinde tazminat isteyeceği ve eğer Osmanlı Devleti, tazminatı ödemezse de Lahey mahkemesine başvuracağı belirtilmiştir.²⁹⁰ Bu nedenle de Osmanlı Devleti tarafından boğazların ticarete kapatılmasına yönelik uygulamaya en çok tepkiyi tüccarlarının büyük bölümünün zarar görmesinden dolayı Rusya'nın gösterdiği görülmektedir. Daha sonra da bu durumdan bütün Avrupa ülkeleri zarar görmeye başlayınca ise boğazların ticarete açılması için Avrupa devletleri tarafından Osmanlı Devleti'ne baskı uygulanmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bu baskı yüzünden Osmanlı Devleti boğazları tekrar ticarete açmak

²⁸⁵ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 7 Mart 1912, s. 2.

²⁸⁶ "Yalnız Matbaamıza Mahsus Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 8 Mart 1912, s. 3.

²⁸⁷ Mümtaz Onur Güner, *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, s. 130.

²⁸⁸ "Boğazların Seddi", *Anadolu*, 22 Nisan 1912, s. 3.

²⁸⁹ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 116-118.

²⁹⁰ "Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasası", *Ahenk*, 6 Mayıs 1912, s. 2-3.

zorunda kalmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin boğazları ticarete kapattığı süre içinde sadece İngiltere'nin 150 ticaret gemisi durdurulmuştur. Bu nedenle de İngiltere'nin en az 100 bin liralık zarara uğradığı ve her gün ise zararlarının daha da arttığı belirtilmektedir.²⁹¹

Osmanlı Devleti, boğazları ticarete kapatma kararından Avrupa devletlerinin baskısı sonucunda vazgeçmiştir. Bu durum ise Osmanlı Devleti tarafından genel ticareti daha fazla aksatmamak için boğazların açılmasına karar verildiği ve boğazda düzenlemelere başlandığı sözleriyle ifade edilmiştir.²⁹² Ancak Osmanlı Devleti tarafından yapılan düzeltmeler bitene kadar boğazların ticarete açılması 2 Mayıs 1912 tarihini bulmuştur. Ayrıca boğazlar ticarete Türk kılavuz eşliğinde tarafsız ülkelerin ticaret gemilerine açılmış ve Osmanlı Devleti'nin boğazları ticaret gemilerine kapatması üzerine Avrupa devletleri barış girişimlerine başlamıştır. Bununla ilgili de Avrupa devletlerinin İtalya'ya saldırısına son vermesi için Osmanlı Devleti'ne de boğazları tekrar ticarete açması için baskı yaptıkları anlaşılmaktadır.²⁹³

Muhasım Devlet Politikası uygulamaları içinde yer alan ve Osmanlı Devleti tarafından uygulanan boğazların İtalyan gemilerin ticaretine kapatılması kararı İtalya'nın Çanakkale'ye saldırması üzerine genişletilerek boğazların bütün devletlerin ticaret gemilerine kapatılması şeklinde uygulanmıştır. Ayrıca, Lahey kararlarında bu uygulamayla ilgili bir düzenleme bulunmasa da Lahey kararı incelendiğinde Osmanlı Devleti tarafından uygulanan boğazları gemilere kapatma uygulamasının Lahey kararlarındaki maddelere aykırı olmadığı söylenebilir.²⁹⁴

Ancak, Osmanlı Devleti'nin boğazları gemilere kapatma uygulaması nedeniyle hiçbir gemi boğazlardan geçemediğinden Çanakkale Boğazı'nın ticarete kapatılması bütün dünyanın ticaret ve sanayisi üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. Bu yüzden uygulamadan en çok etkilenen devletler ise İngiltere ve Rusya olmuştur. Ayrıca, boğazların gemilere kapatılmasından en çok zarar görenlerin Rusya'dan tahıl götüren İngiliz tüccarları ile Rusya'daki tahıl tüccarları olduğu ve vapurla geçiş olmadığından bunların karadan ticaretlerini gerçekleştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Fakat

²⁹¹ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", s. 271.

²⁹² "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 2.

²⁹³ "Boğazların Seddi ve Avrupa Ticareti", *Ahenk*, 29 Nisan 1912, s. 4.

²⁹⁴ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf), Erişim: 26.04.2018.

karadan yapılan ticaretin ise yüzde otuz bir oranında daha pahalı olduğu için İngiltere’de tahıl ürünlerinin fiyatlarında artış olduğu ve İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında haberleşme trafiği yaşandığı belirtilmektedir. Ancak mevcut durumdan dolayı İngiltere’nin iki tarafa da bir şey diyemediği ve bunun üzerine İngiliz tüccarlarının miting yapmaya karar verdiği ifade edilmektedir. Ayrıca boğazların ticarete kapatılmasından dolayı komisyoncular ve tüccarlar ürünlerini zamanında yetiştiremeyeceklerinden müşterileri tarafından kendilerinden zararı talep edildiğinde karşılığını ödemeyeceklerini bildirmişlerdir. Bu yüzden İngiltere tüccarlarının İtalya ve Osmanlı Devleti’ne sabır göstermek zorunda olmadıkları ve İngiltere’nin ticaretle geçinen bir devlet olduğu için gücünü kullanarak boğazların ticarete açılmasını sağlaması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca bu konuda İtalya’nın daha suçlu durumda olduğuna vurgu yapılarak İtalya’nın kendi başına Osmanlı Devleti’ne karşı gücü yetmeyince Avrupa desteğiyle amacına ulaşmaya çalıştığı ve Çanakkale’ye saldırıda bulunduğu değinilmiştir. Bunun üzerine İtalya tarafından Çanakkale bombalandığı için Osmanlı Devleti’nin boğazları ticarete kapattığı görülmüştür. Ayrıca, Avrupa devletlerinin tarafsızlıklarını bozmadan boğazların ticarete açılması ve güvenliğinin sağlanması için girişimde bulunması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ancak, saldırıya uğrayan Osmanlı Devleti’ne baskı kurmanın doğru olmadığı, İtalya’nın Trablusgarp’taki beceriksizliğini sadece Avrupa devletlerinin değil İtalyanların bile düşünmeye başladığı ve hatta İtalya kralına suikast girişimi olduğu ifade edilmiştir. Buna rağmen İtalya, kararından geri dönerse gülünç duruma düşeceği ve savaş uzadıkça da İtalya’da bir ihtilal çıkma olasılığının bulunduğu belirtilmektedir. Ancak, Osmanlı Devleti’nin kendisine ait büyük bir toprak parçasını galip durumda iken elinden zorla almak isteyen İtalya’ya vermeyeceği kesindir. Ayrıca, Trablusgarp meselesi Osmanlı Devleti için hayati bir önem taşıdığından Osmanlı Devleti savaştan çekilse bile Arapların savaşmaya devam edeceği ve Osmanlı Devleti’nin de artık Avrupa devletlerine boyun eğmekten bıkmış durumda olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁵

Osmanlı Devleti boğazları kapattığında Avrupa ticareti yaklaşık 250 milyon frank zarara uğramıştır. Bu yüzden Avrupa devletlerinin boğazların tekrar ticarete kapatılmasını göze alamayacaklarına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu nedenle de Mayıs ayı sonlarında İngilizlerin Karadeniz’de bulunan bütün gemilerine çıkmalarını emretmesi Osmanlı hükümetinde İtalyanların boğazlara tekrar saldırabileceğine yönelik

²⁹⁵ “Çanakkale Boğazı’nın Kapanması”, *Ahenk*, 2 Mayıs 1912, s. 1.

ihtimali güçlenmiştir.²⁹⁶ Ayrıca, 1912 Haziran civarında İtalyanların tekrar İzmir'e veya Ege Adaları'na saldırabileceği söylentileri dolaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine Almanya, Fransa ve İngiltere hükümetleri tarafından İtalya'ya adaları işgal etse bile işgalin Osmanlı Devleti'ni etkilemeyeceği ve İtalya'nın tekrar Çanakkale'ye saldırması halinde boğazların tekrar ticarete kapatılmasından endişe duyulduğu bildirilmiştir. Buna rağmen İtalya, 18 Temmuz gecesini 5 zırhlı ile Çanakkale Boğazı'nı geçme girişiminde bulunmuştur ve Osmanlı Devleti'nde tekrar boğazların ticarete kapatılması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Tefik Paşa tarafından verilen nota ile Osmanlı Devleti'nin boğazları ticarete kapatma hakkını saklı tuttuğu ancak tarafsız ülkelerin ticaretinin zarar görmemesi için Osmanlı Devleti tarafından boğazların ticarete kapatılmadığı Avrupa devletlerine bildirilmiştir. Ayrıca bu bildirimden sonra da İtalyanların bir daha Çanakkale'ye saldırı gerçekleştiremediği görülmüştür.²⁹⁷

3.2.2. Diplomatik Faaliyetler

İtalya savaş kararı aldığı anda Osmanlı Devleti, başlarda İtalya'yı kararından vazgeçirebileceğini düşünmekte ve düşüncesine göre de diplomatik yollarla olası savaşın başlamasına engel olabileceğini tahmin etmekteydi. Bu yüzden Osmanlı Devleti, İtalya'yı savaş kararından vazgeçirebilmek için ilk olarak diplomatik yollara başvurdu. Bunun üzerine ilk diplomatik çalışma ise İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edip etmeyeceği hakkında bilgi toplamak oldu. Bu amaçla Roma'ya gönderilen Seyfettin Bey, İtalyanların Trablusgarp'ta iktisadi egemenlik kurmak istediğini bildirirse de Osmanlı Devleti, arabulucu olarak Almanya'nın desteğini alıp İtalya'ya istediği tüm imtiyazları vereceğini bildirdi.²⁹⁸ Fakat İtalya, Osmanlı Devleti'ne nota göndererek savaş ilan ettiğinde Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp sorununun çözülmesi amacıyla İtalya'ya cevap notası verilmesinin kararlaştırıldığı ve notanın ise İtalya'yı rahatsız edici üsluptan kaçınılarak meclis tarafından uzun süren tartışmalar sonucunda yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁹

Bu nota reddedildikten sonra İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş ve Hakkı Paşa görevinden istifa ettiğini bildirmiştir. Hakkı Paşa'nın istifasından sonra ise geçici olarak göreve gelen Sait Paşa tarafsız ülkeleri vakit kaybetmeden arabulucu

²⁹⁶ İsrail Kurtcephe, "İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı Geçme Teşebbüsleri", s. 310-311.

²⁹⁷ Şengül Mete, "Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri", s. 283-284.

²⁹⁸ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 57-59.

²⁹⁹ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 29 Eylül 1911, s. 2.

olarak ikna etme çalışmalarına başlamıştır. Sait Paşa tarafından diplomatik ikna çalışmalarına başlandığında ise öncelikle Turhan Paşa'nın Rusya ile görüşmeye gönderildiği bilinmektedir. Fakat bu görüşmeden iyi bir sonuç alınamamıştır. Ancak diğer Avrupa devletlerinin ise İtalya'nın saldırısına karşı bir tutumda olmasına rağmen İtalya ile önceden imzaladıkları anlaşmalardan dolayı arabuluculuk tekliflerine olumlu bir yanıt veremedikleri anlaşılmaktadır.³⁰⁰ Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin İtalyanlara karşı tedbirler alarak elini güçlendirmek istese de Avrupa devletlerinden destek bulmayı arzu ederek bu uygulamaları ertelemeye devam etmiştir. Bu düşünce nedeniyle de Osmanlı Devleti'nde İtalya'ya karşı ilk uygulamanın İtalyan tebaanın güvenliğinin sağlanması hakkında alındığı görülmektedir.³⁰¹

Osmanlı Devleti'nin protestoları her ne kadar haklı nedenlere dayanmış olsa da bir sonuç getirmekten uzak kalmıştır. Çünkü Avrupa kamuoyu, Osmanlı Devleti yanında olsa da devletler tarafsızlığını ilan etmiştir. Bu yüzden tarafsız devletler tebaası tarafından İtalya'ya karşı yapılan protestoların devletler nezdinde etkili olmadığı görülmektedir. Ancak, 2 Kasım'da Asım Bey, Avrupa devletlerine İtalyanların Trablusgarp'ta yaptıklarıyla ilgili protesto göndermiştir. Bu protestoda da Osmanlı Devleti tarafından İtalyanların Lahey kararlarınının 27. maddesinde yer alan askeri amaçla kullanılmamış olan tarihi yerler, hastaneler ve bunun gibi yerlerin bombalanmaması ve buralardaki yaralılara zarar verilmemesi ile ilgili kararına uymayan bir şekilde Trablusgarp'ı bombaladığına vurgu yapılmıştır. Bunun üzerine de Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp konusunun Lahey mahkemesine taşınması düşüncesinde olduğu görülmüştür.³⁰²

İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan eder etmez Trablusgarp'a saldırmış ve saldırı sırasında da Lahey kararlarına uymayan uygulamalarda bulunmuştur. İtalya'nın saldırıları devam ederken ise barış yanlıları şikâyetlerini bildirmeye başlamıştır. Bununla ilgili de Lahey konferansının sonucu olarak imzalanan anlaşmanın 48. maddesine gereğince Avrupa devletleri arasında sorun çıkarsa sorunun çözümü için Lahey mahkemesine başvurulması üzerinde çalışılması gerektiğine yönelik önceden alınmış olunan bir karara vurgu yapılmaktadır. Ancak anlaşmayı imzalayan devletlerden ikisinin savaşa girdiği bir durumda ise imzası bulunan 41 devletten hiçbirinin girişimde

³⁰⁰ Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 77-88.

³⁰¹ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 71-75.

³⁰² Timothy W. Childs, *Trablusgarp Savaşı ve Türk-İtalyan Diplomatik İlişkileri*, s. 99-101.

bulunmadığı ifade edilmektedir. Miting heyetinin de durumdan rahatsız olduğu ve devletlerin ise görevlerini yerine getirmediklerinden Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki düşmanlığın Lahey sulh mahkemesinde çözülmesi için devletler tarafından çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmekte ve bunun için de heyet tarafından Roma ve İstanbul'a elçiler gönderilerek aracı olunmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.³⁰³ Ayrıca, Bu konuda devletlerarası barış konseyi tarafından Lahey kararını imzalayan devletlere yüz bin imzalı bir beyanname gönderilip İtalyan saldırısının protesto edildiği ve belgeden 20.000 adet basıldığı görülmektedir.³⁰⁴ Üstelik Lahey barış heyetine katılmış olan devlet görevlilerine verilen bu protestonamede ise İtalya'nın haksız yere Osmanlı Devleti'ne savaş açtığı ve Lahey sulh kararlarına uymayan faaliyetlerde bulunduğu vurgulanmaktadır.³⁰⁵ Buna rağmen İtalya'nın Trablusgarp'ta saldırılarına devam etse de istediği başarıyı sağlayamadığı için İtalya hükümetinin 5 Kasım'da Trablusgarp'ı ilhak ettiğini bildiren kararı İtalyanlara duyurarak tepkileri azaltmak istediği görülmektedir. Bunun üzerine de İtalya hükümeti, Osmanlı Devleti tarafından Avrupa Devletleri'ne protesto edilmiştir.³⁰⁶ Ayrıca, Avrupa devletlerine Osmanlı Devleti tarafından gönderilen protesto yazısında Trablusgarp ve Bingazi'nin Osmanlı Devleti'ne ait olduğu vurgulanmıştır.³⁰⁷

Savaş ilanından bir süre sonra İtalyanlar Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp'ta güçlü bir direniş ile karşılaşmıştır. Bu yüzden Trablusgarp'ın alınabilmesi için İtalya tarafından savunmasız Osmanlı tebaasına işkence edilmeye başlanmıştır. Bu durum karşısında ise Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı Avrupa Devletleri'ne protestolar yazıldığı görülmektedir ve bu protesto yazıları da hem arşiv belgelerinde hem de gazetelerde yer almaktadır. Ayrıca, konu hakkında ise *“Trablusgarp'ta İtalyanların derdest ettikleri muharib-i garb-ı efradını idam etmekte oldukları evrak-ı havadiste görülmekte olup bu ise kendilerinin de imzasına havi olan Lahey konferansının muharebatı bahriyeye ait mukavelenamesi zeylinin birinci maddesine menafî olacağından bahisle bu hareketlerinin protesto edilmesi...”* ifadesi yer almaktadır.³⁰⁸ Buna göre Lahey kararlarının birinci maddesine aykırı olarak İtalyanların Arapları öldürdükleri ve bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından İtalya'nın

³⁰³ “Sulhperveranın Mukarrarati”, *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1.

³⁰⁴ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 25 Şubat 1912, s. 3.

³⁰⁵ “Protestoname”, *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 1-2.

³⁰⁶ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 9 Kasım 1911, s. 2. ve “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Kasım 1911, s. 2.

³⁰⁷ “Babiali'nin Protestosu”, *Ahenk*, 12 Kasım 1911, s. 1-2.

³⁰⁸ BOA, BEO., 3958/296781 – 2/1, H.10 Zilkade 1329/R.20 Teşrinievvel 1327/M.2 Kasım 1911.

protesto edildiği anlatılmaktadır. Diğer bir belgede de bu konu;

“İtalyanların Trablusgarp'ta reva gördükleri mezalim ve tadiyahattan dolayı devletler nezdinde teşebbüsât-ı seri icra etmeleri lüzumu sefera-ı saltanatu seniyye akiden tebliğ olmuştu. Berlin sefiri Osman Nizami Paşa, Alman Fransız ve İngiliz gazetelerinin neşriyatı adidesine dahi istinat ederek ifa-ı tebligat etmesi üzerine Roma'daki Almanya sefirinin bu babda teşebbüsât icrasına memur edileceğini bildiriyor. Paris sefirimiz hariciye nazırını pazartesi gününden evvel göremeyeceği için telgrafname çakeri suretini sefaret katiplerinin biri devlet ile kendisine gönderdiği...”

ifadeleriyle açıklanmıştır.³⁰⁹ Buna göre İtalya'yı protesto için Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da girişimlere başladığı, Berlin konsolosu Osman Nizami Paşa'nın protesto metnini Almanya'ya ve gazetelere verdiği ancak Paris konsolosunun ise en erken pazartesi günü protesto metnini görebileceği belirtilmektedir. Ayrıca, protestoların gazetelerde yer aldığı ve İtalyan haydutlarının Trablusgarp tebaasına zarar verdikleri için protesto edildiği ifade edilmektedir.³¹⁰ Üstelik Lahey kararlarına göre tarafsız olan hastanelere İtalyanların bomba atması üzerine de Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya karşı Avrupa'ya protesto yazısı gönderdiği anlaşılmaktadır.³¹¹

İtalya, Lahey kurallarına uymayan uygulamalarına rağmen Trablusgarp Savaşı'nın uzamaya devam etmesi üzerine savaşı Akdeniz'e yaymayı düşünmeye başlamıştır. Bu söylentiler çıktığında da Osmanlı Devleti'nin diplomatik çalışmaları İtalya'nın savaşı Akdeniz'e taşıma çabasını engellemeye çalışmak üzerine olmuştur. Bu nedenle de Osmanlı Devleti tarafından Avrupa devletlerine elçiler gönderilmiştir. Ancak gönderilen elçilere İngiltere ve Fransa tarafından ada ile limanlara İtalya'nın saldırmayacağı bildirilmiştir. Ayrıca, Fransa tarafından Osmanlı Devleti'ne eğer İtalya, ada ve limanlara saldırırsa boğazların kapatılması ve İtalyanların sınır dışı edilmesi gibi tedbirler alması tavsiye edilmiştir.³¹² Ancak İtalya'nın Osmanlı Devleti'ni Çanakkale'ye saldırmakla tehdit etmesi üzerine Osmanlı Devleti tarafından Avrupa devletlerine nota gönderilmiştir. Bu notaya göre de Osmanlı Devleti tarafından İtalya, Çanakkale'ye saldırırsa ciddi önlemler alınacağı ve Avrupa ticaretinin bu önlemlerden zarar görmesi

³⁰⁹ BOA, A.}MKT.MHM., 738/27 - 2/1, H.20 Zilkade 1329/R.30 Teşrinievvel 1327/M.12 Kasım 1911.

³¹⁰ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 5 Kasım 1911, s. 2.

³¹¹ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Kasım 1911, s. 2. “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 2-3.

³¹² İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 103-105.

halinde ise kendilerinin sorumlu olmayacakları bildirilmiştir.³¹³ Yine de İtalya'nın Avrupa devletlerini ikna etmesi zaman aldığı için İtalya'nın savaş alanını genişletmesi Mart ayını bulmuştur.

1912 Şubat ayının ortalarında da İtalya'nın Ege Adalarına ve Çanakkale'ye saldıracağı söylentileri kuvvetlenmeye başlamıştır. Bu söylentilerin artması üzerine de Osmanlı Devleti tarafından İtalya donanması adalara ve Çanakkale'ye saldırırsa Türkiye'deki bütün İtalyan kurumlarının kapatılacağı ve gerekli tedbirlerin alınacağı Avrupa devletlerine notayla bildirilmiştir.³¹⁴ Ardından da Osmanlı Devleti tarafından İtalya'nın limanları topa tutması halinde İtalyan okullarının da kapatılacağı ifade edilmiştir.³¹⁵

Ancak İtalya donanması beklenenin aksine ilk Beyrut'a saldırmıştır. Bu saldırı karşısında Osmanlı Devleti, İtalya'nın saldırılara devam etmesi halinde İtalyanları sınır dışı edeceğini Avrupa devletlerine bildirmiştir. Bu nedenle de Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan bir notayla devletler hukukuna aykırı olan İtalyan saldırılarının protesto edilerek İtalya'dan tazminat talebinde bulunulacağı ve İtalyanların sınır dışı edileceği bildirilmiştir.³¹⁶ Böylece Osmanlı Devleti, İtalya'nın Beyrut'a saldırısını protesto etmiş ve Avrupa devletleri de Osmanlı Devleti'ni haklı bularak savaşın Trablusgarp ve Bingazi ile sınırlı kalması için çalışacaklarını bildirmiştir.³¹⁷ Ayrıca, *“Lahey Konferansı mukarraratının mevad-ı malumesi icabınca mevaki gayri müstahkeme taarruzdan masun olduğu halde İtalya kumandanının şehir üzerine ateş etmesi hilaf-ı usul olduğundan mesuliyeti kendisine terk olunduğuna...”* ifadesiyle de İtalya'nın Beyrut saldırısının Lahey kararlarına aykırı olduğu, belirtilmiştir.³¹⁸ Buna göre de Beyrut'un savaş alanının dışında olduğu ve saldırıdaki sorumluluğun da İtalya'ya ait olduğu vurgulanmıştır.

İtalya'nın Beyrut saldırısından sonra Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin barış şartlarını öğrenmek istemiştir. Osmanlı Devleti'nin cevabında ise İtalya'nın Osmanlı sahillerine hatta Çanakkale'ye saldırımlarının bile Osmanlı Devleti'ni

³¹³ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 28 Kasım 1911, s. 2.

³¹⁴ “Son Telgraflar”, *Ahenk*, 14 Şubat 1912, s. 2. “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.

³¹⁵ “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.

³¹⁶ “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 3. “İtalyanlar Tart Olunacak”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1.

³¹⁷ “Devletlerin Telakkisi”, *Ahenk*, 1 Mart 1912, s. 2.

³¹⁸ BOA, BEO., 4006/300448 – 1/2, H.6 Rabiulevvel 1330/R.11 Şubat 1327/M.24 Şubat 1912.

karardan geri döndüremeyeceği ifade edilerek Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti'ne ait olduğuna değinilmiştir. Ayrıca, barış olacaksa da Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti'nde kalması şartının kabul edilmesi gerektiği Avrupa devletlerine bildirilmiştir.³¹⁹ Bu bombardımandan sonra İtalya'nın Çanakkale'ye saldırısı 18 Nisan 1912'de gerçekleşmiş ve saldırı gerçekleşince de notalarda ifade edilen uygulamalar Osmanlı Devleti tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, Haziran ayından sonra savaş uzamaya devam ettiğinden İtalyanların Kızıldeniz'de de saldırılara başladığı görülmektedir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin önceden ittifak kurmaya sıcak bakmadığı Habeşistan ile ittifak girişimlerine başlamaya karar verdiği anlaşılmaktadır. Bu amaç için ise İzzet Paşa'nın görevlendirildiği bilinmektedir. Fakat Habeşistan'daki iç karışıklıklar yüzünden beklenen ittifakın kurulamadığı görülmektedir.³²⁰ Ayrıca Temmuz ayından sonra da Balkanlarda karışıklıklar çıktığı ve Osmanlı Devleti'nde kabine değişimleri yaşandığı için Osmanlı Devleti tarafından İtalya'nın istediği barış şartları kabul edilmek zorunda kalınmıştır.

Osmanlı Devleti, İtalya'ya karşı diplomatik önlemleri uygulamayı savaş ilanından itibaren istemiştir. Ancak, Avrupa devletlerinin baskısı ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyanların çoğunun yabancı şirketlerde çalışması uygulamanın etkili olmasını önlemiştir. Çünkü Avrupa devletlerinden diplomatik destek almaya çalışan Osmanlı Devleti tarafından Avrupa devletlerinin çıkarlarına zarar verecek bir uygulama İtalya'ya karşı uygulanamamıştır.³²¹ Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin ekonomik, askeri ve siyasi sorunlarının da İtalya'ya karşı gösterilecek tepkilere engel olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından bazı İtalyan bankaları ve postanelerinin kapatılmadığı, İtalya ile ticaretin kesilmesi kararının uygulanamadığı ve sadece gümrük vergisinin arttırılabildiği görülmüştür. Fakat kükürt üzerindeki gümrük vergisi de daha sonra Osmanlı Devleti tarafından düşürülmüştür.³²² Üstelik ruhbanlar ve dullar haricindeki İtalyanlar sınır dışı edilebilmiş ve işçilerden de sadece şimendifer ve yollarda çalışmayanlar sınır dışı edilmiştir.³²³ Osmanlı Devleti tarafından diplomatik faaliyetler içinde incelenen bu konuda İtalya'nın Lahey kararlarına uymayan tutumlarına karşı Osmanlı tebaası ve hükümeti tarafından tepki verildiği görülmektedir.

³¹⁹ "Devletlerin İstimzacına", *Ahenk*, 10 Mart 1912, s. 1.

³²⁰ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 135-138.

³²¹ Nuri Karakaş, "Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)", s. 105.

³²² İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 237-238.

³²³ "Tart Olacak İtalyanlar", *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 3.

Ancak, Lahey kararlarında bu konuyla ilgili bir sınırlama bulunmadığından diplomatik çalışmaların Lahey kararlarına uygun olduğu söylenebilir.³²⁴ Bu uygulama ile de Osmanlı Devleti tarafından diplomatik destek bulunmaya çalışılmış ve İtalya'nın uygulamaları devlet protestolarıyla Avrupa devletlerine bildirilmiştir.

3.2.3. Konsolosluk Kapatma

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının müsadere, zapt etme ve haberleşmeyi önleme ile ilgili 52-56 maddeleri arasındaki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biri de İtalyan konsoloshanelerinin kapatılması uygulamasıdır.³²⁵ Buna göre de İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etmesi karşısında Osmanlı hükümeti, İtalya ile tüm siyasi ve iktisadi ilişkilerini kesmiştir. Bu yüzden İtalyan tebaanın himayesi için Almanya konsolosluğu tarafından Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulunulmuştur. Ancak, İzmir valisi tarafından Almanya konsolosuna hükümetten resmi bir emir gelmeden bu konuda bir karar verilemeyeceği ifade edilmiştir.³²⁶

Osmanlı Devleti ve İtalya arasında savaş başlar başlamaz. Öncelikle İtalyan tebaanın güvenliği sağlanmış ve ardından İtalyan tebaa ve kurumlarına ne olacağı sorunu önemli bir yer tutmuştur. Bu sorun üzerine de İtalyan konsolosları eğer İtalya tarafından geri davet edilmezse Osmanlı Devleti tarafından İtalyan konsoloshanelerinin kapatılmasına karar verilerek Türkiye'de yerleşik olan İtalyanların ne işle uğraştıkları, bina ve arazileri ile buldukları yerlerin Osmanlı memurlarına bildirilmesi istenmiştir.³²⁷ Bundan dolayı vilayetlerden İstanbul'a birçok telgraf yazılmıştır. Bu gönderilen telgraflara Osmanlı Devleti tarafından verilen cevapta ise “...meclis-i vükelaca led-el-mütalaa Bab-ı Ali hükümet müşavirleri tarafından ifade olunduğu üzere İtalya konsoloslarının nezd-i hükümet-i seniyyede sıfatları kalmamış olduğu...” ifadesiyle uluslararası hukuk kuralları gereğince savaş sırasında İtalya postanesi ve konsoloshanesinin kapatılmasına karar verildiğini bildirilmiştir.³²⁸ Ayrıca, bu konu hakkında da;

³²⁴ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

³²⁵ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

³²⁶ “İtalya Umuruna Kim Rüyet Edecek”, *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 3.

³²⁷ “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 3.

³²⁸ BOA, BEO., 3941/295562 – 1/2, H.8 Şevval 1329/R.18 Eylül 1327/M.1 Ekim 1911.

“İtalya ile tahaddüş eden harp hükümet-i mezkure ile münakit bil-umum mukavelat, muahedat ve itilafatı fesh etmiş ve düvel-i saire-i ecnebiye tebaasını İtalya konsoloslarının himaye etmesi hususunda mezkur hükümetle husulü yafta olan itilaflarda aynı vecihle hükümden sükut eylemiş olmasına binaen İtalya konsoloslarının badema sair devletler tebaasını himaye eyleyemeyecekleri...”

ifadesi yer almaktadır. Buna göre de İtalyan konsoloslukları kapatılmasının yanı sıra diğer yabancı tebaayı da himaye edemeyecektir.³²⁹ Bu yüzden İtalyan konsolosluğunun bayrağı indirildiği için gayrimüslim tebaanın konsoloshaneye bakmaya başladığı ve konsolos memurları ile görevlilerinin konsolosluk kapılarını kapattığı ifade edilmektedir.³³⁰ Ayrıca İtalya ile savaş başladığı için de konsoloshane ve postane gibi resmi kurumların açık kalmasının devletler hukukuna uygun olmadığı belirtilerek bu kurumların kapatılmaları gerektiği ve emre uymayanlar için gerekenlerin yapılacağı bildirilmiştir.³³¹ Ancak, İtalyan konsoloshanesi ve postanesi Osmanlı Devleti tarafından kapatılmasına rağmen İtalyan bankası ve ticari kurumlarının kapatılmadığı anlaşılmaktadır.³³² Ancak, İtalyan konsolosluğunun görevine son verilince doğal olarak

“...İtalya konsoloslarına gelince hal-i harbin mezkûr konsolosların memuriyetine nihayet verdiği ve bunların vazifeleri kendiliğinden memleketten çıkıp gitmekten ibaret olduğu derkardır. Kendileri bu yolda hareket etmeyecek olurlarsa bunlar Memalik-i Osmaniye dâhilinde düşman devletin müntehab hükümünde olduklarına vakit ve münasibinde harice tard ve tebidleri Hükümet-i Seniyyece taht-ı karara alındılar...”

ifadesiyle İtalyan konsoloslarının Osmanlı Devleti’ni terk etmeleri istenmiştir. Bunun devamında da İtalyan konsolosları eğer kendi istekleriyle Osmanlı Devleti’nden gitmezlerse düşman devlet tebaası olmalarından dolayı hükümet tarafından sınır dışı edilmelerine karar verilmiştir.³³³ İtalyan konsoloslarının sınır dışı edilmesi ile ilgili de *“...memalik-i Osmaniye’de bulunan İtalya konsoloslarının memleketlerine avdetleri lüzumu kendilerine tebliğ edildiği...”* ifadesiyle İtalyan konsoloslarının bu konuda

³²⁹ BOA, DH.MB.HPS.M., 2/70 – 2/1, H.19 Zilkade 1329/R. 29 Teşrinievvel 1327/M.11 Kasım 1911. ve BOA, DH.HMŞ., 9/42 - 1/1, H.11 Zilkade 1329/R. 21 Teşrinievvel 1327/M.3 Kasım 1911.

³³⁰ “İtalya Konsoloshanesi”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 2.

³³¹ “Türkiye’deki İtalyan Müessesatı”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

³³² “Havadisat-ı Muhtelifi”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 3.

³³³ BOA, MV., 157/67 – 1/2, H.22 Şevval 1329/R.2 Teşrinievvel 1327/M.15 Ekim 1911.

bilgilendirildiği anlaşılmaktadır.³³⁴ Ayrıca, “*Harp sebebiyle İtalya konsoloslarının ve İtalya tebaasından olup başka konsolosluklarda çalışanların Memâlik-i Osmaniye’yi terk etmeleri gerektiği*” ifadesiyle Osmanlı Devleti tarafından başka konsolosluklarda çalışan İtalyanların da devleti terk etmeleri istenmiştir.³³⁵

Osmanlı Devleti’nde İtalyan konsolosluğu kapatılıp İtalyan konsoloslarının devletten ayrılmaları istenmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti’nde İtalyan tebaanın hangi devletin himayesinde olacağı konusunda tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu konudaki tartışmalarsa İtalyan tebaanın himaye edilmesi için Almanya konsolosluğu tarafından Osmanlı Devleti’ne talep gelmesiyle birlikte 2 Ekim 1911 tarihinde çözülmüştür. Ayrıca Almanya konsolosluğunun olmadığı yerlerdeki İtalyan tebaanın ise Avusturya konsolosluğu aracılığıyla himaye edilmesine Osmanlı Devleti tarafından karar verildiği görülmektedir.³³⁶ Bununla ilgili de;

“...*Memalik-i Osmaniye’de bulunan İtalyanların Alman Konsolosları cenabından Avrupa hukuk-u umumiye-i kavaid-i dairesinde himaye edilmesine muvafakat alınmıştır. Memalik-i Osmaniye’de İtalya tebaası Almanya konsolosları tarafından himaye edileceğine fakat emr-i himayelerinde kapitülasyonların vücuda getirdiği usule vekil-i hukuk düvel-i kavaidine tevfiğ –i hareket olunacağına ve kavaidnameye göre ise İtalya tebaasının tebaa-i Osmaniye’ye temsiline icap ettiğine binaen İtalya tebaası hakkında tamamen tebaa-i Osmaniye gibi muamele edilmeye icap eder...*”

ifadesiyle İtalyan tebaanın Almanya tarafından himaye edileceği anlaşılmaktadır.³³⁷ Ancak, Almanya himayesine geçen İtalyan tebaanın ise Osmanlı tebaasına eşit sayılacağı ve kapitülasyon haklarından yararlanamayacağı belirtilmektedir.

Aydın vilayetinde, bu konuyla ilgili bir haberden Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş nedeniyle İtalyan tebaanın siyasi ve konsolosluk konularında himayesinin Almanya konsolosluğuna devredildiği ve İtalya ile bütün anlaşmaların

³³⁴ BOA, BEO., 3956/296666 – 1/2, H.9 Zilkade 1329/R. 19 Teşrinievvel 1327/M.1 Kasım 1911.

³³⁵ BOA, MV., 160/43, H.19 Muharrem 1330/R.27 Kanunuevvel 1327/M.9 Ocak 1912.

³³⁶ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti’nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir’deki İtalyanlar”, s. 192.

³³⁷ BOA, MV., 157/67 – 1/2, H.22 Şevval 1329/R.2 Teşrinievvel 1327/M.15 Ekim 1911.

feshedildiği anlaşılmaktadır.³³⁸ Bu yüzden Türkiye ile İtalya arasındaki siyasi ilişkilerin savaş nedeniyle kesildiği ve İtalya tebaasının himayesini Almanya'nın üstlendiği görülmektedir. Ayrıca bununla ilgili de İtalya konsoloshanesi, postanesi ve tebaasına haber verilerek İzmir'de İtalyan postanesinin kapısına asılan yazıyla görevi Almanya postanesinin yerine getireceği bildirilmektedir. Bu yüzden İtalya konsoloshanesinin bayrağı indirilerek İtalyan görevlilerin işlerine son verilmiş ve olay sırasında da konsoloshane ile postane önünde kalabalık toplanmıştır. Ardından da polis tarafından bu kalabalık dağıtılmıştır.³³⁹ Fakat İtalyan tebaayı himaye eden Almanya'nın da bazı yerlerde konsoloslukları bulunmadığından buralardaki İtalyan tebaanın Avusturya konsolosluğu tarafından himaye edilmesine karar verilmiştir.³⁴⁰ Ancak, Osmanlı Devleti tarafından ise savaş tarihinden itibaren İtalyan tebaanın kapitülasyon haklarından faydalanamayacağı Almanya konsolosluğuna bildirilmiştir.³⁴¹

Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'de İtalyan konsolosluğunun çalışmasını sürdürmesi için konsolosluğa Alman bayrağı çekilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti görevlileri harekete geçerek İtalyan konsolosluğunu kapatmak istemiştir. Fakat Alman konsolosluğun verdiği güvence üzerine İtalyan konsolosluğu kapatılmış ve İtalyan tebaa Almanya himayesine geçmiştir. Ayrıca, İtalya'daki Osmanlı tebaasının da Almanya tarafından himaye edileceği görülmektedir.³⁴² Bu karışıklıklar yüzünden Osmanlı Devleti tarafından İzmir'deki İtalyan konsoloshanesi hem Almanya hem de İtalya bayrağı çekilmemek üzere kapatılmıştır. Ancak bu sorun Almanya'nın İtalyan konsolosluğuna kendi bayrağını çekmeyeceğinin güvencesini verdikten sonra çözülebilmiştir.³⁴³

Osmanlı Devleti'nde İtalyan konsolosluğu kapatılıp Almanya İtalyan tebaanın himayesini üstlendikten sonra ise diğer yabancı devlet konsolosluklarının dışarı bilgi sızdırmaması için düzenlemelere başlanmıştır. Bu konuyla ilgili ise;

“...meclisi vükelaca bil-ittihaz tebliğ olunan kararı icabından bulunduğu gibi İtalya konsoloslarının işbu Trablusgarp ve Bingazi'ye ve İtalya müstemlekatına hükümetin isteyecekleri şifre telgrafnameler kabul olunup mucip

³³⁸ “İtalyanların Himayesi Meselesi”, *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.

³³⁹ “İtalya Kuvve-i Bahriyesi”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

³⁴⁰ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3.

³⁴¹ “İtalyanlar Hakkındaki Muamele”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3.

³⁴² Umur Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 240-242.

³⁴³ “İtalya Konsoloshanesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

iştibah(?) ibarati havi olmamak ve gayet sarih yazılmak şartıyla tevdi edecekleri açık telgrafnamelerin bir mucip mütalaaname keşide edilmesi iktiza edeceğinden o suretle muamele olunması...”

ifadesiyle İtalyan konsoloslarının Trablusgarp ve İtalya hükümeti ile ilgili haberleşmesi yasaklanmış ve sadece açık bir şekilde yazılmak şartıyla ailelerine mektup göndermelerine izin verilmiştir. Ayrıca diğer devletler tebaasına ait konsolosların çekeceği telgrafların da açık bir şekilde yazılması gerektiği belirtilmiştir.³⁴⁴ Buna göre de İtalya konsoloslarının Osmanlı Devleti’nde yetkisi kalmadığından resmi konularda haberleşme gerçekleştiremeyeceği ancak hükümet tarafından çok açık, şifre barındırmayan ve sadece aile arasında yazılacak telgraflara gerekli görülürse izin verebileceği ifade edilmiştir.³⁴⁵ Ayrıca, Osmanlı Devleti tarafından İtalyan konsoloslarının kim oldukları öğrenilerek bunlara resmi belgeler verilmemesinin vilayetlerden istendiği ve bu konsolosların ise sadece aileleriyle özel sorunları hakkında haberleşmelerine izin verildiği anlaşılmaktadır.³⁴⁶

3.2.4. Kurum Kapatma

Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş başladıktan sonra Osmanlı Devleti, 30 Eylül’de tüm vilayetlere savaş hukuku kurallarına uyarak İtalyan kurumlarından uygun olanlarının kapatılması gerektiğini bildirmiştir. Bu sırada ise İstanbul basınına göre İtalya’yı zor durumda bırakmak için Osmanlı devletinin elinde kozlar bulunmaktadır. Bunlardan önde gelenleri de İtalyan tebaanın esir alınması, emlak ve arazilerine el konulması, İtalyan kurumlarının kapatılması ve İtalya ile ticari ilişkilerin kesilmesidir. Ancak, Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaa ile ilgili alınacak kararların Avrupa devletleriyle yapılacak görüşmeler bittikten sonra kararlaştırılması uygun görülmüştür. Buna göre Osmanlı Devleti, savaşın başladığını kabul etmesine rağmen hala İtalya ile anlaşma beklentisini taşımaktadır. Fakat Osmanlı Devleti’nin vilayetlere gönderdiği yazıda savaş sebebiyle kapatılacak kurumların neler olduğu sorunu ortaya çıkmıştır. Bu soruna göre İtalya kontrolündeki postane, konsoloshane, banka ve okulların kapatılacağı kesin olmasına rağmen yerel hükümet ruhsatıyla yapılmış ve İtalyan kontrolünde olan kurumlarla, inşaat halindeki kurumların

³⁴⁴ BOA, MV., 157/75 – 1/1, H.28 Şevval 1329/R.9 Teşrinievvel 1327/M.22 Ekim 1911.

³⁴⁵ “İtalyanlar Hakkında”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3. ve “İtalya Tebaası Hakkında”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.

³⁴⁶ “İtalya Konsolosları”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

uygulamaya dâhil olup olmadıkları hakkındaki sorular üzerine hükümetin verdiği cevapta ise sonraki verilecek karara kadar bu kurumlara dokunulmaması gerektiği bildirilmiştir.³⁴⁷

Osmanlı topraklarındaki bütün İtalyan kurumlarını kapatma uygulaması, Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının müsadere, zapt etme ve haberleşmeyi önleme ile ilgili 52-56 maddeleri arasındaki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biridir.³⁴⁸ Bu durum da “...*İtalya postanelerinin bittabi seddi lazım gelip İtalya müessesat-ı maliyesinin seddi lazım gelip gelemeyeceğinin takdiri ise hükümet-i seniyeeye aittir. Müessesat-ı mezkurenin seddi takarrür ettiği takdirde her halde Banco Di Roma gibi İtalya anonim şirketlerinden işe başlamak münasip olacağı maruzdur.*” ifadeleriyle açıklanmıştır. Buna göre İtalyan postanesinin kapatılacağı fakat İtalyan mali kurumlarının kapatılmasına hükümetin karar vereceği ve eğer kapatılmasına karar verilirse de ilk olarak Banco Di Roma ve İtalyan anonim şirketlerinin kapatılacağı belirtilmektedir.³⁴⁹ Bununla ilgili de bir gazete haberinde “...*hal-i harbde sedd ve tatil-i kavaid –i hukukiye mukteziyatından olan müessesatın tatil-i muameletına hadisatı müteakiben karar verilmiş olup...*” ifadesine göre savaş sebebiyle hukuk kurallarına uygun olarak İtalyan kurumlarının kapatılmasına karar verildiği ifade edilmektedir.³⁵⁰ Ayrıca, Osmanlı Devleti tarafından meydana gelebilecek karışıklığın önlenmesi için İtalyan kurumlarının kapatıldığı ve sorun çıkaran İtalyanların da sınır dışı edilmesine karar verildiği görülmektedir.³⁵¹

Diğer bir arşiv belgesine göre de “...*İtalya postahaneliği ilanı harbi müteakiben hükümetçe ittihaz olunan karar mucibince sedd olunmuş ve banka vesaire gibi italya müessesatı maliyesinin dahi seddi vücubu derkar bulunmuştur...*” ifadesiyle İtalyan mali kurumlarının kapatılmasına karar verildiği ifade edilmiştir.³⁵² Buna rağmen Türkiye ve İtalya arasındaki ilişkiler kesilip İtalyan konsoloshanesi ve postanesi kapatılsa da İtalya bankası ve ticari kurumlarının hala görevlerine devam ettiği

³⁴⁷ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 239-243.

³⁴⁸ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

³⁴⁹ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 203/6 – 6/2, H.13 Şaban 1329/R.27 Temmuz 1327/M.9 Ağustos 1911.

³⁵⁰ “Sadaret Tebeddülü”, *İttihat*, 2 Ekim 1911, s. 2.

³⁵¹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 25 Ekim 1911, s. 3.

³⁵² BOA, MV., 159/129 – 1/1, H.26 Zilhicce 1329/R.5 Kanunuevvel 1327/M.18 Aralık 1911.

görülmektedir.³⁵³ Fakat Osmanlı Devleti'nde görevlerine devam etmekte olan bu İtalyan bankalarının ise kredi veremeyecekleri ve bu bankaların kapatılması için Aydın vilayetine emir verildiği anlaşılmaktadır.³⁵⁴

Bunun yanı sıra “*İtalyanlara ait hususi bankalarla sigorta kumpanyalarının ve İşkodra’da yetimhanenin seddi meclisi mahsusu vükela kararı icabatından olduğu...*” ifadesine göre bankalar, sigorta kurumları ve yetimhanelerin de kapatılmasına karar verilmiştir.³⁵⁵ Bu konu ile ilgili de Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren İtalyan okulları ve dini kurumlarının siyasi bir amaca hizmet ettikleri anlaşılınca kapatılmasına karar verildiği belirtilmektedir.³⁵⁶ Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından bazı vilayetlerde bulunan İtalyan okullarının kapatıldığı görülmektedir.³⁵⁷ Ancak, Almanya konsolosluğu tarafından İtalyan okullarının faydalı kurumlar olduğu öne sürülerek faaliyetlerine devam etmesinin istendiği ve Osmanlı Devleti'nin buna izin vermediği anlaşılmaktadır.³⁵⁸ Ayrıca Osmanlı Devleti'nde diğer vilayetlerin dışında Aydın vilayetinde de İtalyan okullarının kapatıldığı ve İtalyanların nüfusu ile kurumlarının sayısının tespit edilmesi için gerekli yerlere emir verildiği belirtilmektedir.³⁵⁹

Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş uzamaya devam ederken Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinden destek alabileceğini düşünerek İtalyanlara karşı Muhasım Devleti politikası uygulamalarını ertelemeye devam etmiştir. Ancak İtalya'nın Çanakkale Boğazı ve Ege Adalarına saldıracağı söylentileri artmaya başlayınca da Osmanlı Devleti, Muhasım Devlet Politikası uygulamalarını daha geniş kapsamlı olarak uygulamaya başlayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine de Osmanlı Devleti tarafından İtalya donanması adalar ve Çanakkale'ye saldırırsa Türkiye'deki bütün İtalyan kurumlarının kapatılacağı ve İtalya'ya zarar verecek her türlü kurum tedbirine başvurulacağı ifade edilmiştir.³⁶⁰ Ayrıca, İtalyanların Çanakkale ve adalara saldırması halinde Osmanlı Devleti tarafından bütün İtalyan kurumlarının kapatılacağı hakkındaki kararın Avrupa devletlerine bildirildiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden de bazı devletlerin yazarları tarafından İtalya'nın bu yönde bir hazırlığı olmadığı konusunda yazılar kaleme

³⁵³ “Havadisat-ı Muhtelif”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 3.

³⁵⁴ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 7 Ocak 1912, s. 3.

³⁵⁵ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 204/9 – 1/1, H.14 Muharrem 1330/R.21 Kanunuevvel 1327/M.3 Ocak 1912.

³⁵⁶ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 27 Ekim 1911, s. 2.

³⁵⁷ “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 29 Şubat 1912, s. 2. ve “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 1 Mart 1912, s. 3.

³⁵⁸ “İtalya Mektepleri”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

³⁵⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 3 Mart 1912, s. 3.

³⁶⁰ “Son Telgraflar”, *Ahenk*, 14 Şubat 1912, s. 2.

alındığı görülmektedir.³⁶¹ Ancak, İtalya Osmanlı limanlarını topa tutmuştur. Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından Türkiye'deki bütün İtalyan okulları ve kurumlarının kapatılacağını Avrupa Devletlerine bildirilmiştir. Böylece Avrupa devletleri tarafından Osmanlı Devleti'nin bu konuda tepki göstermeyeceği haberlerinin doğru olmadığı ve Osmanlı Devleti'nin savaşı sürdürmeye kararlı olduğu anlaşılmıştır.³⁶²

Bu sırada ise İtalya'nın savaşı adalara yayacağı söylentileri çıkmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerine İtalyan donanmasının saldırması halinde bütün İtalyan tebaayı sınır dışı edeceğini, bütün İtalyan kurumlarını ve boğazları Avrupa ticaretine kapatacağını bildirmiştir.³⁶³ Fakat İtalya, Çanakkale ve adalardan önce Beyrut'a saldırmıştır. Bu saldırı sonrası ise Osmanlı Devleti, İtalyanları sınır dışı etmekle birlikte Beyrut ve çevresindeki şimendiferler ile İtalya kurumlarını kapatmaya karar vermiş ve İtalyanların saldırabileceği bölgelerde de aldığı kararları uygulayacağını Avrupa devletlerine bildirmiştir.³⁶⁴

3.2.5. Pasaport Dağıtma ve Sınır Dışı Etme

Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş başladıktan sonra İzmir ve çevresinde yaşayan yaklaşık 10 bin İtalyan tebaanın varlığı ve çıkaracağı sorunlar, Aydın vilayeti ve İzmir basınında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Ancak İtalya'nın Lahey kararlarına uymayıp Osmanlı sahillerine de saldırılar düzenlemesi sonucunda Osmanlı Devleti tarafından İtalyan tebaa için gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Fakat Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp savaşının başlangıcında Avrupa devletlerinden arabuluculuk desteği beklendiği için İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı uygulamaya konulamamıştır.³⁶⁵ Bu nedenle Osmanlı hükümetinde Türkiye'de bulunan İtalyanların sınır dışı edilmesi konusunun gündeme geldiği fakat bu konuda resmi bir bilgi verilmediği belirtilmektedir.³⁶⁶ Osmanlı hükümetinin bu yaklaşımından dolayı da İtalya'ya karşı tepkiler giderek arttığından hükümet tarafından önce İtalyan tebaanın güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Fakat İtalya'nın saldırıları arttıkça bazı İtalyan tebaa kendi istekleriyle İtalya'ya gitmeye başlamış ve bunlarında güvenliği

³⁶¹ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.

³⁶² "Rumca Gazeteler", *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.

³⁶³ "Hususi Haberler", *Anadolu*, 22 Şubat 1912, s. 2.

³⁶⁴ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 28 Şubat 1912, s. 3.

³⁶⁵ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 194-195.

³⁶⁶ "İtalya Tebaasının İhracı Meselesi", *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.

sağlanarak pasaportları verilmiştir. Bu yüzden İtalyan gazetecileri için de Osmanlı tebaasını kışkırtacak haberler yazmaları üzerine Osmanlı topraklarını terk etmeleri istenmiştir.³⁶⁷ Ayrıca, bununla ilgili de Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen İtalya tebaasının pasaportlarının hazırlanması ve güvenliklerinin sağlanması için vilayetlere emir verildiği görülmektedir.³⁶⁸ Üstelik bu konuda İtalyan gazetecilerin 24 saat içinde Osmanlı Devleti'ni terk etmesi istenmiştir.³⁶⁹ Buna rağmen Osmanlı Devleti tarafından akla gelen tedbirlerin başında İtalyan tebaayı sınır dışı etme fikri yer almıştır. Ancak Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinden olumlu cevabı alamadığı için İtalya'nın Beyrut saldırısı gerçekleştikten sonra Avrupa devletlerinin tepki göstermesi üzerine aldığı kararı uygulayabilmiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararını 1912 Mart ayından itibaren uygulamaya başlayabildiği görülmektedir.³⁷⁰

Osmanlı hükümetinin Lahey kararlarına uygun olarak hazırladığı Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından biri olan İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulaması arşiv belgelerinde ve gazetelerde de sıklıkla yer almıştır. Bununla ilgili de “...*hal-i harp İtalya tebaasının Memalik-i Osmaniye'den ihraç ve tebidi hakkında mukarrerat ittihazı salahiyeti Hükümet-i Osmaniye'ye bahis etmekte olup nezaret haber-i hayırdan sefaret müşarünileyhaya verilmiş cevapta dahi salahiyet-i mezkurenin muhafaza edildiği beyan olunmuştur...*” ifadesine yer verilmiştir.³⁷¹ Buna göre İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararının hükümete bağlı olduğu ve alınan kararın bekletildiği anlaşılmaktadır. Ancak savaş öncesinde Osmanlı hükümeti tarafından İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması halinde yerli tebaanın kendini savunacağı düşünülerek Trablusgarp'ta İtalya'ya boykot uygulanacağı ve Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği bildirilmektedir.³⁷² Osmanlı Devleti'nin aldığı bu kararın İtalya tarafından duyulmasından sonra ise İtalya hükümetinin İtalyan donamasının ikinci filosuna Selanik, Beyrut ve İzmir'i kuşatması için emir verdiği görülmektedir.³⁷³ Bunun üzerine de Osmanlı Devleti tarafından Osmanlı sınırlarında çalışan İtalyan tebaanın sınır dışı

³⁶⁷ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 241-244.

³⁶⁸ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3. ve “İtalya Tebaası İçin”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

³⁶⁹ “Mesail-i Mühimme-i Dahiliye”, *Tanin*, 14 Ekim 1911, s. 1. ve “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 3.

³⁷⁰ Umur Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 237-239.

³⁷¹ BOA, MV., 157/67, H.22 Şevval 1329/R.3 Teşrinievvel 1327/M.16 Ekim 1911.

³⁷² “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 24 Eylül 1911, s. 3.

³⁷³ “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 1.

edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.³⁷⁴ Ayrıca sonraki günlerde de meclis tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi karar verildiği bildirilmektedir.³⁷⁵ Buna göre de Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararı almasının Avrupa basınında Osmanlı Devleti'nin direnişe devam edeceğine bir kanıt olarak algılandığı anlaşılmaktadır.³⁷⁶

İtalya, Trablusgarp'a saldırdıktan sonra da Aydın vilayetindeki Osmanlı tebaası tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi için başvuruda bulunulduğu ve bu başvuru sonucunda alınan kararın da valilik tarafından uygulanmaya başlandığı anlaşılmaktadır.³⁷⁷ Bunun üzerine de İtalya, Osmanlı Devleti'ne eğer İtalyan tebaa sınır dışı edilir, eşyalarına boykot ilan olunursa savaşı Trablusgarp dışına taşıyacağına tehdidinde bulunmuştur.³⁷⁸ Bu yüzden İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi konusundaki kararın Osmanlı hükümeti tarafından iptal edildiği görülmektedir.³⁷⁹ Üstelik Osmanlı hükümetinin İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararının iptalinden gazetelerin tepkilerine rağmen geri dönmediği ve kararı yeni kabinenin oylamasına bıraktığı anlaşılmaktadır.³⁸⁰ Ancak, yeni kabine kurulduktan sonra da Avrupa devletleriyle yapılan görüşmeler sonucunda İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesinin birkaç gün daha ertelendiği ve sadece resmi kurumlarda çalışan İtalyan işçilerle gazetecilerin sınır dışı edilmesine karar verildiği görülmektedir.³⁸¹ Ayrıca İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmesinin meclis kararıyla ertelendiği belirtilmektedir.³⁸² Bu yüzden de Osmanlı Devleti'ndeki bu belirsizliğe İtalyanların İtalya'daki Osmanlı tebaasını sınır dışı etmeleri eklenince Osmanlı hükümetine İtalyan tebaanın sınır dışı edilmemesi konusunda gösterilen tepkilerin giderek arttığı anlaşılmaktadır.³⁸³

Ancak, Kasım ayı ile birlikte İtalyan donanmasının Ege adalarında ilerlediği görülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine İtalyan donanmasının Ege Adalarına saldırması veya işgal etmesi durumunda İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ile ilgili düşünce meclise sunulmuştur. Böylece bu düşünce meclise sunulduktan sonra da meclis

³⁷⁴ “Meseleye Ait Mühim Haberler”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

³⁷⁵ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 2.

³⁷⁶ “Avrupa Matbuatı”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 2.

³⁷⁷ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.

³⁷⁸ “İtalya'nın Tehdidi”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 2.

³⁷⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 1-2.

³⁸⁰ “İtalyanların Tardı”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.

³⁸¹ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 22 Ekim 1911, s. 3.

³⁸² “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Ekim 1911, s. 2.

³⁸³ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 31 Ekim 1911, s. 3.

tarafından karar olarak kabul edilmiştir.³⁸⁴ Ayrıca, meclis tarafından İtalya donanması Osmanlı sahillerine saldırırsa İtalyan tebaanın sınır dışına çıkarılacağı belirtilmiştir.³⁸⁵

1911 Aralık ayında da “...Memalik-i Osmaniye’de bulunan İtalya konsoloslarının memleketlerine avdetleri lüzumu kendilerine tebliğ edildiği Almanya sefaretinden cevaben izbar olunduğu...” ifadesiyle İtalyan konsolosların sınır dışına çıkması istenmiştir.³⁸⁶ Buna göre de Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiş ve eğer İtalyan tebaa gitmemekte diretirse de ek önlemler alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca, İtalyanlar sınır dışına çıkarılırken Osmanlı tebaasından sakın kalınması ve İtalyanlara zarar verilmemesi istenmiştir.³⁸⁷ Ardından da Osmanlı sahillerinde yaşayan İtalyan tebaa ile birlikte sabıkalı Yunan tebaasının da Osmanlı hükümeti tarafından sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.³⁸⁸ Bununla ilgili de İtalyan tebaanın Aydın vilayetini terk etmesi için 1 Aralık 1911’e kadar süre verilmiş fakat sonra verilen süre az görülerek iki gün daha uzatılmıştır.³⁸⁹

Bu sırada da Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir’de İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesini denetlemek amacıyla bir komisyon kurulmuş ve komisyonun başkanı seçimle belirlenmiştir.³⁹⁰ Ancak, Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiş olsa da İngiliz borsası zarar görünce konsolosluk vasıtasıyla borsada çalışan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi önlenmiştir. Ayrıca Alaşehir - Karahisar arasındaki telgraf hattı bozulunca da bu hattın tamir edilmesi için İtalyan işçiler geri çağırılmıştır.³⁹¹ Buna karşın 18 Aralık tarihinde Osmanlı Devleti tarafından İzmir’de yaşayan İtalyan tebaanın tekrar sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Bu sırada da Almanya konsolosu tarafından İtalyan tebaanın haklarının koruması amacıyla Osmanlı Devleti’ne başvuruda bulunulmuştur. Ancak, Almanya’nın başvurusundan sonra ise İtalyanların sınır dışı edilmesini kabul ettiği düşüncesiyle İtalya hükümetinden Almanya’ya karşı tepkiler başlamıştır.³⁹² Buna rağmen Osmanlı Devleti’nin İzmir’deki İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararı Almanya konsolosunun girişimleri sonucunda

³⁸⁴ “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 2. ve “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 2.

³⁸⁵ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 17 Kasım 1911, s. 3.

³⁸⁶ BOA, BEO., 3956/296666 – 1/2, H.9 Zilkade 1329/R.19 Teşrinievvel 1327/M.1 Kasım 1911.

³⁸⁷ Şinasi, “İtalyanlar Kovuluyor”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 1.

³⁸⁸ “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2. ve “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 3.

³⁸⁹ “Aydın Vilayeti – İtalya Tebaası İçin”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2.

³⁹⁰ “Aynen”, *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 3.

³⁹¹ “İtalyanların Tebidi Hakkında”, *Anadolu*, 15 Aralık 1911, s. 3.

³⁹² “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 18 Aralık 1911, s. 2.

önlenmiştir.³⁹³ Fakat 21 Aralık tarihinde de Osmanlı hükümeti tekrar İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye karar vermiştir.³⁹⁴

1912 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise “*Harp sebebiyle İtalya konsoloslarının ve İtalya tebaasından olup başka konsolosluklarda çalışanların Memâlik-i Osmaniye’yi terk etmeleri gerektiği.*” ifade edilerek diğer konsolosluklarda bulunan İtalyan tebaanın da Osmanlı Devleti’nden ayrılmaları istenmiştir.³⁹⁵ Aydın vilayetinde ise İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ile ilgili bir belgede “...*İtalyanların İzmir’i terk etmeleri için vilayet tarafından gazetelerle neşredilen beyannamelerde İtalyanların sekiz gün zarfında çıkmaları, çıkmadıkları halde haklarında hal-i harp usulüne tevfikan muamele icra edileceği...*” ifadesiyle İtalyan tebaanın İzmir’i sekiz gün içinde terk etmesi istenmiştir.³⁹⁶ Fakat sınır dışı etme kararından Avrupa devletlerinin girişimleri üzerine vazgeçilmiştir.

1911 Aralık ayından sonra ise Osmanlı Devleti’nde seçim süreci başlamıştır. Bu yüzden toplumun öncelikli ilgilendiği konu seçimler olmuştur. Bu nedenle de Osmanlı Devleti’nde seçim bittikten sonra İtalya ve Trablusgarp konusu tekrar gündeme gelmeye başlamıştır. Bu konunun tekrar gündeme gelmesi ise İtalya’nın Ege Adaları ve Çanakkale’ye saldıracağı söylentilerinin artması üzerine gerçekleşmiştir. Bunun üzerine de Osmanlı Devleti’nde tekrar İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı gündeme gelmeye başlamıştır. Bu konuyla ilgili de “...*İtalyanların Memalik-i Osmaniye’den tardı şimdiye kadar aksi muamelenin hasıl ettiği hüsnü tesire halel vereceği bahsinde Berlin, Londra ve Viyana kabinelerinin efkârı ittihat ettiği zatı valalarına dahi bu reyde buldukları anlaşılıyor...*” ifadesiyle İtalya eğer saldırıları arttırsa Avrupa devletlerinin fikirlerinin de Osmanlı Devleti’nin fikrine yöneleceği belirtilmiştir.³⁹⁷ Bu yüzden de İtalya, eğer Osmanlı Devleti İtalyan tebaayı sınır dışı ederse boğazları kuşatacağını bildirmiştir.³⁹⁸ Bunun üzerine bir diplomatla yapılan mülakatta diplomat, Osmanlı Devleti’nin İtalyan tebaayı sınır dışı etmesine karşılık İtalya’nın Çanakkale’ye saldıracağı söylentileri sorulduğunda diğer devletlerin Trablusgarp dışındaki İtalyan saldırılarına karşı tarafsız kalmayacaklarını ifade etmiştir.³⁹⁹ 1912 Şubat ayına

³⁹³ “İtalya Tebaasının Tebidi”, *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 1-2.

³⁹⁴ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 21 Aralık 1911, s. 2.

³⁹⁵ BOA, MV., 160/43, H.19 Muharrem 1330/R. 27 Kanunuevvel 1327/M.09 Ocak 1912.

³⁹⁶ BOA, BEO., 3974/298038 – 1/2, H.19 Zilhicce 1329/R.28 Teşrinisani 1327 /M.11 Aralık 1911.

³⁹⁷ BOA, BEO., 4190/314195, H.22 Safer 1330/R.29 Kanunusani 1327/M.11 Şubat 1912.

³⁹⁸ “İtalya’nın Tehdidi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 2.

³⁹⁹ “Çanakkale’nin Muhasarası”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.

gelindiğinde de İtalyanların Ege adalarına ve Çanakkale'ye saldıracağı haberleri artmaya başlamıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin bütün İtalyan tebaayı sınır dışı edeceğini bildirmiştir.⁴⁰⁰ Ayrıca, İtalya boğazlara saldırırsa da Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan kurumları ile boğazlar kapatılacak ve İtalyan tebaa sınır dışı edilecektir.⁴⁰¹

Osmanlı Devleti ve İtalya arasında savaş başlar başlamaz askeri önlemler ve boykot dışında en çok basında yer alan uygulama İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi olmuştur. Bu karar ise diplomatik girişimler ve savaşın durumuna göre belirlenmiştir. Osmanlı Devleti bu konuda Avrupa devletleriyle görüşmesine karşın Avrupa devletleri çekimser davranmıştır. Yine de Osmanlı Devleti tarafından İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulaması, İtalya'ya karşı kullanacak bir koz olarak görülmüştür.⁴⁰² Bununla ilgili de Mustafa Necati'nin yazısında Osmanlı Devleti'nin sınır dışı edeceği İtalyan tebaanın İtalya'da iş bulamayacağı, ticaret yerleri kapatılan ve işten çıkarılan işçilerin de İtalya'ya gittiğinde İtalya tarafından geçimi sağlanamazsa İtalya'da karışıklık çıkaracağı ifade edilmiş ve Trablusgarp Savaşı'ndan hangi tarafın zararlı çıkacağı sorusuna yanıtlar aranmıştır.⁴⁰³

Yukarıdaki paragraflarda açıklandığı gibi İtalya'nın savaş ilanı üzerine Osmanlı tebaasının yoğun tepkileri karşısında Osmanlı hükümeti, ilk olarak İtalyan tebaanın güvenliğinin sağlanmasına önem vermiştir. Ancak Osmanlı Devleti, İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararı almış olsa da Almanya tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ertelenmiştir. Aralık 1911 tarihinden itibaren İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesiyle ilgili gelişmeler tekrar yaşanmasına rağmen İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesiyle ilgili kararsızlık 1912 Mart ayına kadar devam etmiştir. İtalya, Beyrut'a saldırdığında ise Beyrut ve çevresindeki İtalyanların sınır dışı edilmesi kararıyla ilk İtalyan tebaa sınır dışı edilmiş ve karar alındıktan sonra 180 İtalyan tebaa Beyrut'u terk etmiştir. Fakat Beyrut saldırısıyla istediğini alamayan İtalya tarafından Çanakkale ve Ege adalarına saldırılar düzenlenmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ise İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararını daha ciddi uygulamaya başlamıştır. Yine de İtalyan donanması Çanakkale'ye saldırdığı sırada Osmanlı Devleti'nde İtalya tebaanın sınır dışı edilmesi konusundaki belirsizlikler devam etmiş ve ancak Ege Adalarının işgaliyle İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi tam olarak uygulanabilmiştir. Bu konuda da Aydın

⁴⁰⁰ “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 29 Ocak 1912, s. 3. ve “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Şubat 1912, s. 2-3.

⁴⁰¹ “Hususi Haberler”, *Anadolu*, 22 Şubat 1912, s. 2.

⁴⁰² Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 68-70.

⁴⁰³ Mustafa Necati, “Osmanlılar – İtalyanlar”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 1.

vilayetindeki İtalyan tebaanın Ege adalarının işgali sırasında on beş gün içinde sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴⁰⁴ İtalya, Beyrut'a saldırdıktan sonra ise gazete haberlerinde İtalya ve İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi konusu tekrar sık sık yer almaya başlamıştır. Bu konuda da Osmanlı basını ve Osmanlı tebaasında İtalya'nın Beyrut saldırısından sonra Osmanlı hükümetinin Türkiye'deki İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye karar vereceği beklentisi oluşmuştur.⁴⁰⁵ Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından İtalyan donanması saldırılarına devam ederse de İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği Avrupa devletlerine bildirilmiştir.⁴⁰⁶ Ayrıca, İtalya'nın Beyrut'a saldırması üzerine de Beyrut ve çevresindeki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴⁰⁷ Ancak, 1912 Mart ayında da İtalya'nın Ege Adalarına saldırması kesin olduğu için İtalya tarafından İtalyan kurumlarının başında yer alan müdürlerin Osmanlı Devleti'ni terk etmeleri istenmiştir.⁴⁰⁸ Bu sırada da Osmanlı Devleti tarafından İtalya, Çanakkale'ye saldırırsa da İstanbul'daki on iki bin İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verildiği bildirilmiştir.⁴⁰⁹

Ancak Osmanlı Devleti'nin tüm uyarılarına rağmen İtalya saldırılarına devam etmiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nde İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulaması tekrar gündeme gelmiştir. Bu uygulama da “...*İtalyanların Memalik-i Osmaniye'den tebedi hakkında... mütalaa-güzar aczi olduğu tecavüz ahir dolayısıyla bu yolda memleketin her tarafından müracaatlar vuku bulmakta olduğundan ve İtalya'nın hareket-ı limanesi bu suretle bir mukabeleye şayan bulunduğundan umumunun Memalik-i Osmaniye'den tartları hakkında meclisi vükelaca bir karar ittihazı...*” ifadesiyle belirtilmiştir.⁴¹⁰ Buna göre de İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararı tekrar uygulamaya konulmuş ve Çanakkale çevresindeki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Buna rağmen İtalya'nın Çanakkale'ye saldırısı sırasında Osmanlı Devleti'nin İstanbul'daki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi için Avrupa devletleriyle görüşmelerine devam ettiği görülmektedir.⁴¹¹ Ancak, 22 Nisan tarihinde İtalya'nın Çanakkale saldırısı başlamasına rağmen Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaanın

⁴⁰⁴ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 71-80.

⁴⁰⁵ “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1.

⁴⁰⁶ “İtalyanlar Tard Olunacak”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1. ve “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 3.

⁴⁰⁷ “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 27 Şubat 1912, s. 2. ve 29 Şubat 1912, s. 2.

⁴⁰⁸ “Osmanlı – İtalya Muharebesi”, *Anadolu*, 12 Mart 1912, s. 1.

⁴⁰⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 15 Mart 1912, s. 3.

⁴¹⁰ BOA, BEO., 4032/302380, H.08 Cemaziyelevvel 1330/R.12 Nisan 1328/M.25 Nisan 1912.

⁴¹¹ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 21 Nisan 1912, s. 3.

sınır dışı edilmesi hakkında bir karar verilemediği anlaşılmaktadır.⁴¹² Buna karşın Osmanlı hükümetinin 24 Nisan tarihinde İtalyan tebaanın tardına karar verdiği belirtilmektedir.⁴¹³ Bu kararla da İtalyan ordusuna katılma ihtimali bulunan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.⁴¹⁴ Ayrıca, İtalya ile Osmanlı Devleti savaş halinde olduğu için hükümet tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Bu konuda da Aydın vilayetindeki Osmanlı tebaası tarafından %95'i İzmir'de yaşayan İtalyan tebaadan korkulmadığı vurgulanmış ve Osmanlı Devleti tarafından İtalyanların İzmir'e saldırması halinde İtalya'ya bir tepki olarak İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği belirtilmiştir.⁴¹⁵

Aydın vilayetinden İtalyan tebaanın ciddi olarak sınır dışı edilmeye başlanması İtalya'nın Ege Adalarına saldırmasıyla gerçekleşmiştir. Fakat kadınlar, işçiler ve ruhban sınıfı hariç tutularak on beş gün içinde İtalyan tebaanın İzmir ve çevresinde sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Ancak bazı İtalyanların sınır dışı edilmesinin Osmanlı Devleti'ni de zor durumda bırakacağı anlaşılınca Osmanlı hükümeti tarafından bazı istisnalar uygulanmak durumunda kalınmıştır. Örnek olarak Aydın vilayetinde kondüktörlük işi yapan bir İtalyan tebaanın ihraç edilmemesi için Almanya konsolosluğu tarafından başvuru yapılmıştır. Bunun üzerine de Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaadan demiryolu işçileri ve önemli işlerde çalışanların sınır dışı edilmemesine karar verilmiştir.⁴¹⁶ Ayrıca, İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verildikten sonra ise Almanya konsolosunun sadrazamı ziyaret ederek İtalyan tebaanın sınır dışı edilmemesini istemiştir.⁴¹⁷ Bunun üzerine savaş başlangıcında Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sürgüne gönderme ve sınır dışı etme kararından Almanya'nın isteği vasıtasıyla vazgeçtiği yönünde söylentiler çıkmıştır.⁴¹⁸ Ayrıca, ziyaret sırasında da Almanya konsolosu tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararından Osmanlı Devleti'nin de zarar göreceği sadrazama bildirilmiştir.⁴¹⁹

İtalya'nın Ege Adalarını işgal etmeye başlaması üzerine ise Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulaması bu kez Aydın vilayetinde uygulanmıştır. Bu

⁴¹² "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 22 Nisan 1912, s. 2.

⁴¹³ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 2.

⁴¹⁴ "İtalyanların Tard ve Tebidi", *Anadolu*, 26 Nisan 1912, s. 2.

⁴¹⁵ "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 25 Nisan 1912, s. 1.

⁴¹⁶ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 194-200.

⁴¹⁷ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.

⁴¹⁸ "Son Havadisat", *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 5.

⁴¹⁹ "Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasesi", *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 2.

konu ise “*Rodos'ta vuku bulan taarruzdan dolayı cevabiyeti dolayısıyla şimdilik Aydın vilayetinde bulunan İtalyanlardan ruhban ile dul kadınlardan ameleden maadasının tarih-i ilandan itibaren on beş gün zarfında Memalik-i Osmaniye'nin haricine çıkmaları lüzumunun...*” ifadesiyle belirtilmiştir. Buna göre ruhban, amale ve dul kadınlar haricindeki İtalyan tebaanın Aydın vilayetinden 15 gün içinde sınır dışı edileceği bildirilmiştir.⁴²⁰

Ancak, “*...Memalik-i Osmaniye'de mütevattın (yerleşik) İtalyanlardan ruhban ile dul kadınlardan ve amele ve ahiren tabiiyet-i Osmaniye'yi kabul edenlerden ve edeceklerden maadasının tarihi ilandan itibaren on beş gün zarfında Memalik-i Osmaniye'nin haricine çıkmaları...*” ifadesiyle Osmanlı Devleti tebaasına geçen İtalyan tebaanın da sınır dışı etme uygulamasından muaf tutulmasına karar verildiği görülmüştür.⁴²¹

Bununla birlikte “*...Memalik-i Osmaniye'de umur-u nafiada müstahdem İtalyalı amele ve ustabaşularla müteahhitler tart kararından istisna edilmiş olmakla vakıf hanlar inşaat müteahhidi İtalya tebaasından De Nari'nin dersaadette temdidi ikametince başka bir mahzur olmadığı takdirde emsali gibi müsaade-i istisnaiyeden istifade edebileceği...*” ifadesine göre de De Nari gibi vakıf ve hanlarda çalışıp inşaatlarda müteahhit olan İtalyanların da sınır dışı edilmemesi kararlaştırılmıştır.⁴²²

Fakat bunlardan casusluk yaparak İtalya'ya bilgi verenler olmuştur. Örneğin “*Çeşmede ikametle birisi komisyonculuk diğeri acentelik eden iki İtalyalının şu sırada orada bulunmaları mahzuru daimi ve düşmana ihbaratta bulunmaları muhakkak bulunduğu cihetle merkumun tart ve tebidleri çeşme kaymakamlığından bildirildiğinden iktizasının serian inba buyurulması.*” ifadesiyle açıklanmıştır.⁴²³ Buna göre Aydın vilayetine bağlı İzmir'in Çeşme bölgesinde oturmakta olan iki İtalyan tebaanın İtalya'ya bilgi sızdırdığı anlaşılabilir. Sınır dışı edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.

İtalyan donanması Ege adalarını işgal ettiğinde Osmanlı Devleti önceden Avrupa devletlerine bildirmiş olduğu İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulamasını uygulamaya başlamıştır. Çünkü sadece İstanbul'da 20 bin ve diğer yerlerdeki İtalyanlarla birlikte

⁴²⁰ BOA, MV., 164/46, H.21 Cemaziyevvel 1330/R.25 Nisan 1328/M.8 Mayıs 1912.

⁴²¹ BOA, MV., 165/16, H.5 Cemaziyelahir 1330/R.9 Mayıs 1328/M.22 Mayıs 1912.

⁴²² BOA, BEO., 4070/305211 – 2/1, H.24 Şaban 1330/R.27 Temmuz 1328/M.9 Ağustos 1912.

⁴²³ BOA, DH.SYS., 75/1 – 7/2 - 1, H.13 Şevval 1330/R.12 Eylül 1328/M.25 Eylül 1912.

Osmanlı Devleti'nde 50 bin İtalyan tebaa yaşamaktadır. Ancak İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi savaş üzerinde doğrudan bir etki oluşturmamıştır. Ayrıca bu karar gayet hafif bir şekilde uygulanmış fakat uygulansa da birçok İtalyan tebaanın yabancı devletlerin kurumlarında çalışmaya devam etmiştir.⁴²⁴

Ancak, Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın en yoğun olarak bulunduğu yerlerden birinin İzmir olduğu, İtalyan tebaanın burada refah içinde yaşadığı fakat Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaş başladığında ise İtalyan tebaanın casusluk faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir.⁴²⁵ Bu yüzden İzmir'de beş İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği ve İtalyan esnaflarından da mavna ile kayıkcılıkla uğraşanların savaş esiri olarak tutulacağı bildirilmektedir.⁴²⁶ Ayrıca, bununla birlikte Osmanlı hükümeti tarafından Aydın vilayetine verilen bir emirle de isimleri belli olan 10 İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği bildirilmiş ve bu konuda da meclis tarafından bütün İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴²⁷ Üstelik İzmir'deki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verdikten sonra ise İtalyan tebaaya on dört günlük süre tanınmıştır.⁴²⁸

10 Mayıs'ta ise ruhban sınıfı hariç tutularak bütün İtalyan tebaanın on beş gün içinde İzmir'den sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴²⁹ Ancak İtalya tarafından Ege Adaları işgal edilmesine rağmen Osmanlı hükümeti, İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi hakkındaki görüşmelerinde sonuca ulaşamamıştır. Bu yüzden meclis tarafından geçici olarak Aydın vilayetindeki İtalyan tebaanın on beş gün içinde sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴³⁰ Fakat bu konuda Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaanın on beş gün içinde İzmir'den sınır dışı edilmesi kararlaştırılsa da ruhban, dul kadın ve işçi kategorisindeki İtalyan tebaa bu uygulamaya dâhil edilmemiştir.⁴³¹

Bununla ilgili de İzmir'deki İtalya tebaanın sınır dışı edilmeye başlandığı ancak İtalya tebaanın içinden ruhban ve dul kadınların sınır dışı edilmediği belirtilmektedir. Buna rağmen İtalyanların içinde en tehlikelilerinin ruhbanlar olduğu bu yüzden de öncelikle İtalyan tebaa içinden ruhbanların sınır dışı edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

⁴²⁴ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, s. 113-114.

⁴²⁵ "İtalyanlar Kovuluyor", *Ahenk*, 8 Mayıs 1912, s. 2.

⁴²⁶ "Şehrimizdeki İtalyanlar", *Anadolu*, 8 Mayıs 1912, s. 2.

⁴²⁷ "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 9 Mayıs 1912, s. 2. ve "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Ahenk*, 9 Mayıs 1912, s. 3.

⁴²⁸ "İtalyanların Tekmili Kovulacak", *Ahenk*, 10 Mayıs 1912, s. 2.

⁴²⁹ "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Ahenk*, 10 Mayıs 1912, s. 3.

⁴³⁰ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 12 Mayıs 1912, s. 3.

⁴³¹ "İtalyanların Tardı", *Ahenk*, 12 Mayıs 1912, s. 3. ve Mehmet Şükrü, "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s.1.

Ayrıca, bu konuyla ilgili de meclise bilgi verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴³² Ancak meclis kararıyla İtalyan tebaa arasından ruhbanlar, dul kadınlar ile şimendiferler ve yollarda çalışan ameleler bu uygulamadan hariç tutulmuş olsa da İtalyan tebaaya ait çocukların da velisiz olamayacağı düşüncesiyle ailelerinin çocuklarını yanında götürmeleri gerektiği belirtilmiştir.⁴³³ Bununla ilgili de İtalyan tebaa sınır dışı edilirken taşkınlık yapılmadığı ve eşyalarının yağmalanmadığı vurgulanarak yalan haberlere inanılmaması için tebaanın dikkatli olması istenmiştir. Ayrıca, bu tarihlerde Aydın vilayetinde İtalyan tebaa içinde 2000 rahip ve 180 rahibe bulunmaktadır. Üstelik sadece İzmir şehri civarındaki İtalyan tebaanın 2.000 i geçtiği görülmektedir.⁴³⁴

Bununla birlikte İzmir limanına gelen Avusturya ve Fransa posta vapurlarıyla birçok İtalyan tebaa sınır dışı edildiği ve vapura binen İtalyan tebaanın sayısının da 19 Mayıs'ta 1200 civarında olduğu söylenebilir. Ancak bu sırada Yunan vapuruyla da sınır dışı edilen İtalyan tebaanın bulunduğu ve Almanya konsolosluğu tarafından sınır dışı edilecek İtalyan tebaa için 8.000 adet pasaport dağıtıldığı görülmektedir.⁴³⁵ Ayrıca, İzmir'de İtalyan tebaa sınır dışı edilmeye devam edilirken Soma- Bandırma şimendifer hattında çalışan İtalyan işçilerin sınır dışı edilmemesi istenmiştir. Fakat bu istek kabul edilse de işçilerin aileleri sınır dışı edilmiştir.⁴³⁶

Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'nın hukuk kurallarına aykırı faaliyetlerde bulunarak Osmanlı sahillerine saldırdığı ve bunun üzerine Osmanlı Devleti tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verildiği ve bunlara ek olarak on gün süre tanındığı bildirilmektedir.⁴³⁷ Ancak, bu karardan sonra ise verilen 15 günlük sürenin dolduğu ve Aydın vilayetinden son ayrılan vapurla da 160 İtalyan tebaanın sınır dışına çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca, Aydın vilayetinde sadece sınır dışı edilmesi hariç tutulan İtalyan tebaanın kaldığı ve Alman konsolosluğunun kayıtlarına göre de Aydın vilayetinden sınır dışı edilen İtalyan tebaa sayısının 5 bin civarında olduğu ifade edilmektedir.⁴³⁸ Fakat bu sıralarda İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karşılık işgal edilen adalardan da İtalya hükümeti tarafından Osmanlı tebaasının sınır dışı edilmesine

⁴³² "İtalyanlar Kovuluyor", *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 2.

⁴³³ "Tart Olacak İtalyanlar", *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 3.

⁴³⁴ "İtalyanların Tardı Münasebetiyle", *Ahenk*, 15 Mayıs 1912, s. 2.

⁴³⁵ "Tart Olunacak İtalyanlar", *Ahenk*, 19 Mayıs 1912, s. 2.

⁴³⁶ "İtalyanların Tardı", *Ahenk*, 20 Mayıs 1912, s. 2-3.

⁴³⁷ "İtalyanların Tardına Dair", *Ahenk*, 26 Mayıs 1912, s. 2.

⁴³⁸ "Mühletin Son Günü", *Ahenk*, 26 Mayıs 1912, s. 2.

karar verildiği anlaşılmaktadır.⁴³⁹ Ancak, Osmanlı devletinden sınır dışı edilen İtalya tebaanın yavaş yavaş Napoli'ye doğru gittiği ve kurumlardan sınır dışı edilen İtalya tebaa için ise para ödendiği ifade edilmektedir.⁴⁴⁰

Ege Adalarının işgali sırasında sadece Aydın vilayeti ve çevresindeki İtalyan tebaa sınır dışı edilmiştir. Daha sonra ise bu uygulama tüm Osmanlı Devleti içinde geçerli hale gelmiştir. Ancak ruhban, işçi, dul kadın ve Osmanlı tabiiyetindeki İtalyan tebaa dışındakiler sınır dışı edilmiştir. Bu konuyla ilgili Almanya elçisi ise ısrarlı taleplerle İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi uygulamasına çeşitli hususlar ekleterek mümkün olduğunca az İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi için çaba göstermiştir. Osmanlı Devleti de bu kararları ekonomik çıkarlarına göre esnetme yoluna gitmiş ve sınır dışı edilme kararından hiç suçu olmayan İtalyan tebaa etkilenmiştir.⁴⁴¹ Bununla ilgili ise “...tarttan istisnası Almanya sefaretince iltimas olunan İtalyanlar hakkında... icabının icrasına himmet.” sözleriyle Almanya'nın sınır dışı edilmesini istemediği İtalyan tebaa hakkında gerekenin yapılacağı ifade edilmektedir.⁴⁴² Fakat Almanya konsolosluğunun girişimleri üzerine İtalyan tebaadan sınır dışı edilecek olan bazı İtalyanların da sınır dışı edilmemesine karar verildiği ve Osmanlı Devleti tarafından İtalyan sağlık görevlileri, İtalyan hastalar, dul kadınlar ve inşaat müteahhitlerinin sınır dışı edilmesinden vazgeçildiği görülmektedir.⁴⁴³ Ayrıca, Rusya'nın da konsolosluğu aracılığıyla Rus mali kurumlarında çalışan İtalyan tebaanın sınır dışı edilme kararından hariç tutulmasını istediği anlaşılmaktadır.⁴⁴⁴

1912 Haziran ayına gelindiğinde ise İtalyan tebaanın büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmiştir. Bu İtalyan tebaanın da akşamları Roma şehri kahvelerinde toplanarak içki içtikleri ve İtalya hükümetine hakaretler ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca sınır dışı edilen İtalyan tebaa hükümetten tazminat talep etmekte ve Roma şehrinde paralarını almayı beklemektedir. Fakat Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilen İtalyan tebaanın ise 20-25 bin kişi civarında olduğu ve yüz bin liraya kadar tazminat istedikleri belirtilmektedir.⁴⁴⁵ Bu olaylardan sonra da Osmanlı Devleti ve

⁴³⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 30 Mayıs 1912, s. 3.

⁴⁴⁰ “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 30 Mayıs 1912, s. 3.

⁴⁴¹ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 251- 254.

⁴⁴² BOA, BEO., 4052/303862 - 1/1, H.2 Recep 1330/R.4 Haziran 1328/M.17 Haziran 1912.

⁴⁴³ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 5 Haziran 1912, s. 3.

⁴⁴⁴ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 3.

⁴⁴⁵ “Matrut İtalyanlar İtalya'da Ne Yapıyorlar”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 4.

İtalya arasında barış görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Barış anlaşması imzalanınca ise Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı edilmiş olan İtalyan tebaanın meclis açıldıktan sonra dönüşüne izin verilmiştir.⁴⁴⁶

Başlarda sınır dışı etme uygulaması İtalyan işçilerin işten çıkarılması şeklinde gerçekleşirken İtalya'nın saldırıları arttırmasıyla beraber İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi haline dönmüştür. Fakat İtalyan tebaa sınır dışı edilirken Osmanlı Devleti'nde çeşitli zorluklar yaşanmıştır. Bu karardan bazı İtalyanların hariç tutulması da belirsizlikleri arttırmıştır. Fakat bu uygulama belirlenen süre içinde ufak sorunlara rağmen düzgün bir şekilde uygulanmıştır. Osmanlı Devleti ve İtalya arasında barış imzalandıktan sonra ise sınır dışı edilen İtalya tebaa, Osmanlı Devleti'ne geri dönmeye başlamıştır. Ancak İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı hem İtalya hem de Osmanlı Devleti için zararlı olmuştur. Örneğin Osmanlı tebaası olan Tüccar Naim Efendi kendi yeme-içme, gidiş-geliş ve konaklama ücreti ile ticaret yapamadığı süre boyunca tahmini zararını hesaplamış ve 83.627 frank zarar ettiğini bildirmiştir. Böylece İtalyan tebaanın yanında Osmanlı tebaasının da tazminat talep etme hakkı olmuştur.⁴⁴⁷

3.2.6. Postane Kapatma

Osmanlı Devleti'nin Lahey kararlarının müsadere, zapt etme ve haberleşmeyi önleme ile ilgili 52-56 maddeleri arasındaki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uyguladığı uygulamalardan biri de İtalyan postanelerinin kapatılmasıdır.⁴⁴⁸ Bu konuyla ilgili olarak ise İtalya tarafından Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyan tebaaya yönelik Osmanlı hükümetinin gösterdiği tepkilerden biri de bazı İtalyan kurum ve işletmelerinin kapatılmasıdır.⁴⁴⁹ Ayrıca, bu kurum ve işletmelere ise postane, konsoloshane, okul, banka ve vapur işletmeleri örnek verilebilir.

Aydın vilayetinde İtalyan postanesinin kapatılmasına yönelik uygulamanın ise İtalyan tebaanın yoğun olarak bulunduğu İzmir'de gerçekleştiği görülmektedir. İzmir'de gerçekleşen bu uygulamaya göre ise Kordon'da faaliyet göstermekte olan İtalya

⁴⁴⁶ "Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı", *Ahenk*, 18 Ekim 1912, s. 2.

⁴⁴⁷ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 260-261.

⁴⁴⁸ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

⁴⁴⁹ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 240-241.

postanesi kapatılarak İtalya postasına ait belgelerin Alman postanesinden alınacağı hakkında bir yazı ile İzmirliiler bilgilendirilmiştir.⁴⁵⁰ Bununla birlikte Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki siyasi ilişkiler savaş nedeniyle kesildiğinden İtalyan tebaanın himayesini Almanya'nın üstlendiği ve bu kararın İtalya postanesine, vapur acentelerine ve İtalya tebaasına gönderilip saat on birde İtalya postanesi kapılarına bir yazı asılarak haberleşmenin Alman postanesinden yapılacağı belirtilmiştir.⁴⁵¹

Postanelerin kapatılmasıyla ilgili verilen bir karar ise “...*Meclis-i Vükela'da led-el-müzakere Bab-ı Ali hukuk müşavirleri tarafından ifade olunduğu üzere İtalya konsoloslarının nezd-i hükümet-i seniye de sıfatları kalmamış olduğu... İki memleket arasında her türlü posta muamelatının ve İtalya postahanelerinin seddi ...*” ifadesiyle açıklanmıştır. Buna göre mecliste görüşülen ve hukuk müşavirleri tarafından açıklanan yazıda İtalya konsoloslarının yetkisi kalmadığı ve bunların haberleşmesinin doğru olmayacağı belirtilerek İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki posta haberleşmesinin kesilmesi ve İtalya postanelerinin kapatılması gerektiği bildirilmiştir.⁴⁵² Buna göre de İtalya ile savaş halinden dolayı postane, konsoloshane ve diğer resmi İtalyan kurumlarının açık kalmasının devletler hukukuna aykırı olduğu bu yüzden bu kurumların kapatılması gerektiği ve karara uymayanlar için ise gerekenlerin yapılacağı ifade edilmiştir.⁴⁵³

6 Ekim tarihinde ise Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı alınması gereken tedbirler üzerine önerilerde bulunulmuştur. Bu tedbirlerden ikinci sıradakine göre de İtalyan postanelerinin kapatılması ve her türlü haberleşmenin yasaklanması için İtalya postanelerinin hepsinin Osmanlı postaneleri tarafından denetlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁵⁴ Bunun ardından da Aydın vilayetindeki basın tarafından 27 Ekim tarihinde İtalyan saldırısına karşı bir tepki olarak ittihad-ı husumet uygulamasına değinilmiştir. Bu uygulamanın içindeki bir maddeye göre de “*İtalyan postasına mektup vermeyeceğime*” ifadesiyle İtalyan postanelerinin kullanılmayacağına dair yemin edildiği ve İtalya'ya karşı düşmanlık uygulamasının Osmanlı tebaası tarafından

⁴⁵⁰ “İtalyan Postahanesi”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 2.

⁴⁵¹ “İtalya Kuvve-i Bahriyesi”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

⁴⁵² BOA, BEO., 3941/295562 – 1/2, H.8 Şevval 1329/R.18 Eylül 1327/M.1 Ekim 1911. ve “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁵³ “Türkiye'deki İtalyan Müessesatı”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

⁴⁵⁴ “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 3.

uygulanmaya başlandığı görülmektedir.⁴⁵⁵

Ancak, “...İki memleket arasında her türlü posta muamelesinin tatili ve İtalya postahanelerinin seddi icap eder. Bu suretle muamele olunmasının nezareti müşarüleyhaya ve dâhiliye nezaretine işarı ve hariciye nezaretine malumat itası tezekkür kılındı.” ifadesiyle İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki posta haberleşmesinin sona erdiği ve İtalya postanelerinin kapatılmasına karar verildiği bildirilmiştir.⁴⁵⁶ Osmanlı hükümetinin İtalyan postanesini kapatma kararı almasındaki en önemli neden ise İzmir’deki İtalyan konsolosuna gelen paket ve telgrafların savaş durumundan dolayı Osmanlı Devleti’nin güvenliğine zarar vereceğinden şüphelenilmesi olarak görülmektedir.⁴⁵⁷ Fakat Osmanlı Devleti’nin İtalya postanelerini kapatma kararına rağmen İzmir’deki İtalya postanesi faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu çalışmaları sırasında da rıhtım üzerine çıkarılan postaların İtalya postanesi adına olduğu anlaşılınca da iki çuvala el konulmuştur.⁴⁵⁸ Ayrıca, daha sonra Avusturya postası aracılığıyla gelen bu iki İtalyan posta çuvalına el konulmuş ve ardından da çuvallar posta ve telgraf idaresine götürülmüştür.⁴⁵⁹

Osmanlı Devleti’nin İtalya üzerinde Muhasım Devlet Politikası tedbirlerine başvurması üzerine İtalya hükümetinin barış teklifinde bulunacağı ileri sürülmüştür. Bu teklifteki şartlara göre de eğer Osmanlı Devleti, Trablusgarp’ın ilhakını kabul ederse İtalya, kapitülasyonların feshi ile Türkiye’deki İtalya postalarının kaldırılmasını kabul edecek ve ayrıca nakit olarak Osmanlı Devleti’ne de tazminat ödeyecektir.⁴⁶⁰

Osmanlı Devleti tarafından İtalyan postanesinin kapatılması kararına rağmen İtalyanlar mektup ve haberleşmeye devam etmiştir. Ayrıca, Avrupa devletlerinin de İtalyanlara yardım ettikleri görülmüştür. Örneğin, İtalyan posta çuvallarının İzmir’e girmesi için Fransız yetkililerin gümrük görevlilerine müdahale etme girişimleri olmuştur. Üstelik İtalyan posta çuvallarının üstünde yer alan İtalyan mührünün üzerine Avusturya postanesi mührü basıldığı görülmüştür. Buna rağmen İzmir’de polis müdürü

⁴⁵⁵ “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 1.

⁴⁵⁶ BOA, MV., 157/8 – 1/2, H.10 Şevval 1329/R.21 Eylül 1327/M.4 Ekim 1911. ve “İtalyan Tebaası Hakkında”, *İttihat*, 8 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁵⁷ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti’nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir’deki İtalyanlar”, s. 194-198.

⁴⁵⁸ “İtalya Postası İşî”, *İttihat*, 13 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁵⁹ “Yine Bir İtalya Postası”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁶⁰ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 13 Kasım 1911, s. 3. ve “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 19 Mart 1912, s. 3.

olan Cemal Bey'in verdiği emirle posta uvallarına gevliler tarafından el konulmuştur. Fakat ilerleyen zamanda Osmanlı Devleti içindeki posta hizmetlerinde sorunlar yaşanması zerine İtalyan postaneleri tekrar faaliyetlerine devam etmiştir. Bununla ilgili olarak ise meclis kararıyla İtalya postaneleri kapatılsa bile yabancı postaneler aracılığıyla İtalyan tebaanın haberleşmesine engel olunamayacağı bu yüzden İtalya postanesi kapatılırsa sadece posta hizmetlerinin aksayacağı ifade edilerek İtalya postanesinin kapatılmasından vazgeçilmiştir.⁴⁶¹ Ancak, İtalyan posta vapurlarının Osmanlı sahillerinde gidiş-gelişinin savaş bitene kadar yasaklandığı ve Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki barış imzalandıktan sonra da İtalyan posta vapurlarının gidiş-gelişine izin verilerek yasaklamanın kaldırıldığı görülmektedir.⁴⁶²

3.2.7. Sansür ve Haberleşme Yasağı

Osmanlı Devleti'nin Muhasım Devlet Politikası uygulamaları kapsamında uygulamış olduğu sansür ve haberleşme yasağı uygulaması aslında İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra Trablusgarp'ta postaneleri kapatıp sansür uygulamasına başlamasıyla birlikte gerçeklemiştir. Bu yüzden Sansür ve haberleşme yasağı uygulaması da Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının müsadere, zapt etme ve haberleşmeyi nleme ile ilgili 52-56 maddelerine uygun olarak İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanmıştır.⁴⁶³

Başlangıçta İtalya, Trablusgarp savaşı sırasındaki başarisını dünya basınına duyurmak amacıyla Avrupa devletlerinin gazete muhabirlerini Trablusgarp'a davet etmiştir. Ancak Avrupa gazetelerinde İtalya'nın başarıları yerine Trablusgarp'taki yaptığı kötü muameleler sıklıkla yer almaya başlayınca İtalyanlar bu durumdan rahatsızlık hissetmiştir. Bunun zerine İtalya, Trablusgarp'ta gazetecilerin haber toplamasını önlemeye çalışmıştır. Bu nleme faaliyetlerine ek olarak İtalya tarafından İtalyan postanesi dışındaki postaneler kapatılıp İtalyanca dışında haberleşme yapılması engellenmiştir. Üstelik İtalya tarafından haberlerin sansürden geçirildikten sonra yayınlanmasına izin verilmiştir. Bu yüzden Avrupa devletlerinin gazete muhabirleri gazetelerine haber gnderemeyince Trablusgarp'tan ayrılmıştır. Fakat savaş sırasındaki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen Avrupa gazeteleri, İtalya'nın engellemesi

⁴⁶¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kltri (1908-1912)*, s. 241-242.

⁴⁶² "Hususi Telgraflarımız", *Ahenk*, 27 Ekim 1912, s. 3.

⁴⁶³ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf), Erişim: 26.04.2018.

üzerine muhabirlerinin Trablusgarp'a gitmesini sağlamak amacıyla Osmanlı Devleti'ne başvurarak yardım istemiştir. Böylece Trablusgarp'a Avrupa gazetecileri tekrar gitmeye başlamış ve Trablusgarp savaşıyla ilgili haber akışı Osmanlı Devleti üzerinden yürütülmüştür.⁴⁶⁴

Aralık ayından itibaren de İtalya, Trablusgarp'ta sansür uygulamasını daha sıkı halde uygulamaya başlamıştır. Bu yüzden İtalyanların Trablusgarp'ta ciddi sansür uygulamalarında bulunmasından dolayı Osmanlı gazetelerindeki Trablusgarp haberlerinin azaldığı görülmüştür. Ayrıca sansürden kurtarılan haberlerde de Osmanlı kuvvetlerinin giderek arttığı ve bölgeye yeni gönüllülerin gelmeye devam ettiği ifade edilmiştir.⁴⁶⁵

İtalya'nın Trablusgarp'ta sansür ve haberleşmeyi önleme çalışmalarına karşılık Osmanlı Devleti tarafından Avrupa devletlerinin gazete muhabirlerine destek sağlanmıştır. Fakat Osmanlı Devleti tarafından da İtalyan tebaa ve İtalya arasındaki haberleşme engellenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti tarafından haberleşmenin engellenmesiyle ilgili olarak ise Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından İtalya postanelerini kapatma uygulaması en önemlisidir. Bu uygulama ile de İtalya postanelerinin kapatılmasının ardından İtalya posta vapurlarının gidiş-gelişi ve mektup transferi yasaklanmıştır. Ayrıca, İtalyan postanesinin kapatılmasıyla İtalya ve İtalyan tebaa arasındaki haberleşmeyi önlemeye yönelik önemli bir adım atılmıştır. Bu uygulamaya göre de Aydın vilayetindeki kapatılan İtalyan postanelerinden biri de İzmir şehrinin Kordon mevkiinde faaliyet gösteren İtalya postanesidir. Osmanlı Devleti'ne göre bu postanenin kapatılma nedeni ise savaş zamanında İzmir'deki İtalyan konsolosu için gelen telgraf ve paketlerin iç güvenliği tehdit edebileceği şüphesidir.⁴⁶⁶

Osmanlı Devleti, İtalyan postanelerini kapatma kararını verdikten sonra Almanya tarafından İtalyan tebaa himaye edilmiş ve İtalyan tebaanın haberleşmesi Almanya postanesi üzerinden sürdürülmüştür. Ayrıca, İtalyan tebaa Almanya postanesinin yanı sıra diğer yabancı devlet postaneleriyle de haberleşmesini devam ettirmiştir. Bu yüzden İzmir'deki İtalyan postanesi kapatılma kararına rağmen İtalyan tebaanın haberleşme faaliyetlerine son verilememiştir. Ayrıca, İtalyan postanesinin

⁴⁶⁴ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 155-156.

⁴⁶⁵ "Muharebe Haberlerinin Azalması", *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 1.

⁴⁶⁶ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 192-198.

haberleşme faaliyetlerini sürdürme girişimlerine ise Avrupa devletlerinin yetkilileri tarafından da destek verildiği görülmüş ve İtalya'dan gelen posta çuvallarına Osmanlı Devleti görevlileri tarafından el konulurken engelleme girişimlerinde bulunulmuştur. Fakat Aralık ayından sonra İtalyan tebaa ile İtalya'nın yabancı devlet postaneleri yoluyla haberleşmesine devam ettiği bu yüzden haberleşmeye engel olunamadığı ifade edilmiştir. Ayrıca İtalya postanesinin kapatılmasının da Osmanlı haberleşmesinde sorunlara sebep olduğu belirtilerek İtalya postanesinin kapatılması kararının uygulanmasından vazgeçilmiştir.⁴⁶⁷

Osmanlı Devleti'nin sansür ve haberleşmeyi önleme faaliyetleri ise bir belgede “...İtalya konsolosları namına gerek doğrudan doğruya ve gerek bil-vasıta varit olan resmi telgrafnamelerin ita olunmaması ve ancak bunları şahıslarına ve aileleri hususatına dair vurut eden vazü'l- ibare açık telgrafnamelerin itasında bir mahzur görülmemiş umuru hukukiye müdüriyetinden iade kılındığı maruzdur...” ifadesiyle açıklanmıştır.⁴⁶⁸ Buna göre İtalya konsoloshanesi kapatıldıktan sonra İtalya konsoloslarının da yetkisi kalmadığı ve konsolosların haberleşmelerini sadece aileleriyle şifresiz şekilde gerçekleştirmelerine izin verildiği bildirilmiştir. Ayrıca haberleşme yasağı ile ilgili de Osmanlı donanması ve ordusuyla ilgili gazeteler tarafından yazı yazılmasının yasaklandığı ifade edilmiştir.⁴⁶⁹ Bununla birlikte İtalya konsoloslarının resmi konular hakkında haberleşmesinin yasaklandığı ve sadece ailelerine şifresiz mektup gönderebilecekleri belirtilmiş ve İtalyan posta işletmeleri ile İtalyan postanesinin kapatılması gerektiğiyle ilgili meclisten vilayetlere yazı gönderilmiştir.⁴⁷⁰

Haberleşmenin önlenmesiyle ilgili olarak Osmanlı Devleti tarafından uygulanan diğer bir uygulama da casusluk faaliyetlerinin önüne geçmek ve İtalya'ya bilgi sızdırılmasını önlemek amacıyla İtalyan gazetecileri sınır dışı etmek olmuştur. Bu konuda da İstanbul'da bulunan İtalyan gazetecilerin 24 saat içinde Osmanlı Devleti'ni terk etmeleri için Almanya konsoloslughuna belge verilmiş ve Almanya konsoloslughu tarafından bu gazetecilere bilgilendirme yapılmıştır.⁴⁷¹ Ayrıca bundan sonraki gün de

⁴⁶⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 241-242.

⁴⁶⁸ BOA, BEO., 3946/295876 – 2/1, H.16 Şevval 1329/R. 27 Eylül 1327/M.10 Ekim 1911. ve BOA.MV. 157/13, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

⁴⁶⁹ “Havadisat-ı Muhtelif”, *Ahenk*, 28 Eylül 1911, s. 2.

⁴⁷⁰ “İtalyanlar Hakkında”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁷¹ “Mesail-i Mühimme-i Dahiliye”, *Tanin*, 14 Ekim 1911, s. 1.

İstanbul'da bulunan üç İtalyan gazetecinin sınır dışı edilmesine karar verilmiştir.⁴⁷² Üstelik 16 Ekim tarihinde de Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı edilmesi için 24 saat süre verilen İtalyan gazeteciler sınır dışı edilmiştir.⁴⁷³

Haberleşmenin önlenmesi ile ilgili İtalya'ya siyasi telgrafname yazılmasının yasaklandığı belirtilmiştir.⁴⁷⁴ Bununla birlikte 6 Kasım tarihinde İzmir'deki bir İtalyan okulunun iki adet telsiz makinesi getirdiği ve makineleri de sözde öğrencileri eğitmek için kullanacağı ifade edilmiştir. Bu yüzden hükümet tarafından bu makinelerle adalarda dolaştığı bilinen İtalya donanması arasında haberleşme gerçekleştiği iştilince Osmanlı Devleti görevlileri tarafından İzmir İtalyan okulundaki telsizlere el konulduğu görülmüştür. Ayrıca, bu telsizler daha sonra kışlaya götürülmüştür.⁴⁷⁵ Bunun haricinde de İtalyanların Osmanlı Devleti hakkında bilgi edinmek amacıyla casusluk faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. Bu konuda da İtalya tarafından Ege Adaları'nın işgali sonrasında Osmanlı tebaasının fikirlerinin öğrenilmesi için Aydın vilayetine casuslar gönderildiği hakkında bir haber alındığı ve gerekenlerin yapılmasına başlandığı ifade edilmektedir.⁴⁷⁶ Bu konuda da bölge hakkında bilgi toplamak üzere Aydın vilayetine bağlı Kuşadası'na çıkan üç İtalyan casusun yakalandığı görülmektedir.⁴⁷⁷

3.2.8. Sürgüne Gönderme

Osmanlı Devleti'nin Lahey kararlarındaki savaş esirleri ile ilgili 4-20. maddelerine uygun olarak hazırladığı Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından biri olan sürgüne gönderme uygulaması aslında Osmanlı Devleti tarafından uygulanmış olan İtalyan tebaayı sınır dışı etme uygulamasının uygulanamadığı durumlarda ikinci bir çözüm önerisi olarak uygulanmıştır. Fakat ondan önce şüpheli görülen İtalyan tebaa tutuklanarak uygulanacak kararın ne olacağı görüşülmüştür.⁴⁷⁸

Bu konuyla ilgili Aydın vilayetindeki uygulamaların başında İtalyan tebaa sürgün edilip uzaklaştırılmadan önce içlerinden şüpheli görünenler savaş esiri kabul

⁴⁷² "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁷³ "Hususi Telgraflarımız", *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁷⁴ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 18 Ekim 1911, s. 1-2.

⁴⁷⁵ "İzmir'de İtalyan Telsizi", *Ahenk*, 6 Kasım 1911, s. 2.

⁴⁷⁶ "İtalya Casusları", *Ahenk*, 23 Mayıs 1912, s. 3.

⁴⁷⁷ "İtalyan Casus", *Ahenk*, 29 Mayıs 1912, s. 3.

⁴⁷⁸ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf), Erişim: 26.04.2018.

edilip tutuklanmıştır. Bununla ilgili bir belgede de İtalya tabiiyetinde bulunan kaptan ile mürettebatın savaş esiri ilan edilerek gözetim altında tutulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine tarafsız devlet tebaasından olanların da savaş esiri olabilecekleri ve bunun Lahey kararlarındaki 11. maddeye uygun olduğu bildirilmiştir.⁴⁷⁹ Ayrıca, “İzmir’de bulunan İtalyan gemicilerle körfez ve limanın her tarafını bilen balıkçıların burada serbest bırakılmaması” ifadesiyle İzmir’deki İtalyan tebaa içinden gemicilerin denizde serbestçe dolaşması yasaklanmıştır.⁴⁸⁰ Bu kararın alınmasındaki temel neden ise İtalyan gemicilerin İtalyan donanmasına rehberlik etme ihtimali bulunmasıdır.

İtalyan tebaanın tutuklanması ve savaş esiri olarak gözetim altında alınmasına başlandıktan sonra ise Osmanlı Devleti’ndeki bütün İtalyan tebaanın sürgün edilmesine karar verilmiştir.⁴⁸¹ Ancak, Almanya konsolosluğunun önerileri üzerine Osmanlı hükümetinin İtalyan tebaayı sınır dışı etme ve sürgüne gönderme kararından vazgeçtiği görülmektedir. Fakat basında ise bunun gerçeği yansıtmadığı vurgulanmaktadır.⁴⁸²

Bu sırada da Osmanlı Devleti’nde İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ve sürgüne gönderilmesi kararının uygulanması üzerine görüşmeler devam ederken barış görüşmelerinin sonucuna göre bu uygulamanın uygulanıp uygulanmamasının belirleneceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti tarafından İtalya gazetelerinin İstanbul’da bulunan muhabirlerinin sınır dışı edilmesine karar verilmiş ve alınan karar Almanya konsolosluğuna bildirilmiştir.⁴⁸³ Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin sınır dışı etme veya sürgün etme kararı verdiği, İtalyan tebaa tarafından öğrenilince Osmanlı Devleti’nde kalmak isteyen İtalya tebaanın Osmanlı tabiiyetine girmek istediği görülmektedir. Bu yüzden de Osmanlı tebaası olmayı kabul eden İtalya tebaa hakkında tabiiyet kanunnamesine göre gerekenin yapılmasına karar verilmiştir. Bu kanunnameye göre de tabiiyet değiştirecek İtalyan tebaanın eşleriyle birlikte bir daha yabancı devlet tebaası iddiasında bulunmayacakları ve böyle bir iddia da bulunurlarsa da Osmanlı Devleti’nden sınır dışı edilmeyi veya sürgün edilmeyi kabul ettiklerine dair yemin belgesini imzalaması şartıyla Osmanlı tabiiyetine geçmelerine izin verilmiştir. Ayrıca

⁴⁷⁹ BOA, MV., 157/91 – 1/2, H.29 Şevval 1329/R.10 Teşrinievvel 1327/M.23 Ekim 1911.

⁴⁸⁰ BOA, BEO., 3953/296442, H.2 Zilkade 1329/R.12 Teşrinievvel 1327/M.25 Ekim 1911.

⁴⁸¹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 8 Ekim 1911, s. 3.

⁴⁸² “Son Havadisat”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 5.

⁴⁸³ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 16 Ekim 1911, s. 2.

bu konuda da Almanya konsolosluğu bilgilendirilmiş ve onayı alınmıştır.⁴⁸⁴

İtalya'nın Lahey kararlarına uymayan tutumları karşısında Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerine protesto metni yazmıştır. Bu protesto metninde de Afrika'ya medeniyet getireceğini iddia eden İtalya'nın Trablusgarp'ta Lahey kararlarına aykırı tutumlar sergilemesi üzerine Osmanlı Devleti tarafından protesto edildiği ve Lahey kararlarını ihlal etmiş bir devlete karşı Osmanlı Devleti'nin dahi kendisini bunlardan koruyabildiğinden bahsedilmiştir. Ayrıca bununla hiç bir ilgisi olmayan düşman tebaasının bile sınır dışı edilmesi ve sürgüne gönderilmesine Lahey konferansında bir tedbir olarak karar verilmesinden vazgeçildiği ifade edilirken binlerce masum Osmanlı tebaası öldürüldüğü sırada on binlerce İtalyan tebaasının Osmanlı Devleti'nde Osmanlı tebaasıyla rekabet edecek derecede iyi yaşadıkları anlatılmıştır.⁴⁸⁵

Aralık ayına gelindiğinde ise İtalyan saldırılarına karşı Osmanlı Devleti tarafından önemli yerlerde yaşayan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verildiği ve bunun uygulanması içinde İzmir'de polis müdürü olan Cemal Bey'in görevlendirildiği görülmektedir. Bu uygulama için de Cemal Bey tarafından beyanname hazırlanarak gerekli tedbirlerin alınması ve İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi konusunda İtalyanlara belirli bir süre verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca birkaç gün içinde İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'ni terk etmezse devlet tarafından gereken tedbirlere başvurulacağı belirtilmektedir.⁴⁸⁶ Buna göre İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiş olsa da gereken tedbirler kısmında da şüpheli olan İtalyan tebaanın tutuklanması ve sürgün edilmesi gibi kararların uygulanması düşünülmüştür. Bu düşünceye göre de Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinde yaşayan İtalya tebaasının sınır dışı veya sürgün edilmesi için emir vermesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁸⁷ Ayrıca, bununla ilgili de meclis tarafından sahil kıyısındaki İtalyan tebaanın sınır dışı veya sürgün edilmesine ek olarak sabıkalı Yunan tebaanın da sınır dışı edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.⁴⁸⁸ Fakat bu karar alındıktan kısa bir süre sonra ise İzmir'in Karşıyaka iskelesi karşısında kahve ve otel yangını yaşanmıştır. Bu yangından sonra da Osmanlı tebaası tarafından Osmanlı sigorta şirketine kayıtlı olmasından dolayı İtalyan

⁴⁸⁴ "Osmanlı Olacak İtalyanlar Hakkında", *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2.

⁴⁸⁵ "Protestoname", *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 1-2.

⁴⁸⁶ Şinasi, "İtalyanlar Kovuluyor", *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 1.

⁴⁸⁷ "Osmanlı Ajansının Telgrafları", *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 4. ve "Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı", *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 2.

⁴⁸⁸ "Rumca Gazetelerin", *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2. ve "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 3.

tebaaya ait olan kahve ve otelin kasten yakıldığı konusunda şüphe oluşmuştur.⁴⁸⁹

Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın sürgün edilmesi hakkında uygulamalar devam ederken önemli yerlerde yaşayan İtalyan tebaa da oturdukları yerlerden sürgün edilmiş ve ülke sınırında bulunan İtalyan tebaanın da geri gönderilmesine karar verilmiştir.⁴⁹⁰ Bu kararın alınmasından dolayı ise İstanbul siyasetinin karıştığı görülmektedir. Çünkü İtalyanların sürgün edilmesi kararı İstanbul'u da kapsadığı için İtalyan tebaa ile ilişkisi olan kişileri bu uygulamanın tehlikeli duruma düşüreceği anlaşılmaktadır.⁴⁹¹

14 Aralık'ta ise İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ya da sürgün edilmesi kararının uygulanmaya başlanması üzerine İngiliz borsası, İzmir'de yer alan İngiliz tebaasının menfaatleri için bu kararın ne karar zarara yol açacağını öğrenmek amacıyla Bursa'da toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantı sırasında da uzun süre tartışmalar yaşandıktan sonra İtalyan tebaanın sürgün edilmesi kararı uygulanırsa İngiliz borsasında büyük zararlar oluşturacağı üzerinde durulmuştur. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin kararından vazgeçirilmesi için İngiltere konsolosluğuna başvuruda bulunulmuştur. Ancak, İngiliz konsolos tarafından Osmanlı Devleti'nden bu konuda istekte bulunulsa da Osmanlı Devleti'nin meclis açıldıktan sonra bu konuda karar vereceğini bildirerek İngiltere'ye cevap gönderdiği belirtilmektedir. Bu yüzden Osmanlı Devleti tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı veya sürgün edilmesi kararı uygulandığında İngiliz tebaasının da bundan büyük zarar gördüğü anlaşılmaktadır.⁴⁹²

Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sürgüne gönderme uygulamasının İtalya tarafından öğrenilmesi üzerine İtalya basınında Osmanlı Devleti'nin bu uygulamasının düşmanlığı arttıracığı ve İtalya'nın uygulamayı devletler hukukuna aykırı kabul edeceği vurgulanmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyan tebaadan sadece Çanakkale Boğazı ve çevresindekilerin sürgün edileceği ve İzmir ile Selanik'te yaşayan İtalyan tebaanın çevreye zarar vermemesi şartıyla kalmasına izin verildiği bildirilmiştir. Bu konuda da Almanya konsolosluğunun girişimleriyle Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan tebaanın İzmir'den sürgün edilmesi engellense de Çanakkale'deki İtalyan tebaanın

⁴⁸⁹ "Aydın Vilayeti", *Ahenk*, 11 Aralık 1911, s. 2. ve "Aynen", *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 3.

⁴⁹⁰ "İtalyanların Tebidi Hakkında Makam-ı Vilayetten", *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 3.

⁴⁹¹ "Rumca Gazetelerin Telgrafları", *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 2.

⁴⁹² "İtalyanların Tardı Hakkında", *Anadolu*, 14 Aralık 1911, s. 2-3. ve "İtalyanların Tebidi Hakkında", *Anadolu*, 16 Aralık 1911, s. 3.

sürgün edildiği anlaşılmıştır.⁴⁹³ Ayrıca, bu sırada da İstanbul'a gelen 137 İtalyan tebaası emniyet güçleri tarafından tutuklanmış ve fotoğrafları çekildikten sonra sürgün edilmiştir.⁴⁹⁴

Ancak, 21 Aralık'ta İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı Osmanlı hükümeti tarafından tekrar konuşulmaya başlanmış ve önemli yerlerde yaşayan İtalyan tebaanın sürgün edilmesine karar verilmiştir.⁴⁹⁵ Buna karşılık ise İtalyanlar işgal ettikleri yerlerde bulunan Osmanlı tebaasını İtalya'ya sürgün etmiştir.⁴⁹⁶ Bu konuda da Aydın vilayetindeki İtalyan tebaanın sürgün edilmesi kararı "*Memalik-i Osmaniye'deki İtalyanların tebedi hukuk harbiye muktezatından ve hükümet-i seniye'nin tatbikine salahiyettar olduğu tedabirden olduğundan bu babda hariciye nazırlarıyla bil-mütalaa neticesinin ve mütalaa'yı zatiyelerinin inbası hakkında düvel-i muazzama nezdinde bulunan seferay-ı saltanat-ı seniye'ye icra olunan tebligata...*" ifadesiyle aktarılmıştır.⁴⁹⁷ Buna göre İtalyanlar Ege Adalarına saldıracak olursa İtalyan tebaanın sürgün edilmesine karar verildiği ve tedbirin uygulanması için Avrupa devletleriyle görüşmelerin devam ettiği belirtilmiştir. Ayrıca diğer bir belgede de Osmanlı Devleti'ndeki İtalya tebaanın sınır dışı veya sürgün edilmesi konusunda Avrupa devletleriyle yapılan görüşmelerden cevapların geldiği görülmüştür. Bununla birlikte Osmanlı Devleti tarafından eğer İtalya, Ege Adalarına saldırı gerçekleştirirse İtalyan tebaanın sınır dışı veya sürgün edilmesine karar verileceği bildirilmiştir. Üstelik Osmanlı Devleti'nin bu tehdidinin faydasını gördüğü ve İtalya'nın Ege Adaları üzerinde saldırı gerçekleştirmeyi etraflıca düşünmeye başladığı anlaşılmaktadır.⁴⁹⁸

Ancak, İtalya tebaasının sürgün edilmesi kararıyla ilgili Almanya'nın cevabı "*...fevkalade bir eseri kiyaset ve siyaset göstermiş olduğunuz halde şimdi bu tedbiri musibden rücu ile İtalyan tebaasını tebed etmenizle İtalya kabinesinin arayıp bulamadığı bir vesile-i taarruzu kendi elinizle ihzar etmiş olacağınız...*" ifadesiyle belirtilmiştir. Buna göre de Almanya, Osmanlı Devleti'ni uyguladığı siyaset için tebrik etmiş ancak İtalyan tebaayı sürgün kararının İtalya hükümetinin saldırması için bir neden oluşturduğunu vurgulamıştır.⁴⁹⁹ Ayrıca, Rusya dışişleri bakanının ifadesine göre

⁴⁹³ "İtalya Tebaasının Tebedi", *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 1-2.

⁴⁹⁴ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 20 Aralık 1911, s. 3.

⁴⁹⁵ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 21 Aralık 1911, s. 2.

⁴⁹⁶ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 26 Aralık 1911, s. 2.

⁴⁹⁷ BOA, BEO., 4006/300386 – 1/1, H.4 Rabiulevvel 1330/R.9 Şubat 1327/M.22 Şubat 1912.

⁴⁹⁸ BOA, BEO., 4006/300386 – 2/2, H.4 Rabiulevvel 1330/R.9 Şubat 1327/M.22 Şubat 1912.

⁴⁹⁹ BOA, BEO., 4006/300386 – 2/3, H.4 Rabiulevvel 1330/R.9 Şubat 1327/M.22 Şubat 1912.

de Osmanlı Devleti'nin sürgün uygulaması;

“... Mösyo Sazanof hükümet-i seniye'nin tebedi hususunda hakk-ı bedihi olduğu ve düvel-i muazzamanın bi-taraflikları mülahesesiyle bu babda beyanı mütalaa edemeyeceklerini fakat muharebat-ı ahire de bu kaidenin tatbik edilmediğini ve hükümet-i seniyece tatbik-i veçhine gidilmesi Almanya hükümetinin adem-i hoşnudisine badi olacağı gibi otuz bine mütecaviz İtalyan'ın tebedi İtalya Devleti'nin müşkülâtı hazırasını teşdid edeceği...”

sözleriyle belirtilmiştir. Buna göre de Rusya dışişleri bakanı olan Sazanof tarafından Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sürgün etme hakkının olduğu fakat bunu uygulamadığı vurgulanmış ve İtalyan tebaanın sürgün edilmesi uygulanmasının, Almanya'nın çıkarına bağlı olduğu ve 30.000 İtalyan tebaanın sürgün edilmesinin ise İtalya'da karışıklığa yol açacağı ifade edilmiştir.⁵⁰⁰

Ancak, 19 Şubat 1912 tarihinde İtalya'nın düşmanlığını sürdürüp saldırılarına devam etmesi karşısında Osmanlı Devleti'nin tekrar İtalyan tebaayı sürgün etmeye ve sınır dışına çıkarmaya karar verdiği anlaşılmaktadır.⁵⁰¹ Buna karşılık olarak ise İtalya'nın Derne kasabasındaki 6 kişiyi öldürdüğü ve 70 Osmanlı tebaasını da İtalya'ya sürgüne gönderdiği görülmektedir.⁵⁰² Bu yüzden de Beyrut bombardımanı sırasında İtalyan donanmasının Osmanlı sahillerine saldırması halinde Osmanlı Devleti'nin tüm İtalyan tebaayı sürgüne göndermeye veya sınır dışı etmeye mecbur kalacağı Avrupa devletlerine bildirilmiştir.⁵⁰³ Ayrıca, İtalya donanmasının Beyrut'ta Osmanlı zırhlısını batırması üzerine Osmanlı tebaası tarafından hükümetin İtalyan tebaayı sürgüne gönderme kararı vereceği konusunda beklentilerin arttığı görülmüştür.⁵⁰⁴

26 Şubat'ta da İtalya'nın Beyrut'a saldırması üzerine mecliste İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi veya sürgüne gönderilmesi hakkında görüşme gerçekleşeceği bildirilmiştir.⁵⁰⁵ Ancak, Türkiye'de bulunan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi, sürgüne gönderilmesi ve İtalyan kurumlarının kapatılması hakkında Osmanlı Devleti'nin kararının uygulanmasına Almanya konsolosluğu tarafından engel olunmuşsa da İtalyan

⁵⁰⁰ BOA, BEO., 4006/300386 – 3/1, H.4 Rabiulevvel 1330/R.9 Şubat 1327/M.22 Şubat 1912.

⁵⁰¹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Şubat 1912, s. 2-3.

⁵⁰² “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 2-3.

⁵⁰³ “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 3.

⁵⁰⁴ “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 2.

⁵⁰⁵ “Hususi Telgraflarımız”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 3.

donanması tarafından Beyrut'ta gerçekleştirilen saldırıdan dolayı meclisin sürgün kararını uygulayacağı Osmanlı tebaası tarafından düşünülmektedir.⁵⁰⁶ Bu sırada da Osmanlı Devleti tarafından Beyrut ve civarındaki İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararının uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Bunu da Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerine gönderdiği nota ile bildirdiği anlaşılmaktadır. Bu notaya göre de İtalyanların Ege Adalarına saldırılarından dolayı zarar gören Osmanlı Devleti'nin kendini koruyabilmek için İtalyan donanması tarafından saldırı tehlikesi bulunan yerlerdeki İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye veya sürgüne göndermeye karar verdiğini Avrupa devletlerine bildirdiği ifade edilmektedir.⁵⁰⁷

29 Şubat'ta da Osmanlı Devleti, Beyrut ve çevresindeki İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye karar vermiştir. Ancak hala devletin diğer bölgelerinde yaşayan İtalyan tebaaya uygulanacak karar belirsizliğini koruduğundan hükümetin bu konuda kesin bir karar vermesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Buna göre de Osmanlı Devleti'ndeki Osmanlı tebaasının fikrinin bütün İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ve sürgüne gönderilmesi yönünde olduğu görülmüştür. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde bulunan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi veya sürgüne gönderilmesine karar verilmiş ve İtalyan kurumlarında bulunan İtalyan tebaanın dahi sınır dışı edileceği ifade edilmiştir. Ancak, sadece Fransa kurumlarında çalışan İtalyan tebaanın sürgüne gönderilmesine karar verilmiştir.⁵⁰⁸ Ayrıca, Osmanlı hükümeti tarafından sürgüne gönderilmeye karar verilen İtalyan tebaanın vergi cezalarını ödemeleri istenmiştir. Ancak bu vergiyi ödemeyenlerin işyeri ve evlerinin satılarak borçlarının kapatılmasına karar verildiği görülmektedir.⁵⁰⁹

3 Mart'ta ise İtalya'nın Beyrut'a saldırması üzerine Suriye'de 10 bin civarındaki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi ve sürgüne gönderilmesine karar verildiği ve İtalyan tebaanın sürgüne gönderilmesiyle ilgili Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne baskı uygulayacağı haberlerinin gerçek olmadığı vurgulanmaktadır.⁵¹⁰ Ayrıca, bu konuda da Beyrut ve çevresindeki İtalyan tebaanın uzaklaştırılmaları için verilen sürenin sona erdiği ve ayrılmayan İtalyan tebaanın da Osmanlı Devleti tarafından zorla sınır dışı edileceği veya sürgüne gönderileceği belirtilmektedir.⁵¹¹ Üstelik İtalya'nın Beyrut'a

⁵⁰⁶ "İtalyanların Tard ve Tebidi", *Anadolu*, 27 Şubat 1912, s. 1.

⁵⁰⁷ "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 27 Şubat 1912, s. 2.

⁵⁰⁸ "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 29 Şubat 1912, s. 2.

⁵⁰⁹ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 1 Mart 1912, s. 3.

⁵¹⁰ "Hususi Telgraflarımız", *Anadolu*, 3 Mart 1912, s. 3.

⁵¹¹ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 15 Mart 1912, s. 3.

saldırısından sonra Beyrut çevresindeki İtalyan tebaadan bir kısmının Osmanlı tabiiyetine girdiği görülmektedir. Ancak şüpheli davranışlarından dolayı da Mart ayına kadar 387 İtalyan tebaanın bölgeden uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır.⁵¹²

Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki savaş devam ederken İtalya, Beyrut'tan sonra Çanakkale'ye saldırıda bulunmuştur. Bu saldırıdan sonra ise İstanbul'daki İtalya tebaasının sınır dışı edilmesi veya sürgüne gönderilmesi kararı mecliste görüşülmüştür.⁵¹³ Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti tarafından 24 Nisan'da bütün İtalyan tebaanın sürgün edilmesine karar verilmiştir.⁵¹⁴ Ayrıca bu konuda da şüpheli görünüp casusluk yapmaya çalışan İtalya tebaanın da Osmanlı Devleti'nden sınır dışı ya da sürgün edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵¹⁵

Aydın vilayetinde ise İtalyan tebaanın sürgün edilmesine yönelik uygulama özellikle İtalya'nın Ege Adalarını işgal etmeye başlamasıyla gerçekleşmiştir. Bu konuyla ilgili de Aydın vilayetine verilen emir üzerine 10 İtalya tebaasının sınır dışı edileceği ya da sürgüne gönderileceği ve hükümetin bunların isimlerini de gönderdiği belirtilmektedir. Ayrıca bugün meclis tarafından bazı İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi konusunda karar verilmesinin yüksek bir ihtimal olduğu ifade edilmektedir. Buna göre de Aydın vilayetindeki bütün İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi hakkında hükümetten vilayete emir verildiği görülmektedir.⁵¹⁶ Ayrıca, İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi hakkında görüşmelerin devam ettiği ve meclisin şimdilik Aydın vilayetindeki İtalyan tebaanın 15 gün içinde sürgün edilmesine karar verdiği anlaşılmaktadır.⁵¹⁷

Bu konuyla ilgili de Aydın vilayetinden İtalyan tebaanın 15 gün içinde sınır dışı edilmesi veya sürgüne gönderilmesine karar verileceği ancak bunlardan dul kadınlar, ruhbanlar ve işçilerin hariç tutulacağı bildirilerek sınır dışı edilmesine veya sürgüne gönderilmesine karar verilen İtalyan tebaanın da sadece zenginlerden oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte birkaç yabancı devlet tarafından İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi engellenecekse de Osmanlı Devleti'nin küçük duruma düşeceği belirtilmektedir. Bu yüzden Osmanlı hükümetinin varlığı bile şüpheli olan politikasına son vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, bu konuda da işçi, ruhban, dul kadın

⁵¹² "İtalyanların Tardı ve Tebidi", *Anadolu*, 22 Mart 1912, s. 2.

⁵¹³ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 21 Nisan 1912, s. 3.

⁵¹⁴ "Hususi Telgrafları", *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 2.

⁵¹⁵ "İtalyanların Tardı ve Tebidi", *Anadolu*, 26 Nisan 1912, s. 2.

⁵¹⁶ "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 9 Mayıs 1912, s. 2.

⁵¹⁷ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 12 Mayıs 1912, s. 3.

ve çocuklar haricindeki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararının yetersiz olduğu düşünülmektedir.⁵¹⁸ Bu yüzden İtalya tebaasının sürgün edilmesi hakkında Osmanlı Devleti tarafından tekrar karar verildiği bildirilmektedir. Fakat Almanya konsoloslğunun girişimleri üzerine bazı İtalyan tebaanın da sürgün edilmesinden vazgeçildiği görülmektedir. Bunların ise hastanede çalışan sağlık memuru, seyahate uygun olmayan hasta, bunların yanında kalan dul kadınlar ve inşaat müteahhidi olan İtalyan tebaa oldukları anlaşılmaktadır.⁵¹⁹

Ancak, Ağustos ayında da İzmir’de savaş esiri olarak tutuklanan bazı İtalyan tebaa Avusturya vapuruna polis koruması altında bindirilmiş ve bununla ilgili de otuz İtalyan tebaa şüpheli görülerek karakola hapsedilmiştir. Bunun üzerine Almanya konsolosunun kumandanla konuşarak hapsedilen İtalyan tebaanın serbest bırakılmasını istediği anlaşılmaktadır. Böylece otuz İtalyan tebaanın Almanya konsoloshanesine teslim edildiği ve o gün de diğer İtalyan tebaa ile birlikte toplam yetmiş İtalyan tebaanın Avusturya vapuruna bindirilerek Brendizi’ye sürgün edildiği bildirilmektedir.⁵²⁰

Osmanlı Devleti’nin İtalya’nın saldırılarına karşı en önemli tepkilerinden biri İtalyan tebaanın sürgün edilmesi ve uzaklaştırılmasıdır. Bu karar ile İstanbul ve çevresindeki yirmi bin ve toplamda elli bin civarındaki İtalyan tebaanın sürgün ya da uzaklaştırma yoluyla Osmanlı Devleti’nden gideceği düşünülmüştür. Fakat bu durum İtalya üzerinde doğrudan bir etki bırakmasa da Osmanlı Devleti’nden gönderilmiş olan bu İtalyan tebaa aç ve fakir bir şekilde İtalya’da toplanmıştır. Ancak İtalyanlara göre Almanya konsolosu İtalyan tebaayı yeterince korumamıştır. Bunun sebebi ise İtalyanların savaşı Ege Adalarına dahi taşımış olmasıdır. Fakat Osmanlı Devleti’nin bu uygulaması hafif şekilde uygulanmıştır. Çünkü birçok İtalyan tebaa hala Osmanlı Devleti’nde ve diğer yabancı devlet kurumlarında çalışmaktadır.⁵²¹ Bununla birlikte Osmanlı Devleti tarafından İtalyan tebaanın sürgün kararı uygulandıktan sonra ise sınır dışı edilen veya sürgüne gönderilen İtalyan tebaanın akşamları Roma şehri kahvelerinde içki içerek İtalya hükümetine tepkide buldukları ve İtalya’dan tazminat talep edip Roma’da paralarını almayı bekledikleri görülmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı ve sürgün edilen İtalyan tebaanın ise 20-25 bin kişi civarında

⁵¹⁸ Mehmet Şükrü, “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 1.

⁵¹⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 5 Haziran 1912, s. 3.

⁵²⁰ “Esir-i Harp İtalyanlar”, *Ahenk*, 12 Ağustos 1912, s. 2.

⁵²¹ Giovanni Giolitti, *Trablusgarp’ı Nasıl Aldık?*, s. 113-114.

olduğu ve yirmi bin liradan yüz bin liraya kadar tazminat istedikleri anlaşılmaktadır.⁵²²

3.2.9. Tabiiyet Değişirme

İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra Trablusgarp'ta hukuk kurallarına uymayan davranışlarda bulunmuştur. Bunun üzerine Osmanlı basınında İtalya'ya karşı tepkiler görülmeye başlanmıştır. Fakat Osmanlı hükümetinden beklenen tepkiler Osmanlı tebaası tarafından yeterli görülmezince Osmanlı tebaasının tepkisi giderek artmıştır. Bu nedenle Osmanlı hükümeti öncelikli olarak İtalyan tebaanın güvenliğini korumaya çalışmıştır. Ancak İtalya'ya karşı oluşan nefret dolayısıyla İtalyan tebaanın bir kısmı kendisini güvende hissetmeyerek Osmanlı Devleti'ni terk etmiştir. Diğerleri ise Osmanlı Devleti'nde yaşamlarını sürdürmek için Osmanlı tabiiyetine başvurmuştur.⁵²³ Bu başvurular üzerine de Osmanlı hükümeti tarafından mecliste tartışmalar yapıldıktan sonra Lahey kararlarında bu konuyla ilgili bir yasaklama olmadığı görüldükten sonra Muhasım Devlet Politikası uygulamaları dâhilinde İtalyan tebaaya karşı uygulanması kabul edilmiştir.⁵²⁴

İtalyan tebaanın güvenliği sağlandıktan sonra da Osmanlı Devleti, İtalya tebaasını sınır dışı etme kararını uygulamaya karar vermiştir. Bu uygulamaya göre ise Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyan tebaa içinden ruhban, amele, dul kadınlar ve Osmanlı tabiiyetine geçenler dışındaki İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği bildirilmiştir. Osmanlı Devleti tabiiyetine geçen İtalyan tebaanın sınır dışı edilme kararından hariç tutulması üzerine ise birçok İtalyan tebaa Osmanlı tabiiyetine geçmek için başvuruda bulunmaya başlamıştır. Bunun sebebi ise İtalyan tebaanın işini ve düzenini bırakıp gitmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Ancak İtalyan tebaanın tabiiyet değiştirmesinin uygulanmasında ise beş yıl boyunca Osmanlı Devleti sınırlarında ikamet etmiş olmak şartı bulunmaktadır. Fakat bu karar esnetilerek Osmanlı tebaasına başvuran ve suçlu bulunmayan her İtalyan tebaaya Osmanlı tabiiyeti yani vatandaşlığı verilmiştir. Ayrıca vatandaşlığı belli olmayan Musevilerin de gerçek tabiiyetlerinin Osmanlı olduğu kabul edilerek imza karşılığında Osmanlı tebaası olmalarına izin verilmiştir. Aydın vilayetinde ise İzmir'de işine son verilen demir yolu işçisi ile bazı

⁵²² “Matrut İtalyanlar İtalya'da Ne Yapıyorlar”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 4.

⁵²³ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 239-242.

⁵²⁴ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

İtalyan tebaanın Osmanlı tabiiyetine geçmek istedikleri görülmüştür. Fakat normal şartlarda Osmanlı tabiiyetine girmek için kanun gereğince İtalyanların beş yıl boyunca Osmanlı Devleti'nde yaşamış olması gereklidir. Bu karara göre meclisçe kendi istekleriyle Osmanlı tebaasına geçmek isteyenlerin yabancı tebaa iddiasında asla bulunmayacakları ve böyle bir iddiada bulduklarında ise Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilecekleri hakkında bir sözleşme senedi alınıp İtalyan tebaanın himayesini üstlenmiş olan konsolosluklara bilgilendirme yapıldıktan sonra aileleriyle birlikte Osmanlı tabiiyetine kaydedilecekleri ifade edilmiştir.⁵²⁵

İtalyanların tabiiyet değiştirme istekleri hakkında ise “*Terk-i tabiiyet arzusunda bulunan İtalyanlardan evlad-ı hazırası da dahil olduğu halde maale tabiiyet-i Osmaniye'ye duhulet etmek isteyenlerin kendileriyle evlad-ı sagireye ne suretle muamele ifa olunacağı...*” ifadesiyle belirtilmiştir.⁵²⁶ Buna göre Osmanlı tabiiyetine geçmek isteyen İtalyan tebaanın hakkında nasıl karar verileceği sorusu meclise taşınmıştır. Ayrıca bu durum;

“Memalik-i Osmaniye'de bulunan İtalyalılardan bir takım insanın tabiiyet-i Osmaniye'ye dehalet etmekte olduğu rivayet olduğundan... meclis-i vükela kararı mucibince bu kabil-i eşhastan ve zevceleriyle faili muhtar olan evlad tabiiyet-i Osmaniye'ye bittabi vel-imza dehalet eylediğine ve badezin bir güne tabiiyet-i ecnebiye iddiasında bulunmayacaklarına ve müteferruatına dair yerlerine senet alınıp alınmadığının işarı bir de ilanı harpten beri tabiiyet-i saltanat-ı seniye girenlerin ve bundan böyle gireceklerin miktar ve esamisine havi bir defterin tesyar-ı hususuna himmet.”

ifadesiyle anlatılmaktadır. Buna göre Osmanlı tabiiyetine geçmek isteyen İtalyanlar için meclis tarafından verilen karar üzerine aileleriyle birlikte Osmanlı tabiiyetine imza attıklarında yabancı tebaa iddiasında bulunmayacakları hakkında sözleşmeyi imzalayanların bildirilmesi ve Osmanlı Devleti tabiiyetine giren İtalyan tebaanın sayısının tespit edilmesi vilayetlerden istenmiştir.⁵²⁷ Ayrıca “*İtalya tabiiyetine terk ile tabiiyet-i Osmaniye'ye dâhil olduğu halde kumpanya tarafından istihdam edilmekte olan Kasaba demiryolu memurlarından Joseph de Porti müracaatla...*

⁵²⁵ Ahmet Öğreten, “İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı”, s. 2295-2297.

⁵²⁶ BOA, DH.SYS., 75/1 - 2/1 - 2, H.11 Şevval 1329/R.22 Eylül 1327/M.5 Ekim 1911.

⁵²⁷ BOA, BEO., 3963/297189 - 1/2, H.24 Zilkade 1329/R.3 Teşrinisani 1327/M.16 Kasım 1911.

olduğundan bu ve emsali İtalyalı memurun hakkında...” ifadesiyle de İzmir’de İtalya tabiiyetini terk edip Osmanlı tebaası olmak isteyen bir işçi hakkında hükümet tarafından karar verilmesi isteğinde bulunulmuştur.⁵²⁸

Ancak, İtalyan tebaanın Osmanlı tabiiyetine geçmesiyle ilgili ise İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesine rağmen Osmanlı Devleti’nin İtalya tebaa hakkında henüz bir karar veremediği görülmektedir. Fakat bu konuda Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletleriyle görüştüğü ve kararın yarın verilmesinin beklendiği ifade edilmektedir.⁵²⁹ Aydın vilayetinde ise Türkiye’de bulunan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine meclis tarafından karar verildiği ve bunun üzerine İstanbul’da bulunan İtalyan tebaanın çoğunun Osmanlı tabiiyetine girmek için hariciye nezaretine başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵³⁰ Buna göre de İzmir’in Kasaba bölgesinde yaşayan İtalya tebaasından Tüccar Franko Efendi’nin İtalya tabiiyetini terk ederek hizmetçisiyle birlikte Osmanlı tebaası olduğu görülmüştür.⁵³¹ Ayrıca, Osmanlı tebaası tarafından hükümetten İtalyan tebaası iken savaş sırasında Osmanlı tabiiyetine geçenlerin öncelikle askerlik hizmetiyle sorumlu tutulmaları istenmiştir.⁵³²

Osmanlı Devleti tarafından uygulanan tabiiyet değişimi uygulamasıyla da Osmanlı tabiiyetini kabul eden İtalyan tebaadan tabiiyet kanunnamesine göre Osmanlı Devleti’ne zarar verecek hiçbir girişimde ya da yabancı devlet tebaası iddiasında bulunmayacakları ve kurallara uymazlarsa sürgün veya sınır dışı edileceklerini bildiren imzalı bir yemin belgesi alındığı görülmektedir. Ayrıca, daha sonra Almanya konsolosluğuna gereken bilgilerin verilerek onaylanması için dâhiliye nezaretine gönderildiği anlaşılmaktadır.⁵³³ Ancak, İtalyan tebaanın imtiyazlarının feshedildiği ve Osmanlı tebaası hakkındaki hukuk kurallarının uygulanması amacıyla İtalyan tebaanın yaşadıkları yerlerin bildirilmesi için Almanya konsolosluğuna başvurulduğu ve Osmanlı tebaası hakkındaki kuralların İtalyan tebaaya da uygulanacağı belirtilmektedir.⁵³⁴

Aralık ayında ise Osmanlı hükümeti tarafından önemli şehirlerde yaşayan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Buna göre de sınır dışı edilecek

⁵²⁸ BOA, DH.SYS., 75/1 – 2/75 – 1, H.25 Şevval 1330/R.24 Eylül 1328/M.7 Ekim 1912.

⁵²⁹ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 3.

⁵³⁰ “Nim Resmî Osmanlı Ajansının Meccanen Verdiği Telgraflar”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2. ve “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 3.

⁵³¹ “Vilayet-i Hümayun Merasimi”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 2.

⁵³² “Terk-i Tabiiyet Edenler Hakkında”, *İttihat*, 22 Ekim 1911, s. 3.

⁵³³ “Osmanlı Olacak İtalyanlar Hakkında”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2.

⁵³⁴ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 1 Kasım 1911, s. 2-3.

İtalyan tebaadan Osmanlı tabiiyetine geçecek olanlar hakkında ise izlenecek yöntem ve bunun uygulanması için Polis Genel Müdürü Cemal Bey, Jandarma Kumandanı Hüseyin Muhittin ve Ticaret Mahkemesi Reisi Mustafa Kemal Beylerden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur.⁵³⁵ Bununla birlikte İzmir’de şimendifer şirketlerinde çalışan bazı İtalyan tebaa tabiiyetlerini bırakmak isteğinde olduklarını belirterek Osmanlı tabiiyetine kabul edilmek için hükümete başvuruda bulunmuştur.⁵³⁶ Sonraki gün ise İzmir tüccarı ve İtalya tebaası olan Milaslı Levi Efendi ve ailesi Osmanlı tabiiyetine geçmiştir.⁵³⁷ Ayrıca, Aralık ayı sonunda da çoğunluğu şimendifer şirketlerinde çalışan Osmanlı Devleti’ndeki İtalyan tebaanın Osmanlı tabiiyetine girmek için girişimde bulunmaya karar verdikleri anlaşılmıştır.⁵³⁸

⁵³⁵ “Aydın Vilayeti – İtalya Tebaası İçin”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2.

⁵³⁶ “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 17 Aralık 1911, s. 3.

⁵³⁷ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 18 Aralık 1911, s. 2.

⁵³⁸ “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ MUHASİM DEVLET POLİTİKASI: TRABLUSGARP SAVAŞI VE AYDIN VİLAYETİ İTALYANLARINA EKONOMİK VE TOPLUMSAL AÇIDAN UYGULANMASI

Osmanlı Devleti ve İtalya arasında gerçekleşmiş olan Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı hükümeti, İtalyan tebaaya karşı Lahey kararlarına uygun olarak hazırladığı Muhasım Devlet Politikası'nı uygulamıştır. Tez çalışmasında ise Trablusgarp Savaşı sırasında uygulanmış olan Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayeti üzerindeki uygulamaları incelenmektedir. Bu başlık altında ise dört ana başlık şeklinde sınıflandırılmış olan Muhasım Devleti Politikası'nın Aydın vilayeti uygulamalarının üçüncü ve dördüncü başlıkları olan Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetindeki ekonomik ve toplumsal uygulamaları incelenecektir.

4.1. Ekonomik Uygulamalar

4.1.1. Emlak ve Arazilerin Müsaderesi

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının müsadere, zapt etme ve haberleşmeyi önleme ile ilgili 52-56 maddeleri arasındaki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uyguladığı uygulamalardan bir diğeri de İtalyan tebaanın emlak ve arazilerine el koyup satılığa çıkarma uygulamasıdır.⁵³⁹ Bu uygulama ise İtalya konsolosluğunun kapatılması ve Osmanlı Devleti ile İtalya arasındaki bütün anlaşmaların iptal edilmesinden sonra İtalyan tebaaya ek vergiler yüklenmesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte İtalya tebaanın emlak alıp satması ve inşa etmesi de İtalya'nın savaş ilanından sonra Osmanlı hükümeti tarafından yasaklanmıştır.

Bu konuyla ilgili de Osmanlı Devleti ve İtalya arasında savaş çıkmadan kısa bir süre önce İtalyan tebaa ve kurumları hakkında uygulanacak tedbirler listelenmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'nde emlak ve gayrimenkul alım ve satımında bulunup emlak sahibi olabilme hakkının sadece Osmanlı tebaasına ait olduğu bildirilmiştir. Ancak, 7 Safer 1284 tarihli nizamnameye göre de anlaşmayı imzalayan devletlerin

⁵³⁹ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf) , Erişim: 26.04.2018.

tebaaları Osmanlı Devleti'nde mülk edinip alıp satabilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu protokolü imzalamış olan devletlerden biri de İtalya olmasına rağmen Osmanlı Devleti ile savaş halinde olduğundan İtalya'nın Osmanlı Devleti ile imzalamış olduğu bütün anlaşmalar iptal edilmiştir. Bu yüzden İtalya'nın savaş ilanı olan Rumi, 16 Eylül 1327 tarihinden itibaren İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'nde emlak sahibi olması, emlak inşa etmesi ve satmasının yasaklandığı bildirilmiştir. Ayrıca, bu tarihten önce Osmanlı Devleti'nde bu anlaşmadan birçok İtalyan tebaanın yararlandığı görülmüştür.⁵⁴⁰

Emlak ve arazi müsaderesiyle ilgili olarak ise Trablusgarp Savaşı'nın başlangıcında İtalyan tebaaya karşı alınacak tedbir önerileri listelenmiştir. Buna göre Türkiye'de yaşayan İtalyan tebaanın nerede yaşadıkları ve hangi işlerde çalıştıkları, ne kadar emlak ve araziye sahip olduklarının öğrenilmesi Osmanlı hükümetinden istenmiş ve İtalyan tebaadan aynı servette bulunan Osmanlı tebaasına eşit miktarda vergi alınması önerisinde bulunulmuştur. Ayrıca ek vergiler eklenerek İtalya ile gerçekleşen savaştaki zararın İtalyan tebaanın vergileriyle karşılanması istenmiştir.⁵⁴¹ Bunun üzerine Aydın vilayetinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri toplanmıştır. Bu toplantıda ise *“İtalya'nın saldırıları karşısında donanmamızın olmaması kendimizi savunabilmemiz için en büyük eksiğimizdir”* sözlerine yer verilerek bu konuyla ilgili iki yıllık zamanda o kadar çabaya rağmen bir milyon lira toplanamayan iane yardımlarına bir çözüm düşünülmüştür. Bu çözüme göre bir defa ve beş yıl devam etmesi şartıyla kabul edilen emlak ve teminat vergilerinin yüzde yirmi arttırılması ya da deniz eşyaları vergisi adıyla yeni vergi verilmesinin kabul edilmesi hakkında hükümete teklif verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁴²

Bunun üzerine de Osmanlı Devleti'nde hükümet tarafından İstanbul'da ne kadar İtalyan tebaa bulunduğu ve bunların işleri, emlakları, emlaklarının çeşitleri, emlaklarının nerede bulunduğu ve bunların kimlere ait olduklarının araştırılması ve bunlar hakkında bir defter düzenlenmesi için gerekli yerlere emir verilmiştir.⁵⁴³ Ayrıca diğer vilayetler için de İstanbul'da olduğu gibi İtalyan tebaanın emlak ve arazilerinin tespiti yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı tebaası tarafından İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'nde hiçbir şekilde emlak ve gayrimenkul alamaması ve

⁵⁴⁰ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 203/6 – 4/1, H.13 Şaban 1329/R.27 Temmuz 1327/M.9 Ağustos 1911.

⁵⁴¹ “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁴² “Şanlı ve Hamiyetli Aydınlıların Teklifleri”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1. ve “Aydınlıların Tebliği”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 2.

⁵⁴³ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 1-2.

Osmanlı beldelerindeki İtalyan mali kurumlarının kapatılması için başvuruda bulunulduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴⁴ Ayrıca, bu konuda da İtalyan tebaanın;

“...*Babialı hukuk müşavirliğinden yazılıp meclis-i vükelada kıraat olunan mütalaa nameye İtalya hükümeti istimlak-ı emlak protokolünü imza etmiş olduğu cihetle İtalyanların bu babdaki nizamnameden istifadeleri tabi olup ancak eylevm sadet olan hal-i harp sebebiyle hükümeti seniyenin İtalya hükümeti ile akd eylediği bil-cümle müracaat ve mukavelenameler münfesihtir olduğundan mezkur nizamname-i ahkamından istifade edemeyecekleri ve İtalya'nın ilanı harp ettiği 16 Eylül sene 327 tarihinden itibaren memalik-i Osmaniye'nin hiçbir tarafında İtalyanların emlak istisra edemeyeceği...*” ifadeleriyle emlak ve arazi alıp satamayacağı ve inşa edemeyeceği belirtilmektedir.⁵⁴⁵

Gerçekte Osmanlı Devleti'nin doğrudan İtalyan tebaanın mülküne el koyma gibi bir durum yoktur. Ancak İtalya'nın saldırıları sırasında Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmeye başlanan İtalyan tebaanın vergi borçlarını ödememiş olması durumunda borçlarının kapatılması için İtalyan tebaanın bazılarının emlak ve arazilerine el konularak bunlar satışa çıkarılmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nde İtalyan okullarının kapatılmasına, devletin önemli yerlerinde yaşayan İtalyan tebaanın sınır dışı ya da sürgün edilmesine karar verilmiştir. Bu İtalyan tebaanın da temettü ve diğer vergileri ödemeye mecbur oldukları meclis tarafından belirtilmiş ve vergilerini ödemeyenlerin ise vergi borçlarının alınması için emlak ve gayrimenkullerinin satışa çıkarılacağı bildirilmiştir.⁵⁴⁶ Ayrıca, Aydın vilayetindeki İtalyan tebaaya da bu konuyla ilgili duyuru yapılmıştır.⁵⁴⁷

4.1.2. Gemilerin Limanlara Girmesi ve Serbest Dolaşmasının Yasaklanması

Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının savaş esirleri ile ilgili 4-20. maddeleriyle “*Çatışmaların Başlangıcında Ticaret Gemilerine Uygulanacak İşlemlere Dair Sözleşme*” kararlarına uygun olarak hazırlanan ve Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından biri olan gemilerin limanlara girmesi ve serbest dolaşmasının yasaklanması uygulaması, Aydın vilayetindeki İtalyan tebaaya

⁵⁴⁴ “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 2.

⁵⁴⁵ BOA, DH.SYS., 75/1 – 1/64 – 1, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

⁵⁴⁶ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 1 Mart 1912, s. 3.

⁵⁴⁷ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 3 Mart 1912, s. 3.

karşı da uygulanmıştır.⁵⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin kendi sahil güvenliğini sağlamak amacıyla İtalya tebaasına karşı uygulamış olduğu bu uygulama ile yabancı devlet gemileri ile balıkçı gemilerinin limanlara girmesi ve serbestçe dolaşması yasaklanmıştır. Ayrıca bu uygulama ile de balıkçılıkla uğraşan yabancı devlet tebaası ve İtalya tabiiyetindeki kişilerin İtalya donanmasına rehberlik etme ihtimalleri bulunduğundan güvenlik tedbiri olarak bunların savaş esiri olarak tutulması veya gözetim altında bulundurulmasına önem verilmiştir.

Bu konuda da Trablusgarp Savaşı başlamadan önce de Aydın vilayetinde yabancı devletlere ait vapur şirketlerinin çalışmalarına güvenilemeyeceği düşünülerek İzmir'de Osmanlı deniz nakliyat şirketi kurma çalışması olmuştur. Bu uygulama ise *“İzmir limanından nakliyatın rakip bahriye-i ecnebiye tarafından icra olunacağı yerde merakib-i Osmaniye tarafından icrası bittabi arzu olunur mevaddan olup hükümet-i seniyye kuvay-ı hukukiye icabınca bu salahiyeti sefain-i Osmaniye'ye hasr edebildiği gibi buna bir men uhdeside yoktur...”* ifadeleriyle açıklanmıştır.⁵⁴⁹ Buna göre, İzmir limanındaki nakliyatın yabancılar tarafından sağlanmasında engel olmadığı ancak Osmanlı Devleti'nin kendisi tarafından bunun yapılması gerektiği belirtilerek yabancı deniz nakliye şirketleriyle rekabet edebilecek güçte Osmanlı vapur nakliye şirketinin kurulması hakkında görüşmeler olmuştur. Fakat 1910 yılında gerçekleştirilen bu görüşmelerde de;

“...hizmetleri sebat olmayan müessesat-ı müteahhidinin emlakına müteallik mükellefiyata tabi tutulması ve ecnebi anonim şirketleri meselelerinin hakkında müzakeratı cereyan ettiği bir sırada bu işin mevzu bahis edilmesi haiz olup olmadığının ve ticaret ve nakliyatın serbestçe icra olunduğu şu esnalarda İzmir limanında bir Osmanlı nakliyat şirketi tesis ve ona şirket-i ecnebiyece rekabet edebilecek surette yevmi menafi mahsusunu temin ederek nakliyat umurunun bil-vasıta bir ihzar altına alınması daha ziyade müstelzim Muhasamat bulunup bulunmadığının tabiyeti babıalının takdirine vayestedir” sözleriyle vapur şirketinin kurulması hükümetin kararına bırakılmıştır.⁵⁵⁰

Savaş başladığında ise İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra gerek

⁵⁴⁸ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

⁵⁴⁹ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 79/6 – 1/1, H.26 Rabiulahir 1328/R.24 Şubat 1326/M.7 Mart 1910.

⁵⁵⁰ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 79/6 – 1/1 ve 1/2, H.26 Rabiulahir 1328/R.24 Şubat 1326/M.7 Mart 1910.

maden ocakları gerekse İstanbul ve diğer limanlarda Osmanlı donanmasının ihtiyaçları için kullanılmak üzere nakliyat gemilerinin limanları terk etmeleri yasaklanmıştır. Fakat bu tedbire henüz ihtiyaç duyulmadığından meclis kararıyla uygulamadan vazgeçilmiştir.⁵⁵¹ Ancak, Osmanlı hükümeti savaşın başlangıcında ciddi önlemler almaktan kaçınmasına rağmen özellikle İtalyan tebaanın yoğun olarak yaşayıp ticaretle uğraştığı yerlerde tedbirler alınması için hükümete başvurular artmıştır. Bu yerlerden biri de Aydın vilayeti ve İzmir kenti olmuştur. Bu yüzden İzmir'in konum olarak denize kıyısı bulunduğu ve İtalyan donanmasının da Ege sahillerinde görüldüğü haberlerinin işitilmesi üzerine İzmir'deki Osmanlı tebaası kendini güvende hissetmemiştir. Çünkü sabah vakti Sakız adasında bulunan Osmanlı donanmasının öğleden sonra Midilli adası civarında görüldüğü ve Çanakkale'ye doğru gittiği görülmüştür. Bu nedenle de gece vapur ve gemilerin hareketi yasaklanıp bir vapurun top atışıyla uzaklaştırılmasından dolayı Urla ve çevresinden top sesleri işitildiği için İtalya donanmasının Ege sahillerine geldiği hakkında İzmir'de şüphe oluşmuştur.⁵⁵² Bu yüzden alınabilecek önlemler Osmanlı tebaası tarafından görüşülerek, İzmir körfezi ve çevresini iyi bilen balıkçı ve gemicilerin İtalya donanmasına rehberlik edebilecekleri düşünülerek bu konuda Osmanlı hükümetinden gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Bu karar alındıktan sonra da İzmir limanında çalışan İtalya tabiiyetindeki işçiler işten çıkarılmıştır. İtalya tabiiyetinde olan işçilerin işten çıkarılmasıyla ilgili de İzmir'de liman işçilerinden önce demir yolunda çalışanların işine son verilmiştir. Fakat bir süre sonra hem liman işçileri hem de demir yolu işçileri işlerine geri dönmüşlerdir.⁵⁵³

Aydın vilayetinden bu konuyla ilgili yapılan bir başvuruda ise “*İzmir'de bulunan İtalyan gemicilerle körfez ve limanın her tarafını bilen balıkçıların burada serbest bırakılması daimi mahzur olduğu cihetle bilcümle talimat merii itası İzmir komodorluğundan bildirildiğine dair...*” sözleriyle İzmir ve çevresindeki balıkçıların çevreyi iyi bilmelerinden dolayı serbestçe dolaşmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir.⁵⁵⁴ Buna göre de İzmir limanında ticaret yapmakta olan İtalya ve yabancı devlet tebaası için ne yapılması gerektiği konusunda İzmir komodoru tarafından yazılan yazıya sadareten verilen cevapta meclisin bu konudaki görüşmelerine yer verilmiştir. Bu görüşmelerden çıkan karar sonunda ise İtalya tebaası olan balıkçı ile kılavuzların

⁵⁵¹ “Kömürler İçin”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁵² “Donanmamız Nerede? ”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.

⁵⁵³ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar ”, s. 198-199.

⁵⁵⁴ BOA, BEO., 3953/296442 – 1/2, H.2 Zilkade 1329/R.12 Teşrinievvel 1327/M.25 Ekim 1911.

liman ve çevresini iyi bildiklerinden İtalya donanmasına hizmet etmeleri ihtimali bulunduğu için savaş esiri kabul edilmeleri ve yabancı devlet tebaası olan diğerlerinin ise gözetim altında bulundurulmasına karar verildiğinin deniz ganimetleri mahkemesine ve İzmir komodorluğuna bildirildiği anlaşılmaktadır.⁵⁵⁵ Bu konu hakkında ise;

“Hakk-ı zabıt ve iğtinam sefineden maada İtalya tabiiyetine haiz olan kaptan ve mürettebatın da şamil olup bunlar hakkındaki tesirat-ı esir-i harp edilerek mahal-i muayyende nezaret altında bulundurulmak suretinde olur. Kaptan ve mürettebat beyanında bi-taraf devletler tebaasından kimseler var ise onlar da esir-i harp edilebilir. Mahaza Lahey mukavelatının hakk-ı zabıt ve iğtinamın muhabere-i bahriyeye tatbikince bazı tahdidata dair olan on birincisi – kapudan ve taife (tayfa) muhasamatın müddet-i devamınca hareket-ı harbiye ile münasebeti olan bir hizmeti deruhte etmeyeceklerini tahriren taahhüt eyledikleri takdirde tahliye olunacaklarını...”

sözleriyle ifade edilmiştir.⁵⁵⁶ Buna göre zabitan ve görevli gemisi haricinde İtalya tabiiyetinde olan kaptan, mürettebat ve gemicilerin savaş esiri kabul edilerek bölgede gözetim altında tutulmaları istenmiştir. Gemilerin içinde tarafsız devlet tebaasından olan kişiler varsa da Lahey kararının 11. maddesine göre esir alınabileceği ancak tarafsız devlet tebaasından olduğunu kanıtlarsa serbest bırakılacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca, İtalyan tebaa hakkında;

“İtalya tebaasının Memalik-i Osmaniye duhullerine muhalefet olması zaten bidayet-i muharebede kararlaştırılmış ve pasaportlarını imza etmemeleri için şebhenderlerimize emirler verilmişti sefain-i ticariye-i ecnebiye ile mevki-i sahiliyemize çıkmak isteyen İtalyalıların memleketimize müsaade olunmaması ve ilanı muharebeden sonra İtalya mürettebatı bahriyesinden ve kaptanlarından memlekete dahil olabilenler olacağı halde hemen usulü vecihle iadeleri... icra olunan mahallere bunların duhul olmamalarına fevkalade itina olunması hakkında vilayata talimat gönderilmesi için dahiliye de işbu kararın Almanya sefaretine tebliği...”

sözleriyle İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'ne giriş çıkışlarının yasaklandığı ve

⁵⁵⁵ “İzmir'deki İtalyanlar”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 3. ve “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 30 Ekim 1911, s. 2.

⁵⁵⁶ BOA, MV., 157/91, H.29 Şevval 1329/R.10 Teşrinievvel 1327/M.23 Ekim 1911.

Osmanlı Devleti'ne girmek isteyenlerin geri gönderildiği anlaşılmakta ve bu kararın vilayetlere ve Almanya'ya bildirildiği ifade edilmektedir.⁵⁵⁷ Üstelik, bu konula ilgili de “...Almanya sefiri nezd-i senaveriye gelerek bazı beyanatta bulunmasına harbiye nazırı paşa hazretleri ve Aydın vilayetinden neşr ettiği ilannamenin karar-ı vaka-ı mugayyir fikraları muhtevi olduğu anlaşılmış olduğundan ve telefonla olunan müzakere mucibince icra edilecek muameleye izahen ve ilanname de karara adem-i mutabakaları halinde İtalyanlara esir-i harp muamelesi edileceği de münderiç olunur...” sözleriyle Almanya konsolosunun İstanbul'a gelerek telefonda harbiye nazırıyla konuştuğu ve yapılan görüşmelerden sonra açıklanmış olan belgede İtalyan tebaanın savaş esiri kabul edileceği anlaşılmaktadır.⁵⁵⁸

4.1.3. Gümrük Vergisi

Osmanlı Devleti ve İtalya arasında savaş çıktığı sırada taraflar bazı eşyaları savaş kaçağı kabul etmiş ve bunların giriş-çıkışını yasaklamıştır. Bu hak ise 1907 tarihli İkinci Lahey Kararları ve 1909 tarihli Londra Beyannamesi'nde ifade edilen savaş kaçağı kapsamına giren mallar ve eşyalarla ilgili maddeler kısmında belirlenmiştir. Ancak Osmanlı Devleti, bu kararları imzalamamış olsa da Trablusgarp Savaşı sırasında Avrupa devletlerinin tepkisini çekmemek için alınan kararlara uygun hareket etmiştir. Buna karşın ticareti serbest bırakılan ürünlerin de İtalya'ya ulaşmaması için Osmanlı Devleti tarafından önlemler alınmıştır.⁵⁵⁹

Ancak, Osmanlı Devleti'nin gümrük vergisini arttırma ile ilgili girişimleri Trablusgarp Savaşı öncesinde de bulunmaktadır. Buna göre de gümrük vergisinin %4 arttırılmasını İtalya'nın kabul ettiği belirtilmektedir. Bunun ise İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde sorun olmadığını gösterdiği ve bazı olaylar sebebiyle oluşan düşmanlığın da ortadan kalkıp kalkmadığı hakkındaki şüpheleri sona erdirdiği ifade edilmektedir.⁵⁶⁰ Ayrıca, bu konuda Trablusgarp Savaşı sırasında da gümrük vergilerinin Şubat ayından sonra %15'e çıkarılması hakkında Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle görüşmelerinin sürdüğü anlaşılmaktadır.⁵⁶¹

⁵⁵⁷ BOA, BEO., 3971/297811 - 2/2, H.12 Zilhicce 1329/R.21 Teşrinisani 1327/M.4 Aralık 1911.

⁵⁵⁸ BOA, BEO., 3974/298007 - 1/2, H.18 Zilhicce 1329/R.27 Teşrinisani 1327/M.10 Aralık 1911.

⁵⁵⁹ Mehmet Temel, “Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar”, s. 138-140.

⁵⁶⁰ “Hususi Telgraflarımız”, *Ahenk*, 26 Mart 1911, s. 2.

⁵⁶¹ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 11 Eylül 1911, s. 2.

İtalya tarafından savaş ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti'nin Lahey kararlarına uygun olarak Muhasım Devlet Politikası kapsamında İtalya'ya karşı uyguladığı tedbirlerden biri de İtalya'dan gelen ürünlere %100 gümrük vergisi uygulamak olmuştur. Bununla ilgili de 12 Ekim 1911 tarihinde gümrük vergilerinin arttırılması yönünde meclise öneri sunulmuştur. Ancak bu konudaki kanun 25 Aralık 1911 tarihinde Osmanlı meclisinde görüşülmeye başlanmıştır. Bu tasarıya göre de makine, yedek parça ve kükürt meclis kararıyla uygulamadan hariç tutulmuştur. Fakat Avrupa devletlerinin baskısı ve ayrıntılar hakkında yaşanan tartışmalar üzerine İtalya'dan gelecek eşyalara %100 gümrük vergisinin uygulanmaya başlanması için karar 25 Mayıs 1912 tarihinde meclisten geçmiştir. Buna göre İtalya'dan gelen eşyalara %100 ve kükürde ise %11 gümrük vergisinin uygulanması kararlaştırılmıştır.⁵⁶² Bu konuyla ilgili de “...İtalya'dan memalik-i Osmaniye'ye vürut edecek olan ve yağlarda şiddetlice derkar bulunan kükürtlerin o babda tatbik edilmekte olan madde-i muvakkat-i kanuniye mucibince yüzde yüz gümrük resminden istisnasıyla yüzde on gümrük resmi arzıyla ithali hakkında tanzim olunan madde-i kanuniye ve esbabı mucibe lazimesinin gönderildiği beyan olunmuş” sözleriyle uygulama ifade edilmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'ne İtalya'dan gelen kükürdün yağ sanayiinde çok kullanılmasından dolayı %100 gümrük vergisinden hariç tutulması ve kükürtten %10 gümrük vergisi alınmasına karar verilmiştir.⁵⁶³

Trablusgarp Savaşı başladıktan sonra Aydın vilayetindeki Osmanlı tebaası tarafından Osmanlı hükümetine tedbirler önerilmiştir. Bunlardan biri de %100 gümrük vergisi uygulamasıyla ilgilidir. Buna göre de İtalya'dan gelen eşyaların İtalya ya da diğer yabancı devlet vapurlarıyla gelmesi fark etmeksizin en az %80 civarında değerlerinin arttırılması istenmiştir. Ayrıca, gümrük vergisinin fiyatları ve nakline göre bir katalog hazırlanması, bu defter kayıtlarının İtalya ile barış sağlanması ve ticaret anlaşmalarının tekrar yapılması için temel oluşturacak şekilde kullanılması önerilmiştir.⁵⁶⁴

9 Ekim'de Osmanlı Devleti'ne gelecek olan tüm İtalyan ticari eşyalarına ağır bir vergi uygulanması hakkında kanun hazırlandığı ve bunun vilayetlere bildirildiği ifade

⁵⁶² İsrail Kurtcephe, “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, s. 250.

⁵⁶³ BOA, MV., 226/111, H.22 Safer 1330/R.29 Kanunusani 1328/M.11 Şubat 1912 .

⁵⁶⁴ “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 7 Ekim 1911, s. 3.

edilmektedir.⁵⁶⁵ Bu yüzden Aydın vilayetinde İtalyan eşyalarına gümrüklerde el konulmaya başlandığı ve savaş ilanından sonra yola çıkmış olan siparişlerin de limanlarda kalmasından dolayı tüccarların sıkıntı içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu tüccarların nakit avans için ücret vermeyi de kabul etmedikleri görülmektedir.⁵⁶⁶

Bu sırada Osmanlı hükümeti tarafından İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinden dolayı İtalya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen eşyaların değeri üzerinden %100 gümrük vergisi alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca, bu uygulamanın da savaşın ilan tarihinden itibaren İtalya'dan yola çıkmış olan tüm eşyalar için geçerli olacağı ifade edilmiştir.⁵⁶⁷ Bu konuda ise sonraki günde de gazetelerde benzer yazılar çıkmıştır.⁵⁶⁸ Üstelik 21 Ekim tarihinde bu kararın İzmir gümrüklerine ulaştığı ifade edilmiştir.⁵⁶⁹

Kasım ayında ise İtalyan ticari eşyalarının Osmanlı Devleti'ne alınmasının yasaklanmış olduğu fakat bazılarının girebileceği, bu ürünler İtalya gemisinde bulunursa el konulacağı ve İtalya'dan gelen ürünlere %100 gümrük vergisi uygulanacağı anlaşılmaktadır.⁵⁷⁰ Ayrıca, hükümet tarafından %100 gümrük vergisi alınan İtalyan ürünlerinin Girit üzerinden %11 vergiye tabi tutulup Osmanlı Devleti'ne alınmasını engellemek için tüccarların bu ürünleri kimden aldığını vergi müdürlüklerine açıklamaları istenmektedir.⁵⁷¹ Ancak, Şubat ayında Osmanlı hükümetinin kükürt ihtiyacına bir çözüm arayışı içinde olduğu görülmektedir. Fakat İtalya yerine kükürdü Fransa'dan alabileceğini söyleyen bazı tüccarlara rağmen İtalyan kükürtlerinin %100 gümrükten hariç tutulmasının istendiği ve bu konuda da hükümetin Fransa kükürtlerinin alınmasını Nisan'a kadar ertelediği anlaşılmaktadır.⁵⁷²

Bu konuyla ilgili de hükümet tarafından İtalyan eşyalarına boykot ilan edilip tarafsız devletlere ait ticaret gemilerinde İtalyan eşyası bulunursa bunların karaya çıkarılmasının önleneyeceği tüccar ve deniz şirketlerine bildirilmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin İtalyan eşyalarından %100 gümrük vergisi almaya karar vermesinin Fransa tarafından İtalyan ürünlerinin gelmesine son vereceği ifade edilerek diğer yabancı devlet

⁵⁶⁵ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁶⁶ "İzmir Ahvalı", *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 4.

⁵⁶⁷ "Yüzde Yüz", *Tanin*, 18 Ekim 1911, s. 1.

⁵⁶⁸ "Hususi Telgraflar" ve "Osmanlı Ajansı", *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 2.

⁵⁶⁹ "Yüzde Yüz Resmi", *İttihat*, 20 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁷⁰ "İtalya Eşyası", *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 3.

⁵⁷¹ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 22 Aralık 1911, s. 2.

⁵⁷² "İlan-ı Resmi – Kükürt Hakkında", *Ahenk*, 6 Şubat 1912, s. 3.

tebaasının da zarar görmemesi için gümrük kararının geri alınması istenmiştir. Bunun üzerine Fransa'nın talebi kabul edilerek uygulamadan vazgeçilmiştir. Ayrıca, İtalya şirketlerine askeri eşya siparişinde de bunların diğer devletlerden karşılanabileceği göz önünde bulundurularak devletin zarar görmediği durumlarda siparişler iptal edilmiştir. Bu uygulama ile İtalyan ürünlerinin çoğunda %100 gümrük vergisi uygulanmış fakat bazı ürünlerin giriş-çıkışı tamamen yasaklanmıştır. Bu konuyla ilgili de İtalya'dan alınan kibrit kutularının Osmanlı Devleti'ne girişinin yasaklanması örnek verilebilir.⁵⁷³ Ayrıca, bununla ilgili de İtalya'ya karşı savaş sırasında %100 gümrük vergisi uygulandığından İtalya'nın Osmanlı limanlarına giremediği ve bunların yerini diğer yabancı devletlerin dolduracağı belirtilerek bu konuda İspanya'nın Osmanlı Devleti ile ticari ilişkiler kurmaya çalıştığı ve İstanbul'a bir heyet gönderdiği anlaşılmaktadır.⁵⁷⁴

Bununla birlikte diğer yabancı tebaaya uygulanacak gümrük vergisinin %4 arttırılması ve temettü vergilerinin de uygulanması konusunda Avrupa devletleriyle yapılan görüşmelerin başarılı geçtiği görülmektedir.⁵⁷⁵ Buna göre de 25 Şubat tarihinde %100 gümrük vergisinin uygulanmasına devam edildiği ancak kükürtten %11 gümrük vergisi alınmasına karar verildiği bildirilmiştir.⁵⁷⁶

İtalya'nın savaşı Akdeniz'e yaymaya başlamasıyla Osmanlı Devleti savaşın devam edeceğinden emin olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, İtalya'ya karşı uluslararası savaş hukuku kararlarıyla belirlenen bazı tedbirleri uygulamak durumunda kalmıştır. Böylece İtalya ile yapılan tüm anlaşmalar iptal edilmiş, İtalya'nın kapitülasyon imtiyazlarına son verilmiş ve İtalya'dan gelen ürünlerden %100 gümrük vergisi alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, meclis kararıyla İtalyan tebaa Osmanlı tebaasına eşit kabul edilmiş ve Osmanlı tebaasının ödediği düzeyde vergi ödeyeceği Avrupa devletlerine ve valiliklere bildirilmiştir.⁵⁷⁷

İtalya'nın Ege adalarını işgal etmesiyle Osmanlı Devleti'nde yeni bir sorun daha gündeme gelmiştir. Buna göre Ege adalarından İtalyan eşyalarının vergiden kurtulmasını önlemek için İtalya'nın işgal ettiği adalarla yapılan ticarete gümrük vergisi getirilmesine karar verilmiştir. Ege adalarından bu konuda gelen tepkiler üzerine ise

⁵⁷³ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2293.

⁵⁷⁴ "Osmanlı – İtalya Muharebesi", *Anadolu*, 7 Şubat 1912, s. 1.

⁵⁷⁵ "Osmanlı Ajansı", *Ahenk*, 12 Şubat 1912, s. 2.

⁵⁷⁶ "Kükürtler Hakkında", *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 3.

⁵⁷⁷ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 195.

İtalya Generali Ameglio tarafından 22 Mayıs 1912’de Osmanlı Reji İdaresi kapatılarak İtalya Monopol’ü uygulamaya konulmuştur. Bununla birlikte diğer adalara da vergiler yüklenmiştir. Böylece adalardan satılan ürünlere %10 gümrük vergisi eklenmiş ve geri gelen ürünlerinde gümrükte bekletilmesine karar verilmiştir. Ayrıca, 1 Eylül 1912 tarihinde de İtalya işgal ettiği adaların İtalyan Gümrük İdaresine bağlı olduğunu bildirmiştir.⁵⁷⁸ Bu durum ise “*Rodos ’tan ve işgale uğrayan Cezayir-i saireden memaliki Osmaniye’ye gönderilen emtiadan mahreçlerine dair şayanı itimat vesika ibraz edilemeyenlerden yüzde on bir gümrük resmi ahzine dair*” ifadesiyle belirtilmiştir. Buna göre, Rodos ve çevresindeki İtalyan işgali altında olan adalardan gelen eşyalar için %11 gümrük vergisi alınmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.⁵⁷⁹

Bu konuda da İtalya tarafından işgal edilen adalardan Osmanlı Devleti’ne ticaret için gelenler tüccarların eşyalarından gümrük vergisi alınmasına izin verildiği ve bununla beraber İtalya ve Yunanistan eşyalarından da gümrük vergisi alınacağı ifade edilmiştir.⁵⁸⁰ Ayrıca, İtalya’nın adaları işgal etmesinden sonra Osmanlı Devleti ile yapılacak ticaret için adalardan gümrük vergisi alınacağı bildirilmiştir. Ancak bu kararın adalarda yaşayan tebaayı zor duruma düşürmesi üzerine Ege Adaları’ndaki tebaa tarafından İtalyan generaline başvurulmuştur. Bu başvuruya da gümrük vergisinden hariç tutulma isteği adadaki tebaa tarafından İtalyan generaline bildirmiştir. Bunun üzerine de İtalyan generali tarafından İtalya işgalindeki adaların ticaretinden %5 gümrük vergisi alınacağı ve kararın 1 Temmuz 1912 tarihinden itibaren geçerli olacağı belirtilmiştir.⁵⁸¹

Osmanlı Devleti’nde savaşla ilgili yapılan tartışmalar Osmanlı Devleti’nin askeri, siyasi ve ekonomik yönlerden ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir. İtalya, Osmanlı Devleti’ne savaş ilan edip saldırılarına devam etmesine rağmen Osmanlı Devleti’nin İtalya’ya karşı savaş bile ilan edemediği açıktır. Hatta İtalya bankaları, postaneleri ve bunun gibi İtalyan kurumlarının çalışmalarına dahi ekonomik nedenlerden dolayı izin verildiği olmuştur. İtalya ile ticari ilişkilerin kesilmesi üzerine konu meclise geldiğinde İtalya’dan gelen ürünlere ihtiyaç olduğu ifade edilerek tepkiler gösterilmiştir. Bu yüzden sadece gümrük vergilerinin arttırılmasına karar verilmiştir.

⁵⁷⁸ Necdet Hayta, “Rodos ile 12 Ada’nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)”, s. 139.

⁵⁷⁹ BOA, DH.SYS., 75/1 – 26/1 – 2, H.29 Muharrem 1331/R.26 Kanunu evvel 1328/M.8 Ocak 1913.

⁵⁸⁰ “Adalarda Gümrük Resmi”, *Ahenk*, 23 Haziran 1912, s. 2.

⁵⁸¹ “Adalarda İthalat Gümrüğü”, *Ahenk*, 4 Temmuz 1912, s. 2.

Bunda da İtalya'dan alınan kükürdün daha uygun olduğu ve başka devletlerden daha uygun alınamayacağı öne sürülerek kükürt vergisinin düşük tutulmasına karar verilmiştir.⁵⁸² Ayrıca bu konuda kararın sadece İtalyan eşyalarını kapsadığı ve diğer yabancı devletlere uygulanmayacağı hakkında sürekli haberlerle Osmanlı tebaasına uyarıda bulunulmuştur.⁵⁸³

4.1.4. İşçilerin İşten Çıkarılması

İşçi, başkasının kazançları için ücret karşılığında becerilerini ve gücünü kullanarak çalışan kişi demektir. Bir işçinin çalışma saatleri ve ücreti yaptığı işle ülkesinin durumuna göre değişiklik göstermektedir. Eski çağlarda herkes bir bakıma işçidir. Fakat sanayi ve kentleşmeden sonra işçiler kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için başkasının işinde çalışmaya başlamıştır.⁵⁸⁴

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının savaş esirleri ile ilgili maddelerindeki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biri olan İtalyan tebaayı işten çıkarma uygulaması Osmanlı Devleti'nde İtalya'ya karşı artan tepkiyi bastırmaya yönelik alınmış tedbirlerden biridir.⁵⁸⁵ Ancak Osmanlı hükümeti, Trablusgarp Savaşı'nın başlangıcında Avrupa devletleriyle siyasi görüşmeler gerçekleştirmektedir. Bu yüzden İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesiyle ilgili kararın Avrupa'da büyük bir tepki oluşturacağı şüphesizdir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararını ertelemiş ve Avrupa devletleriyle yapılan görüşmeler sonuçlanana kadar İtalyan tebaanın işlerine son verilmesi kararını uygulamaya başlamıştır.⁵⁸⁶

Aydın vilayetinde vilayet merkezi olan İzmir'de bulunan 5-6 bin civarındaki İtalyan tebaanın genelde çoğunluğunun fakir olduğu görülmektedir. Bu İtalyan tebaanın becerikli olanları da savaş öncesinde mühendislik ve İtfaiyecilik benzeri işlerde ve çoğunlukla Aydın - Kasaba demiryolunda çalışmaktadır. Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın varlığına yönelik alınan tedbirlerden biri de İtalya tebaası olan demiryolu ve

⁵⁸² İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 258.

⁵⁸³ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 246.

⁵⁸⁴ İlyas Karabıyık, *Osmanlı'da Son Dönem İşçi Hareketleri*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012, s. 11-12.

⁵⁸⁵ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf), Erişim: 26.04.2018.

⁵⁸⁶ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 246.

liman işçilerinin işten çıkarılmasıdır. Bu yüzden İtalya'nın savaş ilanından sonra Osmanlı hükümetinin aldığı İtalyan tebaayı işten çıkarma kararı ve toplumun boykot hareketleri çoğu İtalyan tebaanın işsiz kalmasına yol açmıştır. Bunun üzerine işten çıkarılan İtalyan tebaa İzmir'de yaşayan zengin İtalyan tebaa ve Almanya konsolosluğu tarafından yapılan maddi desteklerle yaşamlarını sürdürmüştür. Mahmut Şevket Paşa tarafından ileri sürülen öneri üzerine uygulanmış olan bu kararlar İtalyan işçiler işten çıkarılmıştır. Fakat daha sonra uygulamadan vazgeçilerek ve İtalyan işçiler işlerine geri alınmıştır. Bu nedenle İzmir kamuoyunda tepkiler artmaya başlamıştır. Bu başlayan gerginlikten ise İtalyan işçilerde etkilenmiş ve işçilerin çoğu sosyalist olduğu için Karşıyaka'da İtalya'ya karşı bir protesto eylemi gerçekleştirmiştir. Bu eylemi gerçekleştiren İtalyan protestocular da görüşlerinde İtalya hükümetinin bazı zenginlerin amaçları için savaşa başladığını düşünerek bundan rahatsız olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca bu görüşler de İttihat gazetesi tarafından okuyuculara aktarılmıştır.⁵⁸⁷

Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın işten çıkarılmasıyla ilgili de “...günü gününe bil-umum demiryolu şirketlerine icra kılınan vasaya üzerine Anadolu ve Yafa-Kudüs ve Şark ve İzmir-Kasaba ve Dersaadet iltisak demiryolları şirketlerince İtalyanların hizmetlerine nihayet verildiği bildirilmiş...” ifadesiyle İtalyan demiryolu işçileri işten çıkarılmıştır.⁵⁸⁸ Ardından, “Şimendifer kumpanyalarında müstahdem İtalyalı memur ve müstahdeminin hemen ihraçları lüzumuna dair vuku bulan işarı acizaneme bir cevap varit olmadığı meselenin ehemmiyet-i askeriyesine binaen tesiri-i teşebbüsat ile neticesinin inbası müsterhimdir.” sözleriyle şimendifer şirketlerinde çalışan İtalyanların işten çıkarılmalarıyla ilgili başvuruya cevap gelmediği ve bu konunun askeri yönden de önemli olduğu vurgulanmıştır.⁵⁸⁹

Bununla birlikte “...Sakız-Çeşme kablo kumpanyasınca yerlerine diğerleri tayin olunmak üzere İtalyan olan memurların kaldırılması zımında kumpanyaya serian tebligat icrası hususuna himmet.” ifadesiyle Sakız - Çeşme kablo şirketindeki İtalyan işçilerin işlerine son verilmiştir.⁵⁹⁰ Meclis kararına göre de bu durum şimendifer ve kablo şirketi gibi şirketlerde İtalyan tebaanın çalışmasının uygun olmayacağı ve bunlar konusunda dikkatli davranılması gerektiği ifadeleriyle açıklanmıştır. Ayrıca, Avrupa devletleriyle yapılacak görüşmeler sona erene kadar İtalya tebaası hakkında bir

⁵⁸⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 240-245.

⁵⁸⁸ BOA, BEO., 3943/295666 – 2/1, H.11 Şevval 1329/R.22 Eylül 1327 M.5 Ekim 1911.

⁵⁸⁹ BOA, BEO., 3943/295666 – 3/1, H.11 Şevval 1329/R.22 Eylül 1327 M.5 Ekim 1911.

⁵⁹⁰ BOA, BEO., 3946/295950 – 1/2, H.18 Şevval 1329/R.29 Eylül 1327/M.12 Ekim 1911.

uygulamaya gidilmeyeceği belirtilmiştir. Bununla birlikte de İtalyanların resmi kurumlar, sağlık, demiryolu ve telgraf hatlarında savaş nedeniyle çalışmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir. Üstelik bu İtalyan işçilerin güvenliğinin sağlanması gerektiğine karar verilerek bu kararın uygulanması için vilayetlere yazılar gönderildiği görülmüştür.⁵⁹¹

Aydın vilayetinde ise İtalyan işçilerin işten çıkarılmasına yönelik mühendis olarak çalışan bir İtalyan tebaanın hesabının kapatıldığı ifade edilmiştir.⁵⁹² Daha sonra ise Aydın ve Kasaba şimendifer şirketlerinde çalışanların vilayete başvuruları üzerine iki şirkette de çalışan İtalyan tebaanın işten çıkarılmaya başlandığı görülmüştür. Ayrıca bu şirketlerin İtalya ile Osmanlı devleti arasındaki düşmanlık bittikten sonra işçileri tekrar geri alacakları hakkında söz vermedikleri anlaşılmaktadır.⁵⁹³ Üstelik daha sonra tersanede çalışan İtalyan işçilerin de işten çıkarıldığı ve sınır dışı edildiği görülmüştür.⁵⁹⁴ Bu konuda da Aydın vilayetine bağlı Kasaba ve Aydın demiryolu şirketlerinden Kasaba'da 164 ve Aydın'da 300 İtalyan işçinin işine son verildiği bildirilmiştir.⁵⁹⁵

Aydın vilayetinde ise liman ve demir yolu işçileri dışında birçok İtalyan işçinin maden ocaklarında ve yollarda çalıştığı görülmektedir. Ancak, İtalya'nın Trablusgarp'ı almak için savaşırken İtalyan tebaanın da Osmanlı Devleti'nde çalışıp gelir elde etmesinin devletler hukukuna aykırı olduğu kesindir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan tebaanın maden ocakları, vapurlar, mavnalar ve nafia işlerinde çalışmasına son verilmesi gerekmektedir. Buna göre de Osmanlı tebaası tarafından İtalyanlara verilen imtiyazların kaldırılmasıyla intikam alınabileceği ve borçlarını ödemeyenlerinde bunlar olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle de Osmanlı bankasında çalışan 30 kadar İtalyan memurun işten çıkarılması için Osmanlı tebaası tarafından hükümete şikâyetle bulunduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹⁶ Ayrıca, bu konuda da Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleriyle görüşmelere başladığı ve görüşmeler sonuçlanana kadar İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesinin ertelendiği görülmektedir. Buna rağmen devlet kurumlarında

⁵⁹¹ BOA, MV., 157/68 -1/2, H.22 Şevval 1329/R.3 Teşrinievvel 1327/M.16 Ekim 1911.

⁵⁹² "Aydın Vilayeti", *Ahenk*, 3 Ekim 1911, s. 2-3.

⁵⁹³ "Aydın Vilayeti", *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3. ve "Limandaki İtalya Amelesi", *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁹⁴ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁹⁵ "Aydın Vilayeti", *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 2.

⁵⁹⁶ "İtalyan Amelesi", *Ahenk*, 8 Ekim 1911, s. 3.

çalışan İtalyan tebaanın işine son verilmiş ve İtalyan gazeteciler sınır dışı edilmiştir.⁵⁹⁷ Üstelik daha sonra Aydın vilayetindeki İtalyan demiryolu işçilerinin işlerine son verilmiş ve taş ocaklarında çalışan İtalyan işçilerin de işlerine son verilmesi hakkında karar alındığı görülmüştür.⁵⁹⁸ Fakat bu konuda da Kasım ayında Kasaba demiryolu şirketindeki işten çıkarılmış olan bazı İtalyan tebaanın işe geri alındığı ile ilgili söylentiler çıkmıştır. Bunun üzerine de hükümet tarafından eğer bu söylenti doğruysa İtalyan tebaanın işten çıkarılmaları için şirketlere uyarıda bulunulacağı bildirilmiştir.⁵⁹⁹

Osmanlı Devleti'nde İtalyan işçiler işten çıkarılmaya devam ederken çoğunluğu Osmanlı Devleti'nde satış yapan İtalyan içecek fabrikalarından büyük bir kısmının işyerlerini kapattığı ve bu yüzden İtalya'da bir işçi ayaklanmasının ortaya çıkmasından korkulduğu ifade edilmektedir.⁶⁰⁰ Ayrıca, maliye nezaretinin başvurusuyla da Osmanlı bankasında çalışan İtalyan tebaanın bir süre işten uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁰¹

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı İtalyan tebaayı işten çıkarma kararından en çok demiryolu işletmeleri etkilenmiştir. Çünkü buralarda çalışan işçilerin büyük çoğunluğu İtalya tabiiyetine bağlıdır. Bunlar işten çıkarılınca da sorunların yaşanacağı kesindir. Bu yüzden bu işçilerin uygun yerlere götürülerek güvenliğinin sağlanmasına önem verilmiştir. Bu kararın uygulanmasıyla beraber ilk tepki de Almanya konsolosluğu tarafından Bağdat demiryollarında çalışan İtalyan işçilerinin işlerine devam etmelerine izin verilmesi isteği olarak gelmiştir. Ancak bu istek İtalya tebaasının çevrede dolaşmasının tepkileri arttıracığına yönelik cevapla kabul edilmemiştir. Toplumun tepkisi üzerine İtalyan işçiler işten çıkarılmış olmasına rağmen duruma yerel idareciler güvenliğin sağlanması açısından bakarken hükümet ise devletin yararını gözeterek bakmış ve bu kararı uygulamaya çalışmıştır. Çünkü demiryollarında çalışmakta olan İtalyan işçi sayısı fazla olduğundan işten çıkarıldıklarında işlerin ilerlemeyeceği ve demiryollarının yapılmasının devletin yararına olacağı düşüncesiyle İtalyan işçilerin çıkarılmamasına özen gösterilmiştir. Fakat İtalyan işçileri hakkında işten çıkarma kararı alındığı sırada ise hangi kurumlarda çalışan İtalyan işçilerin işten çıkarılıp çıkarılmayacakları tartışması olmuştur. Örneğin Reji idaresinde çalışan İtalyan tebaa bazı vilayetlerde işten çıkarılırken bazılarında işten çıkarılmamıştır. Bunun üzerine

⁵⁹⁷ "Hususi Telgraflarımız", *İttihat*, 22 Ekim 1911, s. 3.

⁵⁹⁸ "Taş Ocaklarındaki İtalyanlar", *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 2.

⁵⁹⁹ "Şükran-i Muzafferiyet", *Ahenk*, 3 Kasım 1911, s. 2.

⁶⁰⁰ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 22 Kasım 1911, s. 3.

⁶⁰¹ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 13 Aralık 1911, s. 2.

meclis tarafından Osmanlı bankası ve reji idaresinde çalışan İtalyan tebaanın işten çıkarılmamasına karar verilmiştir.⁶⁰² Ayrıca, Almanya konsolosluğundan gelen bu konuyla ilgili bir tepkide de durum;

“Bazı memlehalarda müstahdem İtalyan mühendislerin terhisi işlerin tatiline müdi olduğundan mezkur mühendislerin dahi düyunu umumiye memurları gibi karar-ı vakadan istisnasının Almanya sefaretinden iltimas olduğunun hariciye nezareti celilesinden bildirilmesiyle yerlerine diğerleri bulununcaya kadar mezkur mühendislerin kararı vakadan istisnası meclis-i mahsus-u vükelaca münasip görülerek maliye nezaret-i celilesine tebliğ edildiği...”

sözleriyle ifade edilmiştir. Buna göre İtalyan mühendislerin işten çıkarılmasıyla işlerin aksadığı bu yüzden bunların da duyun-u umumiye memurları gibi işten çıkarılmaması istenmiş ve meclis tarafından istek kabul edilmiştir.⁶⁰³

Trablusgarp Savaşı uzadıkça İtalya, saldırılarını Akdeniz’de de gerçekleştirme kararı almıştır. Bu kararı aldıktan sonra ise İtalya diğer devletlere isteğini kabul ettirdikten sonra Beyrut’a saldırmıştır. Ancak İtalya’nın saldırısı sadece Beyrut değil aynı zamanda Tüm Osmanlı Devleti’nde büyük tepkiye neden olmuştur. Fakat İtalyan tebaanın yoğun olarak yaşadığı Kudüs, Aydın ve Adana gibi şehirlerde bu tepkiler daha ciddi boyutta gerçekleşmiştir. Bu durum karşısında ise Osmanlı Devleti tarafından Beyrut ve çevresindeki İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesine yönelik karar alınmıştır. Bunun üzerine toplumda bu kararın tüm Osmanlı Devleti genelinde alınacağı beklentisi oluşmuştur. Ancak hükümet tarafından kararın sadece Suriye ve çevresinde uygulanacağını açıklanmasıyla Osmanlı toplumunun tepkisi giderek artmıştır. Bunun üzerine Osmanlı tebaası tarafından İtalyan işçilere karşı saldırgan bir tutum izlenmiş, İtalyanların çalıştığı işyerlerine tehdit yazıları yazılmış ve çalışmakta olan İtalyan işçilere baskı uygulanmıştır.⁶⁰⁴

Beyrut saldırısından itibaren ise İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı

⁶⁰² Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 247-249.

⁶⁰³ BOA, DH.HMŞ., 9/44 – 1/1, H.20 Zilhicce 1329/R.29 Teşrinisani 1327/M.12 Aralık 1911. ve BOA, DH.MB.HPS.M., 2/102, H.24 Zilhicce 1329/R.3 Kanunuevvel 1327/M.16 Aralık 1911.

⁶⁰⁴ Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 252-253.

uygulanmaya başlanmıştır. Bunun üzerine Almanya konsolosluğu tarafından bazı İtalyan işçilerin işten çıkarılmaması ve sınır dışı edilmemesi konusunda isteklerde bulunulmuştur. Bununla ilgili de;

“...memlekette ifası veya muvakkaten tarttan istisnasına vaziyet-i siyasiyemiz itibarıyla ve suret-i katide lazım olan memurlarla kezalik ahval-i maliye ve müzakerat-ı iktisadiye ve nafla itibarıyla yine muvakkaten tarttan istisnaları icap eden banka ve müessesat-ı maliye ve nafla memurlarının esamisi resmen hariciye ve maliye ve nafla nezaret-i celilelerince beyan edilmek iktiza edip bu yolda nezareti malumat verilmedikçe muktezatına tatbiki hareket edilmesi tabiidir...”

ifadesiyle maliye, ticaret ve inşaat işlerinde çalışan İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesinden vazgeçilmiştir.⁶⁰⁵ Ayrıca, Almanya konsolosluğunun girişimi üzerine de bazı İtalyan tebaanın sınır dışı edilmemesine meclis tarafından karar verildiği belirtilerek bunların hastanelerdeki sağlık görevlileri, seyahat edemeyecek durumdaki hastalar, bunların tedavilerinde yanında bulunan dul kadınlar ve inşaat işçileri olduğu belirtilmektedir.⁶⁰⁶ Üstelik Almanya'nın bu isteğinden sonra da Rusya konsolosluğu tarafından Rusya kurumlarında çalışan İtalyan tebaanın işten çıkarılmaması için girişimde bulunulduğu hakkında söylentiler ortaya çıkmıştır. Ancak söylentilerin gazeteler tarafından yalanladığı görülmüştür.⁶⁰⁷

Aydın vilayetinde ise İtalya'nın Ege adalarını işgal etmeye başlamasından sonra İtalyan tebaanın sınır dışı edilmesi kararı bölgede uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama sırasında önceden işten çıkarılması iptal edilmiş olan günlük ücretle şimendiferde, demiryollarında ve ticarethanelerde çalışan İtalyan işçiler ile bunların ailelerinin sınır dışı edilmemesine karar verilmiştir.⁶⁰⁸ Ancak, bununla ilgili de Soma-Bandırma şimendifer hattının yapımında çalışan İtalyanlar işlerinden çıkarılmamış fakat aileleri sınır dışı edilmiştir.⁶⁰⁹ Ayrıca, şimendifer hatlarında çalışan İtalyan işçilere yönelik uygulama daha sonra tüm İtalyan işçilerine de uygulanmıştır.⁶¹⁰

⁶⁰⁵ BOA, BEO., 4052/303862 – 2/1, H.2 Recep 1330/R.4 Haziran 1328/M.17 Haziran 1912.

⁶⁰⁶ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 5 Haziran 1912, s. 3.

⁶⁰⁷ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 3.

⁶⁰⁸ “Tart Olacak İtalyanlar”, *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 3.

⁶⁰⁹ “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 20 Mayıs 1912, s. 2-3.

⁶¹⁰ “İtalyan Casus”, *Ahenk*, 29 Mayıs 1912, s. 3.

Osmanlı tebaası, İtalyanların işten çıkarılmasını ve sınır dışı edilmesini istemesine rağmen Osmanlı hükümeti tarafından devletin menfaatleri düşünülerek İtalyan işçilerin işten çıkarılması kararında istisnalar yapılmıştır. Bu istisnalara göre de demiryolu, banka, maden ve taş ocağından çalışan İtalyan işçiler ve bunların aileleri sınır dışı edilmekten ve işten çıkarılmaktan hariç tutulmuştur. Örneğin, Anadolu demiryollarında çalışan sekiz İtalyan işçi ve aileleri sınır dışı edilmekten hariç tutulurken Osmanlı ve Rus bankalarında çalışan yirmi İtalyan işçinin de hem çalışmaya devam etmesi hem de sınır dışı edilmemesine karar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde İtalyan tebaanın işten çıkarılması kararı toplumu sevindirirse de mühendis, işçi gibi özellikle demiryolunda çalışan İtalyan tebaaya bu kararın uygulanmaması gerginliği arttırmıştır. Bunun üzerine İtalyan işçilerin yerine neden bu işi öğrenmekte olan Osmanlı tebaasından işçilerin görevlendirilmediği tartışılmaya başlanmıştır. Ancak, Osmanlı tebaasında inşaat işinde uzmanlaşmış bir kişi bile bulunmadığı için İtalyan işçilerin yerini dolduracak işçiler bulunamamıştır. Bu yüzden Osmanlı hükümetinin elinde tepkilere rağmen İtalyan işçileri işten çıkarmaktan vazgeçmek dışında bir çözüm seçeneği kalmamıştır.⁶¹¹

4.1.5. İşyeri Kapatılması (İşletme)

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının savaş esirleri ile ilgili maddelerindeki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biri de İtalyan tebaanın işletmelerinin kapatılmasıdır.⁶¹² Bu uygulama ile İtalyan işletmelerinin kapatılmasının temel nedeni ise Osmanlı Devleti'ne göre İtalya ile savaş halinde olunmasıdır ve bu uygulamayla İtalya'ya ekonomik yönden zarar verilerek İtalya, savaştan vazgeçirilmeye çalışılmıştır.⁶¹³

Aydın vilayetinde İtalyan işletmelerinin kapatılmasıyla ilgili ilk uygulama İzmir'deki İtalyan postanesinin kapatılması olmuştur. İzmir'deki İtalyan postanesinin kapatılmasıyla da İtalyan tebaanın İtalya ile mektup alışverişi ve bu mektupları taşıyan

⁶¹¹ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 256.

⁶¹² http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

⁶¹³ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü(1908-1912)*, s. 226.

posta vapurlarının faaliyetleri durdurulmuştur.⁶¹⁴ Ancak, Osmanlı Devleti tarafından İtalyan postanesinin kapatılması kararına karşı İtalyan postanesi ve posta vapurları mektup ve haberleşmeye devam etmiştir. Üstelik Avrupa devletlerinin de İtalyanlara yardım ettikleri görülmüştür. Fakat ilerleyen zamanda Osmanlı Devleti içindeki posta hizmetlerinde sorunlar yaşanmaması için İtalyan postaneleri hakkında alınan kapatılma kararından vazgeçilmiştir.⁶¹⁵

Buna göre de Aydın vilayetinde İtalyan tebaanın işletmelerinin kapatılmasıyla ilgili İstanbul'da bulunan İtalyan fabrikaları ve ticarethaneleriyle ilişkileri olan ve bunlarla alışverişte bulunan Osmanlı tüccarlarının İtalyan işletmelerine vermiş oldukları siparişlerini iptal ettikleri görülmektedir.⁶¹⁶ Bu durumdan sonra ise ürünlerini Osmanlı Devleti'nde satmakta olan İtalyan içecek fabrikalarının büyük çoğunluğunun sahipleri tarafından zorunlu olarak kapatıldıkları ve bundan dolayı da İtalya'da bir işçi ayaklanması çıkmasından korkulduğu ifade edilmektedir.⁶¹⁷ Bununla birlikte İtalyanların Osmanlı Devleti'nden mülk alıp kullanmasının yasaklanması ve beldelerdeki İtalyan ticari kurumlarının kapatılması için Osmanlı tebaası tarafından hükümete başvuru yapıldığı görülmektedir.⁶¹⁸ Ayrıca, Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan bankalarının kredi ve borç alıp vermelerinin yasaklandığı ve bu kurumların kapatılması için Aydın vilayetine hükümet tarafından emir verildiği anlaşılmaktadır.⁶¹⁹

Bunun dışında ise “...İtalyanlara ait hususi bankalarla sigorta kumpanyalarının ve İşkodra'daki yetimhanenin dahi seddi umuru tabiiyeden olduğunun cevaben nezaret-i müşarüliyhaya tebliği...” ifadesiyle İtalyan tebaaya ait olan sigorta şirketleri ve bankaların yanında İşkodra'da bulunan İtalyan yetimhanesinin de kapatılmasına karar verilmiştir.⁶²⁰

Ayrıca “...Meclis-i vükelaca verilen bir karara mebni... banka vesaire gibi İtalya müessesat-ı maliyesinin dahi seddi vücubu derkar olduğu beyne buyurulup şu İtalya müessesat-ı maliyesinden mütevellit İtalya hükümetine ait müesseseler olmayıp

⁶¹⁴ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”, s. 198.

⁶¹⁵ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü(1908-1912)*, s. 240-241.

⁶¹⁶ “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁶¹⁷ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Kasım 1911, s. 3.

⁶¹⁸ “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 2.

⁶¹⁹ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 7 Ocak 1912, s. 3.

⁶²⁰ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 204/9 – 3/1 ve 1/1, H.14 Muharrem 1330/R.21 Kanunu evvel 1327/M.3 Ocak 1912.

alel- itilaf İtalyanlar tarafına ihdas olunan her nevi bankaların kararın daire-i şümüliüne dahil olacağı tabiidir...” ifadesiyle de bu kararın meclis tarafından verilmiş olduğu ve İtalyan ticari işletmelerinin de bu kararla kapatılmasının doğal olduğu belirtilmiştir.⁶²¹ Üstelik İtalyan işletmelerinin kapatılması ile ilgili;

“...Memalik-i Osmaniye ecnebi sigorta şirketlerinin kısmı azamının sui - istimalatı ve tebaa ve menafî Osmaniye’ye alel-ekser faydadan ziyade zararı görülmekte olduğundan ve bunlara karşı vaz olunan tedabir-i kanuniyenin tatbikine sefaretin itirazatıyla ilan-ı muvaffakiyet hasıl olmadığından ve mevzu bahs olan İtalyan şirketler dahi Anonim şirketler nizam namesine mugayyir olarak tesis-i teşekkül etmiş olacaklarından ya sadece tatil muamelelerini yahut nizamname mezkur ahkamına tevfiiki muamele için kısa bir müddet tayin ile ona etibba ettikleri takdirde sedd edilmeleri islamı tarikidir”

sözlerine değinilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti’ndeki İtalyan şirketlerinin çoğunun Osmanlı tebaasına faydadan çok zarar getirdiği ve bu şirketlerin savaş sırasında çalışmaya devam etmelerinin anonim şirketler kanununa aykırı olacağından ya kapatılması ya da tatil edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶²²

İtalya’nın Beyrut saldırısından sonra da Trablusgarp Savaşı devam ettiğinden İtalya’da birçok işletmenin iflas ettiği ve İtalya’nın Milan şehrindeki büyük bir ticarethane ve büyük bir makine fabrikasının da iflasını ilan eden işletmelerden olduğu görülmektedir.⁶²³ Bunun üzerine de İtalya’da ekmek fiyatlarının arttığı ve ticaretin durma noktasına geldiği bu yüzden işyerleriyle ilgili iflas haberlerinin İtalya’da çoğaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, İtalya’da birçok fabrikanın da kapandığı ve buna bağlı olarak ise işsiz sayısının her gün artmaya devam ettiği ifade edilmektedir.⁶²⁴

Osmanlı hükümeti, Trablusgarp Savaşı sırasında devletler hukuku kararlarına uygun olarak İtalya’ya karşı bir takım tedbirler almıştır. Fakat Osmanlı hükümetinin aldığı bu tedbirler toplum tarafından yetersiz bulunmuştur. Bunun bir neticesi olarak ise vilayetlerden hükümete sürekli tepki mektupları yazılmıştır. Bu yazılarda da halkın tepkili olduğu ve güvenliğin sağlanması için İtalyan tebaaya yaptırımlar uygulanması

⁶²¹ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 204/9 – 2/1, H.14 Muharrem 1330/R.21 Kanunu evvel 1327/M.3 Ocak 1912.

⁶²² BOA, HR.HMŞ.İŞO., 204/9 – 2/2, H.14 Muharrem 1330/R.21 Kanunu evvel 1327/M.3 Ocak 1912.

⁶²³ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 31 Mart 1912, s. 3.

⁶²⁴ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 3.

istenmiştir. Bu alınan yaptırım kararlarından birinde de İtalyan ticari kurumlarının kapatılmasıdır. Bu kararlar ise Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan işletmeleri kapatılmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nde çok sayıda İtalyan işletmesi bulunduğu için bunların kapatılmasının hem yabancı hem de Osmanlı tebaasına zarar vereceği kesindir. Fakat bu durum savaştan dolayı normal karşılanmıştır. Yine de zararın en aza indirilmesi için İtalyan tebaa ve işletme sahiplerine gereken hazırlıkları tamamlamaları konusunda belirli bir süre tanınmıştır.⁶²⁵

4.1.6. Kapitülasyonları Feshi

Kapitülasyonlar genellikle kişisel, ekonomik ve siyasi ayrıcalıklar olarak çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Bunlardan ilki olan kişisel ayrıcalıklarla can ve mal güvenliği, seyahat etme, konut dokunulmazlığı gibi haklar tanınırken ikincisi olan ekonomik ayrıcalıklarla ticaret yapma, vergilerin bazılarında hariç tutulma, çalışma, mülk edinme, miras bırakma ve alıp-satma gibi haklar verilmiştir. Ayrıca siyasi ayrıcalıklarla da postane, okul, işletme açma ve maden arama hakları gibi ayrıcalıklar yabancılara tanınırken mahkemelerde de ayrıcalık sahibi olanlar olmuştur.⁶²⁶ Üstelik Avrupa Devletleri, kapitülasyon hakları içinde yer alan siyasi ayrıcalıklarla Osmanlı Devleti'nin kamu hizmetinde ayrıcalık kazanmaya başlamış ve bu ayrıcalıklardan yararlanarak da devletin kontrolünü şirketler aracılığıyla elde etmişlerdir.⁶²⁷

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarının kapitülasyonlarla ilgili 35. maddelerindeki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biri de kapitülasyonların feshi uygulamasıdır.⁶²⁸ Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'ya uygulanan kapitülasyonların kaldırılmasına yönelik bu uygulama aslında uluslararası savaş hukukuna göre savaş sırasında belirlenmiş bir uygulama olmasa da Meşrutiyet yönetimine geçen Osmanlı Devleti'nde ülke ekonomisinin tekrar iyileştirilmesi için kaldırılması üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur. Önceden siyasi çıkarlar doğrultusunda Avrupa devletlerine verilmiş olan kapitülasyon hakları Osmanlı

⁶²⁵ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 241-242.

⁶²⁶ Belkıs Konan, *Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 26-27.

⁶²⁷ Detaylı bilgi için bkz. Seda Örsen Esirgen, *Osmanlı Devleti'nde Yabancılara Verilen Kamu Hizmeti İmtiyazları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2010.

⁶²⁸ [http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara harbinin kanunlari ve adetleri hakkında sozlesme.pdf](http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara%20harbinin%20kanunlari%20ve%20adetleri%20hakkinda%20sozlesme.pdf), Erişim: 26.04.2018.

Devleti'nin iç ve dış sorunlar yüzünden gücünü kaybetmesiyle 20. yüzyılda büyük bir sorun haline gelmiştir. Bu imtiyazlar sonucunda devletin iç pazarı Avrupa tüccarlarının kontrolüne geçerken Osmanlı üreticileri de üretim yapamamaya başlamıştır. Bu yüzden Osmanlı üreticilerinin üretimi yok olmaya kadar gelmiş ve Osmanlı Devleti kendi gümrük vergilerini bile belirleyemeyecek bir duruma düşmüştür. Ayrıca, kapitülasyonların etkisiyle de Osmanlı Devleti, yarı sömürge durumuna gelmiştir. Üstelik posta, banka, telefon, maden ve liman işletmeleri gibi devlet hizmetleri de Avrupa devletlerinin kontrolüne geçmiştir. Bu yüzden 1908 yılından sonra iktidara gelen ve gelmek için çaba gösteren her hükümetin programında ve seçim vaatleri arasında kapitülasyonları kaldırmak başlarda yer almıştır.⁶²⁹

Trablusgarp Savaşı'nın başlamasıyla beraber Osmanlı Devleti doğal olarak İtalya'ya hukuki yaptırımlar uygulamıştır. Bu uygulamalardan biri de İtalya'ya karşı kapitülasyon imtiyazlarının feshedilmesidir. Bu uygulamayla birlikte savaş ilanından itibaren İtalya ile yapılan tüm anlaşmalar iptal edilmiş ve İtalya tebaasının kapitülasyon hakları sona ermiştir. Böylece kapitülasyonlarla verilmiş olan hakların çoğundan İtalyan tebaanın yararlanamayacağı söylenebilir. Ancak İtalya tebaasının savaş ilan edilmeden önceki uygulamalara göre almış oldukları mülklere dokunulmayacağı belirtilmiştir. Fakat bunları istekleri doğrultusunda devretmelerine rağmen borçlarını devredemeyecekleri bildirilmiştir. Ayrıca savaş ilan edilmeden önce de başlayıp bitirilememiş işlemler durdurulmuş ve bununla birlikte İtalya tarafından yönetilen postane, okul, banka gibi kurumlarında kapatılmasına karar verilmiştir.⁶³⁰ Üstelik bu konuyla ilgili de;

“Hükümet-i seniye ile İtalya arasında münasebat-ı siyasiyenin inkitası devleteyn nezdinde münakit bil-cümle muahedat, mukavelat ve protokolleri fesh ve tatil etmiş olduğundan kapitülasyon usul istisnaiyesi İtalyalılar hakkında hükümden sakıt olmuş ve merkuamları ilan-ı harp tarihi olan 16 Eylülünden itibaren kendilerine tebaayı Osmaniye muamelesi edilmesine icap eden Avrupa hukuku Osmaniye düvel-i mütemadine ita eylemek muktezi bulunmuştur.”

⁶²⁹ Umut Karabulut ve Ersin Bozkurt, “Osmanlı Devleti'nde Savaş Hukukunun Oluşumu Bağlamında Lahey Konferansları ve Birinci Dünya Savaşındaki Uygulamalar”, s. 91-92.

⁶³⁰ Fatma Ürekli, “Trablusgarp Savaşı'nın (1911-1912) Osmanlı Kurumlarında Çalışan İtalyan Sanatkârlara Etkisi ve İdari Uygulamalar”, s. 660-661. ve Nurdan İpek Şeber, “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, s. 245-246.

ifadesiyle açıklanmıştır. Buna göre İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki bütün anlaşmaların feshedildiği ve savaşın ilan tarihi olan 29 Eylül 1911 (Rumi: 16 Eylül 1327) tarihinden itibaren İtalya tebaasının da Osmanlı tebaası kurallarına uyması gerektiği bildirilmiştir.⁶³¹ Bu yüzden, “*Memalik-i Osmaniye’de İtalyalılar ilan-ı harp tarihinden itibaren Almanya konsolosları tarafından Avrupa hukuku umumiye düvel-i kavaid-i dairesinde kapitülasyon imtiyazatına nail olmamak şartıyla himaye edilecekleri yani hususunda aynı tebaayı Osmaniye muamelesi göreceklerdir*” ifadesine yer verilmiştir. Buna göre de İtalyan tebaanın kapitülasyon haklarının iptal edildiği ve Almanya konsoloslugu tarafından himaye edileceği ancak Osmanlı tebaası kanunlarına tabi olacakları belirtilmiştir.⁶³² Ayrıca, kapitülasyonların feshi ile ilgili de;

“İtalya ile tahdis eden harp hükümet-i mezkure ile münakit bil-umum mukavelatı, muahedatı ve itilafatı fesih etmiş ve düvel-i saire-i ecnebiye tebaasını İtalya konsoloslarının himaye etmesi hususunda mezkur hükümetle husulü yafta olan itilaflarda aynı vecihle hükümden sükut eylemiş olmasına binaen İtalya konsoloslarının badema sair devletler tebaasını himaye eyleyemeyecekleri...”

ifadesiyle Osmanlı Devleti tarafından kapitülasyonların feshedildiği ve ayrıca İtalya konsoloslarının himaye hakkının kaldırıldığı anlaşılmaktadır.⁶³³ Üstelik “*İtalya Devleti, Memalik-i Osmaniye’den istisna olarak cari olan kapitülasyonların lağvına kendisi razı olacağı gibi bu hususa diğer devletlerin dahi muvafakatlerini istihsale himmet eyleyecektir.*” ifadesiyle de Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp’ın İtalya’ya bırakılması karşılığında kapitülasyonların feshedilmesini kabul edeceği belirtilmektedir.⁶³⁴

İtalya’nın ve İtalya tebaasının kapitülasyon haklarının iptal edilmesiyle ilgili de Osmanlı Devleti’nde kalacak olan İtalya tebaanın kapitülasyon haklarından faydalanamayacağı ve Osmanlı tebaası gibi Osmanlı kanunlarına bağlı olacakları ifade edilmiştir.⁶³⁵ Bununla birlikte savaş nedeniyle İtalyan işçilerin Osmanlı Devleti’nde çalışmaya devam etmemesi gerektiği için bunların işlerine son vermesi ve maden ile taş

⁶³¹ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 69/9 – 1/1, H.21 Şevval 1330/R.20 Eylül 1328/ M.3 Ekim 1912.

⁶³² BOA, HR.HMŞ.İŞO., 203/17 - 3/1, H.10 Şevval 1329/R.21 Eylül 1327/M.4 Ekim 1911.

⁶³³ BOA, DH.MB.HPS.M., 2/70 - 2/1 ve BOA, DH.MUİ., 150/25 – 2/1, H.19 Zilkade 1329/R.29 Teşrinievvel 1327/M.11 Kasım 1911.

⁶³⁴ BOA, Y.EE.KP., 35/3431 – 2/1, H.29 Zilhicce 1329/R.8 Kanunu evvel 1327/M.21 Aralık 1911.

⁶³⁵ “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

ocağı imtiyazına sahip olan İtalyan tebaanın da imtiyazlarının iptal edilmesi konusundaki istekler açıkça bildirilmiştir.⁶³⁶ Ayrıca, bu konuyla ilgili de İtalyan tebaanın kapitülasyon haklarının devlet tarafından kaldırıldığını gazetelerin okuyucularına duyurdukları görülmektedir.⁶³⁷ Fakat İtalyan tebaaya karşı nasıl davranılacağına hükümetin henüz karar vermediği ancak kapitülasyon haklarının iptal edilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Buna göre de İtalyan tebaa sınır dışı edilirse Osmanlı tabiiyetine geçenlerin bundan hariç tutulması, bunlar da sınır dışı edilirlerse devletin zarar göreceği üzerinde durulmuştur. Fakat kapitülasyonların kaldırılması savaşın doğal bir uygulaması olduğundan İtalyanların zararlarını karşılamak için Osmanlı Devleti'ne dava açmaları durumunda teminat alınmadıkça bu davaların kabul edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.⁶³⁸

Ancak, savaş ilanından itibaren Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyan tebaanın himayesini Almanya'nın üstlendiği fakat Avrupa hukuk kanunlarına göre İtalyan tebaanın imtiyazlardan faydalanamayacağı ve Osmanlı tebaası gibi muamele görecekları bildirilmiştir.⁶³⁹ Ayrıca bu sırada da İtalya'nın barış teklifi Almanya aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne iletilmiştir. Buna göre de Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ın ilhak kararını kabul etmesi halinde İtalya'nın kapitülasyonların kaldırılmasını, İtalya postanelerinin kapatılmasını ve tazminat bedeli ödemesini kabul edeceği belirtilmiştir.⁶⁴⁰ Fakat Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etme kararına göre belirlediği süreyi uzatması için Almanya tarafından istekte bulunulmuştur. Bu istek ise İtalya'ya göre İtalya tebaasının sınır dışı edilmesi kararını kabul etmek anlamına geldiğinden ve bu kararın kapitülasyon hukukuna aykırı olduğu yönünde bir düşünce İtalya'da hâkim olmuştur. Bu yüzden Almanya'nın bu isteğinin İtalya'da tepkiye neden olduğu görülmüştür.⁶⁴¹

Bunun yanı sıra İtalya basını tarafından Avrupa devletleri ve Osmanlı Devleti'nin 5 Kasım tarihli ilhak kararını kabul edene kadar İtalya'nın kapitülasyon haklarından yararlanabileceği düşüncesinde olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁴² Ayrıca,

⁶³⁶ "İtalyan Amelesi", *Ahenk*, 8 Ekim 1911, s. 3.

⁶³⁷ "Osmanlı Ajansı", *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 2. ve "Hususi Telgraflarımız", *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.

⁶³⁸ "Osmanlı Memleketinde İtalyanların Mevkii Hukukileri", *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.

⁶³⁹ "İtalyanlar Hakkında Muamele", *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3. ve "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 19 Mart 1912, s. 3.

⁶⁴⁰ "Hususi Telgraflarımız", *İttihat*, 13 Ekim 1911, s. 3.

⁶⁴¹ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 2-3.

⁶⁴² "İtalya'nın Fransa'ya Hücumları", *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 1-2.

İtalya'nın barış teklifine de Osmanlı hükümeti tarafından Osmanlı Devleti'nin barış görüşmelerine gelmesi için İtalya'nın Trablusgarp'tan geri çekilmesi ve kapitülasyon haklarının feshini kabul etmesi gerektiği bildirilmiştir.⁶⁴³

İtalya, Trablusgarp'ta istediği başarıyı elde edemeyince savaşı Ege adalarına doğru genişletmiştir. İtalya'nın bu girişimi üzerine Osmanlı Devleti, İtalya ile barış olasılığının olmadığını anlamıştır. Böylece uluslararası savaş hukuku kararlarına uygun olarak Osmanlı Devleti tarafından İtalya ve İtalyan tebaaya karşı tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerden biri de İtalya ile yapılmış olan bütün anlaşmaların iptal edilmesidir. Ancak bu sırada İtalyan tebaanın himayesi Almanya konsolosluğu tarafından sağlanmıştır. Fakat Almanya himayesinde olsa da İtalyan tebaa, kapitülasyon haklarından savaş dolayısıyla faydalanamadığı için Osmanlı tebaası gibi Osmanlı kanunlarına tabi tutulmuşlardır.⁶⁴⁴

4.1.7. Kükürt Meselesi

İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki kükürt sorunu Trablusgarp Savaşı başlamadan önce iki devlet arasındaki gerginliğin artmasıyla başlamıştır. Bu gerginlik ise Beyrut'taki imtiyaz hakkının İtalya yerine Amerika heyetine verilmesiyle başlamış ve Osmanlı Devleti'nin bu kararı İtalya'da tepkiye neden olmuştur. İkinci gerginlik ise Arjantinli Guzman adında bir gazeteci tarafından İtalya aleyhinde bir yazı kaleme alınmasıdır. Bunun üzerine de İtalya tarafından Osmanlı Devleti'nden bu gazetecinin sınır dışı edilmesi istenmiştir. Fakat Osmanlı Devleti ise Guzman'ı sınır dışı etmemiştir. Üçüncü ve son gerginlik ise kükürt madeni üzerine gerçekleşmiştir. Kükürt imtiyazının Amerikalılara verilecek olması İtalya içinde tepkileri artırmıştır. Özellikle kükürt üretimiyle geçimini sağlayan Sicilya ve civarındaki işçilerin bu karara tepkisi büyük olmuştur. Bu durum üzerine İtalyan kükürt üreticileri karşılarında ciddi bir rakip göreceklelerinden kükürt imtiyazı konusu İtalya için de büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden İtalya tarafından Trablusgarp'ın Türklerin elinde kalması ancak İtalya dışındaki diğer yabancıların ise bölgeye girişinin yasaklanması Osmanlı hükümetinden istenmektedir.⁶⁴⁵ Ayrıca, bununla ilgili de Trablusgarp'ta bulunan kükürdü çıkarma imtiyazının Amerikalılara verilmesi karşısında İtalya'nın tepki gösterdiği ve

⁶⁴³ "Osmanlı Ajansı Telgrafları", *Anadolu*, 23 Mart 1912, s. 3.

⁶⁴⁴ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 195.

⁶⁴⁵ "Türkiye – İtalya Münasebatı", *Ahenk*, 7 Mart 1911, s. 1.

Trablusgarp valisini uzaklaştırmak için girişimlere başladığı görülmektedir.⁶⁴⁶ Üstelik kükürt meselesiyle ilgili de bu durum;

“ Fosfat ve kükürt tabakatının işletilmesi keyfiyeti İtalyanları pek ziyade meşgul ediyor. Sicilya Adası mahzan kükürt ticaretiyle yaşadığı için yakında bulunan Trablusgarp'taki kükürt madenlerinin rakip bir sermaye ile işletilmesi ihtimali onları pek korkutuyor. Vaka her devlet kendi mülkünde işlettiği imtiyaz ve inhisarı her kime isterse ona ve kendisine münasip gelen şeraitle vermeye hakkı sarihi varsa da ma-el-teessüf İtalya hükümetini kızdırmamak menafimiz iktizasındandır.”

ifadesiyle açıklanmaktadır.⁶⁴⁷ Buna göre İtalya'ya bağlı bulunan Sicilya Adası için kükürt madeninin hayati öneme sahip olduğu bilindiğinden Trablusgarp'taki kükürt madenini işletme hakkı başka devlete verilirse İtalya'nın büyük tepki göstereceği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'ndeki kükürt madeni imtiyazının İtalya tarafından alınmasının madeni işletmek için değil Sicilya'daki kükürt üreticisi olan İtalyan tebaasına rakip kükürt üreticilerinin çıkmasını önlemek için gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Ancak, Osmanlı hükümeti tarafından kükürt madenlerini işletme imtiyazının İtalya'ya değil de başka bir devlete verilmesi halinde ise İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne tepki göstereceği ifade edilmektedir. Bu yüzden Osmanlı hükümeti tarafından kükürt madenlerini işletme hakkının hiçbir devlete verilmemesi ve kükürt madenlerin devlet tarafından işletilmesi uygun bir çözüm olarak görülmektedir.⁶⁴⁸

Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'ya karşı alınan önlemlerden bir diğeri de İtalya'dan gelen ürünlere %100 gümrük vergisi uygulanmasıdır. Fakat %100 gümrük vergisi uygulanırken hükümetin isteği üzerine makine, yedek parça ve kükürt bu uygulamanın dışında tutulmuştur.⁶⁴⁹ Bu konu hakkında ise;

“...İtalya'dan Memalik-i Osmaniye'ye vücut edecek olan ve yağlarda şiddetlice derkar bulunan kükürtlerin o babda tatbik edilmekte olan madde-i muvakkat-i kanuniye mucibince yüzde yüz gümrük resminden istisnasıyla yüzde

⁶⁴⁶ “Trablusgarp – İtalya Matbuatı”, *Ahenk*, 7 Mart 1911, s. 1-2.

⁶⁴⁷ BOA, DH.SYS., 34/5 – 14/2, H.27 Ramazan 1329/R.8 Eylül 1327/M.21 Eylül 1911.

⁶⁴⁸ BOA, DH.SYS., 34/5 – 15/9, H.27 Ramazan 1329/R.8 Eylül 1327/M.21 Eylül 1911.

⁶⁴⁹ İsrail Kurtcephe, “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, s. 250.

on gümrük resmi arzıyla ithali hakkında tanzim olunan madde-i kanuniye ve esbab-ı mucibe lazimesinin gönderildiği beyan olunmuş ve suret-i işar-ı icabı masun ve muvaffak görünmüş olduğundan meclis-i umumiyenin küşadında kanuniyeti teklif olunmak üzere...”

ifadeleriyle açıklanmıştır. Buna göre İtalya’dan gelen kükürtlere uygulanan %100 gümrük vergisinin %10’a düşürülmesi istenmiştir. Fakat bu kararın alınması yeni meclisin açılma tarihine kadar ertelenmiştir.⁶⁵⁰

Trablusgarp Savaşı sırasında ise kükürdün İtalya yerine Fransa’dan alınabileceği bazı Osmanlı tüccarları tarafından ifade edilmiştir. Ancak İtalya’nın kükürtlerinin %100 gümrükten hariç tutulması konusunda birçok şikâyet gelmesi üzerine Osmanlı hükümeti tarafından İtalya kükürtlerinin alınırken Nisan ayına kadar düşük vergiyle vergilendirilmesi yönünde karar verildiği anlaşılmaktadır.⁶⁵¹ Bunun üzerine de İtalya’dan gelen kükürtlerden alınacak gümrük vergisinin %100 den şikâyetler üzerine %11 civarına indirildiği fakat bu uygulamadan Osmanlı tebaasının memnun olmadığı görülmektedir. Birkaç gelecek kükürtten Hristiyan’ın isteği üzerine İtalya’dan alınacak gümrük vergisinin %100’den %11’e indirilmesine bir telgrafın yettiği, hükümetin bu karara olumlu cevap verirken tereddüt bile etmediği ve hükümetin aldığı yanlış karardan hızlı bir şekilde vazgeçmesi gerektiği Osmanlı tebaası tarafından dile getirilmektedir. Ayrıca, bununla ilgili de Nişli Hüseyin Bey’in Fransa’nın kükürt satıcılarıyla konuşarak vilayetin ihtiyacını gidecek seviyede kükürt aldığı ve ilk hafta 22 bin çuval kükürdün Fransa’dan geldiği belirtilmektedir. Ancak tüccarların çoğunun isteği üzerine kükürde uygulanan %100 gümrük kararından vazgeçilmesinin Osmanlı Devleti’nden istendiği ve bunu isteyenlerin çoğunun ise Rum ile İtalyan tüccarları oldukları ve İtalya kükürtlerini getirmek için heyet kurdukları ifade edilmiştir.⁶⁵² Ayrıca, 21 Şubat tarihinde de İtalya’dan gelecek olan kükürdün Osmanlı Devleti’ne girerken %100 gümrük vergisinden muaf tutulması ve kükürtten %11 gümrük vergisi alınmasına karar verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵³

Ancak, kükürt vergisinin %11’e indirilmesiyle ilgili bir resmi devlet kararında da durum “*Madde-i münferide: 29 Eylül 1327 tarihli madde-i muvakkat-ı kanuniye*

⁶⁵⁰ BOA, MV., 226/111, H.22 Safer 1330/R.29 Kanunusani 1327M.11 Şubat 1912

⁶⁵¹ “İlan-ı Resmi – Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 5 Şubat 1912, s. 3.

⁶⁵² “İtalya’dan Gelen Kükürtten Alınacak Vergi”, *Anadolu*, 16 Şubat 1912, s. 2-3.

⁶⁵³ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 21 Şubat 1912, s. 2.

mucibince İtalya memleketinden memalik-i Osmaniye'ye vürut eden eşyadan alınmakta olan yüzde yüz gümrük resminden memalik-i mezkureden geçecek kükürtler müstesna olup bunlardan kemafi-el-asbık yüzde on bir gümrük resmi istifa kılınacaktır. İşbu madde-i kanuniyenin icrasına maliye nezareti memurdur." ifadesiyle belirtilmektedir. Buna göre de savaş ilanıyla birlikte Aydın vilayetinde uygulanmaya başlanan İtalyan eşyalarından %100 gümrük vergisi alınması kararından kükürdün hariç tutulduğu ve kükürten %11 gümrük vergisi alınmasına karar verildiği anlaşılmaktadır.⁶⁵⁴

27 Şubat'ta da Fransa ve Amerika'da çıkan kükürtlerin ihtiyacı karşılamaya yetmediği bu yüzden İtalya kükürtlerinden gümrük vergisinin düşük alınmasının meclis tarafından kabul edildiğini gören tüccar Hacı Mustafa Efendi'nin Fransa'dan ihtiyaca yetecek kadar kükürt alabileceğini söylediği görülmektedir. Bunun üzerine meclise çağrılan Mustafa Efendi ile yapılan görüşmeler sonucunda İtalya kükürtlerinin Nisan'a kadar vergiden muaf tutulmasına karar verildiği ve İtalyan kükürtlerinden %100 yerine %11 gümrük vergisi alınacağı ifade edilmiştir. Bu yüzden Nişlizade Mehmet Bey ve Hacı Mustafa Efendi tarafından Fransa kükürtlerinin İtalya kükürtlerinden pahalı olacağı devlete bildirilerek meclise başvuruda bulunulmuştur. Bu nedenle de tüccarlar Marsilya'dan sipariş edilmiş olan 28 bin çuval Fransa kükürdünden dolayı oluşacak zararlarının karşılanması istemiş ve meclis kükürt konusu hakkında toplanmıştır. Buna göre de 28 bin çuval Fransa kükürdünün gümrük resminden muaf tutulması ya da kükürtlerin kendilerine mal olan fiyatla devlet tarafından satın alınmasına karar verilmiştir.⁶⁵⁵ Ayrıca, bu konuyla ilgili de Alaşehir tüccarları tarafından Fransa'dan kükürt alan İzmirli tüccarlara teşekkür edilerek İtalya ve Fransa kükürtleri arasında çuval başına 5 kuruş fark olduğu ve bu fark yüzünden Osmanlı tebaasının savaş sırasında İtalyan kükürtlerini tercih etmeyeceği belirtilmiştir.⁶⁵⁶

28 Şubat'ta da İzmir tüccarlarından Nişli Mehmet Efendi'nin Fransa'dan 23 bin çuval kükürt getirtmiş olduğu ve bunları almak isteyenlerin mağazaya gelmesinin istendiği bildirilmiştir.⁶⁵⁷ Bunun yanı sıra Aydın'a bir saat uzaklıkta bulunan Hasat deresinde Fransa ve İtalya kükürtlerinden daha kaliteli siyah kükürt olduğu ifade edilmiştir. Bunun da vali yerine Osmanlı tebaasının kendisinin gelip kontrol etmesi

⁶⁵⁴ "Kükürtler Hakkında", *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 3.

⁶⁵⁵ "Fransa Kükürtleri Hakkında", *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 3.

⁶⁵⁶ "Kükürt Hakkında", *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 3, 3 Mart 1912, s. 3, 5 Mart 1912, s. 3. ve "Mukaddes Vazifemize Taarruz Etmek", *Ahenk*, 15 Nisan 1912, s. 4.

⁶⁵⁷ "Fransa Kükürtleri", *Ahenk*, 28 Şubat 1912, s. 3.

gerektiği belirtilerek İtalya yerine Fransa kükürtlerinin alınması isteğinde bulunulmuştur.⁶⁵⁸ Ayrıca, 11 Nisan'da da Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı boykot ve ekonomik mücadele başlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, kükürt nedeniyle devletin düştüğü kötü durum sonucunda Fransa'dan kükürt almış olan İzmir tüccarlarından birinin beş bin lira zarar ettiği görülmüştür. Bunun üzerine de Çeşme tüccarlarından birisi tarafından bölgenin ihtiyacı olan 1.100 çuval kükürdün nereden alacağı sorulmuştur.⁶⁵⁹

Kükürt meselesiyle ilgili Aydın vilayetinde Trablusgarp'ı haksız yere işgal eden İtalya'ya sadece Osmanlı Devleti değil bütün devletlerin kamuoyunun tepkiyle karşıladığı, kükürdün yağlar için mutlaka gerekli bir ürün olduğu ve Fransa kükürtlerinin İtalya kükürtlerinden kaliteli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Fransa kükürtlerini İzmir'e getiren tüccarların ise daha iyi bir kükürt getirdiği görülmüştür. Üstelik bununla birlikte Osmanlı tebaası tarafından İtalya'ya karşı tepkisini bu yolla gösteren ve getirttiği kükürtleri uygun fiyatla satan Nişli Mehmet Efendi'ye de teşekkür edildiği belirtilmiştir.⁶⁶⁰

4.1.8. Temettü ve Diğer Vergilerin Alınması

Temettü vergisi kişilerin kazançlarına göre belirlenen ve kişinin gelirlerinden bir kısmının devlet tarafından alındığı yıllık ödenen bir vergidir. Buna günümüzde gelir vergisi de denir. Bu vergi genellikle ticaret ve zanaatla uğraşanlar tarafından ödenmektedir. İlk olarak Sultan II. Mahmut tarafından ordu hazinesine aktarılacak şekilde alınan bir vergi olan temettü vergisi daha sonra emlak ve arazilerden de alınmaya başlanmıştır. Ayrıca bu vergi tüccar ve esnaflara yıllık gelirinin %3'ü civarında uygulanmıştır.⁶⁶¹ Trablusgarp savaşı öncesinde de temettü vergisi konusunda ticaret yerlerini günlük, haftalık ve aylık kullanan kişilerin yazıldıkları yerlerde iki ay kadar duranlarının çok az olduğu bu yüzden bunlar her yer değiştirdiğinde temettü vergisi alındığı ifade edilmektedir. Ayrıca, yıllardan beri yerinde olan ticarethaneler haricinde yeri belirsiz olan bunun gibi tüccarlardan her girdiği ticarethanede temettü vergisi alınmasından başka çözüm olmadığı belirtilmektedir. Fakat bundan kurtulmanın

⁶⁵⁸ "Aydından Kardeşlerimize", *Ahenk*, 6 Mart 1912, s. 2.

⁶⁵⁹ "Kükürdün Hakkında", *Ahenk*, 11 Nisan 1912, s. 3.

⁶⁶⁰ "Fransa Kükürdü – İtalyanlardan Nefret Etmeye Ne Hacet", *Cabkın*, 21 Nisan 1912, s. 1.

⁶⁶¹ Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekalif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1999/352, Ankara, 1989, s. 441-442.

iki yöntemi bulunduğu ve birincisinin kefil olan kişinin itirazına imkân vermemek, diğerinin de temettü düzenlemesininin 13. maddesine göre şirketin beyannamesinin alınmadığını kanıtlamak olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶²

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'ya karşı uyguladığı Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından bir diğeri de İtalyan tebaanın Osmanlı tebaası gibi kabul edilerek önceden ödemedikleri temettü gibi vergilerin tahsilinin yapılmasıdır. Aslında bu uygulama bir bakıma uygulanan kapitülasyon haklarının feshedilmesi uygulamasının devam niteliği taşımakla birlikte Lahey kararlarındaki savaş esirleriyle ilgili maddelerde belirtilen ve düşman tebaaya nasıl davranılması gerektiğinin sınırlarını belirleyen kararlara uygun olarak Osmanlı Devleti tarafından İtalya ve İtalyan tebaaya karşı Trablusgarp Savaşı sırasında uygulanmıştır.⁶⁶³

Trablusgarp Savaşı başladığında Osmanlı Devleti'ndeki toplumun gösterdiği ilk tepkilerinden biri İtalya'ya karşı alınacak tedbirleri toplanarak tartışmak olmuştur. Bu toplantılar sonucunda da İtalya'ya karşı alınması gereken tedbirler listelenmiş ve gazetelerde bu tedbirler öneri olarak yer almıştır. Ayrıca, bu tedbir önerilerinin içinde de İtalya tebaasına ek vergiler uygulanması ile ilgili öneriler bulunduğu görülmüştür. Buna göre de İtalyan tebaanın Osmanlı tebaasıyla eşit şekilde vergi ödemesi istenmiş ve savaşı İtalya başlattığı için de İtalyan tebaadan savaş zararlarının karşılanması talep edilmiştir. Üstelik bununla ilgili de meclise İtalyan tebaadan harp vergisi alınması önerisinde bulunulmuştur.⁶⁶⁴

Bu konuyla ilgili ise İtalyan tebaadan temettü vergisinin alınması, “*Devlet-i Aliyye ile İtalya arasında tahaddüs eden harp tarafeyn niyetinde münakit bilumum muahedat mukavelat ve itilafat ve protokolleri hükümden bil-iskat Memalik-i Osmaniye’de mütemekkin İtalyanlar hakkında Avrupa hukuku umumiye-i düvelî kavaidini vacibe-ül tatbik kılınmış ve tekalif mahsusunda İtalya tebaasının tebaayı Osmaniye’ye temsilini icap etmiş olduğuna...*” sözleriyle açıklanmaktadır. Buna göre Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki bütün anlaşmaların iptal edildiği ve İtalya

⁶⁶² “Temettü Vergisi Hakkında”, *İttihat*, 21 Temmuz 1911, s. 2.

⁶⁶³ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

⁶⁶⁴ “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 3.

tebaasının da Osmanlı tebaasına eşit kabul edileceği belirtilmektedir.⁶⁶⁵ Ayrıca;

“...İtalyanlardan yalnız şimdiye kadar oradan istinkaf ettikleri temettü vergisi ve tarik-i bedel nakdisi değil tebaayı Osmaniye’den tahsil olunan bil-umum rüsum ve tekalif-i emiriyenin ... pasban maaş karşılığı ve devair-i belediyeye ait rıhtım ve iskele resimleri vesaire misilli acanib tarafından adem-i ifasında müstenit edile gelen rüsum-u belediyenin dahi istifa olunması ve kezalik taht-ı resminin ahkamı kanuniye dairesinde temini istifası için İtalyan müessesat-ı maliyesinden kanunen seniyeye tedkikatı ve takayyudatın icrasında memurin mükellefesinin Osmanlı ticarethane ve müessesatında tatbik ettikleri usule tevfiik-i hareket etmeleri...”

sözleriyle İtalya tebaasının temettü ve Osmanlı tebaasının ödemekle yükümlü olduğu diğer vergileri ödeyeceği ve İtalyan ticari kurumlarında bu kararın uygulanmaya başlandığı anlaşılmaktadır.⁶⁶⁶ Bu konuyla ilgili de İtalya tarafından Osmanlı Devleti’ne savaş ilan edildiği için İtalyan tebaanın ödemediği temettü ile Osmanlı tebaasının ödemekte olduğu tüm vergilerden sorumlu tutulduğu ifade edilmiştir. Buna göre ise İtalyan tebaanın ödeyeceği vergilerden bazılarının ruhsat bedeli, rıhtım ve iskele vergileri, ikametgâh ve yol vergileri gibi vergiler olduğu söylenebilir.⁶⁶⁷ Ayrıca,

“..Osmanlılar hakkında meri ahkam ve tedabir-i taziyenin aynen İtalyanlara da tatbiki ve muahedat, mukavelat ve protokollerin imzasından naşir kanunen muayyen olan ahvalde İtalyan ikametgahlarına duhul ve onların emvaline fûruht için vüsatat-ı şehbenderiye hacet kalmadığından İtalyalıların himayesiyle muvazzaf Almanya konsolosları tevessütünün de kabul edilmesi labüd bulunan tekalifi emiriye müteferru hususat için maliye ve rüsumu belediye müteallik bulunanlar içinde dahiliye nezaretine nakliyat-ı lazime verilmek üzere makamı samiyi sadareti uzmaya işarı”

ifadesinden anlaşılacağı üzere İtalya ile bütün anlaşmaların iptal edildiği, İtalyan tebaayı Almanya’nın himaye etmeye başladığı ve İtalya konsoloslarının artık yetkilerinin bulunmadığı açıklanmıştır.⁶⁶⁸ Üstelik “...hiçbir tercümanın huzuriyetine

⁶⁶⁵ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 178/60 – 1/1, H.1 Zilkade 1329/R.11 Teşrinievvel 1327/M.24 Ekim 1911.

⁶⁶⁶ BOA, DH.SYS., 75 - 1/3 – 10, H.4 Zilhicce 1329/R.13 Teşrinisani 1327/M.26 Kasım 1911.

⁶⁶⁷ “İtalyanlar Hakkındaki Muamele”, *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 2-3.

⁶⁶⁸ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 178/60 – 1/2, H.1 Zilkade 1329/R.11 Teşrinievvel 1327/M.24 Ekim 1911.

hacet kalmaksızın bunların ikametgahlarına girmek ve vergiden olan borçlarını istifa için eşyalarını satmak caiz ve bu hususatta yalnız Osmanlılar hakkında tatbik olunan usul ve nizamata riayet eylemek lazım ve kafidir...” ifadesiyle tercümana gerek kalmadan İtalya tebaasının evlerine girmek ve vergi borçlarını tahsil etmek için eşyalarını satmaya karar verildiği belirtilmiştir.⁶⁶⁹

Şubat ayına gelindiğinde ise İtalya, Trablusgarp'ta istediği başarıları elde edemediğinden savaşı Akdeniz'e doğru genişletmeye karar vermiştir. İtalya'nın aldığı bu karar gereği Beyrut'a saldırmasından sonra ise Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etmeye başladığı görülür. Ayrıca, bu tarihlerde Osmanlı Devleti, gümrük vergisinin %4 arttırılmasını ve temettü vergisinin tüm yabancı tebaadan alınmasını sağlamak amacıyla Avrupa devletleriyle görüşmeler gerçekleştirdiği ve bu görüşmelerin de olumlu devam ettiği belirtilmektedir.⁶⁷⁰ İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmeye başlanmasıyla sınır dışı edilecek İtalyan tebaanın vergi borçlarının nasıl alınacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunla ilgili de Osmanlı Devleti tarafından sınır dışı edilecek olan İtalyan tebaanın vergi borçlarını ödemesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Ancak, İtalyan tebaa vergi borçları ödemezse de meclis tarafından bunların vergi borçlarının alınması için satın almış oldukları mülklerinin satışa çıkarılacağı bildirilmiştir.⁶⁷¹ Ayrıca iki gün sonra da sınır dışı edilecek İtalyan tebaanın Rumi 1327 yılına ait temettü ve Osmanlı tebaasından alınan miktarda vergilerinin tahsil edilmesine ve İtalyan tebaanın bu vergilerini ödemezse de mülklerinin satışa çıkarılmasına karar verilmiştir.⁶⁷²

Bununla ilgili ise İtalya'nın Avrupa devletlerine barış şartlarını gönderdiği söylenmektedir. Buna göre de Osmanlı Devleti Trablusgarp'ın ilhakını kabul ederse İtalya'nın postanelerin kapatılmasını, kapitülasyonların feshini, gümrük zararlarının ödenmesini ve İtalyan tebaaya temettü vergisinin uygulanmasını kabul edeceği ayrıca savaş tazminatını Osmanlı Devleti'ne nakit olarak ödeyeceği ileri sürülmektedir.⁶⁷³ Üstelik bu konuda Mehmet Şükrü tarafından Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmesine karar verilen İtalyan tebaanın sadece zenginler olduğu belirtilirken birçok İtalyan tebaanın da savaş nedeniyle ödemek zorunda olduğu temettü ve ek vergilerinin birinci

⁶⁶⁹ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 178/60 – 2/2, H.1Zilkade 1329/R.11 Teşrinievvel 1327/M.24 Ekim 1911.

⁶⁷⁰ “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 12 Şubat 1912, s. 2.

⁶⁷¹ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 1 Mart 1912, s. 3.

⁶⁷² “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 3 Mart 1912, s. 3.

⁶⁷³ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 19 Mart 1912, s. 3.

taksit ödemesini bile geciktirdikleri vurgulanmaktadır.⁶⁷⁴

4.1.9. Ticari Boykot (Harb-i İktisadi)

Osmanlı hükümeti tarafından Lahey kararlarındaki kurallara uygun olarak hazırlanan ve Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan biri de boykot uygulamasının içinde yer alan ticari boykot yani diğer adıyla harb-i iktisadi uygulamasıdır. Ancak, ticari boykot uygulaması toplumsal bir uygulama olmasına karşın İtalya ve İtalyan tebaaya öncelikle ekonomik açıdan zarar verilmesine yönelik bir amaç taşıdığından ekonomik uygulamalar içine dâhil edilip bu bölüm içinde incelenmiştir.⁶⁷⁵

Aslında Osmanlı Devleti'nde boykot uygulaması daha önce Avusturya, Yunanistan ve Bulgaristan'a karşı da uygulanmıştır. Fakat İtalya ile savaş halinde olunmasından dolayı İtalya'ya karşı daha etkili olmuştur. İtalya'ya karşı uygulanan boykotun etkili olma nedenleri ise Osmanlı toplumunun boykot uygulamasına alışkın olması, İtalya'ya gösterilen tepkinin yüksek olması ve örgütlü bir şekilde boykot faaliyetlerinin uygulanmasıdır.⁶⁷⁶ Bu nedenle Trablusgarp Savaşı'ndan önce de boykot uygulaması uygulanıp etkisi anlaşılmış olduğundan İtalya'ya karşı askeri bir saldırıya geçilemediği için ekonomik yönden bir savaş açılmasının gerektiği Osmanlı Devleti basınında sıklıkla vurgulanmıştır.

Boykot ve harb-i iktisadi konusunda Osmanlı tebaasına öncülük eden İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. Bu yüzden İttihat ve Terakki Cemiyeti örgütlenmesinin güçlü olduğu Selanik'teki Rumeli gazetesinin yazılarında bu uygulama ile ilgili ilk tepkileri görmek mümkündür. Bu yazılarla da Cemiyet tarafından Osmanlı tebaasının İtalya'ya karşı boykot düşüncesine alıştırılmak istendiği söylenebilir. Üstelik savaş durumu olmasından dolayı da İtalya'ya karşı Osmanlı tebaasının tepkisinin daha fazla olduğu ve boykot hareketine verilen desteğinde bunun paralelinde yüksek olduğu görülmektedir. Bu yüzden boykot uygulanırken sadece İtalyan ürünlerinin ve gemilerinin değil bir kibrit kutusu İtalyan eşyasının bile tarafsız devletler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne gelmesinin engelleneceği belirtilmiştir. Ancak, Osmanlı Devleti

⁶⁷⁴ Mehmet Şükrü, "İtalyanların Tardı", *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 1.

⁶⁷⁵ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf, Erişim: 26.04.2018.

⁶⁷⁶ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 194-195.

tarafından İtalya'ya boykot uygulamasının geniş kapsamlı uygulanacağı bildirildikten sonra da Osmanlı hükümeti Avrupa devletlerinin baskıları ile karşılaşmıştır. Bu yüzden Osmanlı hükümeti tarafından İtalya'ya karşı boykot uygulamasından vazgeçilmek zorunda kalınmış ve boykot ile harb-i iktisadi uygulaması Osmanlı tebaası tarafından resmi olmayan yöntemlerle uygulanmaya çalışılmıştır.⁶⁷⁷

İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı notası gönderir göndermez Trablusgarp'a saldırınca Osmanlı kamuoyunda büyük bir tepki ortaya çıkmıştır. Bu tepkilerden sonra da Osmanlı tebaası tarafından hükümetten İtalya'ya karşı ticari ilişkilerin kesilmesi ve kapitülasyonların iptal edilmesi gibi isteklerde bulunulmuştur. Bunun üzerine İtalyan eşyalarına boykot ve kapitülasyonların kaldırılması kararları Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak Almanya'nın İtalyan tebaanın çıkarlarını koruması yüzünden kapitülasyonların feshi kapsamlı olarak uygulanamamış ve İtalyan eşyalarının boykot edilmesi hakkında da devlet resmi bir karar alamamıştır. Bu kararların uygulanamaması ise İtalya tüccarlarının diğer Avrupa Devleti tüccarlarıyla ortak olarak iş yapmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı resmi bir boykot uygulamasına başlandığında diğer Avrupa devleti tüccarlarının da zarar görmesine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu nedenle Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne baskı uygulaması ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu ihtimal dolayısıyla da boykot uygulaması Osmanlı gazetelerinin çağruları üzerine cemiyetler, esnaflar ve kamuoyunun girişimleri aracılığıyla İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanmaya çalışılmıştır.⁶⁷⁸

Aydın vilayetinde de İtalyan tebaanın yoğun bir şekilde bulunmasına bağlı olarak İtalya'ya karşı tepkiler yüksek olmuştur. Bu tepkileri örgütleyen ise yine bilindiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Ancak, Aydın vilayetinde özellikle İzmir'de boykot uygulamalarını düzenleyenlerin İtalyan tebaa ile ilişkilerinin olması ihtimali yüksektir. Bu nedenle de İtalya'ya karşı uygulanan uygulamalardan İzmir'deki İtalya tebaanın İtalya'dan çok daha önce etkilendiği söylenebilir.⁶⁷⁹ Ancak, Osmanlı hükümeti tarafından harb-i iktisadi uygulaması resmi bir şekilde uygulanamasa da Osmanlı tebaası tarafından uygulanan bu boykot uygulamasına hükümet tarafından destek verilecek nitelikte önlemler alındığı da görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde

⁶⁷⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 232-234.

⁶⁷⁸ Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", s. 93-94.

⁶⁷⁹ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 194-197.

hükümetin harb-i iktisadi uygulamasını destekler nitelikteki uygulamalarından birincisi İtalyan tüccarlarına verilmiş olan siparişlerin iptal edilmesidir. İkincisi de kapitülasyonların feshidir. Ayrıca, hükümet tarafından alınan bu kararlardan da gümrük vergisinin yükseltilmesi ve İtalyan kurumlarının kapatılması uygulamalarının da ticari boykotla ilişkisinin bulunduğu söylenebilir.

Osmanlı hükümetinin İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uyguladığı ticari boykot uygulamasına yönelik ise “İhtiyacat-ı askeriye için lüzum olan bazı eşya ve levazım hakkında evvelce İtalya tebaasından bazı tüccar ile akd ve teati olunan kontratlar hakkında ifası muktezi muameleye dair meclis-i mahsus-u vükelaca...” ifadesine yer verilmiştir. Buna göre askeri ihtiyaçlar için İtalyan tüccarlarına verilen siparişlerin iptal edilip edilmemesi konusu gündeme gelmiştir.⁶⁸⁰ Ayrıca bununla ilgili de;

“...Binaenaleyh harbiye nezareti İtalyalı müteahhitlerin taahhüt ettiği eşyayı ve levazımı itaya devamda menfaat görür ve bu müteahhitlerin vakt-i zamanıyla ifa-ı taahhüt edeceklerine itimat eyler ise indel-iktiza tart ve tebid edilmeyeceklerini kendilerine temin ederek taahhüdatta devam ettirir mukavelatın feshi halinde diğer cihetten fazla fiyat ile mübayaata lüzum ve mecburiyet husulünde divan-ı muhasebatça icra olunacak muamele-i tasdikiyenin Babialice teemmülü muktezidir...”

ifadesiyle İtalyan tüccarların ürünlerinin Osmanlı hükümetine göre devlet için yararlı olduğu düşünülürse anlaşmalarının devam etmesi ve diğer durumda ise İtalyan tüccarlardan diğer devletlerin tüccarlarına kıyasla daha fazla vergi alınması yönünde karar verdiği anlaşılmaktadır.⁶⁸¹ İkinci uygulamaya örnekte de;

“Hükümet-i seniye ile İtalya arasında münasebatı siyasiyenin inkıtası devleteyn nezdinde münakit bil-cümle muahedat, mukavelat ve itilafat ve protokolleri fesh ve tatil etmiş olduğundan kapitülasyon usul istisnaiyesi İtalyalılar hakkında hükümden sakıt olmuş ve merkumları ilanı harb tarihi olan 16 Eylül'den itibaren kendilerine şube-i Osmaniye muamelesi edilmesine icap eden Avrupa hukuk-u Osmaniye düveli mütemadine ita eylemek muktezi bulunmuştur...”

⁶⁸⁰ BOA, DH.MB.HPS.M., 2/55 – 1/1, H.14 Zilkade 1329/R.24 Teşrinievvel 1327/M.6 Kasım 1911.

⁶⁸¹ BOA, DH.MB.HPS.M., 2/55 – 1/1, H.14 Zilkade 1329/R.24 Teşrinievvel 1327/M.6 Kasım 1911.

ifadesine göre İtalya ile yapılan bütün anlaşmaların iptal edildiği ve savaş ilanından itibaren İtalya tebaasının Osmanlı tebaasına eşit sayılacağı belirtilerek kapitülasyonların feshedildiği anlaşılmaktadır.⁶⁸²

Aydın vilayetinde ticari boykotla ilgili de İtalya, Trablusgarp'a saldırırsa İtalya ile ticari alışverişte bulunan tüccarların vermiş oldukları siparişlerini iptal edecekleri belirtilmiştir.⁶⁸³ Bunun üzerine de İstanbul'da bulunan İtalya fabrikaları ve ticarethaneleriyle ilişkileri olan Osmanlı tüccarlarının siparişlerini iptal etmeye başladığı görülmektedir. Ayrıca, İtalya tebaasının kapitülasyon haklarının kaldırıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁸⁴

9 Ekim'de ise İtalya'nın Osmanlı Devleti ile savaş girmesinin ardından neler kaybedeceği konusu gündeme gelmiştir. Bu konuyla ilgili de akıllı şekilde davranmayan insan nasıl maddi ve manevi zarara giriyorsa uluslararası hukuk kurallarına uymayan şekilde savaş açan bir devletin de maddi ve manevi olarak zarara uğrayacağı ve düşmanın bu devirde sadece top ve tüfekte değil en güçlü silahlara sahip olunursa mağlup edilebileceği belirtilmektedir. İtalya'nın Trablusgarp'ı ilhak etmeye hakkının olmadığı çünkü Trablusgarp'ın yüzyıllardır Osmanlı idaresinde bulunan Müslüman bir bölge olduğu ve İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasının Avrupa devletlerinin çıkarlarına uymayacağı düşünüldüğünden İtalya'nın bu saldırıyla kendisine birçok düşman kazandıracağı vurgulanmıştır. Ancak, Osmanlı Devleti, İtalya'ya karşı harb-i iktisadi uygularsa İtalya'nın her yıl zarar edeceği ifade edilmektedir. Buna göre de İtalya'nın Osmanlı Devleti ile ticaretinin Fransa'ya yakın ve yıllık 2 milyon lira civarında olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Osmanlı Devleti sahillerinde 4,5-5 milyon ton civarında taşımacılık yapan İtalya'nın bu deniz ticaretinden yıllık 1 milyon lira kazandığı ve harb-i iktisadi olursa bu ticaretin sona ereceği belirtilmektedir. Bu konuda da İzmir, Selanik gibi önemli şehirlerde yer alan İtalya kurumlarının kapatılacağı ve Osmanlı Devleti ile İtalya'nın savaşa girmesinden sonra da İtalya'nın yıllık zararının 5-6 milyon lirayı bulacağına vurgu yapılmaktadır. Üstelik Osmanlı Devleti'nde ticaret yapan birçok İtalyan fabrikasının kapanacağı ve yaklaşık 2 milyon civarında İtalyan'ın işsiz kalacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin en büyük eksiği donanmasının yetersizliği olduğundan Osmanlı tebaası ve basın tarafından donanmasını güçlendirmesi

⁶⁸² BOA, HR.HMŞ.İŞO., 69/9 – 1/1, H.21 Şevval 1330/R.20 Eylül 1328/M.3 Ekim 1912.

⁶⁸³ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 3.

⁶⁸⁴ "Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz", *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

gerektiği belirtilmektedir.⁶⁸⁵ Bu konuyla ilgili de Osmanlı Devleti ve İtalya arasında çıkan savaştan sonra İtalya’da birçok ticarethanenin kapanması ve iflası üzerine İtalya’ya karşı sosyalistler dışındaki tepkilerinde giderek arttığı ve İtalya’da ekonominin giderek kötüleşmeye başladığı görülmektedir.⁶⁸⁶ Üstelik İtalya’nın savaş ilanından sonra da Osmanlı Devleti’ndeki şiddetli tepki dolayısıyla İtalyan ürünlerinin denize döküleceği, bunlardan İtalya’nın büyük zarara uğrayacağı, İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği ve Osmanlı Devleti’ndeki İtalyan kurumlarının kapatılacağı anlaşılmaktadır.⁶⁸⁷

Ancak bu uygulamadan sonra İtalya’nın savaşı geniş alana yayacağı söylentileri artmıştır. Bu yüzden de basın tarafından Osmanlı diplomatlarının Avrupa devletleriyle konuşması ve savaşın Trablusgarp ile sınırlı kalmasını sağlamak için çalışması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti’nin İtalya’ya karşı sadece harb-i iktisadi uygulamasını gerçekleştirebileceği ve Osmanlı tebaasının da bunun uygulanması için destek olması gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁸⁸ Bununla ilgili de Osmanlı tüccarlarının savaş öncesinde İtalyan fabrikalarına vermiş oldukları siparişleri iade gümrüklerine göndererek ve bu siparişleri kabul etmedikleri görülmüştür.⁶⁸⁹ Üstelik bu uygulamadan dolayı da İtalya’daki bir fanila fabrikasından istenmiş olan siparişlerin iptal edildiği ve bu siparişlerin İngiliz fabrikaları ve Selanik fabrikalarına verildiği anlaşılmıştır. Bu yüzden İtalya fanila fabrikası müdürlerinden biri tarafından savaş kararını İtalya hükümetinin aldığını belirtilerek Osmanlı tüccarlarıyla dost kalma isteğinde bulunulmuştur.⁶⁹⁰

Osmanlı Devleti tarafından İtalya’ya karşı uygulanan ticari boykot uygulaması ise uygulanmaya başlandıktan bir süre sonra İtalya’da etkisini göstermiştir. Buna göre de İtalya’da iflas eden fabrikaların artmaya devam ettiği buna bağlı olarak da huzursuzlukların çoğaldığı görülmüştür.⁶⁹¹ Ayrıca, İtalya ve Osmanlı Devleti’nin savaş halinde olmasından dolayı da İtalya vapurları tarafından Asya ve Balkan sahillerinde gerçekleştirilen ticaret kesintiye uğramıştır.⁶⁹² Bu yüzden Kasım ayı sonunda da İtalya’da ticaretinin çoğunu Osmanlı Devleti ile gerçekleştiren İtalyan içecek

⁶⁸⁵ “İtalyanlar Ne Kazanacak ve Ne Kaybedecektir”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.

⁶⁸⁶ “İtalya Haberleri”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.

⁶⁸⁷ Mustafa Necati, “Osmanlılar - İtalyanlar”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 1.

⁶⁸⁸ Hüseyin Cahit, “Siyasiyat – Muharebenin Zararı”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 1.

⁶⁸⁹ “Son Havadisat”, *Tanin*, 18 Ekim 1911, s. 5.

⁶⁹⁰ “İtalyan Tüccarları Yalvarıyor”, *Tanin*, 17 Ekim 1911, s. 2.

⁶⁹¹ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 22 Ekim 1911, s. 2.

⁶⁹² “Trablus Darbesi”, *Ahenk*, 6 Kasım 1911, s. 3.

fabrikalarından büyük bir kısmının fabrikalarını kapatmasından dolayı işçilerin ayaklanmasından korkulduğu görülmektedir.⁶⁹³

Ancak, Kasım ayından sonra ise Osmanlı tebaası tarafından resmi olarak İtalya'ya karşı boykot uygulanmadığından dolayı Osmanlı hükümetine tepki gösterilmiştir. Bu tepkilerden birinde de Yunanistan'a karşı uygulanan boykotun kaldırılıp yerine İtalyan eşyalarına boykot uygulanmasının başlanması hükümetten istenmiştir. Ayrıca, İtalyan tüccarlarla yoğun ilişkileri bulunan İzmir'in de bu ekonomik savaşa destek vermesi beklenmiştir.⁶⁹⁴ Bununla birlikte Aralık ayında Berlin'den gönderilen bir mektupta da İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasının devletler hukukuna aykırı olduğu ve İtalya'ya sonuçlarının ağır olacağı ifade edilerek İtalya'nın Trablusgarp'ta ıslahat yapabilecek güce ve kaynağa sahip olmadığına vurgu yapılmıştır. Buna göre İtalya'da iki ay içinde ekonomik kriz çıkacağı tahmin edilirken Osmanlı tebaasının da birbiriyle mücadele içinde olmasının devletin sonunu getireceği belirtilmiştir.⁶⁹⁵

Ancak, 1911 yılının Aralık ayından itibaren Osmanlı Devleti ve Aydın vilayeti basınında İtalya ile ilgili haberler azalmıştır. Bu durum ise Osmanlı hükümeti ve tebaasının seçimlere odaklanmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de İtalya ve Trablusgarp ile ilgili haberler seçimlerin sona ermesinden sonra 1912 Şubat ayının ortalarında tekrar yer almaya başlamıştır. Çünkü bu dönemde hükümetin başına geçmek isteyen cemiyetler seçim kampanyalarına önem vermiştir. Bu yüzden basında da sıklıkla seçilecek adayların isimleri ve bunların seçim vaatleri okuyucularla paylaşılmıştır.⁶⁹⁶

İtalya'nın Beyrut bombardımanından sonra ise Aydın vilayetinde ticari boykotla ilgili haberler tekrar basında yer almaya başlamıştır. Bu konuda da İtalya donanmasının saldırma ihtimaline karşı Çanakkale Boğazı'ndan gece ticaret gemilerinin geçmesinin yasaklanmıştır. Bu yüzden savaşın etkileri İtalya'da görülmüş ve bunun üzerine İtalya'nın doğusunda İtalya hükümetine karşı tepkiler yükselmiştir. Bununla ilgili de İtalya'nın doğusunda hükümete karşı tepkiler yükselirken aynı zamanda Avusturya'ya

⁶⁹³ "Son Muhtelif", *Ahenk*, 22 Kasım 1911, s. 3.

⁶⁹⁴ "Şehrimizde İtalya'ya Karşı Boykotaj Niçin Yapılmıyor", *İttihat*, 23 Kasım 1911, s. 2.

⁶⁹⁵ "Hariçten Bir Sada", *Anadolu*, 21 Aralık 1911, s. 1.

⁶⁹⁶ Detaylı bilgi için bakınız. Fevzi Demir, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, AİİT Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir, 1994.

göçler başlamıştır.⁶⁹⁷ Ayrıca, İtalya’da savaş nedeniyle şirketlerdeki iflaslar artmaya devam ederken birçok fabrika da kapanmıştır. Üstelik Milan şehrindeki büyük bir ticarethane ile makine fabrikasının da bu iflas eden şirketlerden olduğu görülmüştür.⁶⁹⁸ Bu yüzden İtalya’da ekmek fiyatlarının arttığı ve ticaretin durgunlaştığı buna bağlı olarak ise fabrikaların kapandığı ve işsiz sayılarının artmaya devam ettiği ifade edilmiştir.⁶⁹⁹ Ayrıca, bu uygulamanın etkisi İtalya’nın doğusunda daha fazla hissedilmiş ve bölgedeki işletmelerin çoğu kapanmış ya da iflas etmiştir.⁷⁰⁰

Bunlar haricinde İtalya’ya karşı ticari boykot uygulaması Osmanlı tebaası tarafından resmi olmayan yollarla sürdürülürken Aydın vilayetinde İzmir limanından yüklenen on beş bin çuval buğday Beyrut’a doğru yola çıkmıştır. Ancak bu buğday miktarı yüksek olduğu için buğdayın İtalya’ya götürüldüğünden şüphelenilmiş ve devletin buğday konusunda dikkatli olması istenmiştir.⁷⁰¹ Ayrıca, savaşın son zamanlarına doğru da 22 Eylül’de İtalyan bir sosyalist tarafından İtalya’nın savaşta ne kadar zarar ettiği hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Buna göre de İtalya’nın Eylül ayındaki 37 milyon lirası ve deniz gücüne ayrılan 65 milyon lirası eklenirse 768 milyon lira harcadığı ifade edilmiştir. Ayrıca, 11 aylık savaş süresinde de günlük 2 milyon lira civarı askeri ihtiyaçlara ödeme yapıldığı belirtilirken 768 milyon liralık harcamaya 670 milyon lirayı eklemek gerektiği ve toplam harcamanın 1 milyar 438 milyon liraya karşılık geldiği belirtilmiştir. Üstelik savaştan sonra da yeni silahlar için milyonlarca lira harcanacağı ve askeri ihtiyaçların karşılanması için de bu miktarın 1 milyar lira civarında bir parayı bulacağı ileri sürülmüştür.⁷⁰²

Osmanlı Devleti, İtalya’ya karşı savaşırken Avrupa devletleri tarafsızlığını ilan etmiştir. Bu nedenle birçok yönden Avrupa devletlerine bağımlı halde olan Osmanlı Devleti tarafından halkın moralinin yükseltilmesi ve İtalya’ya karşı ekonomik yönden baskı uygulanması için resmi olmayan yöntemlerle de olsa İtalyan ürünlerine ve tüccarlarına boykot uygulanıp ticaretlerine engel olunmaya çalışmıştır. Ancak neredeyse bütün eşyalarda dışa bağımlı olan Osmanlı Devleti’nde sık kullanılmaya başlanan boykot uygulaması hükümetin başarısızlıklarını gizleme yöntemine dönüşmüştür. Bu

⁶⁹⁷ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 7 Mart 1912, s. 2.

⁶⁹⁸ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 31 Mart 1912, s. 3. ve “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 2 Nisan 1912, s. 2.

⁶⁹⁹ “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 3.

⁷⁰⁰ “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 18 Temmuz 1912, s. 2.

⁷⁰¹ “İtalya Hesabına Buğday”, *Ahenk*, 7 Mayıs 1912, s. 2.

⁷⁰² “Muharebe İtalya’ya Neye Mal Oluyor?”, *Ahenk*, 22 Eylül 1912, s. 1-2.

yüzden Osmanlı Devleti'nde ticari boykot uygulamasıyla Osmanlı tebaasının düşünceleri yönlendirilse de Osmanlı tebaasının kibrit kutusuna bile muhtaç hale gelmesine yol açmıştır.⁷⁰³

4.1.10. Ticari Ürünlere El Koyma

İtalya'nın uluslararası savaş hukuku kararlarına aykırı bir şekilde Trablusgarp'ı işgal etmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne savaş açması ve savaş sırasında bombardıman faaliyetlerinde bulunması üzerine Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı tedbirler alınmıştır. Bu tedbir uygulamalarının tümüne ise genel olarak Muhasım Devlet Politikası uygulamaları denilmektedir. Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya uygulanan bu politika tedbirlerinden bir diğeri de İtalya'dan gelen tüm ticari ürünlere el koymaktır.

İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettikten sonra Osmanlı Devleti tarafından alınan önlemler gereğince İtalyan ve tarafsız devletlere ait gemilere ve eşyalarına el konulmaya başlanmıştır. Bu el koyma sırasında da İtalya ve tarafsız devletlere ait gemi tüccarlarına ve ürünlerine nasıl bir işlem yapılacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine deniz ganimetleri mahkemesi kurulmuştur. Fakat bu mahkeme kurulmadan önce gemilerine ve yüklerine el konulan tüccarlar ve bunların yükleri hakkında bir işlem yapılmadığı görülmüştür. Bundan sonra da tarafsız devletler tabiiyetine bağlı olan gemi tüccarlarının devletler hukuku kurallarına uyup uymadıklarının denetlenmesi için komisyon kurulması ve bu komisyon tarafından gemilerin denetlenmesi istenmiştir. Deniz ganimetleri mahkemesi kurulduktan sonra da Osmanlı sahillerindeki İtalyan gemi ve eşyalarına, Osmanlı deniz memurları ve savaş gemileri tarafından el konulabileceği ifade edilmiştir. Bu hak ise 1907 tarihli İkinci Lahey kararlarının savaş kaçağı kısmına giren malları ile eşyalarını belirleyen kararları ve bu kararları destekler nitelikteki 1909 tarihli Londra beyannamesinde tanınmıştır. Osmanlı Devleti, Londra beyannamesi ve Lahey kararlarını henüz onaylamamış olsa da tarafsız gemiler ve eşyaları hakkında alınan bu kararları uygulamıştır. Bu kararlara göre de birinci ve ikinci sınıf maddelerin savaş kaçağı sayıldığı ve Osmanlı Devleti hükümeti tarafından tarafsız devletlerin bu konuda itiraz edemeyecekleri üzerinde durulmuştur.⁷⁰⁴

Bu konuyla ilgili ise genellikle ticaret faaliyetleri yapan İtalyan şirketlerinin

⁷⁰³ Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", s. 97.

⁷⁰⁴ Mehmet Temel, "Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar ", s. 138-140.

gemilerine eşyalarıyla birlikte el konulduğu görülmüştür. Örneğin “*Sevkiyat-ı askeriye cihetiyle Polya İtalyan şirketine mahsus... otuz beş kadar yerli kayıktan sekiz on adedinin emval-i ticariye nakline tahsisi ile hali seferberiyede gayr-ı usulde bunların nakliyat-ı askeriye için zapt olunması...*” ifadesiyle askeri eşyaların taşınması için İtalyan Polya şirketine ait 35 gemiye el konulduğu ve daha sonra 8-10 tanesinin ise ticaretin aksamaması için görevlendirildiği anlaşılmaktadır.⁷⁰⁵ Diğer bir belgede de “*bazı sefinelerin zaptından dolayı İtalya konsolosunun protestosu...*” ifadesiyle İtalya konsolosunun bu konuda Osmanlı Devleti’ne protesto yazısı gönderdiği belirtilmektedir.⁷⁰⁶

Aydın vilayetinde de İtalya’nın ticari ürünlerine el konulmasıyla ilgili savaş ilanından sonra İtalya’dan İzmir’e gelmiş olan bazı İtalyan tüccarların eşyalarına hükümetin emriyle gümrükte el konulduğu görülmüştür.⁷⁰⁷ Ardından ise bir Bulgar vapurunun İtalyan ticari mallarını taşıdığı anlaşıldığından İstanbul’a malları indirilmemiş ve içinde tahıl dolu olup Karadeniz’de hareket eden bir İtalyan gemisine de el konulmuştur.⁷⁰⁸ Ayrıca, savaş bitene kadar İtalyan tebaanın kapitülasyon hakları feshedilerek İtalya bandıralı bütün tüccar gemilerine el konulmaya devam edildiği görülmüştür.⁷⁰⁹ Bunun yanı sıra 12 Ekim’de İtalyan deniz tüccarlarına ait olan su depoları ile diğer gemilere el konulmuştur. Üstelik meclis tarafından maden kömürü gibi ürünler konusunda İtalyanlar dışındaki yabancı tüccarlara da aynı İtalyan tüccarlar gibi davranılmasına karar verilmiştir.⁷¹⁰ Ancak, Aydın vilayetinde, İtalyan ürünlerine karşı uygulanan ticari ürünlere el konulmasıyla ilgili de Gümrük müşaviri olan Sir Crawford tarafından İzmir gümrüğündeki 50 – 60 bin lira değere sahip İtalyan eşyasının satılmak amacıyla bir tüccara verilmesiyle İzmir valiliği ve gümrük müdürlüğü protesto edilmiştir. Ayrıca, birkaç gün sonra da İzmir Jandarma Komutanı Muhittin, Polis Müdürü Cemal Bey ve liman reisinden oluşan bir komisyon tarafından İtalyanların 1 römorkör, 1 kotra, 3 su deposu ve 46 dubasına el konulduğu görülmüştür.⁷¹¹

Kasım ayında da İtalyan ticari eşyalarının Osmanlı Devleti’ne girmesi yasaklandığı sürece İtalyan eşyalarının satın alınabileceği bu eşyaların savaş eşyası ya

⁷⁰⁵ BOA, DH.İD., 19/40 – 1/1, H.8 Ramazan 1329/R.20 Ağustos 1327/M.2 Eylül 1911.

⁷⁰⁶ BOA, HR.HMŞ.İŞO., 120/6 – 1/1, H.14 Şevval 1329/R.25 Eylül 1327/M.8 Ekim 1911.

⁷⁰⁷ “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁰⁸ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 8 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁰⁹ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.

⁷¹⁰ “İtalya Merakib-i Bahriyesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.

⁷¹¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 242-243.

da ticari eşya çıkması fark etmeksizin değerlerinin kayıt altına alınabileceği belirtilmiştir. Ayrıca İtalyan ürünlerinin limanlar ya da açığıdaki İtalyan gemilerine ek olarak tarafsız devletlerin ticaret gemilerinde bulunması halinde de bu ticari ürünlere el konulacağı ifade edilmiştir. Buna göre de hükümet tarafından İtalya'dan gelen ürünlere % 100 gümrük vergisi uygulanacağı bildirilmiştir.⁷¹²

Ancak, İtalya'nın savaşı Akdeniz'e yaymasından sonra da İtalya donanmasının Trakya sahilini ablukaya alacağını ilan etmesi üzerine hükümet tarafından Osmanlı iskelelerinde eşya taşınmasına izin verilemeyeceği bildirilmiştir.⁷¹³ Bununla ilgili de Mısır'dan Rus vapuruyla gelen ve esir alınan iki İtalyan tebaa ifadelerinde savaş nedeniyle ticaret gerçekleştiremediklerini ve İzmirli olduklarını ifade etmiştir. Bu iki İtalyan tebaanın ifadelerinden ise İtalya'nın bir amacına hizmet için hareket etmiş oldukları ve ailelerinin İzmir'de olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu iki İtalyan tebaanın bütün eşyalarına el konulup ifadeleri alındıktan sonra tutuklandığı görülmüştür.⁷¹⁴ Üstelik Trablusgarp savaşının sona ermesinden sonra ise ticari ürünleriyle birlikte el konulan İtalyan gemilerinin satışına başlanmıştır. Bunun hakkında da “*Trablusgarp muharebesinin bidayetinde İzmir'de zapt olunmuş olan Eliza namındaki İtalya yelken gemisinin bu günlerde hükümet-i mahaliyece fûruht edildiği ve diğer bazı merakib-i bahriye ile martini ve şürekasına ait roma römorkörü ile dokuz mavnanın müzayedeye konulduğu*” ifadesiyle İzmir'de el konulmuş olan Eliza ticaret gemisi ve İtalyan şirketlerine ait Roma Römorkörü ile 9 adet mavnanın açık arttırmayla satılacağı bildirilmiştir.⁷¹⁵ Ancak, “...*Trablusgarp muharebesinin bidayetinde İzmir'de zapt edilmiş olan merakib-i bahriyeden on iki kademesinin müzayedesini şimdilik tehir edilmiş ise de bunların müddet-i medide muhafazaları hem şekil hem de yeniden masrafı mucip olacağı beyanıyla muamelesinin tesir-i lüzumu İzmir Cezayir-i Bahri Sefid komodorluğunun ifadesine atfen Aydın vilayetinden izbar kılındığına...*” ifadesiyle bu satışın iptal edildiği açıklanmıştır. Bu yüzden Trablusgarp Savaşı başında İzmir'de el konulmuş olan İtalyan ticaret gemilerinden on iki tanesinin satışının ertelendiği ve bunların korunmasının da masraflı olacağını Aydın vilayetine bildirilmiş olduğu görülmüştür.⁷¹⁶

⁷¹² “İtalya Eşyası”, *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 3.

⁷¹³ “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 3.

⁷¹⁴ “İki İtalyan'ın Tevkifi”, *Anadolu*, 9 Mayıs 1912, s. 3.

⁷¹⁵ BOA, MV., 173/36 – 1/2, H.24 Safer 1331/R.20 Kanunusani 1328/M.2 Şubat 1913.

⁷¹⁶ BOA, BEO., 4148/311071, H.19 Rabiulevvel 1331/R.14 Şubat 1328/M.27 Şubat 1913.

4.2. Toplumsal Uygulamalar

Osmanlı Devleti tarafından Lahey kararlarındaki kurallara uygun olarak Muhasım Devlet Politikası adı altında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanan uygulamalardan bazıları da toplumsal uygulamalardır. Ancak, bu uygulamalarla ilgili olarak Lahey kararlarına göre düşman devlete karşı gerçekleştirilen toplumsal tepkilere dair yağma, öldürme ve yaralama haricinde bir sınırlama bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle de İtalya ve İtalyan tebaaya karşı Osmanlı tebaası tarafından uygulanan toplumsal tepkilerde belirlenen savaş kurallarına uyulduğu için toplumsal uygulamaların da Lahey kararlarına uygun olduğu söylenebilir.⁷¹⁷

4.2.1. Boykot Uygulaması

İtalya, Trablusgarp Savaşı'nın hazırlıklarını yıllardır devam ettirmesine karşın Osmanlı basını bu konuya dikkatli yaklaşmıştır. Bu nedenle İtalya'nın Trablusgarp'a saldıracağına ihtimal vermemiştir. Ancak, Avrupa basınında bununla ilgili haberler artmaya başlayınca Osmanlı gazeteleri de İtalyan saldırısının gerçek olacağını düşünmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin İtalya'nın savaş hazırlıklarını geç fark etmesinin nedeni ise İtalya basını'nın yazdığı haberleri hükümetin sürekli yalanlaması ve savaş hazırlıklarını gizleme çalışması olmuştur. Fakat bu sırada İtalya basını İtalya'nın Avrupa devletleriyle yaptığı siyasi anlaşmalardan aldığı desteğe güvenerek İtalya'nın savaşa başlayacağından söz ederken Osmanlı Devleti'nin askeri eksiklikler ve iç isyanlardan dolayı savaşacak durumunun olmadığı görülmektedir. Bu yüzden İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde Osmanlı Devleti'nin yeterli savaş gücü olmadığı için basında İtalya'ya karşı ticari boykot uygulanması bir çözüm önerisi olarak ön plana çıkmıştır. Ticari boykot yani harb-i iktisadi ise II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkmış olan Milli iktisat kavramının bir devamı niteliğini taşımaktadır. Ancak Meşrutiyet döneminde milli ekonomi düşüncesi uygulanırken devlet tarafından Osmanlı tebaasına desteğin verilmemesi yabancı devlet tüccarlarının Osmanlı Devleti'nde ticaretlerinin artmasına ve Osmanlı tüccarları ile üreticilerinin çoğunun zarar görmesine neden olduğu için boykot uygulamasının temel sebeplerinden birini oluşturmuştur.⁷¹⁸

Osmanlı hükümetinin İtalya karşısındaki tutumundan dolayı Osmanlı

⁷¹⁷ http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

⁷¹⁸ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 48-49.

kamuoyunun uygulamaya başladığı en etkili yöntemlerden birisi boykot uygulaması olmuştur. Boykot uygulaması ise Trablusgarp Savaşı'ndan önce Osmanlı Devleti'nde ilk Avusturya'ya ardından da Bulgaristan ve Yunanistan'a karşı uygulanmıştır. Buna göre de harb-i iktisadi uygulaması İtalya'ya karşı bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu uygulama, ticari boykot uygulaması olduğundan uygulamanın daha geniş kapsamlı uygulanmış haline de boykot hareketleri adı verilmiştir. Boykot uygulamasının önceden de uygulanmış olması ise Osmanlı kamuoyunun İtalya'ya karşı uygulanan boykot hareketine geniş çaplı bir katılım göstermesine neden olmuştur. Ayrıca boykot hareketinin benimsenmesinde Avusturya'ya karşı uygulanan ilk boykot uygulamasıyla Avusturya'dan 56 milyon frank tazminat alınıp gümrük vergisinin %11 den %15'e çıkmasında ve Bulgaristan'a karşı uygulanan boykot hareketiyle de Bulgaristan'dan 125 milyon frank tazminat alınmasında etkili olması önemli rol oynamıştır.⁷¹⁹ Bu nedenle de İtalya tarafından Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilirse kendisine de boykot uygulanacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmin ise Osmanlı kamuoyunun İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yönlendirildiği, eğer saldırı gerçekleşirse İtalya'ya karşı boykot uygulanacağı ve İtalyan tebaanın sınır dışı ya da sürgün edilebileceği sözleriyle ifade edilmiştir. Ayrıca, İtalyan tebaaya uygulanan boykot uygulamasının etkisiyle Osmanlı Devleti tüccarlarının tekrar güç kazanabileceği ve yüksek ithalatın Osmanlı sanayisinin gelişmemiş olmasından kaynaklandığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden iktisadi alanda önemli bir yeri olan Parvus Efendi tarafından ifade edilmiştir. Kısacası ticari boykot uygulamasının yabancı tüccarların yerine yerli tüccarların geçmesi için bir fırsat olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İtalya'nın Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerinin son yıllarda hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti ile İtalya arasında savaş başladığında dokuz maddeden oluşan ve İtalya'ya karşı harb-i iktisadi uygulamasının nasıl gerçekleştirileceğini anlatan bir yazı kaleme alınmıştır. Bu maddelerin içinde de %80 gümrük vergisi, postanelerin kapatılması, imtiyazların iptal edilmesi, savaş vergisi konulması ve uluslararası bir konferans toplanması için çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Sonrasında da savaşın başladığı sıralarda İtalyanlara zarar vermek için alınması gereken tedbirler listelenmiş ve İtalyan mallarına boykot uygulamakta bu

⁷¹⁹ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 242-243.

tedbirlerin içinde yer almıştır.⁷²⁰

Ancak, savaş öncesinde İtalya'ya karşı askeri bir saldırıya geçilemeyeceği bilindiği için İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederse Osmanlı Devleti'nin de İtalya'ya karşı ekonomik yönden bir savaş açmasının gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda ise Osmanlı tebaasına öncülük eden İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. Bu nedenle boykot ile ilgili ilk haberlerin İttihat ve Terakki Cemiyeti örgütlenmesinin güçlü olduğu Selanik'teki Rumeli gazetesinde görüldüğü ve Osmanlı tebaasının İtalya'ya karşı boykot düşüncesine alıştırmaya çalışıldığı söylenilebilir. Ayrıca savaş durumu olmasından dolayı boykot hareketine verilen destek ve İtalya'ya karşı toplumun tepkisi daha fazla olmuştur. Bunun üzerine boykot uygulanırken sadece İtalyan ürünleri ve gemilerine değil bir kibrit kutusu İtalyan eşyasının dahi tarafsız devletler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne gelmesinin engelleneceği belirtilmiştir.⁷²¹

İtalya'ya karşı boykot uygulaması ise 6 Ekim 1911 tarihinde İstanbul'da uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarihten bir hafta sonra da boykot uygulamasının kurallarını belirleyen ittihad-ı husumet metni Osmanlı tebaasına bildirilmiştir. Ayrıca boykot hareketi konusunda hükümetin resmi bir kararı olmasa da basın aracılığıyla başlatılan bu boykot uygulaması kamuoyu tarafından Osmanlı Devleti'nin tüm vilayetlerinde uygulanmıştır. Bu boykottan en çok zarara uğrayanlar da Osmanlı sahillerindeki limanlarda ticaretlerini gerçekleştiren İtalyan şirketleri olmuştur. Bunun üzerine İtalyan tüccarlar konsolosluklara başvurarak şikâyetle bulunmuş ve Osmanlı Devleti'nin boykot uygulamasından vazgeçmesini istemişlerdir. Ayrıca, Osmanlı tebaası içinde boykot uygulamasını en etkili uygulayan grup ise hamallar olmuştur. Fakat boykot uygulamasında bazı yanlış anlaşılmalarda gerçekleştiğinden bazı vilayetlerde İtalyan tebaa haricindeki tebaaya da boykot uygulandığı görülmüştür. Bu boykot uygulamasına rağmen İtalya'nın saldırgan tutumuna devam etmesi üzerine de Osmanlı hükümeti tarafından boykot uygulamasına destek olacak bazı tedbirler alınmıştır. Bunlar içinden en önemlisinin ise İtalya ile bütün anlaşmaların feshedilmesi olduğu görülmüştür.⁷²² Ayrıca bu bölüm kapitülasyonların feshi başlıklı bölümde incelenmiştir. Bu yüzden bu bölümde kapitülasyon uygulamasına değinilmemiştir.

⁷²⁰ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 50-54.

⁷²¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 232-234.

⁷²² Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 244-246.

Boykot hareketleriyle ilgili de “*Trablusgarp vilayeti ahalisince İtalyanlara karşı boykot ilan edildiği...*” ifadesiyle İtalya’ya karşı boykot hareketinin Trablusgarp’ta başladığı görülmektedir.⁷²³ Bu boykot ilanından sonra ise “*İtalya gazetelerinin Trablusgarp hakkındaki neşriyatından dolayı İtalyalılara karşı ahali tarafından boykota teşebbüs edildiği sahih ise buna meydan verilmemesi...*” ifadesiyle devlet tarafından boykot hareketine engel olunması kararı verilmiştir.⁷²⁴ Bu kararın alınmasında ise İtalya’ya karşı uygulanan boykotun savaş ilanından önce Trablusgarp’ta uygulanmaya başlanması etkili olmuştur.

İtalya, Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiğinde Osmanlı kamuoyu büyük bir tepki göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak da Osmanlı kamuoyu tarafından İtalya’ya karşı ticari ilişkilerin kesilmesi ve kapitülasyonların kaldırılması gibi tedbirlerin alınması öncelikli olarak istenmiştir. Osmanlı Devleti’ne İtalya’nın notası ulaştığında ise Osmanlı basını tarafından en çok dile getirilen tedbirlerden biri İtalya’ya ve İtalyan eşyalarına boykot uygulanması olmuştur. Fakat boykot uygulaması konusunda ise Avrupa devletlerinin baskısından çekinildiği için devlet tarafından resmi bir uygulama kararı alınamamıştır. Ayrıca devletin resmi karar alamamasındaki önemli sebeplerin ise İtalyan tebaanın Almanya himayesinde olması ve diğer yabancı tebaa ile ortak iş yapmasından kaynaklandığı görülmüştür. Bu yüzden İtalyan tebaaya uygulanan resmi bir boykotun diğer yabancı tebaaya da zarar vereceği bilindiğinden Avrupa devletleri tarafından Osmanlı Devleti’ne karşı baskı uygulanacağı tahmin edilmiştir. Bu nedenle boykot uygulaması gazete haberleri ile İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarının sonucunda halk, esnaf ve şirketler tarafından resmi olmayan yöntemlerle uygulanmaya çalışılmıştır. Örneğin Çanakkale’deki Ayvacık nahiyesinde zeytin bahçesi bulunan bir Fransız ve İtalyan’ın ürünlerini hasat etmek için çalışan işçilerin çalışmayı bıraktıkları görülmüştür. Ancak, Almanya konsolosluğu tarafından zararın dolaylı yoldan Osmanlı Devleti’ne de olacağı bildirilerek boykot uygulamasının iptal edilmesi istenmiştir. Almanya konsolosluğunun bu başvurusu üzerine de bölgede inceleme yapıldıktan sonra devletin boykotla ilgili karar almadığı, bunun toplumun bir tepkisi olduğu ifade edilmiştir.⁷²⁵

Osmanlı Devleti tarafından İtalya’ya karşı boykot uygulamasına başlandığında,

⁷²³ BOA, DH.SYS., 75/1 – 2/1 – 1, H.22 Ramazan 1329/R.3 Eylül 1327/M.16 Eylül 1911.

⁷²⁴ BOA, BEO., 3938/295305, H.22 Ramazan 1329/R.3 Eylül 1327/M.16 Eylül 1911.

⁷²⁵ Hasan Babacan, “Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi”, s. 93-95.

ilk gün Pire'den İstanbul'a gelmiş olan bir Bulgar gemisinin İtalyan malları taşıdığı görülmüş ve bu yüzden yükü indirilmeden geri gönderilmiştir. Ardından ise iki İngiliz ticaret gemisinde İtalyan eşyaları olduğu için Bandırma'da bu eşyalar işçiler tarafından indirilmemiştir. Boykot uygulamaları içinde yer alan bir diğer tepki ise İtalyan tüccar ve mağazalarından alışveriş yapılmasının engellenmesi olmuştur. Bunun üzerine de İtalyan mağazalarının listesinin çıkarılması istenmiş ve Osmanlı Devleti tarafından bir komisyon kurularak 10 günlük bir çalışmadan sonra İtalyan şirketlerinin isimlerinin yer aldığı liste gazetelere gönderilmiştir. Ancak bu listede hatalar olduğundan bazı sorunlar yaşanmış ve sonra listede düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca boykotun başladığı tarihten yaklaşık 10 gün sonra İtalya'nın Brindesi ve Napoli limanlarından İtalyan eşyaları getiren gemiler İzmir'e gelmiştir. Ancak bu gemilerdeki yükler ise İzmir'deki işçiler tarafından boykot uygulaması sebebiyle indirilmek istenmemiştir. Bu yüzden Almanya konsolosluğu tarafından Osmanlı Devleti'ne protesto yazısı gönderilmiştir. Bu protesto yazısının ardından ise Osmanlı hükümetinin emriyle bu gemilerdeki yüklerin İzmir işçileri tarafından taşınıp sahiplerine ulaştırıldığı görülmüştür. Ayrıca bu sırada İtalyan ürünü olan makarnanın da alınmaması yönünde boykot uygulanmıştır. Üstelik Halide Edip'e göre ise makarnaya uygulanan boykotun Türkiye'deki makarna fabrikalarının üretimine ve gelişmesine katkıda bulunduğu vurgulanmıştır.⁷²⁶

Aydın vilayetinde İtalya'ya karşı uygulanan boykot genellikle vilayet merkezi olan İzmir'de gerçekleşmiştir. Bu nedenle İzmir kentindeki boykot hareketleri basında daha çok yer almıştır. İzmir'de de yine diğer Osmanlı yerleşimlerinde olduğu gibi boykot hareketine İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülük etmiştir. Bu cemiyet tarafından ise "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vilayeti Heyet-i Merkeziyesi" imzası bulunan bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriyle de cemiyetin İtalya ile savaşın yeni başladığı zamanda dahi basın yoluyla gelişmeleri kamuoyuna bildirerek İzmirlilerin harekete geçmesini istediği görülmüştür. Ayrıca, bu duyuruyla da İtalya tarafından Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edildiği belirtilerek İzmirlilerin hükümetle birlikte İtalya'ya karşı hareket etmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bunun ardından ise İzmir'de çeşitli miting ile protesto hareketleri görülmüş ve devamında boykot uygulamasına başlanmıştır.⁷²⁷ Fakat İzmir gelişmiş bir liman kenti olduğundan

⁷²⁶ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 55-57.

⁷²⁷ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 196-197. ve Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 234.

gayrimüslim ve İtalyan tebaa yoğun olarak bulunmaktadır. Bu nedenle İzmir'deki İtalyan tebaaya karşı yapılacak olan boykot uygulamasına sadece Müslüman tebaa tarafından katılım olmasının yeterli bir etki oluşturmayacağı açıktır. Ayrıca İzmir'de ticaretin büyük bir kısmını gayrimüslim tebaa gerçekleştirdiği için de Müslüman tebaanın gerçekleştireceği boykot hareketinin yetersiz kalacağı söylenebilir. Fakat boykot konusunda ise gayrimüslim tebaanın uygulamadan lisan sorunu nedeniyle haberdar olamadığı görülmüştür. Bu nedenle gayrimüslim tebaanın gazetelerine İttihat gazetesi tarafından seslenilmiş ve boykot uygulamasıyla ilgili haberlerin tercüme edilerek paylaşılması istenmiştir. Ancak bu sıralarda Girit meselesinden dolayı Yunanlılarla husumet olduğundan İtalyan tebaa ile basında rekabet olmasa da İtalya'ya karşı tüm Osmanlı tebaasının boykota katılması istenmiştir.⁷²⁸

Ancak, İtalya, savaştan önce küçük olaylar çıkartarak bunları siyasi bir sorun haline getirmeye çalışmıştır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için de Trablusgarp'taki memurların İtalya hakkında şiddetli yazılar yazan gazeteci Arjantinli Guzman'ın ikametine izin verdiği ve bunun gibi yazılmaya bile gerek görülmeyecek basit konuları öne sürdüğü görülmüştür. Ancak olayları büyüten ve İtalya tarafında tutum sergileyen diğer devletlere ait basın da bir süre sakin görünse de tekrar İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasına yönelik yazılar yazmaya başlamıştır. Bu yazılarda da Avrupa basını tarafından İtalya'nın Akdeniz'deki gücünü devam ettirmesi için Trablusgarp'a girmesi ve Fas meselesi varken İtalyanların bu fırsattan yararlanarak Trablus'u alması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak, Osmanlı basını tarafından da İtalyanların Osmanlı donanmasının nakliye için yetersiz olduğuna bakıp bundan yararlanma isteği içindelerse de asla istediklerine ulaşamayacakları bildirilmiştir. Ayrıca İtalya'nın Akdeniz mevzilerini bozmak ve Osmanlı hukukuna tecavüz etmek gibi bir düşüncüyü takip ediyorsa da bunu yapamayacağı çünkü İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasının delilikten başka bir şey olmadığı ifade edilmiştir. Üstelik İtalyanların Osmanlı Devleti'nden ekonomik kazanç elde eden en önemli devletlerden biri olduğu belirtilerek İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederse de Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya silahlı savunmanın yanı sıra şiddetli boykotaj uygulanacağı bildirilmiştir.⁷²⁹

Fakat İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme amacıyla olması Osmanlı Devleti'nde büyük bir tepkiye yol açmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin bu sorunu çözmek için

⁷²⁸ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 235-237.

⁷²⁹ Şinasi, "İtalyanlar Ne İstiyorlar", *Ahenk*, 14 Eylül 1911, s. 1.

İtalya ile görüşmelere başladığı ifade edilmiştir. Ancak Avrupa basını tarafından yazılan bu haberler yalanlanmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin Viyana konsolosu tarafından bununla ilgili haberlere şiddetli bir tepki gösterilmiştir. Ayrıca, Fransa'daki Jön Türk basını tarafından da Osmanlı hükümetinin İtalya'ya karşı gösterdiği tutum yetersiz bulunmuştur. Bu yüzden gazete tarafından Osmanlı hükümetine şiddetli tepki yazıları yazılmıştır. Ayrıca bu konu üzerine Osmanlı tebaası ve Osmanlı basını tarafından hükümete karşı tepkilerin arttığı görülmüştür. Bu tepkiler sırasında da Osmanlı tebaası tarafından İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme niyetinde olduğuna vurgu yapılarak hükümetten İtalya'ya karşı boykot uygulanması talep edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı tebaası tarafından İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarması beklenilmesine de Osmanlı hükümetinin bu tehlikeye karşı hazırlıklı olması ve gerekli tedbirleri alması istenmiştir.⁷³⁰ Bununla birlikte İtalya, Trablusgarp'a saldırırsa İtalya'ya karşı bölgede boykot ilan edilip İtalyan tebaanın sınır dışı edileceği vurgulanmış ve Trablusgarp'ın kendini savunacağı belirtilmiştir.⁷³¹ Bunun ardından ise Trablusgarp'ta İtalya'ya karşı Trablusgarp'ta ticari boykot ilan edildiği ve boykot uygulamasına başlanacağı bildirilmiştir.⁷³²

Trablusgarp Savaşı başladıktan sonra ise Osmanlı Devleti dışında Mısır, Tunus, Kafkasya ve Hindistan'daki Müslüman cemiyetleri toplanarak İtalya'ya karşı boykot ilanına karar vermiştir.⁷³³ Bunun üzerine de İtalya tarafından Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaayı sınır dışı etme ve İtalyan eşyalarına boykot uygulama kararları uygulanmaya başlanırsa savaşın Trablusgarp'ın dışına doğru genişletileceği tehdidinde bulunulmuştur. Fakat İtalya, Adriyatik'te de saldırılarına devam ettiğinden İtalyan tebaa üzerindeki boykot ve sınır dışı etme uygulamalarının Osmanlı Devleti tarafından uygulanacağı bildirilmiştir.⁷³⁴ Bu konuda da İtalya'nın devletler hukukuna aykırı bir şekilde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği, Trablusgarp'ın Osmanlı Devleti'nin zayıf noktası olduğu ve İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Eğer İtalya Trablusgarp'ı işgal ederse de Halit Tevfik'e göre Ege Adalarının güvenliği tehlike içinde kalacaktır. Fakat Avrupa kamuoyu ne kadar Osmanlı Devleti'nin yanında olsa da hükümetlerinin tarafsızlığını korumaya devam ettiği görülmektedir. Bu yüzden İtalya'nın Osmanlı sahillerini bombardıman altına aldığı buna rağmen kayıtlara göre

⁷³⁰ "İtalya -Trablusgarp", *İttihat*, 15 Eylül 1911, s. 1.

⁷³¹ "Havadisat-ı Müteferrika", *Ahenk*, 24 Eylül 1911, s. 3.

⁷³² "Trablusluların Talebi", *İttihat*, 24 Eylül 1911, s. 1.

⁷³³ "Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz", *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁷³⁴ "İtalya'nın Tehdidi", *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 2.

savaşın Osmanlı Devleti'nin lehine doğru devam ettiği görülmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde İtalya'nın hareketlerine karşı ciddi bir boykot uygulandığı ve uygulanmasına başlanılmış olan boykotun ise etkisini yeni göstermeye başladığı belirtilerek İtalya'nın İzmir ve çevresine asker çıkarma tehdidinde bulunacağı tahmin edilmektedir. Ancak, Halit Tevfik'e göre de İtalya'nın bu tehditlerinin Osmanlı tebaası tarafından dikkate alınmaması istenmektedir.⁷³⁵

Kasım ayında ise Aydın vilayetinde boykot uygulanırken 15 gün içinde isteklerine olumlu cevap verilmezse İtalya tarafından İzmir ve Limni'ye saldırılacağı Osmanlı Devleti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine Alman gazeteleri tarafından Osmanlı Devleti'ne İtalya'ya karşı boykot uygulanması tavsiye edilmiştir.⁷³⁶ 16 Kasım'da ise Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Heyet-i Merkeziyesi tarafından Yunanistan'a uygulanan boykotun kaldırılıp İtalya'ya karşı boykot uygulanması istenmiştir. Fakat bu istekten yaklaşık bir hafta sonra da İtalya'ya karşı boykot uygulamasının yetersiz olduğuna yönelik hükümete tepkilerde bulunulmuştur. Buna göre de Yunanistan'a karşı uygulanan boykotun kaldırılarak bunun yerine İtalyan eşyalarına karşı boykotun uygulanması istenmiştir. Ayrıca, İtalyan tüccarlarla yoğun ilişkileri bulunan İzmirliilerin de bu ekonomik savaşa destek vermesi beklenmiştir.⁷³⁷ Fakat İtalya'ya karşı İzmir'de uygulanan boykot uygulaması yeterince etkili olamamıştır. Bunun nedenlerinden birincisi Osmanlı tebaası tarafından savaş halinden dolayı İtalya'ya karşı daha etkili yöntemlerin uygulanması isteğidir. İkinci bir neden ise boykot uygulamalarının 1908 yılından beri gündemdeki yerini koruyor olmasıdır. Üstelik boykot uygulamasının hem İtalyan hem de Osmanlı tebaasına zarar vermesinden dolayı 1911 Aralık ayından sonra İzmir'de yer alan gazetelerde boykot haberlerinin neredeyse hiç bulunmadığı görülmektedir. Fakat boykot haberleri gazetelerde yer almasa da İzmir gazeteleri tarafından Trablusgarp savaşına olan ilgi devam etmiştir. Bu nedenle savaşla ilgili haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, bu tarihten itibaren hükümet seçimi ile ilgilendiğinden dolayı da boykot hareketinin yeterince basına yansımadağı görülmüştür.⁷³⁸

Bununla birlikte Aydın vilayetindeki boykot hareketleri sadece İtalya'ya karşı uygulanmakla kalmayıp tarafsız gemilerdeki İtalyan eşyaları da limanlardaki işçiler

⁷³⁵ Halit Tevfik, "Boykotun Tesiri", *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 1.

⁷³⁶ "Osmanlı Ajansının", *Ahenk*, 13 Kasım 1911, s. 2.

⁷³⁷ "Şehrimizde İtalya'ya Karşı Boykotaj Niçin Yapılmıyor", *İttihat*, 23 Kasım 1911, s. 2.

⁷³⁸ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 237-240.

tarafından indirilmemiştir. Bununla ilgili de İngiliz şirketinin ticaret gemisinde görevli üç İtalyan bulunduğundan İzmir limanında ticaretine devam etmesi için şirketin bu İtalyanları işten çıkarması istenmiştir. Bunun üzerine konsolosluk görevlisi ve polis şefi arasındaki görüşmelerde İzmir'in İtalyan tebaaya saldırma düşüncesinde olduğu hatta birinin İtalya'ya karşı cihat ilan ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, İtalya'nın savaşı Akdeniz'e doğru genişletmesi üzerine de Aydın vilayetinde İtalya donanmasının İzmir'e asker çıkarma ihtimali üzerinde durulmuştur. Bu nedenle İzmir'de İtalya'ya karşı tepkinin yüksek olduğu söylenebilir. Fakat savaş halinden dolayı İtalya'ya karşı boykot ve benzeri hareketler geri planda kalmış ve toplum tarafından tepkiler daha sert tedbirler alınması yönünde olmuştur. Boykot hareketleri savaşta yeterli düzeyde etki bırakmasa da milli bir ekonomi oluşturma konusunda Osmanlı toplumunun düşünce yapısında hareketlenmelere neden olmuştur.⁷³⁹ Fakat İtalya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşın ilerleyen zamanlarında boykot uygulamasının zararlarına değinilmiş ve buna göre de boykot hareketinin iki tarafı keskin bir kılıç olduğu belirtilmiştir. Bununla ilgili de İtalyan bir fanila fabrikasından istenen siparişler iptal edilerek bu siparişler İngiliz ve Selanik fabrikalarına verilmiştir. Bunun üzerine İtalya'nın fanila fabrikası yöneticisi tarafından savaş kararının İtalya hükümeti tarafından alındığı belirtilerek Osmanlı tüccarlarından dost kalınması istenmiştir.⁷⁴⁰

Osmanlı Devleti, İtalya'ya karşı savaşırken Avrupa devletleri tarafsızlığını ilan etmiştir. Bu nedenle birçok yönden Avrupa devletlerine bağımlı halde olan Osmanlı Devleti'nde halkın moralini yükseltmek ve İtalya'ya karşı ekonomik yönden baskı uygulamak için resmi olmayan yöntemlerle de olsa İtalyan ürünlerine ve tüccarlarına boykot uygulanmış ve ticaretlerine engel olmaya çalışmıştır. Ancak bütün eşyalarda dışa bağımlı olan Osmanlı Devleti'nde sık kullanılmaya başlanan boykot uygulaması devletin başarısızlıklarını gizleme yöntemlerinden bir haline dönüşmüştür.⁷⁴¹

4.2.2. Protesto ve Mitingler

İtalya, Trablusgarp'ı işgal etmek için sürdürdüğü hazırlıklarını 1910 yılında tamamlamıştır. Fakat Avrupa devletleri bu sırada İkinci Fas gerilimiyle ilgilendiğinden İtalya, bir süre daha savaş ilanını geciktirmeye karar vermiştir. Buna rağmen İtalya'nın

⁷³⁹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 245-247.

⁷⁴⁰ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 60. ve "İtalyan Tüccarları Yalvarıyor", *Tanin*, 17 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁴¹ Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", s. 97.

hem basını hem de hükümeti, Trablusgarp'a yerleşme fikirlerini açıkça belirtmeye başlamıştır. İtalyan basınında bu konu sıklıkla işlenmeye başlanınca Osmanlı hükümeti tepkisini 4 Ağustos 1911 tarihinde Roma'ya gönderdiği bir protesto yazısıyla bildirmiştir. Bu protesto yazısına ise İtalya tarafından Trablusgarp'ta durumun aynı şekilde devam etmesi halinde bu düşüncelerin sadece basında kalmayacağı ve gerekirse saldırıya geçilebileceği cevabı verilmiştir. Bu cevap üzerine de Osmanlı Devleti ve İtalya arasındaki gerginlik giderek yükselmeye başlamıştır.⁷⁴²

Trablusgarp Savaşı başladığında Osmanlı Devleti, toplumun iç huzurunu koruyabilmek için bazı tedbir kararları almış olsa da bu kararlar uygulanırken gecikmeler yaşanmıştır. Bu yüzden Osmanlı tebaası tarafından hem İtalya'ya hem de hükümete karşı tepkiler artmaya başlamıştır. Ayrıca, bu tepkilere Osmanlı basını da destek verdiği için İtalya'ya karşı tepki yüksek olmuştur. Bu nedenle Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaanın bu tepkilerden zarar görmemesi için güvenlik önlemleri alınmıştır. Ancak bu tepkilere rağmen Osmanlı hükümetinin kalıcı tedbirler almaması, Osmanlı tebaasında İtalya'ya karşı oluşan tepkiyi yükseltmiştir.⁷⁴³

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırdığının duyulması üzerine Osmanlı tebaası, meydanlara çıkarak hükümet binasının etrafında toplanıp İtalya'nın saldırısına karşı protesto, miting ve nümayiş faaliyetlerinde bulunmuştur. Bununla birlikte Osmanlı tebaasının İtalya'nın saldırısına karşı birbirine kenetlendiği ve bu saldırının devletler hukuku ile insan haklarına aykırı olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, İtalya'nın bu hareketinin Osmanlı ve Müslüman toplumuna zarar veren bir saldırı gibi değerlendirildiği görülmüştür. Bunun ardından bütün devletlere telgraf ve yazılar gönderen Osmanlı tebaası tepkilerini buna benzer yöntemlerle ifade etmiştir.⁷⁴⁴ Bu konuyla ilgili ise Osmanlı Devleti'nin tüm vilayetleri ile şehirlerinde İtalya'ya karşı protestolar gerçekleşmiş ve Osmanlı tebaası tarafından hükümete isteklerde bulunulmuştur. Bu protestolardan bazıları da Edirne, Trabzon, Sivas, Erzurum, Kütahya, Balıkesir gibi şehirlerde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte Aydın vilayetinde en çok İtalya'ya karşı protesto gösterilerinin İtalyan tebaanın en çok bulunduğu yer olan İzmir'de gerçekleştiği görülmüştür. Ancak, İzmir çevresinde de İtalya'ya karşı yoğun protestolar gerçekleştirildiğini görmek mümkündür. Bunlara örnek olarak ise Kula,

⁷⁴² Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2280.

⁷⁴³ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 192-194.

⁷⁴⁴ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2282.

Ödemiş, Eşme, Bergama, Kemalpaşa ve Bandırma'da gerçekleştirilen protestolar sayılabilir.⁷⁴⁵

Aydın vilayetinde ise protesto ile ilgili öncelikle İtalya basınındaki yazılara yer verilerek bu haberlerin yalanlandığı görülmüş ve Trablusgarp'ta İtalya'yı protesto etmek amacıyla miting yapılmasına karar verildiği ifade edilmiştir. Ayrıca, 24 Eylül tarihinde de bununla ilgili İtalya basını tarafından Trablusgarp sorunu hakkındaki son haberlerde Trablusgarp tebaasının Osmanlı Devleti'nden ayrılmaya doğru yöneldiği iddia edilmiştir. Bunun içinse İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından güya Trablusgarp tebaasının İtalyan okullarına çocuklarını göndermemeleri istenmiş ve tebaanın bu okullardan memnun olduklarını söyleyerek cemiyetin isteğini kabul etmedikleri ileri sürülmüştür. Ayrıca yönetimden indirilen bir kabilenin de Trablusgarp'ta yağmacılık faaliyetlerine giriştiği ve bu sorunun çözülmesi için hükümet çözüm bulamazsa Trablusgarp tebaasının İtalya'ya başvuracakları söylenmektedir. Fakat bu haberin aksine Trablusgarp'ta İtalya'yı protesto etmek amacıyla bir miting toplanmasına karar verilmiştir. İtalya gazeteleri tarafından ise bu protestoyu düzenleyenlerin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablusgarp şubesi üyeleri olduğu, üyelerin memur ile zabıtalardan oluştuğu ve Trablusgarp tebaasından katılan olmadığı ileri sürülmüştür. Bu yazılar üzerine İtalyan gazetelerine karşı Trablusgarp tebaasının miting yapılması için valiye başvurdukları belirtilmektedir. Fakat karışıklık çıkmaması için hükümet bu miting başvurusunu onaylamamış ve miting ertelenmiştir. Bu nedenle Trablusgarp tebaasının İtalyan gazetelerinin ileri sürdüğü düşüncelerin aksine Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istemediği belirtilmiştir. Ayrıca, miting uygulanması kararında ise Tribuna gazetesi tarafından şehrin Senusi yağmasından kurtulduğu iddia edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı basını tarafından İtalyan ve Avrupa basınının iddiaları yalanlanmıştır. Bu sırada da İtalya gazeteleri, Fransa'nın Fas'ta serbest bırakılmasına karşılık İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaline destek verecek şekilde Fransa'nın yazılarını gazetelerinde paylaştıklarını ifade ederken yarı resmi İtalya gazetesi olan Tribuna'nın bu haberleri yalanlamaya çalıştığı görülmüştür. Ayrıca, Tribuna gazetesi tarafından Trablusgarp konusunda karar verecek olanların hükümetin üst düzey yetkilileri olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte Trablusgarp'ın işgali gerçekleşeceği sırada Almanya ve İtalya arasındaki anlaşma ortaya çıkar çıkmaz İtalya'nın Ege Adaları ve çevresinde

⁷⁴⁵ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2289-2290.

menfaatlerinin elinden alındığını ileri sürerek konunun tekrar düzenlenmesini isteyeceği ve Avrupa devletlerinin hiç birinin buna karşı çıkmayacağı iddia edilmiştir. Çünkü İtalya'nın protestosunu Trablusgarp'ı işgal etme bahanesiyle ileri süreceği düşünülmüştür. Buna göre de Tribuna tarafından İtalya'nın Trablusgarp'a asker çıkarmaya karar vermiş olduğu söylene de Osmanlı Devleti tarafından İtalya'nın bu kadar ileri gideceği düşünülmemiştir.⁷⁴⁶ Fakat İtalya tarafından Trablusgarp'a saldırı gerçekleşince de Aydın vilayetindeki Aydın mebusu Übeydullah Efendi tarafından İtalya'nın Trablusgarp hakkındaki faaliyetlerini protesto etmek için bir miting örgütleneceği bildirilmiştir.⁷⁴⁷

Önceki dönemlerde Osmanlı Devleti savaş halinde olmadığından toplumsal hareketlerden olan protesto uygulamalarında hükümet destekçi değilken bu dönemde İtalya'ya karşı savaş halinde olduğu için durum farklılık göstermiştir. Buna bağlı olarak ise İtalyan tebaanın yoğun olarak bulunduğu yerlerden biri olan Aydın vilayetinin merkezi İzmir'de İtalya'ya karşı gösterilen ilk tepkilerin hükümet merkezli başladığı görülür.⁷⁴⁸ İtalyan tebaanın daha çok bulunmasından kaynaklı olarak ise Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'de Trablusgarp Savaş başladıktan sonra İtalya'ya karşı öfkenin daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Ancak, İzmir bir ticaret şehri olduğundan İtalyan tüccarlarının uzun zamandır İzmir'de ticari faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Bu yüzden İzmir'de diğer Osmanlı şehirlerinden farklı olarak İtalya'ya karşı protesto hareketini örgütleyen kişilerin İtalyan tebaa ile ticari ilişkilerinin bulunması ihtimali yüksektir. Bu nedenle İzmir'de gerçekleşen protesto hareketlerinde İtalyan tebaanın İtalya'dan önce etkilendiği söylenebilir. Bu durumdan dolayı İtalya'ya karşı gerçekleştirilmeye başlanan protesto ve boykot hareketlerinin İstanbul'un ardından en çok İzmir'de uygulandığı görülmüştür. İzmir'deki boykot hareketlerine de diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından öncülük edilmiş ve İzmir'deki protesto ve boykot uygulamalarının ise Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vilayeti Heyet-i Merkeziyesi tarafından örgütlendiği görülmüştür. Ayrıca bu cemiyet tarafından İzmir'de yayınlanan bir bildiriyle İzmir'deki Osmanlı tebaasının harekete geçmesi istenmiştir. Bu duyuruyla birlikte İzmirliilerin İtalya'ya karşı hükümetle işbirliği içinde tepkilerini göstermeleri gerektiği ifade edilmiştir. Ancak, İzmir'de Osmanlı tebaası, İtalya'ya karşı çeşitli tepki

⁷⁴⁶ "Trablusgarp Ahvalı", *İttihat*, 24 Eylül 1911, s. 1-2.

⁷⁴⁷ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 28 Eylül 1911, s. 2.

⁷⁴⁸ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 225-226.

ve protesto faaliyetlerinden sonra boykot uygulamasına başlamıştır.⁷⁴⁹ Bu uygulamalar sırasında ise İttihat ve Terakki Cemiyeti ile üyeleri, Osmanlı tebaasını her ne kadar harekete geçirse de Trablusgarp savaşından önce yaptıkları hatalarını kabullenmemiş ve bu hataları da II Abdülhamit'in uygulamış olduğu politikanın devamı olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Trablusgarp Savaşı başladığı sırada yapılan protestolardan bazıları II. Abdülhamit'e karşı olmuş ve bu protestolardan biri II. Abdülhamit'in gözetim altında tutulduğu Selanik'teki köşkünün önünde gerçekleşmiştir.⁷⁵⁰

Trablusgarp Savaşının ilanından sonra Aydın vilayetinde İtalya'nın haksız tecavüzlerine karşı Osmanlı Devleti'ndeki bütün tebaa tarafından her tarafta miting yapılması için hükümete telgraflar yazılmış ve yazılan telgrafların ise 200 adedi bulunduğu görülmüştür.⁷⁵¹ 9 Ekim'de de Fransa gazeteleri tarafından İtalya'ya karşı yazılar yazılmış ve Cenevre'de İtalya'ya karşı büyük bir miting yapılmıştır. Bu mitingde ise her tarafta “*Yaşasın Türkiye*” sesleri yükselmiştir. Ayrıca, bu mitingden sonra İsviçre basını tarafından Osmanlı Devleti hakkında dostça yazılar yazıldığı görülmüştür.⁷⁵²

15 Ekim'de Aydın vilayetinde Duyun-u Umumiye Heyeti tarafından Trablusgarp'taki Duyun-u Umumiye memurlarının işten çıkarılmasından dolayı İtalya hükümeti protesto edilmiştir.⁷⁵³ Ayrıca bu protesto sırasında da memurlar tarafından İtalya'nın devletler hukukuna aykırı bir şekilde kendilerinin görevlerine son verdiği vurgulanmıştır.⁷⁵⁴ Üstelik 25 Ekim'de de Aydın vilayetindeki gayrimüslim Osmanlı tebaası olan Museviler tarafından İzmir'de İtalya'ya karşı protesto uygulanacağı ifade edilmiştir. Buna göre de İtalya'nın devletler hukukuna ve insan hakları kurallarına aykırı bir şekilde Osmanlı Devleti'ne saldırmasından dolayı İzmir Musevi Esnaf İttihat Cemiyeti'nin toplanarak İtalya'yı protesto edeceği bildirilmiştir.⁷⁵⁵ Ayrıca, bu protesto sırasında da Harp Reisi Sevhami Efendi, Meşrutiyet Talebesi Sahibi Yako Efendi, Şükrü, Musa ve Gelibolulu Refet Efendiler tarafından Osmanlı Devleti'nin bu durumda olmasının donanmanın yetersizliğinden kaynaklandığı vurgulanmış ve ardından ise

⁷⁴⁹ Sezen Karabulut, “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”, s. 196-197.

⁷⁵⁰ Umur Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 227-228. ve “Selanik Nümayişleri”, *İttihat*, 4 Ekim 1911.

⁷⁵¹ “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁵² “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁵³ “Duyun-u Umumiye Protestosu”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁵⁴ “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 16 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁵⁵ “Protesto”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2-3.

donanma yardımı için önceden hazırlanan yardım kutuları getirilmiştir. Üstelik bu protesto sırasında da donanma yardımı konusunda Osmanlı tebaasının yoğun bir desteği görülmüştür.⁷⁵⁶

1 Kasım 1911 günü gerçekleştirilen Meclis-i Mebusan oturumunda İzmir Mebusu olan Seyid Bey tarafından İtalya'nın Trablusgarp'taki faaliyetleri ifade edildikten sonra İtalya'ya karşı Osmanlı Meclisi tarafından bir protesto yazısı gönderilmesi ve bu metnin hazırlanması için de bir komisyon kurulması teklif edilmiştir. Bu teklifin ardından ise 9 Kasım tarihli Meclis'i Mebusan oturumunda Sulh Cemiyeti tarafından hazırlanan protesto metni görüşülerek yoğun tartışmalar sonucunda İtalya'ya karşı yazılacak olan protesto metninin içeriğine karar verilmiştir. Ayrıca, Meclis'i Mebusan'ın onaylamasıyla hazırlanmış olan protesto metni Sulh Cemiyeti aracılığıyla diğer devletlerin Sulh Heyetlerine gönderilmiştir. Üstelik bu protesto hakkındaki cevaplar ise 26 Kasım tarihli meclis oturumunda okunmuştur.⁷⁵⁷

Bunun yanı sıra Meclis'i Ayan tarafından da 4 Kasım 1911 tarihinde gerçekleştirilen meclis oturumunda İtalya'nın Trablusgarp'ta devletler hukukuna aykırı bir şekilde kadın ve çocukları öldürmeye devam ettiği ifade edilerek bu konu hakkında protesto yazısı hazırlanmasına yönelik tartışmalar gerçekleşmiştir. Buna göre Süleyman Elbistani Efendi tarafından Meclis'i Mebusan'ın İtalya'ya protesto yazısı göndermeye karar verdiği belirtilmiş ve bunun üzerine Meclis'i Ayan tarafından da benzer bir protesto yazısı hazırlanıp İtalya'ya gönderilmesine karar verilmiştir. Bu karar alındıktan sonra da protesto metninin Lahey Sulh Heyeti tarafından yazılması talep edilmiştir. Bununla ilgili ise 13 Kasım tarihinde diğer devletlere gönderilmiş olan protesto metinlerine verilen cevaplar Meclis'i Ayan toplantısında okunmuş ve protesto yazılarından kısmen olumlu cevaplar gelmiştir. Buna göre de Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti'ne arabuluculuk yapabilecekleri belirtilirken Lahey heyetinden gelen cevapta ise protesto metninin gönderilmesi gereken yerin hangi makam olduğu bildirilmiştir.⁷⁵⁸

Aydın vilayetinde ve İzmir basınında Trablusgarp savaşı nedeniyle İtalya'ya karşı yapılmaya başlanan protesto ve mitinglerden İzmir ve çevresinde çalışan İtalyan

⁷⁵⁶ "İtalya Aleyhinde Protesto", *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁵⁷ İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 248-250.

⁷⁵⁸ İsrail Kurtcephe, "Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)", s. 256-257.

işçiler de etkilenmiş ve içlerinde sosyalistlerin de bulunduğu bu İtalyan işçiler tarafından İzmir'in Karşıyaka semtinde İtalya'ya karşı bir protesto gerçekleştirildiği görülmüştür. Ayrıca bu protestoyu gerçekleştiren İtalyan işçilerin düşünceleri de İttihat gazetesi tarafından yayınlanmıştır.⁷⁵⁹ Ancak bu sırada İtalya tarafından Osmanlı Devleti hastaneleri bomba bombalanmıştır. Bunun üzerine de İtalya, Osmanlı hükümeti tarafından tekrar protesto edilmiştir.⁷⁶⁰

İtalya'nın savaş ilanı nedeniyle Osmanlı hükümeti tarafından bütün tebaaya seslenilerek tek vücut olmaları isteğinde bulunulmuş ve birlikte hareket edilmezse devletin zor duruma düşeceği ifade edilmiştir. Bu sözlerle hükümet Osmanlı tebaasını birleştirici bir köprü görevini üstlenmiştir. Bunun üzerine ise savaş ilanından sonra Aydın vilayetinde öncelikle İtalya'ya karşı tepki ve protesto hareketleri görülmüş ardından ise İtalya'ya karşı boykot ve sınır dışı etme gibi giderek daha sert tepkiler uygulanmaya başlanmıştır. Fakat bu sıralarda Müslim ve Gayrimüslim Osmanlı tebaası arasındaki lisan sorunundan dolayı protesto hareketlerinden İzmirliilerin yeterince haberdar olamadıkları da görülmüştür. Bu nedenle İttihat gazetesi diğer gayrimüslim Osmanlı tebaasının gazetelerine hitaben konuyla ilgili yazılarının tercüme edilerek gayrimüslim tebaayla paylaşılmasını istemiştir.⁷⁶¹

Aydın vilayeti basınında ve İzmir'de 1911 Kasım ayından itibaren Osmanlı Devleti'ndeki protesto uygulamalarına yönelik haberler görülmemektedir. Bunun nedeni ise savaş durumu olmasından kaynaklı olarak İtalya ve İtalyan tebaaya karşı daha sert tedbirlerin uygulanmaya çalışılmasıdır. Ancak, Aydın vilayeti gazetelerinde İtalyan hükümetine karşı yapılan protestolarla ilgili haberleri 1911 Kasım ayından sonra da görmek mümkündür. Fakat bu konudaki haberlerde ise İtalya'daki tebaanın hükümete karşı protesto düzenlediği görülmektedir. Bu konuyla ilgili de İtalya'nın Milan şehrinde İtalya hükümetine karşı bir protesto hareketi yapılmıştır. Buna göre de sosyalistler tarafından yapılan bir miting sırasında "*Yaşasın Türkiye*" seslerinin yükseldiği ve savaşa son verilmesinin istendiği görülmektedir. Ayrıca, sonraki hafta da liberallerin protesto için toplanmaya hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu mitingler sırasında da İtalyanların Bingazi'de uğradığı yenilgilerin mitinglerin düzenlenmesinde etkisinin büyük olduğu belirtilerek İtalya gazetelerinin çoğunun sansür altında olduğu ve başlarda

⁷⁵⁹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 244.

⁷⁶⁰ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 24 Kasım 1911, s. 2.

⁷⁶¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 234-236.

ölü sayısını düşük gösterdikleri ifade edilmektedir. Bunun ardından ise İtalyanlar tarafından Trablusgarp'ın alındığını düşünülürken bu haberlerin ortaya çıkmasıyla İtalya hükümetine olan tepkilerin arttığı görülmüştür. Bunun üzerine da İtalya hükümeti tarafından İtalyanlara Osmanlı Devleti'nde de silah bulunduğu ve kayıplar yaşanmasının normal olduğu açıklaması yapılmıştır.⁷⁶²

1912 yılından sonra ise Trablusgarp'a 30 bin İtalyan askerinin daha gönderileceği haberinin alınması üzerine İtalya'daki İtalyan sosyalistler tarafından İtalya hükümetine karşı protesto gerçekleştirildiği ifade edilmiştir.⁷⁶³ Ayrıca, İtalya meclisindeki sosyalist fırkası tarafından yazılan bir beyannameye göre de İtalya'nın Trablusgarp'ı ilhak etmesine yönelik kabul oyu verenlerin fırka üyeliğinden çıkarılacağı ilan edilmiştir.⁷⁶⁴ Bununla ilgili de Nisan ayında İtalya'nın Parma şehrinde savaşa karşı gösteriler düzenlendiği, bu konuda ise İtalya gazetelerinin tepkilere devam edildiği halde haberlerine yazmadıkları ifade edilmiş ve İtalya'nın birçok şehrinde hükümete karşı mitingler düzenlendiği görülmüştür. Ayrıca, Milan'dan bir telgraf örnek olarak verilmiştir. Bu telgrafta altı aydır savaşın devam ettiği ve diğer Avrupa devletlerinin sabrının tükendiği bu nedenle de İtalya'nın artık savaşa son vermesi gerektiği belirtilmiştir.⁷⁶⁵ Bunun yanı sıra Trablusgarp Savaşı'nın sona ermesine yakın bir tarihte de, İtalya'nın Milan şehrinde işsiz kalan işçiler tarafından hükümete karşı büyük bir nümayiş yapıldığı ve bu sırada birçok saldırı olduğu bu yüzden birçok kişinin görevliler tarafından tutuklandığı bildirilmiştir.⁷⁶⁶ 1911 Aralık ayından sonra İtalya'da gerçekleştirilmiş bu protestolarla ilgili haberler Aydın vilayeti basınında yayınlanmıştır. Bu yayınlanan haberlerle de İtalya hükümetine karşı İtalya'da da tepkilerin olduğu vurgulanarak Aydın vilayetindeki Osmanlı tebaasının morali yükseltilmeye çalışılmıştır.

4.2.3. İane ve Yardım Faaliyetleri

Osmanlı tebaası savaşın ilk zamanlarında tepkisini İtalya'ya karşı gerçekleştirilen protesto, miting ve boykot hareketleriyle ortaya koymaya çalışmıştır. Trablusgarp'ın işgaline karşı olan bu hareketlerde Osmanlı tebaasının büyük bir tepki göstermesi için İttihat ve Terakki Cemiyeti hem örgütleyici hem de öncü rolü

⁷⁶² "İtalya'da Efkâr", *İttihat*, 9 Kasım 1911, s. 1-2.

⁷⁶³ "Trablusgarp'a Otuz Bin Asker", *Anadolu*, 16 Ocak 1912, s. 2.

⁷⁶⁴ "İtalyan Sosyalistleri", *Anadolu*, 22 Şubat 1912, s. 2.

⁷⁶⁵ "Muharebe Aleyhinde Tezahürat", *Ahenk*, 9 Nisan 1912, s. 2.

⁷⁶⁶ "Hususi Telgraflar", *Ahenk*, 2 Eylül 1912, s. 2.

üstlenmiştir. Bu girişimler ise İtalya'nın savaş ilanı ile birlikte hızlı bir gelişim göstermiştir. Bunun üzerine Osmanlı tebaası tarafından boykot ve mitingler dışında Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi ve savaş sırasındaki diğer devlet ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için yardım paraları toplanmıştır. Bu yardım paralarının toplanmasını da İttihat ve Terakki Cemiyeti örgütlemiştir. Ayrıca, 1908 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilmiş olan protestoların İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Osmanlı tebaasını yönlendirme konusunda tecrübe kazandırdığı görülmektedir. Üstelik gerçekleştirilen her protesto ve miting uygulamasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir etkisi bulunduğundan bu durum Osmanlı tebaasına ulaşma ve yönlendirme konusunda ittihatçıların ne derece başarılı olduklarını göstermektedir.⁷⁶⁷

İtalya'ya karşı tepki ve donanma yardımı üzerine Osmanlı tebaasının örgütlenmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti öncülüğünde daha hızlı olmuştur. Bununla ilgili ise öncelikle Trablusgarp ve Bingazi'de savaşanlara erzak temini ve diğer konularda destek olunması amacıyla İstanbul, Vezneciler'de Emekli Miralay Rıfat Paşa ve arkadaşları öncülüğünde "Trablusgarp ve Bingazi Mücahidine Muavenet Heyeti" ismiyle heyet kurulmuştur. Bu heyet üyeleri tarafından ise yardım paralarının toplanması sırasında zorluk yaşanmaması için dahiliye nezaretinden izin alındığı görülmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde donanmanın oluşturulması amacıyla yardım paraları toplanması için Adanalılar tarafından beş yıl süreyle her yıl temettü, emlak ve yol vergilerine eşit miktarda bir parayı donanma yardımına bağışlayacakları ifade edilmiştir.⁷⁶⁸

13 Kasım 1911 tarihinde de bu heyet tarafından bir beyanname yazılarak İttihat gazetesinde yayınlanmıştır. Bu beyanname ile kısaca Osmanlı Devleti ve İtalya'nın geçmişinden bahsedildikten sonra İtalya'nın güçlü bir donanma ile Trablusgarp'a saldırdığı belirtilerek Trablusgarp'ta savaşan bir avuç gönüllü Osmanlı askeri ile tebaasının da zor durumda olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca Trablusgarp'ta direnişi güçlendirmek ve savaşanların ihtiyaçlarını karşılamak için bu heyetin kurulduğu ve heyetin de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir şubesi olduğu belirtilmiştir. Bu konuda ise heyet tarafından Trablusgarp'taki Osmanlı direnişçilerinin ihtiyaçlarına çözüm bulunması ve Trablus'un tahliyesi için çalışılacağı belirtilerek Osmanlı tebaasından bu

⁷⁶⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 248-249.

⁷⁶⁸ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2282.

konuda fedakârlık yapılması istenmiştir.⁷⁶⁹ Ayrıca, yardım uygulamaları daha sonra Aydın vilayeti de dâhil olmak üzere Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde uygulanmıştır. Bu konuda da “*İtalya'nın tecavüzlerine bütün mevcudiyetiyle protestolarda bulunmak üzere Bağdat, Kütahya ve Sivas'ta büyük büyük mitingler akd edilmektedir. Bir taraftan gönüllü alayları tertip edildiği gibi diğer cihetten de büyük bir şok ve haheşle donanmamıza ianeler cem olunmaktadır*” sözleriyle birçok şehirde İtalya'ya karşı protestolar düzenlendiği ve donanma oluşturulması için iane toplandığı belirtilmektedir.⁷⁷⁰ Bununla ilgili de devlete destek amacıyla memurlar tarafından savaş bitene kadar maaşlarının beşte birinin bağışlanacağı Osmanlı Devleti'ne bildirildiği ifade edilmektedir.⁷⁷¹ Ancak, Osmanlı hükümetinde bu konuyla ilgili ilk konuşmalar kabinenin yeniden kurulmasından sonra Sait Paşa kabinesinin göreve başlamasıyla 19 Ekim tarihinde gündeme gelebilmiştir. Bu konuşmalar sırasında ise ilk konuşan Emrullah Efendi tarafından Osmanlı Meclis'inde İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesinden bahsedilerek Osmanlı Devleti'nin bu hale düşmesinin sebebinin donanmaya sahip olmamasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu nedenle de devletin Trablusgarp'a yardım götürmesinin mümkün olmadığı söylenmiş ve donanma oluşturulması amacıyla yardım toplanması teklifinde bulunulmuştur.⁷⁷²

Trablusgarp Savaşı sırasında donanma yardımı ile ilgili diğer bir çağrıysa Osmanlı tebaasının kadınlarına yapılmıştır. Bu haberlerden birini de Leme'an Tevfik tarafından yazılmış ve Selanik'te yayınlanmış bir makale olarak gazetede görmek mümkündür. Bu makalede Osmanlı kadınlarının da devlete yardım etmeleri istendikten sonra İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmaya cesaret edebilmesinin en önemli sebebinin Osmanlı Devleti'nin donanma gücünün olmaması olarak görüldüğü ve Osmanlı Devleti'nin etrafının sahillerle çevrili olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca donanma oluşturulması için yardım kampanyası düzenlenerek Osmanlı kadınlarının ziynet eşyalarını bağışlamaları istenmiştir. Buna örnek olarak ise Fransız kadınlarının Almanya'nın istediği 5 milyar frank tutarındaki tazminat bedelini üstündeki takılarını ve saçlarını satarak 24 saat içinde toplamış oldukları vurgulanmıştır. Ayrıca haberi yazan Leme'an Tevfik tarafından yazısında Osmanlı kadınlarının bunun gibi bir fedakârlığı gösterip göstermeyecekleri sorgulanmıştır. Üstelik bu karşılaştırmaya göre Osmanlı

⁷⁶⁹ “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablusgarp Muavenet-i Milliye Şubesi Beyannamesidir.”, *İttihat*, 13 Kasım 1911, s. 2.

⁷⁷⁰ “Mitingler”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁷¹ Ahmet Öğreten, “İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı”, s. 2287.

⁷⁷² İsrail Kurtcephe, “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, s. 238-239.

kadınlarının iyi bir eğitim görmedikleri ifade edilerek Fransız kadınlarından daha fakir olmadıkları ve üstlerindeki takılarını birbirlerine gösteriş yapmak amacıyla takındıkları belirtilmektedir. Bu yüzden devletin donanma sorununu çözebilmek amacıyla Osmanlı kadınlarına çağrıda bulunularak kadınların takılarını takıp gezmelerinin yanlış olduğuna vurgu yapılmıştır. Bunun üzerine Leme'an Tevfik, Osmanlı kadınlarının çabalarıyla devletin kurtulabileceğini söyleyerek öncelikle kendi takılarını bağışladığını ifade etmiştir. Ardından ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne seslenerek yurdun diğer yerlerinde komisyonlar kurması ve yardım paralarını toplayıp donanma ihtiyacı için kullanması isteğinde bulunmuştur.⁷⁷³

Buna karşın Osmanlı kadınları diğer bir haberde Japon kadınlarıyla kıyaslanmıştır. Buna göre Osmanlı kadınlarının da Japon kadınlarından farklı olmadıkları ifade edilmiştir. Ayrıca tüm Osmanlı tebaası tarafından donanma bir ihtiyaç olarak görüldüğünden dolayı donanma parası toplanmasıyla ilgili birçok girişim gerçekleştiği ve donanma yardımı için Ticaret Mahkemesi'nin reisi olan Mustafa Nuri Bey'in eşinin de takılarını bağışladığı görülmüştür. Bununla birlikte Muğla'da 3 bin kişinin İtalya'yı protesto etmek amacıyla toplandığı, donanma yardımına büyük bir destek olduğu ve bu amaçla vergilerinde dört yıllığına %25 oranında artış yapılmasını telgrafla Aydın vilayeti merkezine bildirdikleri anlaşılmaktadır.⁷⁷⁴

Trablusgarp'a ve donanmaya yardım için kadınlardan destek istenmesiyle ilgili diğer bir yazıda da Evliyazade Naciye tarafından İtalya'nın saldırısı karşısında Avrupa devletlerinin tarafsız kaldığı ve Osmanlı Devleti'nde donanma olmadığından Trablusgarp'a yardım gönderilemediği vurgulanmıştır. Ayrıca, kadınların da erkekler gibi devlete yardım etmek için destek olması gerektiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı tebaası kadınları devletin ihtiyaçlarının karşılanması ve donanmanın güçlendirilmesi amacıyla destekte bulunmaya teşvik edilmiştir.⁷⁷⁵ Bununla ilgili de Trablusgarp'taki kötü durum üzerine İzmir'in Urla kaymakamlığı tarafından Urla'da gümrük baş katibi olan Ahmet Bey'in baldız ve karısı ile Çobanoğlu Mustafa ve Yetim Ali Ağaların haremleri ve hanımları 212,5 kuruş iane yardımını mal sandığına teslim etmişlerdir.⁷⁷⁶

⁷⁷³ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 251-252.

⁷⁷⁴ Hüseyin Hilmi, "Vatanperverlik Şarikası", *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁷⁵ Evliyazade Naciye, "Umumi Osmanlı Hanımlarına", *İttihat*, 26 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁷⁶ "Kadınlarımızın Hamiyetleri", *Anadolu*, 8 Aralık 1911, s. 3.

Osmanlı Devleti'nde İtalya'ya karşı en sert tepkilerden biri de Aydın vilayetinde gerçekleşmiştir. Bu konuda ise Aydınlılar tarafından tercihlerinin vatan için şan ve şerefleriyle ölmek yönünde olacağı ve bu konuda gereken bütün fedakârlıkları yapmaya hazır oldukları ifade edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı hükümeti de bu konu da fedakârlığa davet edilmiştir. Üstelik bu sırada Mentеше sancağında da İtalya'nın Trablusgarp'taki saldırısına karşı tepkiler dile getirilmiş ve Mentешeliler tarafından devlete yardım amacıyla bütün vergilerin %25 civarında arttırılması teklif edilmiştir.⁷⁷⁷

Trablusgarp Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nde İtalya'ya karşı başlayan protesto hareketleri sırasında yardım paraları İzmir'de de toplanmıştır. Ancak bu konuyla ilgili olarak ise İzmir gazetelerinde yer alan bir haber oldukça dikkat çekicidir. Bu haber ise İzmir'de Osmanlı tebaasını örgütleme ve gelişmelere tepki verme konusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ne kadar başarılı bir konuma gelmiş olduğunu göstermektedir. Bu habere göre çocuğundan başka kimsesi ve geliri olmayan bir babanın savaş sırasında devlete destek olmak için çocuğunu satışa çıkardığı ve parayı da Trablusgarp yardım kampanyasına bağışlayacağı ifade edilmektedir. Erzurumlu Rıza isimli bu baba ise devletin savaş içinde olduğunu ve savaşlarında para ile kazanıldığını söyleyerek hükümetin Osmanlı tebaasından sadece vergi ve asker aldığını ifade etmektedir. Bu nedenle Osmanlı tebaasının devlete yardımcı olması gerektiği ve kendisinin de bu yüzden 2,5 yaşındaki oğlunu Trablusgarp yardımları için bağışladığını söylemektedir. Ayrıca gazeteye verilen bu konuyla ilgili mektubun ise tüccarın eşyasını satmak için kullandığı tarzda yazıldığı görülmektedir. Buna göre çocuğun sağlıklı ve zeki olduğu belirtilerek 15 gün süreyle açık arttırmaya konulduğu ve ilgilenenlerin ise parayı Ahenk gazetesine göndermeleri şartıyla çocuğun velayetinin yeni ailesine teslim edileceği ifade edilmiştir. Bu haberin Osmanlı tebaasından uyandırdığı hisler üzerine bir kişinin de tarihi ve kıymeti olan kılıcını Trablusgarp'a yardım amacıyla satışa koyduğu görülmektedir. Bundan da anlaşıldığı gibi Trablusgarp savaşı kısa bir sürede İzmir'de etkili olmaya başlamış ve protestolar sırasında İtalya'ya karşı devlete yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Yardım kampanyaları İttihatçı örgütlenmenin bir göstergesi olsa da Osmanlı tebaasının da İtalya'ya karşı kendiliğinden gösterdiği tepkiler olmuştur. Bu tepkilerden biri olan Trablusgarp yardımları için bir baba tarafından çocuğun satılması haberinin ardından ise çocuğun başka bir aileye evlatlık verilip verilmediği hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu

⁷⁷⁷ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2283.

haberler ve kampanya davetlerinin Osmanlı tebaasının tepkilerinin artmasına katkıda bulunduğu şüphesizdir. Ayrıca yardım kampanyaları ve protesto hareketlerinde en etkin rolü de Türkçe basın üstlenmiştir. Bununla ilgili ise yardım paralarının gazeteler tarafından toplandığı ve sonra da sahiplerine teslim edildiği belirtilmektedir.⁷⁷⁸

Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir’de İtalya’nın savaş ilanından sonra donanmaya yardım edilmesi konusunda İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan ettiğinde devletin çaresiz kalmasının Osmanlı Devleti’nde donanmanın olmamasından kaynaklandığı ve eğer bir donanma sahibi olunursa İtalya’ya karşı daha kuvvetli durulabileceği ifade edilmiştir. Bu yüzden donanmanın bir devlet için hayati bir öneme sahip olduğu ve özellikle üç kıtada toprağı olan Osmanlı Devleti için temel bir ihtiyaç olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu eksiklik üzerine Manisa’da Osmanlı tebaasının toplanarak iki Dretnot gemisi sipariş etmek için iane yardımı toplamaya başladıkları, devlet hazinesine aktarılan temettü gibi vergilerinin arttırılmasını istedikleri ve bütün Osmanlı tebaasından da aynı fedakârlığı bekledikleri anlaşılmaktadır.⁷⁷⁹ Bundan bir gün sonra da Büyük Ada’da yaşayan Cezayirli Mahmut Paşa’nın askerler tarafından kullanılması için yüz lira nakit iane bağışladığı görülmektedir.⁷⁸⁰

Osmanlı Devleti’nde donanmanın olmadığı ve bu yüzden donanmanın güçlendirilmesi için yardım toplanması gerektiği konusunda 10 Ekim 1911 tarihinde Mustafa Necati tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda da İtalya’nın Trablusgarp’ta yaptıklarına sadece Osmanlı Devleti değil aynı zamanda Avrupa devletlerinin de tepki gösterdiği belirtilmektedir. Ancak, İtalyan saldırısının bütün Müslümanları etkilemesi nedeniyle bu durumdan Avrupalıların da şaşkına döndüğü görülmektedir. Fakat Avrupa devletleri, barış ortamını korumaya yönelik İtalya yerine Osmanlı Devleti’ne teklifte bulunmuşlardır. Bu yüzden hükümet tarafından Osmanlı tebaasından İtalya’nın saldırılarına karşı devlete maddi, manevi destekte bulunulması ve ailelerinin canlarına karşı olan bu saldırıya sessiz kalmamaları istenmiştir. Ayrıca, Osmanlı hükümeti tarafından savaşın devam ettiğine vurgu yapılarak bütün Osmanlı tebaası fedakârlığa davet edilmiştir.⁷⁸¹ Bunun ardından da Aydın Belediyesi ve aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti Aydın örgütlenmesinin başkanı tarafından gönderilen bir telgrafta Osmanlı Devleti’nin en büyük sorunun donanmasızlık olduğu ve

⁷⁷⁸ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 249-250.

⁷⁷⁹ “Harp Karşısında”, *İttihat*, 3 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁸⁰ “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁸¹ “Hamiyet ve Fedakarlık Lazımdır”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1.

bu konuda iki yıldır toplanmakta olan yardım paralarının bir milyon lirayı bulmadığı ifade edilmiştir. Ancak olağanüstü durum olduğu için bir kerelik olmak üzere beş yıl boyunca emlak ve teminat vergileri gibi ek vergilerin %20 civarında arttırılması ya da deniz eşyaları adına bir ek vergi alınması için Osmanlı Devleti'ne Aydın vilayetinden teklif gönderilmiştir.⁷⁸² Ayrıca bu teklifin de iki gün sonra İstanbul'da yayınlandığı görülmüştür.⁷⁸³

3 Kasım'da da Aydın vilayetinde donanma yardımlarıyla ilgili Trablusgarp'taki zaferler hakkında vilayete gelen telgraf üzerine Saruhan sancağında mutasarrıf olan Tevfik Bey tarafından hükümet önünde toplanan memur ve eşraf arasında açık arttırma gerçekleştirildiği ve Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi adına para toplandığı bildirilmektedir. Ayrıca Mutasarrıf Tevfik Bey ve Dava Vekili Emin Ziya Bey tarafından da bir miktar yardım yapıldıktan sonra telgrafla gazeteye gönderildiği anlaşılmaktadır.⁷⁸⁴

Bu konuyla ilgili İttihat gazetesi tarafından diğer gazetelere yapılan çağrılar Osmanlı tebaasındaki bütün gayrimüslimleri İtalya'ya karşı harekete geçirmeye yeterli olmasa da belirli bir etki oluşturduğu söylenebilir. Örneğin İzmir'deki Musevi Esnaf Kulübü toplanarak İtalya'nın faaliyetlerine karşı bir protesto düzenlemişlerdir. Bu protesto sırasında şehirde önemli mevkilerde bulunan Musevilerin katılımının yanında Gelibolulu Rıfat Efendi de aktif görev üstlenmiş ve konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşmanın ardından ise donanmanın güçlendirilmesi adına iane paraları toplanmıştır.⁷⁸⁵

Ayrıca, 3 Kasım'da da protesto ve donanma yardımı toplanması konusunda Osmanlı tebaasının örgütlenmesinde önemli payı olan ve birçok yerde konuşmalar yapan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Gelibolulu Refet Bey'in konuşmalarından biri yer almıştır. Bu konuşmada ise İzmir'de Osmanlı donanmasının zamanında denizlerdeki en güçlü donanma olduğu ancak şimdilerde ise bu gemilerin İstanbul'da çürümeye terk edilmiş olduğu ve donanmanın tekrar eski haline getirilmesi için yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir. Üstelik bu konuda da Aydın vilayetindeki ilk girişimlerin İzmir'de başladığı ve donanmanın iyileştirilmesi için ilk yardımların

⁷⁸² “Şanlı ve Hamiyetli Aydınlıların Teklifleri”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁸³ “Aydınlıların Tebliği”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁸⁴ “Vatanperverlik Huruşları”, *İttihat*, 3 Kasım 1911, s. 2.

⁷⁸⁵ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 236-237.

İzmir’de toplandığı ifade edilmektedir. Ancak İzmirliilerin büyük çoğunluğunun bundan haberdar olmadığı ve düşman yalanlarına inanan bazı İzmirliiler tarafından İzmir merkezdeki iane komisyonuna saldırılarda bulunulduğu ve bu saldırıların ise Vali Rauf Paşa tarafından kayıt altına alındığı belirtilmiştir. Fakat komisyon darbe tarafından kapatılırken seyirci kalındığı ve bu durum karşısında ise merkez komisyonun kurucularından bazılarının çaba gösterelim önümüzde Girit ve Trablusgarp gibi bazı sorunlar daha var sözlerini sarf ettikleri görülmüştür. Buna rağmen bu sözleri dikkate alan olmadığı için yardım komisyonunun dağıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, İane faaliyetleri durmuş olsa da bazı yerlerde hala komisyonların faaliyette olduğu ve yardım toplamaya devam ettikleri ifade edilmiştir. Ayrıca, İzmir’in önde gelenlerinden olan Tevfik Paşa, Cemal Paşa, Kemahlı İbrahim ve Ahenk gazetesi sahibi olan Fethi beyler gibi vatansever kişiler tarafından şehir valiliğinde bulunan Kazım Paşa’ya başvurulmuş ve kapanan iane komisyonlarına tekrar destek verilmeye başlanmıştır. Ancak, İzmir’de yaşanan bu karışıklıktan dolayı yaklaşık iki Dretnot gemisi bedeli kadar kayıp olduğu ve karışıklıkların henüz son bulmadığı bildirilmiştir. Bu başvuru üzerine iane komisyonları tekrar resmiyet kazandıktan sonra da *“bir iki Dretnot gemisi yapalım tehlike yakındır”* sözlerinin sarf edildiği görülmüştür. Fakat Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa dışında hiç kimsenin donanmaya önem vermediği ve bahriye nazırının da bir ya da iki Dretnot gemisi sipariş ettiği bilirse de bu gemilerin de hükümet adına olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca hükümet bütçesinin kötü olduğuna vurgu yapılarak da *“bütçe iyi olsaydı şimdiye kadar bir deniz filosu kurulabilirdi”* sözleriyle durum ifade edilmiştir. Üstelik bununla birlikte devletler hukuku kurallarına aykırı hareket eden İtalya’ya karşı Osmanlı tebaası tarafından seslenilerek *“iki Dretnot gemisi bulunsa yeterliydi”* sözlerine değinilmiştir. Fakat bunlar sayılırken İtalyan Sosyalistlerinin insan oldukları ve İtalyanlardan hariç tutuldukları görülmüştür. Bununla ilgili ise Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı Devleti’nin iki Dretnot gemisinin eksikliğini derinden hissettiği belirtilmiş ve donanmanın güçlendirilmesi için desteklerin yoğun olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, yardım uygulamalarına destek verenlerin de fakirler, kayıkçılar, hamallar, arabacılar, köylüler, askerler, kısmen memurlar ve orta halli olan yazı müsteşarları olduğu ifade edilmiştir. Fakat bu konuda da *“bunların ne kadar parası var ki bir iki Dretnot gemisi alabilelim”* sözleriyle basın tarafından Osmanlı tebaasının kötü durumu vurgulanıp zenginlerin yardım faaliyetlerine destek vermemesinden dolayı sitemde bulunulmuştur. Buna rağmen bunların fedakârlığı sayesinde Osmanlı Devleti tarafından 2 zırhlı ve 4 torpido gemisi satın alınmıştır. Bunun üzerine de İtalya’nın

Trablusgarp'ta saldırılarına devam ettiği ve bu yüzden Osmanlı tebaasının kendi arasındaki düşmanlıklarına son vererek donanmanın güçlendirilmesi için bütün güçleriyle çalışması gerektiği belirtilmiştir.⁷⁸⁶

Aydın vilayetinde İzmir ve Aydın dışında Kuşadası gibi yerleşimlerde de İtalya'ya karşı tepkilerin olduğu ve donanma yardımı toplandığı görülmektedir. Bununla ilgili de Kuşadası'ndaki büyük camide Cuma namazı kılındıktan sonra Osmanlı Devleti'nde donanmanın olmaması nedeniyle İtalya'nın Trablusgarp'a saldırdığı konusu üzerinde durularak namazdan sonra Osmanlı tebaasının artık uyandığına vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte Rüştüye mektebi öğrencileri Ahmet ve Selahattin Efendiler tarafından nutuklar okunarak donanmanın güçlendirilmesi için yardım parası toplanmıştır.⁷⁸⁷ Ayrıca, Soma'da da redif taburu birinci bölümünde görevli olan Baş Çavuş Hüseyin ve Mehmet Efendiler tarafından İttihat gazetesine donanma yardımı adına 111,30 kuruş bağışlanmıştır. Bağışlanan bu paraların da İttihat gazetesinin idare-i memuru olan Ali Efendi tarafından bağış sahiplerine makbuzları teslim edilmiştir.⁷⁸⁸ Üstelik bu protesto ve iane yardımı faaliyetlerinin Bergama'da da gerçekleştiği görülmüştür. Buna göre de Bergamalılar tarafından yardım kampanyasına destek olunması amacıyla vergilerin arttırılması isteğinde bulunulmuştur. Ayrıca donanmaya ek olarak ise dönemin yeni savaş alanı olan havada da Osmanlı ordusunun güçlendirilmesi amacıyla ülke genelinde yardım kampanyası başlatılmıştır. Bununla ilgili ise İzmir'de de benzer bir kampanyanın düzenlendiği ve bağış yapan kişilerin gazetede isimlerinin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Trablusgarp'taki savaş masraflarının giderilmesi amacıyla Trablusgarp'a destek kampanyaları yürütülmüş ve İzmir'de cemiyetin Tepeköy'deki örgütlenmesindeyse bir komisyon kurulup yardım paralarının kabul edildiği bildirilmiştir.⁷⁸⁹

Osmanlı tebaası, İtalya tarafından gerçekleştirilen bu saldırıyı bütün devlete yapılan bir saldırı olarak görmüştür. İtalya'nın bu saldırısı, Osmanlı tebaasında bir şok etkisine yol açmıştır. Bu etki üzerine Osmanlı tebaası, İtalya'yı protesto etmek amacıyla meydanlarda toplanmıştır. Bununla birlikte bazıları gönüllü asker olmak için başvuruda bulunmuş ve içlerinden Trablusgarp'a savaşmaya gidenler olmuştur. Ayrıca bütün

⁷⁸⁶ Gelibolulu Refet, "Donanma – Acı Bir Söz", *İttihat*, 3 Kasım 1911, s. 1.

⁷⁸⁷ "Kuşadası'nda", *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 2.

⁷⁸⁸ "İzmir'deki İtalyanlar", *Ahenk*, 15 Kasım 1911, s. 3.

⁷⁸⁹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 252-253.

Osmanlı tebaası etnik köken veya dini ayrım fark etmeksizin İtalya'ya karşı birlikte hareket etmiştir. Bu durum ise Osmanlı Devleti'nde Osmanlılık ruhunun devam ettiğinin göstergesi olarak algılanmıştır. Ayrıca, cemiyetler tarafından savaş sırasında yardım komisyonları ve gönüllü olarak yardım faaliyetlerinde bulunan kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu yardım kuruluşları ise savaş masraflarına destek olma ve ordunun güçlendirilmesini sağlama isteğinde olan Osmanlı tebaasının yardım paralarını toplamışlardır. Üstelik bu konuda Osmanlı tebaasından donanmaya yardım etmek için geleceğe yönelik ödeme teklifinde bulunanlarda olmuş ve Osmanlı tebaasına diğer Müslüman devletler tarafından da destekte bulunulmuştur.⁷⁹⁰

4.2.4. İttihad-ı Husumet Uygulaması

Osmanlı tebaası tarafından İtalya'ya karşı gösterilen tepkilerden biri olan ittihad-ı husumet uygulaması aslında boykot hareketlerinin sınırlarını belirleyen ve örgütlü bir şekilde boykot hareketlerinin yürütülmesini sağlayan bir uygulamadır. Osmanlı Devleti'nde boykot uygulamasına ilk kez 6 Ekim 1911 tarihli İstanbul basınında rastlanmaktadır. Boykot uygulamasına başladıktan bir hafta sonra da bu boykot uygulamasının sınırlarını belirleyen ve yemin metni şeklinde olan ittihad-ı husumet uygulaması 13 Ekim'de Tanin gazetesinde yer almıştır.⁷⁹¹

İtalya'ya karşı boykot uygulaması, Avrupa devletlerinin tarafsız kalması ve Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün olmamasından dolayı İtalyan saldırılarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine İtalya'ya karşı uygulanan boykot hareketinin devamı olan ve boykot uygulamalarının hangi alanlarda ve nasıl uygulanacağını gösteren bir belge niteliği taşıyan İttihad-ı Husumet metni ile İtalya ve İtalya tebaasına birçok yönden zarar verilmeye çalışılmıştır. Bunun metnin devamında ise İttihad-ı Husumet Cemiyeti'nin kurulacağına vurgu yapılarak İtalya tarafından devletler hukuku ve insan haklarına aykırı şekilde hastanelere ve savunmasız Osmanlı tebaasına zarar verildiği için Osmanlı tebaasından İtalya'ya karşı boykot uygulanması isteğinde bulunulmuştur. Bunun üzerine de Trablusgarp'ta bir İtalyan bulursa bile İtalya'dan intikam alma duygularıyla ittihad-ı husumetin uygulanacağı konusunda bir yemin metni

⁷⁹⁰ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2298-2299.

⁷⁹¹ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 243-244.

hazırlanmıştır.⁷⁹²

Bu yemin metni İstanbul'da 13 Ekim'de yayınlanmaya başlanmış ve 27 Ekim'den 13 Kasım'a kadar da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Aydın vilayetindeki merkez basını olan İttihat gazetesinde düzenli olarak yayınlanmıştır. Bu metinde ise şu konulara değinilmiştir.

- 1- *Bir İtalyalı ile zerre kadar alışveriş etmemek*
- 2- *Bir İtalya mamulatına ve mahsulatına hiç bir zaman rağbet etmemek*
- 3- *İtalya vapurlarına binmemek*
- 4- *İtalyanca tekellüm etmemek*
- 5- *İtalyan mekteplerine çocuk göndermemek*
- 6- *İtalyan postasına mektup vermemek*
- 7- *İtalyan hizmetçi ve amele kullanmamak*
- 8- *Hiçbir İtalyalı'ya kavaid-i ahlakiye ve insaniye haricinde muavenet etmemek.*
- 9- *Ahlakın men ettiği hususatda İtalyanları mümkün olduğu kadar ızzar etmek.*
- 10- *Çocuklarını İtalyanlara karşı husumet hissiyle büyütme*

Bu maddelere göre ittihad-ı husumet metni temel alınarak uygulanan boykot hareketinin önceki dönemlerde uygulanan boykot hareketlerinden daha geniş kapsamlı olduğu görülmüştür.⁷⁹³ Ayrıca bunun devamında da Osmanlı tebaasının yemin metninin göndermesi ve İttihad-ı Husumet Cemiyeti'ne katılmasıyla ilgili sorular yanıtlanmıştır.⁷⁹⁴ Bunun ardından ise gayrimüslim tebaanın lisan sorunu nedeniyle uygulamadan habersiz kaldıkları belirtilmiş ve gayrimüslim gazetelerine seslenilerek ittihad-ı husumet metninin tercümesinin yayınlanması istenmiştir. Ayrıca gayrimüslim Osmanlı tebaasının da ittihad-ı husumet uygulamasına ve cemiyete katılacağı beklentisinde olduğu belirtilmiştir.⁷⁹⁵

Ancak, ittihad-ı husumet uygulaması, Aydın vilayetinde 27 Ekim tarihinde başlamasına karşın Tanin gazetesinin İstanbul'daki duyurusundan iki gün sonra Aydın

⁷⁹² Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 228-230.

⁷⁹³ "İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet", *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1. ve "İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet", *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁹⁴ "Dinim ve Namusum Üzerine Yemin Ederim", *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1. ve "Dinim ve Namusum Üzerine Yemin Ederim", *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 1.

⁷⁹⁵ "Şehrimize İntişar Eden Refiklerimiz", *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1. ve "Şehrimize İntişar Eden Refiklerimiz", *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 2.

vilayeti tebaası basınında yer almıştır. Buna göre İtalya'ya karşı İstanbul'da bir İttihad-ı Husumet Cemiyeti kurularak imza kaydına başlandığı Aydın vilayeti tebaası tarafından işitilmiştir. Bunun üzerine de cemiyete katılma şartlarının neler olduğu açıklandıktan sonra İtalya'ya karşı ittihad-ı husumet uygulamasına Osmanlı tebaasının yüksek katılım göstereceği fırkalar tarafından ifade edilmiştir.⁷⁹⁶ Fakat İtalyanların satılacak eşyaları ve hizmet sektörünün boykota dâhil edilmediği ve diğer her alanda İtalya'ya karşı husumet uygulandığı görülmektedir. Özellikle son maddede yer alan Osmanlı çocuklarının bile İtalya'ya karşı kin ve nefret duygularıyla büyütülmesi isteği ile de Trablusgarp'ın işgali konusunda Osmanlı tebaasının ne derece öfkeli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, boykot hareketinin devamlılığını sağlamak amacıyla İttihad-ı Husumet Cemiyeti adında bir cemiyet kurulmasına karar verilmiştir. Bu cemiyetin ise amacının İtalya'ya karşı tüm Osmanlı tebaasının hissettiği düşmanlığın etkisini arttırmak ve metinde belirtilen kararları uygulamaya çalışmak olduğu belirtilmiştir. Bunun üzerine yeterli üye sayısına ulaştığında bir kongre yapılarak cemiyetin kurulma izinlerinin alınacağı bildirilmiş ve bu cemiyete katılıp yemin metnini imzalayan kişilerin her gün gazetelerde isimlerinin duyurulacağı ifade edilmiştir. Üstelik bunun devamında her yıl gerçekleştirilen çalışmaların değerlendirilip İtalya'ya daha çok zarar verilebilecek yöntemlerin tartışılması amacıyla bir kongre gerçekleştirileceği ve kongrede bu konuyla ilgili yarışmaların düzenleneceği bildirilmiştir. Ayrıca, İtalya'ya karşı Osmanlı tebaasının öfkesini kaybetmemesi için her yerde mitingler düzenleneceği ve okullarda dâhil olmak üzere her Osmanlı çocuğunun İtalya'ya karşı düşmanlık duygularıyla yetiştirileceği vurgulanmıştır.⁷⁹⁷

İtalya'ya karşı uygulanan boykot hareketlerinin ise önceki uygulamalardan tecrübe sahibi olunması ve savaş halinde bulunulmasından dolayı daha örgütlü ve planlanmış bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca, İtalya ile savaş halinde olunmasının boykot uygulaması konusunda hükümetin daha rahat olmasına olanak tanıdığı söylenebilir. Bu nedenle Osmanlı tebaasının çocuklarını dahi İtalya'ya karşı düşmanlıkla yetiştireceği sözlerinden hareketle ittihad-ı husumet uygulamasını uygularken daha kararlı olduğu ve uygulamanın önceki boykot hareketlerinden daha geniş kapsamlı olarak uygulandığı görülmektedir. Bununla ilgili de cemiyet kurulacağına gazeteler aracılığıyla Osmanlı tebaasına duyurulmasından dolayı Osmanlı

⁷⁹⁶ "Hususi Telgraflarımız", *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 3.

⁷⁹⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 230-231.

tebaasının bundan etkilendiği ve Osmanlı tebaası tarafından gazeteye birçok mektup gönderildiği anlaşılmaktadır. Bu talepler üzerine cemiyet tarafından köylerde bile örgütlenmenin düşünüldüğü ve bununla ilgili düşüncenin de genel kongre toplandığında kararlaştırılacağı vurgulanmıştır. Bununla birlikte İtalya'ya karşı askeri bir saldırı gerçekleştirilemediği için Osmanlı tebaası boykot uygulamasına ve daha sonra harb-i iktisadiye davet edilmiştir.⁷⁹⁸ Ayrıca, ittihad-ı husumet uygulamasının boykot hareketiyle birlikte Trablusgarp Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra Aydın vilayetinin merkezi olan İzmir'de İtalya'ya karşı uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Üstelik bu ittihad-ı husumet uygulamasının öncülüğünü de yine boykot uygulamasında olduğu gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti yürütmüştür. Bu konuda da cemiyet İzmir şubesi üzerinden hem Aydın vilayetindeki hem de İzmir'deki çalışmalarını sürdürmüştür. Ayrıca, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti İzmir Vilayet-i Heyet-i Merkeziyesi tarafından yürütülen İzmir'deki protesto ve boykot uygulamaları örgütlenirken de basın aracılığıyla Osmanlı tebaasından İtalya'ya karşı birlikte hareket edilmesi ve ittihad-ı husumet uygulamasına destek verilmesi istenmiştir.⁷⁹⁹ Bu yolla da İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Osmanlı tebaası ile hükümet arasında birleştirici köprü görevi yerine getirilmiş ve Osmanlı tebaasından savaş sırasında karışıklık çıkarılmaması için hükümete destek olunması istenmiştir. Ayrıca, bu isteklerin ardından da Osmanlı tebaası tarafından çeşitli protesto ve boykot hareketleri gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar devam ederken de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir şubesi tarafından Tanin gazetesinde yayınlanmış olan "İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet" başlıklı duyurunun aynısı cemiyetin kendi basını olan İttihat gazetesinde yayınlamıştır. Bu duyuruyla da İtalya'ya karşı uygulanacak olan ve on maddeden oluşan yemin metni İzmir tebaasına duyurulmuş ve İttihad-ı Husumet Cemiyeti'nin kurulacağı belirtilmiştir. Bu cemiyete katılmak isteyen İzmirliilerin de gazetede on maddeden oluşan duyuruyu keserek alt sağ köşesindeki "isim ve şöhret" yazılı yere isimlerini yazarak İttihat gazetesine göndermelerinin yeterli olacağı bildirilmiştir. Ayrıca, İttihat gazetesi tarafından da İzmir ve çevresindeki ittihad-ı husumet ve boykot hareketlerinin öncülüğü geçici olarak üstlenilmiş ve tebaaya da bu konuda bilgilendirme yapılmıştır. Üstelik İttihat gazetesi tarafından bu cemiyete İzmir ve çevresindeki herkesin katılacağı düşünüldükçe ittihad-ı husumet uygulamasının diğer yerlerde de yaygınlaşacağı

⁷⁹⁸ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 232-234.

⁷⁹⁹ Sezen Karabulut, "Osmanlı Devleti'nin 'Muhasım Devlet' Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar", s. 196-197.

beklenilmektedir.⁸⁰⁰ Ayrıca, ittihad-ı husumet yeminini onaylayanların da İttihat gazetesinde isimlerinin paylaşıldığı görülmektedir.

Bu konuyla ilgili de Aydın vilayetindeki çevre kentlerden yemin metnini imzalayan bazı kişilere Akhisar işar-ı icmal ve nakliye kâtibi olan Mehmet Fuat Efendi, Akhisar merkez ambar memuru olan Hasan Efendi, Akhisar merkez ambar memuru muavini olan İbrahim Ethem Efendi, Akhisar emlak müfredat kâtibi olan Mehmet Kazım Efendi, Akhisar’da merhum olan Binbaşı Hüsnü beyzade İsmail Hakkı Bey, Çeşme liman reisi birinci sınıf yüzbaşı olan Osman Bey, Çeşme liman çarşısında görevli Mehmet Arif Efendi, Çeşme liman dairesi sandalcısı olan Bekir Reis, Salihli posta ve telgraf mümeyyizi olan Niyazi Efendi, Salihli’de telgraf ve muhabere memuru olan Ahmet Ziyaettin Efendi, Salihli tapu kâtibi müdavimlerinden olan Ali Rıza Efendi örnek verilebilir.⁸⁰¹ Ayrıca, İzmir’den de merkez vilayette tahsil memuru olan İbrahim Ethem Bey, Muavini Rıdvan Efendi, Müfredat Kâtibi Hüseyin Remzi, Yusuf Ziya, Osman Nuri ve merkez vilayet tahsildarı olan Abbas, Müfredat Kâtibi Şevket, tahsil memuru muavini olan Reşit ve tahsilat idaresi odacısı görevinde bulunan Ahmet Nuri örnek olarak sayılabilir.⁸⁰²

İttihad-ı husumet uygulamasının ise genellikle sadece isim gönderme ve bunların gazetelerde yayımlanmasından ibaret olduğu ve İttihad-ı Husumet Cemiyeti adına kampanya metni dışında yayın yapan tek basının da Eskişehir’deki Hakikat gazetesi olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak ise cemiyetin kurulması konusunda gazete düşünürlerinin İttihad-ı Husumet Cemiyeti’ni bir orduyla eşdeğer olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu cemiyetin uygulamalarının İtalya ile sınırlı kalmayacağı ve ileride diğer düşman devletlere karşı bir mücadele içinde olunması halinde de önemli bir adım olduğu belirtilmektedir. Buna göre de cemiyetin düşmanların işlerini zorlaştırmak ve dostlara destek olmak amacını taşıyacağı bildirilmiştir. Bunun yanı sıra İstanbul’da Ayastefanos’tan bir okurun ittihad-ı husumet uygulamasının yanında donanma ianesi de toplanması isteğinde bulunduğu ve 5 kuruş parayla birlikte yemin metnini imzalayıp Tanin gazetesine gönderdiği görülmektedir. Bu istek gazetede yayımlandıktan sonra ise Osmanlı tebaası tarafından yemin metniyle birlikte donanmanın güçlendirilmesi için yardım parası gönderilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ancak, Osmanlı basınında ilk

⁸⁰⁰ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 234-235.

⁸⁰¹ “İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 12 Kasım 1911, s. 3.

⁸⁰² “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 2-3.

günlerde her gün yayınlanan bu isimlerin 1912 Ocak ayında azalmaya başladığı ve 7 Mart 1912 tarihinde de sona erdiği görülmektedir. Bu konuda ise yeterli üye sayısına ulaşamadığından İstanbul'da bile İttihad-ı Husumet Cemiyeti'nin kurulamadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, İstanbul Tanin gazetesi muhabiri olan ve savaş sırasında Trablusgarp'a giden Ahmet Şerif'in 1912 Nisan ayında geri döndüğü sırada yaşadığı şaşkınlıkla yazdığı yazılardan konu hakkında önemli bilgiler edinilmektedir. Buna göre beş altı ay önce İtalya'ya karşı gösterilen öfkeden şimdi eser kalmadığı, Trablusgarp savaşı ile ilgili konuşmaların günlük konuşmalarda çok az yer aldığı ve Trablusgarp yazılarının da sadece haber olması amacıyla gazetelerin sayfalarında paylaşıldığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden de bir ömür İtalya'ya karşı düşmanlık yemininde bulunulmasına rağmen husumetin çabuk sona erdiği, boykot hareketinin de 1912 Ekim ayında sessizce kalktığı ve 23 Ekim tarihinde de %100 gümrük vergisi uygulamasının kaldırılmasıyla birlikte İtalya ile ilişkilerin normale döndüğü vurgulanmaktadır.⁸⁰³

4.2.5. İşçi Eylemleri

Kendisinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak adına başkasının işini yaparak bu işyerinde beden ile yeteneklerini kullanan ve bunun karşılığında ise ücret alan kişiye işçi denilmektedir. İşçi sınıfı genellikle sanayi devriminden sonra gelişmiş alet ve makinelerin bulunması ve bunlarla seri üretimin yapılmaya başlanması üzerine ortaya çıkmış ve zamanla sayıları giderek artmıştır. Bu dönemden sonra da insanların çoğu becerilerini belirli bir alanda geliştirirken bu makinelere ve aletlere sahip olan ve bunları kullanıma sunarak elde edilen ürünleri tüccarlar aracılığıyla gönderen ve gelir elde eden işveren sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte işveren ve işçi sınıfının haklarının neler olacağı ve çalışma şartları gibi konularda sorunlar görülmüştür. Ayrıca, bu şartlar ve işçilerin ücretleri ile ilgili konular her devlette ve alanda değişiklik göstermekle birlikte işçi sınıfının ortak yönü de yaşamını sürdürebilmek için bir işverenin emri altında çalışmasının zorunlu olması olarak ifade edilmiştir.⁸⁰⁴ Fakat zamanla bu sorunlara bazı çözümler getirilmiş olsa da işçi ve işveren arasındaki sorunların günümüzde de devam ettiği söylenebilir.

İşçilerin eylemlerini genelde gündelik hayatta kendi çıkarlarını ve haklarını korumak için gerçekleştirdikleri söylenebilir. Fakat devlet çıkarlarını korumak için de

⁸⁰³ Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 65-67.

⁸⁰⁴ İlyas Karabıyık, *Osmanlı'da Son Dönem İşçi Hareketleri*, s. 11-15.

işçiler tarafından eylemlerin yapıldığı görülmektedir. İşçi eylemleri genellikle grevler, gösteriler, toplantı ve yürüyüşlerden oluşurken tehdit, saldırı, boykot, iş bırakma ve iş yavaşlatma gibi uygulamalar da işçilerin eylemlerinin içine dâhil edilebilir.⁸⁰⁵ Ancak bu konuda ise Osmanlı Devleti'ndeki işçiler tarafından Meşrutiyet'in ilanından Trablusgarp Savaşı'nın başlamasına kadar yaklaşık 65 işçi eylemi gerçekleştirilmişken Trablusgarp Savaşı sırasında da işçiler tarafından gerçekleştirilen eylem sayısının 8'e kadar düştüğü görülmektedir. Bu sayının düşmesinde ise İtalya ile savaş durumunda bulunulması ve Tatil-i Eşgal Kanunu ile işçilerin grev yapmasının büyük oranda kısıtlanmasının etkili olduğu söylenebilir.⁸⁰⁶

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla başlayan boykot ve protesto hareketleri Osmanlı Devleti'nde çalışma hayatını ve işçileri de etkilemiştir. Özellikle bu konuda devletin İtalya'ya karşı boykot uygulayan kişilere destek vermesi ile İtalyan şirketlerinin kapanmasının yanı sıra birçok kurumda çalışan İtalyan işçilerin de işlerine son verilmiştir. Bunlardan bazıları ise demiryolu ve liman işçileri olmuştur. Bununla birlikte İtalya'ya karşı ekonomik boykot uygulanması kararlaştırıldıktan sonra İtalyan malları ve yolcularının Osmanlı Devleti'ne kabul edilmeyeceği bildirilmiştir. Bu uygulamayı da çoğunlukla Osmanlı tebaası olan mavnacılar, kayıkçılar ve hamalların uyguladıkları görülmektedir. Osmanlı tebaası olan bu işçiler İtalya ve tarafsız devlet gemilerinde bulunan İtalyanlara ait bir eşya veya yolcu olduğunda bunları teknelerine almayı ve taşımayı reddetmişlerdir. Ayrıca liman işçileri de hem İtalya'ya boykot uygulayıp hem de ordu ihtiyaçlarının giderilmesi için ücretsiz taşıma yapmışlardır. Ancak Osmanlı Devleti'nde işçi eylemlerinin genellikle ücretlerin gecikmesi, ücretlerin düşük olması ve ödenmemesi gibi sebeplerle çalışma şartlarının iyileştirilmesi konularında yapıldığı görülmektedir. Fakat İtalyan boykotu sırasında İtalyan işçilerin çıkarılması, işten çıkarılan çalışma arkadaşlarının işe geri alınması ve İtalyanların işlerinin yapılmasına engel olunması gibi boykot uygulamaları Osmanlı işçileri tarafından grevler yapılmasının ve işlerin aksatılmasının temel nedenleri olmuştur. Örneğin İznik gölündeki inşaat işçileriyle müteahhitler ücretlerin arttırılması, işçilerin gemilerle taşınması ve tatil günleri ücret alınıp alınmaması konularında anlaşmazlığa düşmüşler ve bunun üzerine işçiler, işverene ve işyerine zarar verme girişiminde bulunmuşlardır.⁸⁰⁷

⁸⁰⁵ İlyas Karabıyık, *Osmanlı'da Son Dönem İşçi Hareketleri*, s. 15-17.

⁸⁰⁶ Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler 1870-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 283.

⁸⁰⁷ Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler 1870-1922*, s. 204-206.

Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı boykot uygulaması ilk olarak 6 Ekim 1911 tarihli İstanbul gazetelerinde kaleme alınmaya başlanmıştır. Ardından ise 13 Ekim tarihli Tanin gazetesinde de boykot uygulamasını destekleyen bir uygulama olan İttihad-ı Husumet kampanyasına yer verilmiştir. Bu uygulamadan Osmanlı tebaası işçileri de etkilenmiş ve İtalya'ya karşı boykot uygulamaya başlamışlardır. Bu uygulamalardan en çok zarar gören ise İtalyan liman şirketleri olmuştur. Bunun nedeni de İtalyan eşyalarına karşı uygulanan boykot uygulamasıdır. Bu uygulamayı ise en etkili uygulayan işçi gurubu, limanda çalışan hamallar ve mavna ile taşımacılık yapan işçiler olmuştur. Bu yüzden de İtalyanlar konsolosluklara başvuruda bulunarak bu işçileri şikâyet etmişlerdir. Bu nedenle İtalyanların himayesini üstlenen Almanya, bu isteklere göre Osmanlı Devleti'nden taleplerde bulunmuştur. Fakat boykot uygulaması sırasında bazı sorunlar gerçekleşmiş ve bazı vilayetlerde İtalyan tebaası dışındaki yabancı tebaa da boykot uygulamasından zarara uğramıştır.⁸⁰⁸ Bunlardan birinde de bir ortağı İtalyan tebaası olan ve Osmanlı tebaasına kiralanmış zeytinlikteki ürünleri toplamaya gelen işçilere İtalya'ya karşı boykot uygulanması nedeniyle İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından engel olunduğu iddiasıyla Fransız ve İtalyan iki ortağın bu uygulamadan vazgeçilmesi için Osmanlı Devleti'ne şikâyette bulunduğu görülmüştür.⁸⁰⁹

İşçi boykotu uygulaması da genel boykot uygulamasına benzer bir şekilde gazete haberleri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti çalışmalarının sonucunda halk, esnaf ve şirketlerde olduğu gibi resmi olmayan yöntemlerle uygulanmaya çalışılmıştır. Örneğin Çanakkale'deki Ayvacık nahiyesinde zeytin bahçesi bulunan bir Fransız ve İtalyan'ın ürünleri hasat etmesi için çalışan işçilerin çalışmayı bıraktıkları anlaşılmaktadır. Ancak zararın dolaylı olarak Osmanlı Devleti'ne de olacağı belirtilerek bu uygulamanın iptal edilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Almanya konsolosluğundan başvuruda bulunmuş ve bölgede inceleme yapıldıktan sonra devletin boykotla ilgili karar almadığı ve bunun Osmanlı tebaasının bir tepkisi olduğu ifade edilmiştir. Diğer bir işçi boykotu da Eskişehir'de görülmüştür. Bu işçi boykotunda ise Bulgar tebaası olan İsak Şapanof'un İtalyan Salomon'dan yaklaşık bir vagon yumurta satın aldığı ancak Eskişehir Boykotaj Sandığı'nın bunların taşınmasını engellediği konusunda hükümete şikâyette bulunulmuştur. Buna verilen cevapta da yumurtaların Osmanlı ürünü olduğu ve işçilerin Osmanlı malının gitmesine engel olduğu bildirilmiş ve İsak Şapanof tarafından alınan

⁸⁰⁸ Nurdan İpek Şeber, "Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı'nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları", s. 244-246.

⁸⁰⁹ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2292.

yumurtalar kurtarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, boykot uygulaması sırasında tarafsız devletlerin gemilerindeki İtalyan mallarının bile Osmanlı Devleti'nde indirilmeyeceği işçiler tarafından bildirilmiştir. Bu durum karşısında ise diğer yabancı devlet tüccarları boykot uygulamasının kaldırılmasını istemiş ve Osmanlı hükümeti boykot uygulamasını hafifletmek zorunda kalmıştır.⁸¹⁰

Aydın vilayetindeki işçi eylemleri uygulaması sadece İtalya'yla sınırlı kalmamıştır. Ayrıca tarafsız devlet gemilerindeki İtalyan eşyalarının da limanlardaki işçiler tarafından indirilmediği görülmüştür. Örneğin bir İngiliz şirketinin ticaret gemisinde görevli üç İtalyan bulunduğundan İzmir limanında ticaretine devam etmesi için şirketin bu İtalyanları işten çıkarması istenmiştir. Bunun üzerine konsolosluk görevlisi ve polis şefi arasındaki görüşmelerde İzmir'in İtalyanlara saldırma düşüncelerinin olduğu hatta birinin cihat ilan ettiği belirtilmiştir.⁸¹¹ İtalya'ya karşı İzmir'de boykotun başladığı tarihten yaklaşık on gün sonra da İtalya'nın Brindesi ve Napoli limanlarından İtalyan eşyaları getiren gemilerin İzmir'deki işçiler tarafından eşyalarının indirilmek istenmediği görülmektedir. Bu yüzden Almanya konsoloslğunun Osmanlı Devleti'ne protesto yazısı gönderdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu protesto yazısının ardından Osmanlı hükümetinin emriyle İtalyan ürünlerinin İzmir liman işçileri tarafından taşınıp sahiplerine ulaştırıldığı ifade edilmektedir.⁸¹²

Aydın vilayetindeki işçi eylemlerinden birine göre Trablusgarp Savaşı'nın ilanından kısa bir süre önce Aydın şimendifer memurları tarafından 1908 yılındaki hakların geri alınması ve ücretlerinin arttırılması amacıyla bir eylem gerçekleştirilmiştir. Bu eylem sırasında ise dört istekte bulunulmuştur. Bu isteklerde ise iş kazasından dolayı yaralanan işçi için tazminat verilmesi, işçilerin kurduğu İleri Cemiyeti'nin tanınması, işçilerin ücretlerine % 15 ile 25 arasında zam yapılması ve on gün içinde bu isteklere yanıt verilmesi talepleri şimendifer memurları tarafından şirkete bildirilmiş ve aksi takdirde greve başlayacakları ifade edilmiştir.⁸¹³ Bu eylemden sonra da Aydın vilayetindeki işçi eylemleriyle ilgili İzmir'deki gümrük hamallarının İtalyan mallarını taşımak istememeleri üzerine Almanya'nın protesto yazısı gönderdiği görülmüştür. Ancak, protesto yazısından sonra Osmanlı hükümetinin emri üzerine hamallar bu

⁸¹⁰ Hasan Babacan, "Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi", s. 94-96.

⁸¹¹ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, s. 245.

⁸¹² Demet İlkbahar, *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, s. 56-57.

⁸¹³ "Aydın Şimendifer Memurları", *Ahenk*, 14 Eylül 1911, s. 1.

eyleme son verip işlerine devam etmişlerdir.⁸¹⁴ Ayrıca, Aydın vilayetinde ise diğer bir işçi eylemi gayrimüslim Osmanlı tebaasından olan Museviler tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre 25 Ekim’de İtalya’nın devletler hukuku kararlarına ve İnsan hakları kurallarına aykırı bir şekilde Osmanlı Devleti’ne saldırmasından dolayı İzmir Musevi Esnaf İttihat Cemiyeti tarafından cumartesi günü toplanılarak İtalya’nın protesto edileceği belirtilmiştir.⁸¹⁵ Ardından ise 30 Ekim tarihli gazetede bu protestonun gerçekleştirildiği ve donanmaya yardım amacıyla da para toplandığı görülmüştür.⁸¹⁶

Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nde İtalya’ya karşı uygulanan boykot ve tepkilerden İzmir ve çevresinde çalışan İtalyan işçilerde etkilenmiştir. Bu yüzden Aydın vilayetinde İtalyan hükümetine karşı Osmanlı Devleti’ndeki İtalyan işçiler de protesto eylemi gerçekleştirmiştir. Bu eylemde de işlerinde sosyalistlerde bulunan bu İtalyan işçilerden bazıları tarafından İzmir’in Karşıya semtinde İtalya’ya karşı protesto ile tepkiler gösterilmiştir. Bu protestoyu gerçekleştiren İtalyan işçilerin düşünceleri ise daha sonra İzmir’deki İttihat ve Terakki Cemiyeti basını olan İttihat gazetesi tarafından yayınlanmıştır.⁸¹⁷

Aydın vilayetindeki boykot hareketiyle ilgili haberlerin Aralık ayından itibaren basında görülmemesi nedeniyle işçilerin eylemleri de gazetelerde yer almamıştır. Fakat İtalyan işçilerin ve sosyalistlerin İtalya’da İtalyan hükümetine savaşın uzamasından dolayı gerçekleştirdikleri eylemlerden bazılarının Aydın basınına yansıdığı görülmüştür. Bu konuyla ilgili Aydın vilayetinde de Osmanlı Devleti ile ticaret gerçekleştiren İtalyan içecek fabrikaları iş yerlerini kapatmıştır. Bu nedenle İtalya’da işsiz sayısının artmasından dolayı bir işçi ayaklanmasının başlayabileceği endişesi oluşmuştur.⁸¹⁸ Ayrıca, İtalya’nın Parma şehrinde savaşa karşı gösteriler düzenlendiği, bu konuda İtalya gazetelerinin tepkilere devam edildiği halde haberlere bunları yazmadıkları görülmüştür. Ancak, İtalya’nın birçok şehrinde hükümete karşı mitingler düzenlendiği ifade edilerek bununla ilgili Milan’dan bir telgraf örnek verilmiştir. Buna göre de altı aydır savaşın devam ettiği, diğer Avrupa devletlerinin sabrının tükendiği ve artık savaşa

⁸¹⁴ “İtalya’ya Karşı Boykotaj”, *Tanin*, 17 Ekim 1911, s. 3.

⁸¹⁵ “Protesto”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2-3.

⁸¹⁶ “İtalya Aleyhinde Protesto”, *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 3.

⁸¹⁷ Umut Karabulut, *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü(1908-1912)*, s. 244. ve “Şehrimizdeki İtalya Amelesi”, *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.

⁸¹⁸ “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Kasım 1911, s. 3.

son verilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁸¹⁹

4.2.6. Gönüllü Askerlik İstekleri

Osmanlı Devleti savaş sırasında karadan ve denizden asker gönderemediği için Tunus ve Mısır üzerinden gizli yollarla Trablusgarp'a gönüllü subay, erzak, silah ve para göndermeye çalışmıştır. Bunların içinde de İstanbul'dan Trablusgarp'a savaşmaya giden Enver, Mustafa Kemal, Fuat, Nuri, Fethi gibi değerli ve Osmanlı Devleti'nin geleceğine yön verecek etkiye sahip olan gönüllü subaylar da bulunmaktadır. Ayrıca, bu subayların ise Trablusgarp'a genellikle gazete muhabiri kimliğiyle gittikleri görülmektedir.⁸²⁰

Trablusgarp Savaşı başladığında Osmanlı Devleti'nde Mahmut Şevket Paşa, harbiye nazırı olarak görev başında bulunmaktadır. Bu yüzden Trablusgarp Savaşı'nın başlamasıyla Mahmut Şevket Paşa tarafından İstanbul'da bulunan subaylar bir konferansta toplanıp Osmanlı Devleti'nin durumu buradaki konuşma sırasında subaylara açıklanmıştır. Bu konuşmaya göre de Osmanlı Devleti'nin ordusundaki eksiklikleri, donanmasının bulunmaması ve Trablusgarp'a karadan bağlantı olmamasına vurgu yapılarak yardıma gönderilecek bir nakliye gemisinin İtalya'yı güçlendirmekten başka bir işe yaramayacağı belirtilmiştir. Bu ifadenin ardından da rütbe almayı düşünen komutanlar ve genç subayların arasında Trablusgarp'a giderek büyük bir direniş gerçekleştirme isteği görülmeye başlanmıştır. Böylece savaşmadan Trablusgarp'ın İtalyanların eline geçmesini istemeyen genç subayların Trablusgarp'ta görevli tümenin eksiklerini doldurma, kendi eğitimlerinde kazandıkları tecrübeleri savaş sırasında kullanma ve direnişe destek olma amaçlarıyla Osmanlı Devleti hükümetine gönüllü askerlik başvurusunda buldukları görülmüştür.⁸²¹

İtalya'nın bu saldırıları karşısında Osmanlı subayları vatanseverlik düşüncesiyle gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmişlerdir. Bunlar arasında önde gelenlerden bazıları Kolağası Mustafa Kemal, Binbaşı Enver ve Ali Fethi, Yüzbaşı Fuat, Nuri ve Ali sayılabilir. Bu gönüllü subaylar Trablusgarp'a giderken hem Osmanlı tebaasını gönüllü olarak savaşmaya teşvik etmişler hem de savaş sırasında birliklerin başına geçerek direniş gruplarını yönetmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti tarafından hem

⁸¹⁹ "Muharebe Aleyhinde Tezahürat", *Ahenk*, 9 Nisan 1912, s. 2.

⁸²⁰ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 16-17.

⁸²¹ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 32-33.

subayların teşviki hem de yol masraflarının karşılanması için gönüllü olarak giden subayların maaşlarının dört kat arttırılmasının ve yol ücreti olarak 100 lira verilmesinin kararlaştırılıp uygulandığı görülmektedir. Gizli kimlik ve isimlerle Trablusgarp'a giden Osmanlı gönüllü subaylarından biri de Mustafa Kemal'dir. Mustafa Kemal, Trablusgarp'a hareket ederken Gazeteci Mustafa Şerif kimlik adını kullanarak İstanbul'dan yola çıkmıştır. Ayrıca, Mustafa Kemal'in Trablusgarp'a giderken İstanbul'dan Naci, Yakup Cemil ve Hakkı isimli subaylarla birlikte yola çıktığı ve önce genel merkeze giderek birlikte 300 lira istedikleri anlaşılmaktadır. Fakat bu konuda sorunlar yaşandığı için de senet karşılığı 200 lira para alınabildiği görülmektedir.⁸²²

Osmanlı Devleti'nden gönüllü olarak savaşmaya gidenler genellikle Tunus ve Mısır üzerinden Trablusgarp'a geçmişlerdir. Ancak bu gönüllü askerlerin çoğunun kıyafetleri ve dil bilgisinin yetersiz olması denetim sırasında yakalanmalarına neden olmuştur. Bunlardan birinde de Trablusgarp vapuruna gruplar halinde binen Osmanlı gönüllü subaylarının içinden bir kişinin resmi kıyafetle gemide bulunması ve diğerlerinin de fesle karaya çıkması üzerine bu durum gönüllü subayların Fransızlar tarafından tutuklanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeden sonra da gönüllü subayların bireysel olarak ve Arap kıyafetleri giyinerek Trablusgarp'a gitmeleri sıklıkla vurgulanmıştır.⁸²³

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırı gerçekleştireceğini Eylül ayından itibaren fark edebilen Osmanlı hükümeti, bunun üzerine mümkün olan her tedbiri almak için çalışmalara başlamıştır. Osmanlı hükümeti tarafından uygulanan bu uygulamalara göre de öncelikle Derne vapuruyla bir miktar erzak ve silah gönderilip ardından gönüllü subay sevkine başlanmasına karar verilmiştir. Bu gönüllü subaylardan ise Trablusgarp'a öncelikle hareket eden grup Enver Paşa ile beraberinde giden subayların olduğu gruptur. Bu grup ise 30 Eylül'de İstanbul'dan yola çıkıp 3 Ekim'de Bingazi'ye gelerek Arap şeyhleriyle görüşmelere başlamıştır. Böylece Enver Paşa, Trablusgarp'a geldiği gün Senusi şeyhi olan Seyit Ömer ile görüşme gerçekleştirmiş ve ardından 2000 kişilik gönüllü Senusi birliği, Enver Paşa'nın emrine katılmıştır. Enver Paşa grubundan sonra Trablusgarp'a giden diğer bir gönüllü subay grubu da Binbaşı Fethi, Kurmay Yüzbaşı Tahir ve bunlarla birlikte yola çıkan üç doktordan oluşmaktadır. Bu gruptakiler de

⁸²² Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 147-148. ve Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 34.

⁸²³ İsrail Kurtcephe, "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları", s. 374.

Tunus üzerinden 12 Ekim'de Trablusgarp'taki tümen karargâhına ulaşmıştır.⁸²⁴

Ancak, Trablusgarp Savaşı başladığında ise Trablusgarp'ta görevli olan Neşet Bey tarafından Osmanlı orduları geri çekilmiştir. Bunun üzerine Trablusgarp'taki Arap tebaası, Neşet Bey'in geri çekilmesini korkup kaçmak olarak algılamış ve subayları korkak olmakla suçlamıştır. Bu geri çekilmeden sonra da Şeyh El-Baruni etkin bir konuma geçerek, iç bölgelerden gelen gönüllü direnişçileri toplamaya başlamış ve erzaklar getirtmiştir. Şeyh El-Baruni katkısıyla toplanan bu gönüllüler daha sonra Osmanlı askeri kuvvetlerine katılmış ve bu destekle birlikte İtalyanların iç bölgelere ilerlemesine engel olunmuştur.⁸²⁵ Bu sırada da Trablusgarp'ta Neşet Bey liderliğinde sürdürülen İtalya'ya karşı Osmanlı direnişlerinin Bingazi'de de Enver Paşa'nın İstanbul'dan gelip bölgedeki Senüsilerle ilişkiler kurduktan sonra komutayı üstlenmesiyle yürütüldüğü görülmektedir. Bu konudaysa Osmanlı gönüllü subaylarının yanında Senusi lideri olan Seyit Ahmet Şerif ve Süleyman El-Baruni'nin de bölgedeki Arap şeyhleri ve yerli Osmanlı tebaasını direnişe davet etmeleri, Trablusgarp Savaşı'nda gerçekleşen direnişe büyük bir katkıda bulunmuştur. Ancak, İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinden kısa bir süre önce El-Baruni tarafından İtalya'ya karşı direniş gerçekleştirilmesi için kabileleri birleştirme konusunda çalışmalara başlandığı ama Osmanlı hükümetinin izlediği siyaset neticesinde direniş çalışmalarının durduğu görülmüştür. Bu yüzden direniş için kabilelerin birleştirilmesi çalışmasına İtalya'nın savaş ilanından sonra başlandığı anlaşılmaktadır.⁸²⁶

Trablusgarp'a giden gönüllü subaylardan biri olan Mustafa Kemal, savaş öncesinde Genelkurmay Birinci Şube'de görevine devam etmektedir. Ancak daha önceden de Mustafa Kemal, Trablusgarp'a gittiğinden Osmanlı Devleti, hükümet ve Trablusgarp'ın durumunu iyi bilen subaylardan biridir. Fakat Enver Paşa'nın Trablusgarp'ta direnişe başladığı sıralarda Mustafa Kemal, Trablusgarp'a doğru yeni yola çıkmış olmasına rağmen yolculuğu sırasında rahatsızlandığı için bir süre İskenderiye'de tedavi gördükten sonra Mısır hıdivi olan Abbas Hilmi Paşa ile görüşmüştür. Bu görüşme bittiğinde de Senüsi şeyhine bağlı gönüllü asker grubu ile Trablusgarp'a geçen Mustafa Kemal'in yanında 17 Kasım'da gönüllü genç subaylardan Nuri ve Fuat Beylerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Kasım ayı ortalarına

⁸²⁴ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 43-69.

⁸²⁵ H. C. Seppings-Wright, *Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Hilal Altında İki Yıl*, s. 76-78.

⁸²⁶ Müge Orhan, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, s. 59.

gelindiğinde ise ilk gönüllü subay grubunun Trablusgarp'a ulaştığı görülmektedir. Bu konuda da Mustafa Kemal'in Trablusgarp'a geldiğinde görevli olarak gönüllü askerlik yaptığı ilk yerin Calut Kazası olduğu bilinmektedir. Burada ise Ethem Paşa'nın yanında görevine başlayan Mustafa Kemal, Trablusgarp'a önceden geldiği için öncelikle bölgenin Arap önderleriyle toplantı ve görüşmeler gerçekleştirip Osmanlı Devleti'nin durumunu açıklamış ve Arapları İtalya'ya karşı direnişe davet edip ikna etmeye çalışmıştır. Bu konu üzerine gönüllü subaylardan önce Arap direnişçilerin İtalya'ya karşı düzensiz bir şekilde eski silahlar ve sopalarla mücadele ettikleri ancak sadece şeyhler ve kabilelerdeki bazı etkili kişilerde silah bulunduğu ifade edilmiştir. Buna göre de Trablusgarp'ın Arap kabile liderleriyle görüşmeler yapıldıktan sonra İtalyanlarla birlikte hareket eden Arap şeyhlerinin de taraf değiştirerek İtalya'ya karşı direnişe başladıkları ve Senüsiler tarafından da İtalya'ya karşı cihat ilan edildiği görülmüştür.⁸²⁷ Ayrıca, Mustafa Kemal, ilk görevini burada tamamladıktan sonra sırasıyla Tobruk ve Derne'deki direnişlere katılmış ve görevlerine bu bölgelerde devam etmiştir.⁸²⁸

Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nden ve diğer bölgelerden gönüllü direnişe gelenler olmuşken Trablusgarp tebaasının Osmanlı Devleti'nin direnişine pek destek vermediği görülmektedir. Bu konuda ise en büyük destek dini duygularla halifeye bağlı olan Senusiler tarafından sağlanmış ve diğer birçok Müslüman tarikattan savaşa hazır oldukları hakkında telgraflar alınmıştır. Ayrıca, Enver Paşa'nın ifadelerinde direnişe geldiği ilk gün 900 gönüllü savaşçı bulunduğu ve sayının 16 bin kişiye kadar yükseldiği belirtilirken Trablusgarp'taki direnişlerde durumun bu nedenle Osmanlı askerlerinin avantajına doğru yön değiştirmeye başladığı anlaşılmaktadır. Böylece Trablusgarp'ta başarılı direnişler gerçekleştirilirken İtalyan basınının bile bu durumdan etkilendiği görülmektedir. Bu etki ise Türkler direnmeye devam etmekte kararlı gibi haberlerin Osmanlı Devleti'nin direnemeyip barış imzalayacağı yönündeki haberler yerine İtalya basınında daha çok yer almasından anlaşılabilir. Gönüllü subayların girişimleriyle yerli Arap şeyhlerinin ikna edilmesi gibi çalışmalar yürütülerek Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'taki direniş gücünü giderek arttırdığı ve bu çalışmaların sonucunda da düzenden yoksun bir direniş sergileyen Arap gönüllü direnişçilerinin askeri bir düzene geçtikleri ve giderek sayılarının arttığı görülmüştür. Ayrıca bu çalışmalarla ilk zamanlarda sadece İtalya'ya karşı direniş gösteren Osmanlı

⁸²⁷ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, s. 35-36.

⁸²⁸ Mehmet Yüksel, *Osmanlı Son Döneminde Trablusgarp Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1872-1911)*, s. 48-49.

askerleri ve Arapların birkaç ay içinde saldırıya bile geçmeye başladıkları ifade edilmiştir.⁸²⁹ Ancak Trablusgarp Savaşı devam ederken Arap direnişçiler ve Osmanlı askerleri, büyük bir para ve erzak sıkıntısı çekmişlerdir. Bu yüzden Enver Paşa örneğinde olduğu gibi bazı gecelerde subayların kâğıt para bastıkları anlaşılmaktadır. Bunun üzerine de Enver Paşa'nın "*Ben Kumandan mıyım, bankacı mı yoksa muhasebeci mi?*" ifadelerinde bulunduğu görülmektedir.⁸³⁰ Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde Trablusgarp Savaşı'na gönüllü subayların yanında doktorlar ve sivillerden de katılanlar olmuştur. Bunlardan ise isimleri belirlenebilenlerin listesi de Orhan Koloğlu'nun Trablusgarp'taki gönüllü subayların raporlarını ve anılarını tarihsel sırayla aktardığı eserinde yer almıştır.⁸³¹

İtalya'nın bu saldırısı karşısında Osmanlı Devleti'nde İzmir, Selanik, Konya, Bağdat gibi birçok şehirde Müslüman Osmanlı tebaası savaşın etkisi üzerine İstanbul'a telgraflar yazarak gönüllü askerlik başvurusunda bulunmuş ve iane yardımı göndermiştir. Bu telgraflardan bir tanesi de Diyarbakır'daki Kürtlerden gelmiş ve İtalya'nın saldırısı üzerine Diyarbakır Kürtlerinin gönüllü asker olarak Trablusgarp'ta savaşmak için hazır oldukları belirtilmiştir. Bu telgrafın devamında da Diyarbakır Kürtlerinden emir gelirse kırk bin piyade ve bin süvari gönderilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Kerkük ve çevresinde de 50-60 bin civarında gönüllü askerlik başvurusu olduğu ve hükümetin isteği olursa savaşmaya hazır olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte Mısır'dan da Trablusgarp savaşına katılmak için gönüllü askerlik başvurusunda bulunanlar olmuş ve özellikle rütbeli Mısır subaylarından bazıları İtalya'ya karşı Trablusgarp'taki Osmanlı direnişine katılmıştır. Ayrıca Mısırlılar tarafından her grupta dokuz doktor, altı eczacı ve önemli miktarda ilaç bulunması şartıyla üç sağlık grubu Trablusgarp'ta direniş gerçekleştiren askerlere yardım için gönderilmiştir.⁸³²

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması üzerine Osmanlı Devleti'nde subayların dışında Osmanlı tebaasından da gönüllü olarak savaşa katılmak üzere başvurular gelmiştir. Bunlardan bazıları ise Adana, Kayseri, İzmir, Adapazarı gibi kentlerle birlikte Yemen'den gelmiştir. Buna göre, Yemen'deki isyan devam ederken Osmanlı Devleti ile anlaşma imzalanmış ve ardından Yemen kuvvetlerinin Trablusgarp'a karşı savaşa hazır

⁸²⁹ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, s. 140-145.

⁸³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, II, İstanbul, 1993, s. 236

⁸³¹ Detaylı bilgi için bkz. Orhan Koloğlu, *Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve Türk Subayları*, 1979.

⁸³² İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 139-148.

oldukları hakkındaki telgraf Osmanlı Devleti'ne gönderilmiştir. Bu konuda ise birçoğu Osmanlı Devleti'nde hayatlarını devam ettiren aşiretlerden savaşa gönüllü olarak katılma telgrafları hükümete bildirilmiştir. Örneğin Diyarbakır'daki Bedirhan Aşireti'nin 20.000 kişiyle savaşa hazır olduğu, Suriye ve çevresindeki aşiretlerin de benzer ifadelerle devlete telgraf gönderdikleri görülmektedir. Ayrıca bazı aşiretlerin birlik olarak 30 bin civarında gönüllü askeri Trablusgarp'a gönderebilecekleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Mısır, Afganistan ve Hindistan gibi uzak coğrafyalardaki Müslümanlardan da İtalya'ya karşı Trablusgarp'ta savaşa gönüllü olarak katılma istekleri olmuş, bazıları da uzun yolları geçerek bölgeye ulaşmış ve savaşa katkıda bulunmuşlardır.⁸³³ Bununla birlikte Trablusgarp Savaşı sırasında gönüllü askerlik için bölgeye gelenler sadece Osmanlı subayları ve Müslüman aşiretleri olmamıştır. Bunlara en güzel örneklerden biri de İngiliz Teğmen Herbert Gerald Montagu'dur. Bu konuda Montagu ilk olarak Trablusgarp'a gittiğinde İtalyanların yaptıkları zulümleri görerek İngiltere'ye mektup göndermiştir. Bu mektubunda da kısaca İtalyan askerlerinin savunmasız Osmanlı tebaasına işkence ettiklerini vurgulamıştır. Fakat teğmenin henüz 19-20 yaşlarında olmasından dolayı gönderdiği mektubunun İngiltere'de dikkate alınmadığı görülmektedir. Üstelik Montagu, İtalya'ya karşı 3000 kişiden oluşan gönüllü Osmanlı kuvvetine yönetim konusunda katkıda bulunmuş ve Trablusgarp'ta da gönüllü olarak gelen Türk subaylarından Fethi Beyin emri altında yüzbaşı rütbesiyle görevini sürdürmüştür. Bu sırada da 1911 Aralık ayında gerçekleşen bir muharebede Teğmen Montagu yaralanmış fakat yaralandıktan sonra da ülkesine döndüğünde İtalya'ya karşı basın çalışmalarıyla katkısını sürdürmeye devam etmiştir.⁸³⁴

Aydın vilayetinde ise gönüllü askerlik isteklerinden çok Osmanlı direnişçilerine destek olmak amacıyla boykot uygulanmış ve donanmanın güçlenmesi ile devlet ihtiyaçlarının karşılanması için yardım parası toplama eylemleri sık sık gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni ise Aydın vilayetinde özellikle İzmir'de İtalyan tebaanın daha çok bulunması ve İzmir'in sahil kenti olmasından dolayı İtalyan donanmasının bölgeye saldırma ihtimali bulunması ve İtalyan saldırılarına karşı vilayet tarafından tedbirler alınmasıdır. Bu yüzden de Aydın vilayeti ve çevresinde güvenlik

⁸³³ Ahmet Öğreten, "İtalya'nın Trablusgarp'a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı", s. 2282-2290.

⁸³⁴ Memet Yetişgin ve Ömer Fatih Başkan, "Trablusgarp Savaşı'nda İngiliz teğmen Herbert Gerald Montagu'nun Faaliyetleri", s. 1539-1540.

amaçlı asker alımları gerçekleştirilmiş ve Trablusgarp ile ilgili basın haberleri yakından takip edilmiştir. Ayrıca, Aydın vilayeti çevresinde de güvenli olan bölgelerden gönüllü askerlikle ilgili başvurular yapılmıştır. Bu konuda da Bursa'dan İstanbul'a gönderilen bir telgrafta İtalya ile savaşmak için 4000 gönüllünün hazır bulunduğu belirtilmiştir.⁸³⁵

Bununla birlikte İtalya'nın Trablusgarp'ta yaptıklarına sadece Osmanlı Devleti değil aynı zamanda Avrupa devletlerinin de tepki gösterdiği ancak İtalyan saldırısının bütün Müslümanları etkilemesi nedeniyle Avrupa devletlerinin şaşkına dönse bile barış ortamını korumaya yönelik Osmanlı Devleti'ne teklifte buldukları görülmektedir. Bu yüzden Osmanlı tebaasının İtalya'nın saldırıları karşısında devlete maddi, manevi destekte bulunması istenmiştir. Ayrıca, Osmanlı tebaasının ailelerinin canlarına karşı olan İtalyan saldırısına sessiz kalmayacakları belirtilmiş ve İtalya'ya karşı mücadele için elden ne gelirse yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bununla ilgili de Osmanlı tebaası tarafından gönüllü askerlik başvurusunda bulunulup Trablusgarp'taki direnişe katılma istekleri gönderilmiştir. Ayrıca savaşın devam ettiğine vurgu yapılarak bütün Osmanlı tebaası fedakârlığa davet edilmiştir.⁸³⁶

12 Ekim'de de kökeni Roma olan İtalyanların ne amaçla Trablusgarp'a saldırdıkları ve nasıl uygulamalar yaptıklarını bütün dünyanın görmesine rağmen sessiz kaldığı ve İtalya, Trablusgarp'a asker çıkardığında bölgedeki Osmanlı tebaasının güllelerden korkmadan İtalya'ya karşı direnişe başladıkları belirtilmiştir. Ancak birkaç engelleme girişimi sayılmazsa İstanbul'da ve devletin diğer yerlerinde İtalya'ya karşı hazırlıkların devam ettiği ve bu nedenle Osmanlı tebaasından birçok kişinin gönüllü asker olmak için başvuruda bulunup isimlerini kaydettirmeye başladıkları görülmektedir. Üstelik bunun dışında isyan halinde bulunan Yemen'deki Yahya Efendi'nin de İtalya'nın saldırıları karşısında Osmanlı Devleti'ne telgraf göndererek isyana son verdiği ve Trablusgarp'a gönüllü asker ile teçhizat desteği sağlayacağını bildirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu durum üzerine heyecana kapılan Osmanlı tebaasında gönüllü askerlik başvurusunun 100 bini bulduğu ifade edilmektedir. Bu gönüllüler içinden ise sadece Seyyid İdris'in 40 bin gönüllü asker ile hazır bulunduğu ve İtalya'ya geçmek için izin istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu konu üzerine Hindistan gibi uzak bölgelerdeki Müslümanlardan da destekler gelmiştir. Ancak bunlarda genellikle donanma yardımı veya savaş yardımı adı altında para toplayıp Osmanlı

⁸³⁵ "Bursa Gönüllüleri", *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.

⁸³⁶ Mustafa Necati, "Hamiyet ve Fedakârlık Lazımdır", *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1-2.

Devleti'ne bağıştta bulunmuşlardır. İtalya'nın uyguladığı hukuk dışı uygulamalara rağmen Trablusgarp'ta başarılı direnişlerin gerçekleşmesi, Avrupa basınında da kamuoyunun Osmanlı Devleti'ne doğru yön değıştirmeye başlamasına neden olmuştur. Ayrıca, bu konuda da İtalya'nın isyan başlatmak için Trablusgarp'ta dağıttığı silahların kendilerine saldırılmak amacıyla kullanıldığına şahit oldukları görülmektedir.⁸³⁷ Bu konuda da İtalya'nın saldırılarına karşı, Anadolu'da ve Bağdat'ta mitingler düzenlendiğı ve mitinglerden sonra Trablusgarp'ta savaşmak için birçok Osmanlı tebaasının gönüllü olup devletten savaşmak için emir beklediğı anlaşılmaktadır.⁸³⁸

Bu sırada ise Kasım ayında İtalya'nın İngilizlerden şikâyetçi oldukları görülmektedir. Buna göre İtalyanlar Trablusgarp'a saldırırken kendi donanmalarına güvense de Osmanlı askerleri ve gönüllülerinin direnişi karşısında istedikleri başarıyı elde edemeyip takviye asker göndermek zorunda kalmışlardır. Çünkü bu sırada Osmanlı Devleti'nden Trablusgarp'a gönüllü giden subaylar Tunus ve Mısır sınırını geçerek Trablusgarp'a gelmeye başlamışlardır. Bunların örgütlemesiyle de Trablusgarp savaşında İtalyanlara karşı savaşan Arap gönüllülerinin sayısındaki artış hız kazanmıştır. Bunun üzerine İtalyanlar tarafından Osmanlı gönüllülerinin Mısır'dan Trablusgarp'a geçmelerine izin verildiğı düşüncesiyle İngiltere'ye şikâyette bulunulmuştur. Fakat İngiltere tarafsızlığını ilan etmesine karşın Mısır'da kısmen Osmanlı egemenliğı devam ettiğinden buradan gönüllülerin geçmesini İngiltere tamamen engelleyememiştir. Bu nedenle İtalya'nın İngiltere'yi şikâyet etmeye hakkı olmadığı vurgulanmıştır.⁸³⁹ Ayrıca, Osmanlı Devleti tarafından Lahey barış heyetine katılan bütün yabancı devlet görevlilerine bir protestoname verilmiştir. Bu protestonameye göre de İtalya'nın Lahey sulh kararlarına aykırı bir şekilde haksız yere Osmanlı Devleti'ne savaş açtığı ve savaş kurallarına uymayan şekilde saldırılarda bulunduğu ifade edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı savunacağı ve birçok Osmanlı tebaasının da İtalya'ya karşı savaşmak için gönüllü olacağı vurgulanmıştır.⁸⁴⁰ Bununla birlikte Trablusgarp'ta kurban bayramı namazından sonra Osmanlı tebaasından binlerce Arap ve Türk'ün İtalya'ya karşı savaşmak için yemin ettikleri görülmüştür.⁸⁴¹ Ancak yemin haberinden on gün sonra da Osmanlı tebaasının Trablusgarp Savaşı ve İtalya hakkındaki düşünceleri ifade edilmiştir. Buna

⁸³⁷ Halit Tevfik, "İstanbul – İtalya Harbi", *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 1.

⁸³⁸ "Mitingler", *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.

⁸³⁹ "İtalyanların İngilizlerden Şikayeti", *İttihat*, 10 Kasım 1911, s. 2.

⁸⁴⁰ "Protestoname", *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 1-2.

⁸⁴¹ "Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı", *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 2.

göre Trablusgarp savaşı sırasında gönüllü direnişçiler ve Osmanlı askerlerinin İtalya'ya karşı zaferler kazanmaya devam ettiği haberlerinin alınmasıyla İstanbul'daki ümitsizlik azalmıştır. Bu konuyla ilgili de haberlerden birini okuyan İstanbul'daki bir Osmanlı tebaası tarafından İtalyan saldırılarına karşı bu zaferler öğrenildiğinde büyük bir sevinç yaşadığı görülmüştür. Ayrıca bu zafer haberlerinden sonra da Trablusgarp çevresindeki Araplar, İtalya'ya karşı gönüllü olarak savaşmak amacıyla Trablusgarp'a doğru yola çıkmıştır.⁸⁴²

Trablusgarp coğrafyası ve Trablusgarp'taki Osmanlı ordusu hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan İtalya, Osmanlı askerleri ve gönüllülere karşı beklediği başarıyı elde edememiştir. Ancak, Avrupa devletleri ile yapılan siyasi görüşmelerde Osmanlı hükümeti beklediği yanıtları alamadığından Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'da Trablusgarp'ta Osmanlı savunmasının güçlendirilmesi için çalışmalarına başlamıştır. Bunun üzerine Türk birlikleri ve gönüllü Arap direnişçileri güçlü bir savunma oluşturmak ve mevcudiyetlerini korumak amacıyla iç bölgelere çekilmişlerdir. Bu durum karşısında telaşa kapılan Trablusgarp'ta Süleyman El-Baruni tarafından İtalya'ya karşı direniş örgütlenmiş ve düşman işgali görmemiş yerlerde gönüllü, silah ve erzak toplanmaya başlanmıştır. Ancak, Trablusgarp'ta Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesinden dolayı bir karışıklık yaşanmış olsa da Bingazi'de Senusilerin direnişe başlayacakları tahmin edildiğinden karışıklık gerçekleşmemiştir.⁸⁴³ Bundan sonra da Trablusgarp'a gönüllü giderek bölgede başarılı direnişler gerçekleştiren gönüllü subayların rütbelerinin yükseltildiği görülmektedir. Ayrıca bunlardan biri olan Mustafa Kemal'in de 12 Aralık 1911 tarihinde yazılan bir telgrafla rütbesinin kolağasından binbaşılığa yükseltildiği anlaşılmaktadır.⁸⁴⁴

⁸⁴² "Saf Hisler", *İttihat*, 20 Kasım 1911, s. 2.

⁸⁴³ İsrail Kurtcephe, *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, s. 89-90.

⁸⁴⁴ İsrail Kurtcephe, "Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direniş Katılmaları", s. 372.

SONUÇ

İtalya'nın sömürge elde etmek için Osmanlı Devleti'ne nota göndererek 28 Eylül 1911 tarihinde savaş ilan etmesiyle başlayan Trablusgarp Savaşı, 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Barış Anlaşması imzalanana kadar sürmüştür. Ancak, İtalya ve Osmanlı Devleti arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı, dünya tarihi ve Türkiye tarihi üzerinde önemli etkiler bırakan bir savaş olmuştur. Bu etkilerden bir tanesi de Osmanlı hükümeti tarafından devletler hukuku uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturan savaş kurallarının belirlendiği 1899-1907 Lahey kararları ile 1864-1906 Cenevre Sözleşmelerine uygun olarak Muhasım Devlet Politikası'nın hazırlanması ve bu politikanın İtalya ve İtalyan tebaaya karşı tedbir olarak uygulanmasıdır. Bu nedenle de Muhasım Devlet Politikası uygulamaları Osmanlı Devleti'nin amacını gerçekleştirmek için İtalya'ya karşı gösterdiği tutum ve faaliyetleri kapsamaktadır.

Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'ya karşı uygulanmış olan Muhasım Devlet Politikası uygulamaları oluşturulurken ise Osmanlı hükümetinin devletler hukuku kararlarının içinde önemli bir yeri olan savaş hukuku kararlarından etkilendiği görülmektedir. Bu yüzden Osmanlı hükümeti tarafından Muhasım Devlet Politikası uygulamaları belirlenirken ve uygulanırken dönemin önemli savaş hukuku kararları olan 1899-1907 Lahey kararları ile 1864-1906 Cenevre Sözleşmelerine ek olarak Osmanlı Devleti'nin kendi anayasası olan Kanun-u Esasi Anayasası'nın maddeleri esas alınmıştır. Ancak, dönemin siyasi ve toplumsal gelişmelerinden de Osmanlı hükümetinin Muhasım Devlet Politikası uygulamalarını kararlaştırırken etkilendiği görülmektedir. Buna da daha önceden uygulanmış olan boykot hareketlerinin siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda farklı şekillerde Muhasım Devlet Politikası uygulamaları içinde yer alması bir örnek olarak verilebilir.

Osmanlı Devleti hükümeti tarafından hazırlanan politika uygulamaları ise Lahey ve Cenevre sözleşmelerinin imzalanmasından sonra İtalya'nın Trablusgarp'ı almak için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi üzerine ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulanmıştır. Bu politikanın uygulanma nedenleri ise öncelikle Mısır'ın İngiliz işgali altında olması ve Osmanlı Devleti'nin donanmasının bulunmamasıdır. Bu iki neden yüzünden Osmanlı hükümeti, Trablusgarp'a destek gönderemediği için Muhasım Devlet Politikası'nı hazırlayıp İtalya ve İtalyan tebaaya karşı uygulamaya karar vermiştir. Bu politika uygulamaları ile de Osmanlı hükümeti,

İtalya'ya ekonomik yönden sıkıntılar yaşatarak İtalya'da karışıklıklar çıkarmayı ve Trablusgarp'taki direnişe de doğrudan veya dolaylı yollarla destek ulaştırmayı amaçlamıştır. Buna göre de Osmanlı Devleti tarafından Muhasım Devlet Politikası uygulamalarıyla İtalya, savaştan vazgeçirilmeye ve barışın tekrar sağlanması için ikna edilmeye çalışılmıştır.

Muhasım Devlet Politikası, Osmanlı Devleti'nin her yerinde uygulanmasına rağmen İtalyan tebaanın daha yoğun yaşadığı yerlerde bu politikanın daha ciddi ve geniş kapsamlı uygulandığı görülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'ndeki kaynaklara göre de devlette toplam elli bin civarında İtalyan tebaanın yaşadığı ve bunlarında çoğunun liman kentlerinde ticaret yaparak ya da demiryollarında çalışarak geçimini sağladığı anlaşılmaktadır. Bu yüzden on binin üzerinde İtalyan tebaanın bulunduğu Aydın vilayetinde de uygulamaların geniş kapsamlı olarak uygulandığı çıkarımına ulaşılmaktadır. Ayrıca, Aydın vilayetinde bu politika uygulamalarının da özellikle İzmir'de daha yoğun olarak uygulandığı görülmektedir. Bunun nedenleri de İzmir'in liman kenti olmasından dolayı 1850 yılından sonra Aydın vilayetinin merkezi haline gelmesi ve buna bağlı olarak büyük bir nüfusa ve yabancı tebaaya ev sahipliği yapmasıdır. Bu yüzden İzmir'deki İtalyan tebaaya karşı uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamalarının Aydın vilayeti ile ilgili incelenen gazete ve arşiv kaynaklarında büyük çoğunluğu oluşturduğu söylenebilir.

Ancak, İtalya'ya karşı savaş hukuku kararlarına göre hazırlanmış ve Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarında uygulanmış olan Muhasım Devlet Politikası'nın uygulanmaya başlanması gecikmiş ve uygulamalar sırasında da bazı sorunlarla karşılaşıldığı görülmüştür. Bu sorunlardan birincisi Osmanlı hükümetinin İtalya ile barışın sağlanabileceği düşüncesi ile İtalya ve İtalyan tebaaya karşı aldığı Muhasım Devlet Politikası kararlarını uygulamayı ertelemesidir. Bu karar nedeniyle de Osmanlı basını ve tebaası tarafından Osmanlı hükümetine büyük bir tepki gösterildiği görülmektedir. İkinci bir sorun ise bu politika uygulaması uygulanmadan önce Avrupa devletlerinin onayının alınmaya çalışılmasıdır. Bu yöntemle de Osmanlı hükümeti tarafından Avrupa'dan tepki gelmesinin önlenmeye çalışıldığı ve İtalya'ya karşı destek arayışında olduğu söylenebilir. Üçüncü bir sorunun da Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar olduğu görülmektedir. Bununla da Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan işçilerin yerini dolduracak eğitimli Osmanlı tebaasının

bulunmaması dikkati çekmektedir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin bu politikayı uygulamasına İtalyan tüccarların getirdiği ürünlere olan bağımlılığın ve İtalyan tebaanın diğer yabancı tebaa ile ortak iş yapmasının da engel olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir sorun da Osmanlı tebaasının çeşitli milletler ile etnik gruplardan oluşması ve buna bağlı olarak lisan sorunu nedeniyle uygulamalardan çoğu Osmanlı tebaasının haber sahibi olamamasıdır. Ayrıca, bunların yanında Osmanlı hükümetinin devlet çıkarlarını düşünerek uygulamada istisnalara yer vermesinin de Muhasım Devlet Politikası'nın etkisini azalttığı görülmektedir. Üstelik bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde yaşanan kabine değişiklikleri ve siyasi istikrarsızlığın da Muhasım Devlet Politikası uygulamalarına doğrudan etki ettiği anlaşılmaktadır. Bu sorunlar yüzünden ise Osmanlı Devleti'nin İtalyan tebaaya karşı uyguladığı Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetinde ciddi olarak uygulanmaya başlanması İtalya'nın Ege Adalarına saldırmaya başladığı tarih olan 1912 yılının Mayıs ayını bulmuştur. Fakat İtalya'ya karşı Aydın vilayetinde Muhasım Devleti Politikası uygulamaları içinde yer alan önlemlerden bazılarının da bu tarihten önce uygulandığı görülmektedir.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti hükümeti tarafından savaş hukuku kararları olan Lahey ve Cenevre sözleşmelerine uygun olarak hazırlanan Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetindeki uygulamaları incelenmiştir. Ayrıca da Muhasım Devlet Politikası uygulamaları dört ana başlık altında Askeri, Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal uygulamalar olarak sınıflandırılmıştır.

Bu uygulamalardan birincisi ise Aydın vilayetinde İtalyan tebaaya karşı uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamalarının askeri kısmıdır. Bu kısımdaki uygulamalarla da Aydın vilayetinde güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır. Bu yüzden öncelikle İtalyan tebaa savaş esiri olarak hapisanelerde veya evlerinde gözetim altında tutulmuşlardır. Bununla birlikte güvenliğin sağlanması için olası İtalyan saldırısına karşı vilayette asker alımı gerçekleştirilirken, gerektiğinde Osmanlı tebaasına dağıtılmak üzere depolarda fazladan silah bulundurulmuştur. Ayrıca güvenlik amaçlı bölgeye gelen İtalyan gemilerine de el konularak Aydın vilayeti çevresindeki silah kaçakçılığının da önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Muhasım Devlet Politikası'nın Aydın vilayetindeki ikinci uygulaması olan siyasi uygulamalarla da Osmanlı hükümetinin İtalya ve İtalyan tebaaya karşı aldığı kararlar ve Avrupa devletleri ile diplomatik faaliyetleri incelenmiştir. Bu uygulamalarla da ilk

olarak Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan kurumları ve İtalyan işletmeleri kapatılmıştır. Ancak bu uygulamalar uygulanmadan önce de diplomatik girişimlerle Avrupa devletlerinden arabuluculuk desteği alınmaya çalışılmış ve İtalya'nın savaş hukuku kurallarına uymayan davranışları protesto edilmiştir. Bununla birlikte İtalyan kurumlarının kapatılması kararıyla da İtalya'nın postane, konsoloshane, banka, okul, vakıf ve hanlar gibi çeşitli kurumlarının kapatıldığı görülmüştür. Bunun üzerine de Osmanlı hükümetinde İtalyan tebaanın himayesi sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca İtalya'nın savaşı geniş alana yayması üzerine de Aydın vilayetindeki İtalyan tebaanın önce sürgüne gönderildiği ve ardından sınır dışı edildiği görülmektedir. Bu konuda da Osmanlı Devleti'nden gitmek ve düzenini bozmak istemeyen İtalyan tebaa belirli şartları kabul ederek tabiiyet değiştirmiştir. Ancak, İtalyan tebaadan savaş nedeniyle İtalya'ya gitmek isteyenlere de Osmanlı hükümeti tarafından Almanya aracılığıyla pasaport dağıtılarak gitmelerine kolaylık tanındığı görülmüştür. Üstelik diğer bir uygulamaya göre de İtalya Ege adalarına saldırmaya başladığı sırada İtalyan konsoloslukları ile postaneleri kapatılarak İtalyan tebaaya karşı sansür ve haberleşme yasağı uygulanmıştır. Fakat Muhasım Devleti Politikası'nın siyasi kısmındaki uygulamalarını oluşturan ve Osmanlı hükümeti tarafından alınan bu kararlardan boğazların bütün gemilere kapatılmasına yönelik uygulama coğrafi konumu nedeniyle Aydın vilayetinde uygulanamamıştır. Ancak bu uygulama Aydın vilayetinin coğrafi konumu sebebiyle uygulanamasa da boğazların gemilerin geçişine kapatılmasından dolayı ticaretin İzmir limanı üzerinden gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yüzden Avrupa devletlerinin gemileri ticaretlerini gerçekleştirirken boğazlardan geçiş yapamadığından dolayı ihtiyaçlarını İzmir limanı üzerinden karşılamak zorunda kalmışlardır. Bu nedenden dolayı da boğazların gemilere kapatılması uygulamasının etkisiyle Aydın vilayeti ile vilayet merkezi olan İzmir'de ticaretin canlandığı görülmüştür.

Trablusgarp Savaşı'nın başlangıcında İtalyan tebaaya karşı Osmanlı hükümeti tarafından alınmış olan kararları içeren Muhasım Devlet Politikası'nın siyasi kısımda yer alan uygulamaların büyük bir çoğunluğunda Avrupa devletlerinin baskısı, Osmanlı Devleti'nde yaşanan iç karışıklıklar ve bazı konularda yaşanan aksamalardan dolayı istisnalar yapılmış veya uygulamalar ertelenerek geç bir tarihte uygulanmıştır. Bu nedenle de İtalyan tebaaya karşı uygulanan bu uygulamaların önemli etki oluşturacak tedbirler olmasına rağmen İtalya'da yeterli etkiyi oluşturmaktan uzak bir seyir izlediği

görülmektedir.

Aydın vilayetinde İtalyan tebaaya karşı uygulanan Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından üçüncüsü ise Muhasım Devlet Politikası'nın ekonomik kısımdaki uygulamalarıdır. Bu uygulamalar da siyasi uygulamalarla bağlantılı olmakla birlikte İtalya ve İtalyan tebaaya ekonomik yönden zarar verme amacını taşımaktadırlar. Bu ekonomik uygulamalar aracılığıyla da öncelikle Osmanlı Devleti'nde yaşayan İtalyan tebaanın iş yerlerinin kapatıldığı ve bunun devamında da İtalyan işçilerin işten çıkarıldığı görülmektedir. Ancak daha sonra İtalyan işçilerin yerine çalışabilecek mesleki bilgiye sahip Osmanlı tebaası bulunamadığından bu kapsamda yer alan İtalyan tebaanın tekrar işe geri alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca, bu işçilerin de sınır dışı ve sürgün uygulamalarından zarar görmemesi için tedbirler alındığı görülmüştür. Üstelik ekonomik açıdan uygulanan diğer uygulamalardan birinde de İtalyan tebaanın himayesini Almanya üstlenmiş olmasına karşın İtalya ile ilişkilerin kesilmesinden dolayı kapitülasyon haklarının feshedildiği ve buna göre de Osmanlı tebaasına eşit sayılarak temettü ve diğer vergilerinde İtalyan tebaadan alınmaya başlandığı görülmektedir. Ayrıca ticaret gemileri ile gemicilerin de limanlarda hareket etmesi yasaklanarak, İtalyan mallarına ve eşyalarına el konulmuş ve gelen İtalyan ürünlerine de %100 gümrük vergisi uygulanmıştır. Fakat gümrük vergisi uygulamasından dolayı gelen şikâyetler üzerine de kükürtten alınan verginin %100'den %11'e indirildiği görülmüştür. Bunun yanı sıra diğer bir uygulamayla da İtalyan tebaanın mal varlıkları ve yaşadıkları yerler tespit edilerek sınır dışı edilme uygulaması sırasında vergilerini ödemeyenlerin vergisini tahsil etmek amacıyla mal varlıklarına el konulmuş ve bunlar satışa çıkarılarak sınır dışına gönderilen İtalyan tebaanın vergi borçları ödenmiştir. Bu uygulama da emlak ve arazi müsaderesi başlığında açıklanmış ve vergilerini ödedikten sonra sınır dışı edilmiş olan İtalyan tebaanın mülkleri de savaş bittikten sonra sahiplerine teslim edilmiştir. Ancak, İtalya'ya karşı uygulanmış olan harb-i iktisadi yani diğer adıyla ticari boykot uygulaması ise bir bakıma toplumun tepkisi olarak ortaya çıkmış ve uygulanmış bir uygulamadır. Buna rağmen bu uygulama da diğer ekonomik uygulamalar gibi İtalya ve İtalyan tebaaya ekonomik yönden zarar verilmesi amaçlandığından ekonomik uygulamalar kategorisine dâhil edilerek bu bölüm başlığının altında incelenmiştir.

Aydın vilayetinde İtalyan tebaaya karşı uygulanan Muhasım Devlet Politikası

uygulamalarının sonuncusu ise Muhasım Devlet Politikası'nın toplumsal uygulamaları kısmında incelenmiştir. Bu toplumsal uygulamalar da genel olarak Osmanlı tebaasının İtalya ve İtalyan tebaaya karşı gösterdiği tepkilerin İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından basın aracılığıyla yönlendirilmesinin sonucunda uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı tebaası tarafından uygulanmaya başlanan bu toplumsal uygulamalardan en önde geleni de tebaanın İtalya ve İtalyan tebaaya karşı tepkilerini ifade etmek amacıyla meydanlarda toplanmasıdır. Bu toplanmalar sırasında da basın haberlerinden anlaşıldığına göre Osmanlı tebaasının protesto, miting, nümayiş gibi uygulamalarıyla İtalya ve İtalyan tebaaya karşı tepkisini gösterdiği görülmektedir. Ayrıca bu tepki hareketleri sırasında da donanma oluşturulması, Trablusgarp'taki direnişe yardım sağlanması ve sağlık hizmeti ulaştırılması amacıyla yardım paraları toplanmıştır. İane ve yardım faaliyetleri başlığı altında incelenmiş olan bu uygulama ile de Osmanlı tebaası tarafından devlet ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bağışlar toplanmış ve bağış veremeyen Osmanlı tebaası tarafından da devlete vergilerine zam yapılması talebinde bulunularak bağışların bu zam üzerinden alınması istenmiştir. Osmanlı tebaası tarafından gerçekleştirilen bu tepkilerden birkaçı protesto ve miting uygulamaları bittikten sonra da İtalya'ya ve İtalyan tebaaya karşı boykot uygulanmasına karar verilmiştir. İtalyan tebaaya boykot uygulanmasına karar verildikten sonra da Osmanlı Devleti basınında İtalya'ya karşı ittihad-ı husumet uygulamasına başlanmıştır. Bu uygulama ile de Osmanlı tebaası tarafından İtalya'ya karşı düşmanlık yemini edilmiştir. Ayrıca bu yemin metnini imzalayan Osmanlı tebaasının da isimleri gazetelerde yayınlanmıştır.

Ancak bu düşmanlık yemini aslında boykot hareketinin nasıl uygulanacağını yol haritası niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle de İtalya'ya karşı Osmanlı Devleti tarafından uygulanan boykot hareketlerinde bu yemin metninde yer alan maddelerin uygulandığı söylenebilir. Ancak Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya karşı uygulanan boykot uygulamasının resmiyette devlet tarafından uygulanmadığı görülmektedir. Bu nedenlerden en önemlisi de Osmanlı Devleti'ndeki İtalyan tebaanın diğer yabancı devlet tebaasından tüccarlarla ortak şekilde çalışmasıdır. Bu yüzden Osmanlı hükümeti tarafından İtalyan tebaaya karşı uygulanan boykot hareketlerinden diğer yabancı devlet tüccarları da zarar görmüştür. Bunun sonucunda da yabancı devlet tebaası vatandaşı olan bu tüccarlar Osmanlı Devleti'ne ve kendi ülke konsolosluklarına sık sık şikâyet başvurusunda bulunmuşlardır. Bu şikâyet başvuruları üzerine de Avrupa devletleri,

Osmanlı hükümetine baskı uygulamıştır. Bu baskılar karşısında da Osmanlı hükümeti, boykot uygulamasını kaldırmak zorunda kalmıştır. Ayrıca hükümetin takip ettiği siyasi politikanın da Osmanlı Devleti'nin İtalya'ya karşı resmi olarak boykot uygulamasına engel olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Osmanlı Devleti'nde İtalya ve İtalyan tebaaya karşı boykot uygulaması esnaflar ve tebaa tarafından resmi olmayan yöntemlerle uygulanmıştır. Üstelik uygulanan boykot hareketi Osmanlı Devleti'ndeki işçiler tarafından da uygulanmış ve bu uygulamalarda da iş yavaşlatma, iş bırakma, grev ve yüksek ücret talebi gibi yöntemler izlenmiştir. Bununla birlikte Aydın vilayetindeki işçiler tarafından da genellikle grev, iş yavaşlatma, yüksek ücret talebinde bulunma, yük ve yolcu taşımama gibi yöntemler takip edilerek İtalya ve İtalyan tebaaya karşı tepkiler gösterilmiştir. Ancak toplumsal uygulamalar içinden gönüllü askerlik talebinde bulunma ve Trablusgarp'a direnişe gitme uygulamasının Aydın vilayetinde tebaa tarafından tercih edilmediği görülmektedir. Çünkü Aydın vilayetine İtalya'nın donanması ile saldırma ihtimali bulunduğundan Aydın vilayetinde seferberlik ilan edilmiş ve gerekli tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu nedenle de Aydın vilayetinde gönüllü askerlik isteklerine nadiren rastlanılmaktadır. Fakat Osmanlı Devleti'nin daha güvenli olan bölgelerindeki Osmanlı tebaası tarafından da İtalya'ya karşı direnişe katılmak amacıyla gönüllü askerlik başvurularında bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu başvurulardan da Osmanlı tebaası içinden subaylar, doktorlar, aşiret ve tarikat liderleri gibi önemli kişilerin de Trablusgarp'a gönüllü asker olarak gitme isteğinde buldukları görülmektedir.

Muhasım Devlet Politikası uygulamaları, Osmanlı Devleti tarafından Savaş Hukuku kararlarına uygun olarak İtalya ve İtalya tebaasına karşı uygulanmış olan bir uygulamadır. Fakat bu politika uygulamaları İtalya'da büyük bir etki oluşturabilecek öneme sahip uygulamaları içinde barındırsa da Osmanlı Devleti'nin içinde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik yönden dışa bağımlılık ve askeri olarak devletin savaştaki durumda olmamasından dolayı sınırlı bir şekilde uygulanmıştır. Bu yüzden Muhasım Devlet Politikası'nın İtalya ve İtalyan tebaa üzerindeki etkisi toplumun beklentisinin çok altında kalmıştır. Bu durum Aydın vilayetindeki uygulamalarda da geçerli olmasına rağmen Aydın vilayetindeki İtalya tabiiyetinde bulunan tebaanın önemli bir kısmının bu politika uygulamalarından etkilendiği söylenebilir. Ancak Muhasım Devlet Politikası uygulamalarından doğrudan etkilenmeyen İtalyan tebaanın nüfusu da önemli miktarlardadır. Örneğin Aydın vilayetinde bulunan ve sınır dışı

edilme uygulamasından etkilenmeyen İtalya tabiiyetindeki ruhban sınıfına dâhil olan 2000 rahip ve 180 rahibe olduğu ve bunlardan 2.000 tanesinin de İzmir şehri ve civarında yaşadığı belirtilmektedir.⁸⁴⁵ Ayrıca, Aydın vilayetinde uygulanan bazı Muhasım Devlet Politikası uygulamalarının da Trablusgarp Savaşı devam ederken uygulanmasına son verildiği görülmektedir. Bu uygulamaların da boykot, protesto, miting, nümayiş, ittifak-ı husumet ve postane kapatma gibi uygulamalar olduğu söylenebilir.

İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki Trablusgarp Savaşı 18 Ekim 1912 tarihinde Uşi Anlaşmasıyla sona erdiğinde ise Osmanlı Devleti tarafından İtalya'ya uygulanan Muhasım Devlet Politikası'nın uygulanmasına son verilmiştir. Bununla birlikte İtalya ve İtalyan tebaaya Osmanlı Devleti tarafından savaş öncesindeki hakları geri verilmiştir. Bununla ilgili de *“İtalya ile akd olunan sulhun ve İtalyanların kabl-el-harp Memalik-i Osmaniye’de müstefit oldukları hukuk ve imtiyazatın iadesine...”* ifadelerine yer verilmiştir. Buna göre de Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp savaşı sona erdikten sonra İtalyan tebaaya savaştan önceki hakları geri verildiği görülmektedir.⁸⁴⁶ Ayrıca sınır dışı edilmiş olan İtalya tebaasının da Osmanlı Devleti'ne geri gelmesine izin verilerek pasaport ve vizeleri hazırlanmaya başlanmıştır. Bu konuda da;

“...meclisi vükelada mütalaa olunan tezkerede dermeyan olunduğu vecih ile İtalya hükümeti ile akd-i sulh edilmiş olmasına binaen memalik-i Osmaniye’de bulunan tebaası ile badezin bu tarafa gelecekler hakkında bidayet-i harbde mevzu olan tedabirin refiyle memalik-i ecnebiyedeki şebhenderlerimizin memalik-i Osmaniye’ye azimet etmek isteyen İtalyanların pasaportlarını vize etmeye mezun bulduklarının sefarat-ı seniyyeye tamamen tebliği...”

ifadelerine yer verilmiştir.⁸⁴⁷ Buna göre Osmanlı Devleti konsoloslarına hükümet tarafından sınır dışı edilmiş İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'ne geri gelmeleri için pasaport ve vize vermelerine izin verilmiştir. Ancak savaş bittikten sonra ise esirlerin değişimi ve İtalyan tebaanın Osmanlı Devleti'ne geri dönmesi gecikmiştir. Bunun nedeni de Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasında başlayan savaş yüzünden İtalya ile esir değişimi gerçekleştirildiği sırada Osmaniye vapuru ile

⁸⁴⁵ “İtalyanların Tardı Münasebetiyle”, *Ahenk*, 15 Mayıs 1912, s. 2.

⁸⁴⁶ BOA, DH.SYS., 75/1 – 11/98 - 3, H-27 Cemaziyelahir1331/R-21 Mayıs 1329/M-3 Haziran 1913.

⁸⁴⁷ BOA, DH.SYS., 75/1 – 11/92 - 1, H-10 Zilkade 1330/R-8 Teşrinievvel 1328/M-21 Ekim 1912.

İtalya'dan gelen Osmanlı esirlerinin Pire Limanı'nda Yunanlılar tarafından esir alınmasıdır.⁸⁴⁸ Osmanlı tebaasının Yunanlılar tarafından esir alınması üzerine de önlem amaçlı olarak Balkan savaşları bitene kadar İtalya ve Osmanlı Devleti arasındaki esir değişimi ertelenmiştir. Bu erteleme nedeniyle de Osmanlı ve İtalya esirleri bu kez misafir olarak buldukları yerlerde bir süre daha ikamet etmişlerdir.⁸⁴⁹ Ayrıca, Osmanlı Devleti tarafından Trablusgarp Savaşı sırasında ilk kez İtalya'ya karşı uygulanmış olan Muhasım Devlet Politikası uygulamaları daha sonra 1. Dünya savaşı sırasında itilaf devletlerine uygulanmıştır. Bu uygulamalar da başta Ramazan Sonat tarafından hazırlanan “*I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devletinin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)*” isimli yüksek lisans tez çalışmasında incelenmekle birlikte bu politika uygulamalarıyla ilgili çeşitli bilimsel çalışmalar da bulunmaktadır.⁸⁵⁰

⁸⁴⁸ “Esaretten Esarete”, *Ahenk*, 20 Ekim 1912, s. 2-3.

⁸⁴⁹ “İtalya'daki Zabitan-ı Osmaniye”, *Ahenk*, 17 Aralık 1912, s. 3.

⁸⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. Ramazan Sonat, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devletinin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti (DH), Mütferrik.(MB.HPS.M.), 2/55, 2/70, 2/102, 2/109.

BOA, Babıali Evrak Odası (BEO.), 3938/295305, 3941/295562, 3943/295666, 3946/295876, 3946/295950, 3953/296442, 3956/296642, 3956/296666, 3957/296724, 3958/296781, 3963/297189, 3971/297811, 3971/297988, 3974/298007, 3974/298038, 4006/300386, 4006/300448, 4032/302380, 4052/303862, 4070/305211, 4148/311071, 4190/314195, 4190/314249.

BOA, Dahiliye Hukuk Müşavirliği (DH.HMŞ.), 9/42, 9/44.

BOA, Dahiliye İdare (DH.İD.), 19/40.

BOA, Dahiliye Siyasi Kısım (DH.SYS), 34/5, 75/1 – 1, 75/1- 2, 75/1-3, 75/1 – 7, 75/1- 11, 75/1- 19, 75/1 – 26.

BOA, Hariciye Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO.), 69/9, 79/6, 120/6, 178/60, 203/6, 203/17, 204/9.

BOA, İrade-i Harbiye (İ.HB.), 111/55.

BOA, İrade-i Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH.), 10/26.

BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 157/8, 157/13, 157/67, 157/68, 157/75, 157- 91, 159/129, 160/43, 162/38, 164/46, 165/16, 173/36, 226/111.

BOA, Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH.MUİ.), 150/25.

BOA, Sadaret Mühimme Evrak-ı Kalemî (A.}MKT.MHM.), 738/27.

BOA, Yıldız Sarayı Kamil Paşa Evrakı (Y.EE.KP.), 35/3431.

Düstur, “I Lahey Sözleşmesi”, 1. Tertip, Cilt: 7, s. 307-341.

Gazeteler

“Adalarda Gümrük Resmi”, *Ahenk*, 23 Haziran 1912, s. 2.

“Adalarda İthalat Gümrüğü”, *Ahenk*, 4 Temmuz 1912, s. 2.

“Avrupa Matbuatı”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 2.

“Aydın Şimendifer Memurları”, *Ahenk*, 14 Eylül 1911, s. 1.

“Aydın Vilayeti – İtalya Tebaası İçin”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2.

“Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 3 Ekim 1911, s. 2-3.

- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 2.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 30 Ekim 1911, s. 2.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 1 Kasım 1911, s. 2-3.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 11 Aralık 1911, s. 2.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 18 Aralık 1911, s. 2.
- “Aydın Vilayeti”, *Ahenk*, 21 Şubat 1912, s. 2.
- “Aydından Kardeşlerimize”, *Ahenk*, 6 Mart 1912, s. 2.
- “Aydınlıların Tebliği”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 2.
- “Aynen”, *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 3.
- “Babıali’nin Protestosu”, *Ahenk*, 12 Kasım 1911, s. 1-2.
- “Belediyeden”, *Ahenk*, 16 Şubat 1912, s. 4.
- “Beyrut Bombardımanı”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1-2.
- “Bir Osmanlı Esirinin İhtisasatı”, *Ahenk*, 4 Ocak 1912, s. 2.
- “Boğazların Seddi ve Avrupa Ticareti”, *Ahenk*, 29 Nisan 1912, s. 4.
- “Boğazların Seddi”, *Anadolu*, 22 Nisan 1912, s. 3.
- “Bursa Gönüllüleri”, *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.
- “Çanakkale Boğazı’nın Kapanması”, *Ahenk*, 2 Mayıs 1912, s. 1.
- “Çanakkale Boğazı”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “Çanakkale’nin Muhasarası”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.
- “Devletlerin İstimzacına”, *Ahenk*, 10 Mart 1912, s. 1.
- “Devletlerin Telakkisi”, *Ahenk*, 1 Mart 1912, s. 2.
- “Dinim ve Namusum Üzerine Yemin Ederim”, *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1.
- “Dinim ve Namusum Üzerine Yemin Ederim”, *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 1.
- “Donanmamız Nerede?”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.
- “Duyun-u Umumiye Protestosu”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 2.
- “Esaretten Esarete”, *Ahenk*, 20 Ekim 1912, s. 2-3.
- “Esir-i Harp İtalyanlar”, *Ahenk*, 12 Ağustos 1912, s. 2.
- “Fransa Kükürdü – İtalyanlardan Nefret Etmeye Ne Hacet”, *Cabkın*, 21 Nisan 1912, s. 1.
- 1.
- “Fransa Kükürtleri Hakkında”, *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 3.
- “Fransa Kükürtleri”, *Ahenk*, 28 Şubat 1912, s. 3.
- “Hamiyet ve Fedakarlık Lazımdır”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1.

- “Hariçten Bir Sada”, *Anadolu*, 21 Aralık 1911, s. 1.
- “Harp Karşısında”, *İttihat*, 3 Ekim 1911, s. 1.
- “Havadisat-ı Muhtelif”, *Ahenk*, 28 Eylül 1911, s. 2.
- “Havadisat-ı Muhtelif”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 3.
- “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 24 Eylül 1911, s. 3.
- “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 1.
- “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 17 Aralık 1911, s. 3.
- “Havadisat-ı Müteferrika”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 3.
- “Hususi Haberler”, *Anadolu*, 22 Şubat 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 11 Eylül 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 28 Eylül 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 29 Eylül 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 22 Ekim 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Ekim 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 5 Kasım 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 9 Kasım 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Kasım 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 28 Kasım 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 15 Aralık 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 21 Aralık 1911, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Ocak 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 7 Mart 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 2 Nisan 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 22 Nisan 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 18 Temmuz 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflar”, *Ahenk*, 2 Eylül 1912, s. 2.
- “Hususi Telgraflarımız”, *Ahenk*, 26 Mart 1911, s. 2.

- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 8 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 13 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 22 Ekim 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 13 Kasım 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *İttihat*, 17 Kasım 1911, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *Anadolu*, 3 Mart 1912, s. 3.
- “Hususi Telgraflarımız”, *Ahenk*, 27 Ekim 1912, s. 3.
- “İki İtalyan’ın Tevkifi”, *Anadolu*, 9 Mayıs 1912, s. 3.
- “İlan-ı Resmi – Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 5 Şubat 1912, s. 3.
- “İlan-ı Resmi – Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 6 Şubat 1912, s. 3.
- “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1.
- “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 2-3.
- “İtalya Aleyhinde Protesto”, *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Casusları”, *Ahenk*, 23 Mayıs 1912, s. 3.
- “İtalya Eşyası”, *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 3.
- “İtalya Haberleri”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya Hesabına Buğday”, *Ahenk*, 7 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalya Konsoloshanesi”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya Konsoloshanesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Konsolosları”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Kuvve-i Bahriyesi”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya Mektepleri”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Merakib-i Bahriyesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Postası İşİ”, *İttihat*, 13 Ekim 1911, s. 3.

- “İtalya Tebaası Hakkında”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Tebaası İçin”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya Tebaasının İhracı Meselesi”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya Tebaasının Tebidi”, *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 1-2.
- “İtalya -Trablusgarp”, *İttihat*, 15 Eylül 1911, s. 1.
- “İtalya Umuruna Kim Rüyet Edecek”, *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalya’da Efkâr”, *İttihat*, 9 Kasım 1911, s. 1-2.
- “İtalya’daki Osmanlı Üserası”, *Ahenk*, 14 Haziran 1912, s. 2.
- “İtalya’daki Zabitan-ı Osmaniye”, *Ahenk*, 17 Aralık 1912, s. 3.
- “İtalya’dan Gelen Kükürtten Alınacak Vergi”, *Anadolu*, 16 Şubat 1912, s. 2-3.
- “İtalya’nın Fransa’ya Hücumları”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 1-2.
- “İtalya’nın Tehdidi”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya’nın Tehdidi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalya’ya Karşı Boykotaj”, *Tanin*, 17 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyan Amelesi”, *Ahenk*, 8 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyan Casus”, *Ahenk*, 29 Mayıs 1912, s. 3.
- “İtalyan Postahanesi”, *İttihat*, 1 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyan Sosyalistleri”, *Anadolu*, 22 Şubat 1912, s. 2.
- “İtalyan Tebaası Hakkında”, *İttihat*, 8 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyan Tebaası”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyan Tüccarları Yalvarıyor”, *Tanin*, 17 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyanlar Hakkında Muamele”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyanlar Hakkında”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyanlar Hakkındaki Muamele”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyanlar Hakkındaki Muamele”, *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 2-3.
- “İtalyanlar Kovuluyor”, *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalyanlar Kovuluyor”, *Ahenk*, 8 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalyanlar Nasıl Esir Alıyorlar?”, *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 2.
- “İtalyanlar Ne Kazanacak ve Ne Kaybedecektir”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyanlar Tart Olunacak”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1.
- “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 6 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyanlara Karşı”, *Ahenk*, 7 Ekim 1911, s. 3.
- “İtalyanların Himayesi Meselesi”, *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyanların İngilizlerden Şikayeti”, *İttihat*, 10 Kasım 1911, s. 2.

- “İtalyanların Tard ve Tebidi”, *Anadolu*, 26 Nisan 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tard ve Tebidi”, *Anadolu*, 27 Şubat 1912, s. 1.
- “İtalyanların Tardı Hakkında”, *Anadolu*, 14 Aralık 1911, s. 2-3.
- “İtalyanların Tardı Münasebetiyle”, *Ahenk*, 15 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı ve Tebidi”, *Anadolu*, 22 Mart 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 29 Ocak 1912, s. 3.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 26 Şubat 1912, s. 1.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 27 Şubat 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 29 Şubat 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 25 Nisan 1912, s. 1.
- “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 9 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 12 Mayıs 1912, s. 3.
- “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 20 Mayıs 1912, s. 2-3.
- “İtalyanların Tardı”, *Ahenk*, 30 Mayıs 1912, s. 3.
- “İtalyanların Tardına Dair”, *Ahenk*, 26 Mayıs 1912, s. 2.
- “İtalyanların Tebidi Hakkında Makam-ı Vilayetten”, *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 3.
- “İtalyanların Tebidi Hakkında”, *Anadolu*, 15 Aralık 1911, s. 3.
- “İtalyanların Tebidi Hakkında”, *Anadolu*, 16 Aralık 1911, s. 3.
- “İtalyanların Tekmili Kovulacak”, *Ahenk*, 10 Mayıs 1912, s. 2.
- “İttihad-ı Husumet”, *İttihat*, 12 Kasım 1911, s. 3.
- “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Trablusgarp Muavenet-i Milliye Şubesi Beyannamesidir.”, *İttihat*, 13 Kasım 1911, s. 2.
- “İzmir Ahvalı”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 4.
- “İzmir Belediyesi”, *Ahenk*, 19 Ocak 1912, s. 3.
- “İzmir’de İtalyan Telsizi”, *Ahenk*, 6 Kasım 1911, s. 2.
- “İzmir’deki İtalyanlar”, *Ahenk*, 15 Kasım 1911, s. 3.
- “Kadınlarımızın Hamiyetleri”, *Anadolu*, 8 Aralık 1911, s. 3.
- “Kömürler İçin”, *İttihat*, 7 Ekim 1911, s. 3.
- “Kuşadası’nda”, *İttihat*, 30 Ekim 1911, s. 2.
- “Kükürdün Hakkında”, *Ahenk*, 11 Nisan 1912, s. 3.
- “Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 27 Şubat 1912, s. 3.
- “Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 3 Mart 1912, s. 3.

- “Kükürt Hakkında”, *Ahenk*, 5 Mart 1912, s. 3.
- “Kükürtler Hakkında”, *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 3.
- “Limandaki İtalya Amelesi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 3.
- “Matrut İtalyanlar İtalya’da Ne Yapıyorlar”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 4.
- “Mesail-i Mühimme-i Dahiliye”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 1.
- “Mesail-i Mühimme-i Dahiliye”, *Tanin*, 14 Ekim 1911, s. 1.
- “Meseleye Ait Mühim Haberler”, *İttihat*, 1 Kasım 1911, s. 3.
- “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “Meseleye Ait Mühim Haberlerimiz”, *İttihat*, 9 Ekim 1911, s. 3.
- “Mitingler”, *İttihat*, 16 Ekim 1911, s. 2.
- “Muharebe Aleyhinde Tezahürat”, *Ahenk*, 9 Nisan 1912, s. 2.
- “Muharebe Haberlerinin Azalması”, *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 1.
- “Muharebe İtalya’ya Neye Mal Oluyor?”, *Ahenk*, 22 Eylül 1912, s. 1-2.
- “Mukaddes Vazifemize Taarruz Etmek”, *Ahenk*, 15 Nisan 1912, s. 4.
- “Mühletin Son Günü”, *Ahenk*, 26 Mayıs 1912, s. 2.
- “Nim Resmi Osmanlı Ajansının Meccanen Verdiği Telgraflar”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı – İtalya Muharebesi”, *Anadolu*, 7 Şubat 1912, s. 1.
- “Osmanlı – İtalya Muharebesi”, *Anadolu*, 12 Mart 1912, s. 1.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 25 Şubat 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 28 Şubat 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 1 Mart 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 15 Mart 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 19 Mart 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 23 Mart 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 31 Mart 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 21 Nisan 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 12 Mayıs 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s. 3.
- “Osmanlı Ajansı’nın”, *Ahenk*, 28 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 16 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 26 Kasım 1911, s. 2.

- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 14 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansı”, *Ahenk*, 12 Şubat 1912, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı”, *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı”, *Ahenk*, 18 Ekim 1912, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının Dünkü Tebligatı”, *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının Telgrafları”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 4.
- “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 13 Kasım 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 18 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 27 Aralık 1911, s. 2.
- “Osmanlı Ajansının”, *Ahenk*, 12 Şubat 1912, s. 2.
- “Osmanlı Memleketinde İtalyanların Mevki-i Hukukileri”, *Ahenk*, 10 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı Olacak İtalyanlar Hakkında”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2.
- “Osmanlı-İtalya Muharebesi”, *Anadolu*, 1 Şubat 1912, s. 1.
- “Protesto”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 2-3.
- “Protestoname”, *Ahenk*, 10 Kasım 1911, s. 1-2.
- “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 15 Şubat 1912, s. 2.
- “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 26 Şubat 1912, s. 3.
- “Rumca Gazeteler”, *Ahenk*, 29 Şubat 1912, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 3.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Anadolu*, 10 Aralık 1911, s. 3.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 12 Aralık 1911, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 24 Nisan 1912, s. 3.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 9 Mayıs 1912, s. 3.
- “Rumca Gazetelerin Telgrafları”, *Ahenk*, 10 Mayıs 1912, s. 3.
- “Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasası”, *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasası”, *Ahenk*, 26 Ekim 1911, s. 2.
- “Rumca Gazetelerin Telgraflarının Hülasası”, *Ahenk*, 6 Mayıs 1912, s. 2-3.
- “Sadaret Tebeddülü”, *İttihat*, 2 Ekim 1911, s. 2.
- “Saf Hisler”, *İttihat*, 20 Kasım 1911, s. 2.
- “Son Havadisat”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 5.
- “Son Havadisat”, *Tanin*, 18 Ekim 1911, s. 5.

- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 1 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 4 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 8 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 9 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 1-2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 16 Ekim 1911, s. 2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 18 Ekim 1911, s. 1-2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Ekim 1911, s. 1-2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 25 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 27 Ekim 1911, s. 2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 31 Ekim 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 7 Kasım 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Kasım 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 13 Aralık 1911, s. 2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Aralık 1911, s. 2-3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 20 Aralık 1911, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 22 Aralık 1911, s. 2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 26 Aralık 1911, s. 2.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 7 Ocak 1912, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 19 Şubat 1912, s. 2-3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 25 Şubat 1912, s. 2-3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 3 Mart 1912, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 15 Mart 1912, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 30 Mayıs 1912, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 5 Haziran 1912, s. 3.
- “Son Muhtelif”, *Ahenk*, 10 Haziran 1912, s. 3.
- “Son Telgraflar”, *Ahenk*, 14 Şubat 1912, s. 2.
- “Sulhperveranın Mukarrararı”, *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1.
- “Şanlı ve Hamiyetli Aydınların Teklifleri”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1.
- “Şehrimizde İtalya’ya Karşı Boykotaj Niçin Yapılmıyor”, *İttihat*, 23 Kasım 1911, s. 2.
- “Şehrimizdeki İtalya Amelesi”, *İttihat*, 6 Ekim 1911, s. 2.
- “Şehrimizdeki İtalyanlar”, *Anadolu*, 8 Mayıs 1912, s. 2.
- “Şehrimize İntişar Eden Refiklerimiz”, *Tanin*, 13 Ekim 1911, s. 1.

- “Şehrimize İntişar Eden Refiklerimiz”, *İttihat*, 27 Ekim 1911, s. 2.
- “Şükran-i Muzafferiyet”, *Ahenk*, 3 Kasım 1911, s. 2.
- “Tard Olunacak İtalyanlar”, *Ahenk*, 19 Mayıs 1912, s. 2.
- “Tart Olacak İtalyanlar”, *Ahenk*, 14 Mayıs 1912, s. 3.
- “Tart Olunan İtalyanlar”, *Ahenk*, 16 Mayıs 1912, s. 3.
- “Taş Ocaklarındaki İtalyanlar”, *İttihat*, 2 Kasım 1911, s. 3.
- “Temettü Vergisi Hakkında”, *İttihat*, 21 Temmuz 1911, s. 2.
- “Terk-i Tabiiyet Edenler Hakkında”, *İttihat*, 22 Ekim 1911, s. 3.
- “Trablus Darbesi”, *Ahenk*, 6 Kasım 1911, s. 3.
- “Trablusgarp – İtalya Matbuatı”, *Ahenk*, 7 Mart 1911, s. 1-2.
- “Trablusgarp Ahvalı”, *İttihat*, 24 Eylül 1911, s. 1-2.
- “Trablusgarp’a Otuz Bin Asker”, *Anadolu*, 16 Ocak 1912, s. 2.
- “Trablusluların Talebi”, *İttihat*, 24 Eylül 1911, s. 1.
- “Türkiye – İtalya Münasebatı”, *Ahenk*, 7 Mart 1911, s. 1.
- “Türkiye’deki İtalyan Müessesatı”, *Ahenk*, 2 Ekim 1911, s. 2.
- “Vatanperverlik Huruşları”, *İttihat*, 3 Kasım 1911, s. 2.
- “Vilayet-i Hümayun Merasimi”, *Ahenk*, 15 Ekim 1911, s. 2.
- “Yalnız Matbaamıza Mahsus Osmanlı Ajansı Telgrafları”, *Anadolu*, 8 Mart 1912, s. 3.
- “Yine Bir İtalya Postası”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 3.
- “Yüzde Yüz Resmi”, *İttihat*, 20 Ekim 1911, s. 3.
- “Yüzde Yüz”, *Tanin*, 18 Ekim 1911, s. 1.
- Evlilyazade Naciye, “Umumi Osmanlı Hanımlarına”, *İttihat*, 26 Ekim 1911, s. 1.
- Gelibolulu Refet, “Donanma – Acı Bir Söz”, *İttihat*, 3 Kasım 1911, s.1.
- Halit Tevfik, “Boykotun Tesiri”, *İttihat*, 25 Ekim 1911, s. 1.
- Halit Tevfik, “İstanbul – İtalya Harbi”, *İttihat*, 12 Ekim 1911, s. 1.
- Hüseyin Cahit, “Siyasiyat – Muharebenin Zararı”, *Tanin*, 12 Ekim 1911, s. 1.
- Hüseyin Hilmi, “Vatanperverlik Şarikası”, *İttihat*, 15 Ekim 1911, s. 1.
- Mehmet Şükrü, “İtalyanların Tardı”, *Anadolu*, 13 Mayıs 1912, s.1.
- Mustafa Necati, “Hamiyet ve Fedakârlık Lazımdır”, *İttihat*, 10 Ekim 1911, s. 1-2.
- Mustafa Necati, “Osmanlılar - İtalyanlar”, *İttihat*, 11 Ekim 1911, s. 1.
- Şinasi, “İtalyanlar Kovuluyor”, *Ahenk*, 10 Aralık 1911, s. 1.
- Şinasi, “İtalyanlar Ne İstiyorlar”, *Ahenk*, 14 Eylül 1911, s. 1.
- Trabzonluzade Hakkı, “İtalya İzmir’e gelecek mi gelebilir mi?”, *Ahenk*, 14 Mart 1912, s. 1.

Tez, Kitap ve Makaleler

- Akalın, Durmuş ve Parlaz, Selim. (2015), *Osmanlılar ve İtalyanlar*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Akgün, Seçil ve Uluğtekin, Murat. (1993), “Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı”, *OTAM*, Sayı: 3, s. 17-84.
- Akşin, Sina. (2001), *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi 1789-1980*, 4. Baskı, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Armaoğlu, Fahir. (1997), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aslan, M. Yasin. (2008), “Savaş Hukuku'nun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, Sayı: 79, s. 235-274.
- Aydemir, Ş. Süreyya. (1993), *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, II, İstanbul.
- Babacan, Hasan. (1999), “Trablusgarp Harbinde İtalyan Mallarını Boykot Meselesi”, *Arayışlar – İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, s. 91-100.
- Beyazıt, Özgür. (Nisan-2011), “La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması”, *TAAD*, Sayı: 5, s. 309-338.
- Bostan, İdris ve Kurumahmut, Ali. (2003), *Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları*, SAEMK, Ankara.
- Bozkurt, Enver vd. (2004), *Devletler Hukuku*, 4. Baskı, Asil Yayınları, Ankara.
- Childs, Timothy W. (2008), *Trablusgarp Savaşı ve Türk - İtalyan Diplomatik İlişkileri*, (çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Demir, Fevzi. (1994), *İkinci Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri (1908-1914)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Ertuna, Hamdi. (1985), *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara.
- Esirgen, Seda Ö. (2010), *Osmanlı Devleti'nde Yabancılara Verilen Kamu Hizmeti İmtiyazları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Giolitti, Giovanni. (2012), *Trablusgarp'ı Nasıl Aldık?*, (haz. Tahsin Yıldırım), DBY Yayınları, İstanbul.
- Gönlübol, Mehmet. (1975), *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, 3. Baskı, Ankara

- Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Grassi, Fabio L. (2014), *Türk- İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, (çev. Sadriye Güneş), Tarihi Kitabevi, İstanbul.
- Grotius, Hugo. (1967), *Savaş ve Barış Hukuku*, (çev. Seha L. Meray), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Gürer, Mümtaz O. (2007), *İtalyan Krallığı'nın Doğu Akdeniz Politikası (1861-1913)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Güzel, Hasan T. (Mart-2017), “ ‘Hasta Adam’ Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 78-118.
- Hayta, Necdet. (1994), “Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)”, *OTAM*, Sayı: 5, Ankara, s. 131-144.
- İlkbahar, Demet. (2009), *1911-1912 Trablusgarp Savaşı ve Osmanlı Kamuoyu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- İnal, Tuba. (Bahar-2011), “Savaş Hukukunda Tecavüz ve Yağmayı Yasakla(Ma)Yan Rejimler Lahey Sözleşmeleri (1899-1907)”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 29, s. 27-47.
- İnan, Afet. (Temmuz-1944), “Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyân”, *Belleten*, Cilt: VII, Sayı: 31, s. 387-402.
- Karabıyık, İlyas. (2012), *Osmanlı'da Son Dönem İşçi Hareketleri*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Karabulut, Sezen. (2018/2), “Osmanlı Devleti'nin ‘Muhasım Devlet’ Politikasına Bir Örnek: Trablusgarp Savaşı ve İzmir'deki İtalyanlar”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, s. 185-205.
- Karabulut, Umut ve Bozkurt, Ersin. (Nisan-2019), “Osmanlı Devleti'nde Savaş Hukukunun Oluşumu Bağlamında Lahey Konferansları ve Birinci Dünya Savaşındaki Uygulamalar”, *SUTAD*, Sayı: 45, s. 87-99.
- Karabulut, Umut. (2017), *İzmir Kentinde Siyasi Protesto Kültürü (1908-1912)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Karakaş, Nuri. (Yaz-2013), “Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)”, *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, s. 81-109.
- Keleş, Elif C. N. (2014), *İtalyan İşgali Sırasında Doğu Ege Adaları*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- Khalfallah, Zoubeir. (2009), *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Kokebayeva Gulzhaukhar vd. (2016), “Violation of International Conventions Relatively to the Treatment of Prisoners of War During the First World War”, *International Journal of Enviromental and Science Education*, Vol: 11, No: 11, Page 4229-4240.
- Koloğlu, Orhan. (2002), *İttihatçılar ve Masonlar*, 3. Baskı, Eylül Yayınları, İstanbul.
- Koloğlu, Orhan. (1979), *Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve Türk Subayları*, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Konan, Belkıs. (2006), *Osmanlı Devleti'nde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Kurtcephe, İsrail. (Ocak-1991), “İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı'nı Geçme Teşebbüsleri”, *OTAM*, Sayı: 2, s. 299-312.
- Kurtcephe, İsrail. (1994), “Osmanlı Parlamentosu ve Türk-İtalyan Savaşı (1911-1912)”, *Otam*, Sayı: 5, Ankara, s. 235-258.
- Kurtcephe, İsrail. (Kasım-1990), “Trablusgarp'ın İtalyanlarca İşgali, Mustafa Kemal ve Arkadaşlarının Direnişe Katılmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 6, Cilt: 2, s. 361-375.
- Kurtcephe, İsrail. (1995), *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kutbay, Elif Y. (2005), *Doğu Ege Adalarının Osmanlı Hâkimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Memiş, Ekrem. (2009), *Eski Çağ Medeniyetleri Tarihi*, 2. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Mercan, Mehmet. (1993), *Harb Ceridesi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Mert, Özcan. (1987), “Osmanlı Belgelerine Göre Banco Di Roma'nın Trablusgarp'daki Faaliyetleri”, *Bulleten*, C. LI /200, Ankara, s. 829-848.
- Mete, Şengül. (1998), “Trablusgarp Savaşı ve İtalya'nın Akdeniz'deki Faaliyetleri”, *ÇTTAD*, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 261-292.
- Narin, Salih. (2012), *İzmir Levantenleri ve Kültür ve Etkileri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.

- Oktay, Cemil. (2014), *Modern Toplumlarda Savaş ve Barış*, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Orhan, Müge. (2010), *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Trablusgarp Harbi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Öğreten, Ahmet. (2012), “İtalya’nın Trablusgarp’a Saldırısı Karşısında Osmanlı Toplumunun Tavrı”, *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, Bildiriler Kitabı, Cilt: 5, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, s. 2277-2300.
- Özeçoğlu, Halil. (2008), “Modernleşme Sürecinde İzmir’de İtalyanların Eğitimi”, *ÇTTAD*, VII/16-17, s. 3-18.
- Öztop, Fatih. (2014), *II. Meşrutiyet Döneminde Aydın Vilayetinde Sosyal Yapı ve Adli Vaziyet (1908-1916)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Pazarıcı, Hüseyin. (1998), *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 7. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Sakal, Fahri. (Kasım-1995), “Ağaoğlu Ahmed’in Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Harpleri Esnasında Kaleme Aldığı ‘Birlik ve Beraberlik’ Yazıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 33, s. 699-707.
- Sayın, Abdurrahman V. (1989), *Tekalif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1999/352, Ankara.
- Sencer, Muzaffer. (1990), “İnsan Hakları ve Savaş”, *İnsan Hakları Yıllığı Dergisi*, Cilt: 12, s. 13-63.
- Seppings-Wright, H. C. (2013), *Trablusgarp Ve Balkan Savaşlarında Hilal Altında İki Yıl*, (çev. Derin Türkömer), İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Serbestoğlu, İbrahim. (Bahar-2011), “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, *OTAM*, Sayı: 29, Ankara, s. 194-214.
- Şeber, Nurdan İ. (2011), “Arşiv Belgelerine Göre Trablusgarp Savaşı’nın Osmanlı Topraklarındaki İtalyan Tebaaya Yansımaları”, *Osmanlı Araştırmaları (İSAM)*, Sayı: 38, s. 237-262.
- Şıvgın, Hale. (1989), *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sonat, Ramazan. (2014), *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devletinin Muhasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- Taş, Çiğdem. (2006), *Maarif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilayeti'nde Eğitim*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Temel, Mehmet. (2004/3), “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, , Sayı: 6, s. 147-167.
- Temel, Mehmet. (Aralık–2005), “Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve İtalya Tarafından Savaş Kaçağı İlan Edilen Maddeler ve Denizlerde Karşılıklı El Koymalar ”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 2, s. 133-146.
- Toprak, Seydi V. (Bahar–2012), “Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt: 22, s. 223-238.
- Tugay, Biray. (2013) *Aydın Vilayeti'nde Sürgün (Tanzimat'tan Cumhuriyete)*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.
- Uğur, Abdullah. (2003), “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), s. 41-62.
- Umar, Ömer O. (Kasım-2001), “Trablusgarp Savaşı Sırasında İtalya'nın Beyrut Bombardımanı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 51, s. 727-784.
- Ürekli, Fatma. (2018), “Trablusgarp Savaşı'nın (1911-1912) Osmanlı Kurumlarında Çalışan İtalyan Sanatkârlara Etkisi ve İdari Uygulamalar”, *Tarihin Peşinde Bir Ömür*, Kronik Kitap, s. 647-678.
- Yetişgin, Memet ve Başkan, Ömer F. (2018), “Trablusgarp Savaşı'nda İngiliz Teğmen Herbert Gerald Montagu'nun Faaliyetleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 3, s. 1536-1553.
- Yetişgin, Memet. (Haziran–2014), *Modern Avrupa Tarihi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Kadir. (2013), *Osmanlı'da İşçiler 1870-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yorulmaz, Şerife. (1994), *Aydın Vilayeti'nde Madenler (1850-1908)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Yüksel, Mehmet. (2016), *Osmanlı Son Döneminde Trablusgarp Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1872-1911)*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çorum.
- Zürcher, Erik J. (2016), *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev. Nüzhet Salihoğlu, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.

Sözlük ve İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2005.

<https://www.turkcebilgi.com/ulus>, Erişim: 02.04.2019.

http://askerihukuk.net/FileUpload/ds158941/File/kara_harbinin_kanunlari_ve_adetleri_hakkinda_sozlesme.pdf , Erişim: 26.04.2018.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : İbrahim Berci
Doğum Yeri : Denizli
Doğum Tarihi : 04/03/1993
E-posta : iberici13@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Orhan Abaloğlu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi
Lisans : Pamukkale Üniversitesi, Tarih Bölümü (İ.Ö.)
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti
Tarih Programı
Yabancı Dil : Yökdil 2019: 58,750 - İngilizce

İŞ DENEYİMİ : -

ARAŞTIRMA ALANLARI: Cumhuriyet Öncesi Osmanlı Tarihi, Son Dönem Osmanlı Tarihi,

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR:

-